Eusebius de euangelica Præparatione a
Georgio Trapezuntio e græco in la
tinum traductus: opus cuiq;
fideli non solum utile ue
rũ etiã iocundum &
p necessariũ no
uissime im
pres
sum & exactissime emendatum.

Cum priuilegio ne quis audeat
hoc opus imprimere sub
pœna in eo contenta.

HIERONIMVS BONONIVS TARVISANVS.

Errores hominum uetustiorum
Sacris Eusebius libris refellit
Ignoti latebras: sinusq; ueri
Diuino docet ore: prædicatq;
Possint quo fieri modo beati
Summo dehinc homines bono potiti
Ergo philosophum sequamur omnis
Communi studio scholæ probandum.

Iudex quid quoq; cuiusq; libri capite contineatur quē cæteris uoluminibus omissum ad faciliorem quæsitorum inuentionem Hieronymus Bononius addi procurauit.

De traductione

LIBRO TERTIODECIMO.



LIBRO QVARTODECIMO.



FINIS.

AD SAN.

# AD SANCTISSIMVM PAPAM NICOLAVM.Q.GEORGII TRAPEZVNTII IN TRADVCTIONE EVSEBII PRAEFATIO.

VSEBIVM PAMPHILI DE EVANGELICA praeparatione. Latinũ ex graeco beatissime pater iussu tuo effeci. Nã cum eum uirum tum eloquẽtia: tum multarꝝ rerꝝ peritia: & ingenii mirabili flumine ex his q̃ iam traducta sunt p̃stantissimũ sanctitas tua iudicet atq; ideo quaecunq; apud graecos ipsius opera extent. Latina facere instituerit. Euangelicã praeparationem q̃ in urbe forte reperta est: primũ aggressi traduximus. Quod quidẽ in libro q̃si quodã in speculo uariã atq; multiplicem doctrinã illius uiri licet admirari. Cuncta.n. quae ante ipsum facta inuẽtaq; fuerunt: quae tñ graece scripta tunc inuenirent̃: multo certius atq; distinctius ipsis ẽt auctoribus qui scripserunt pcaepisse mihi uidetur. Ita cũ constet nihil fere p̃clarum unq̃ gestũ fuisse quod illis tpibus graece scriptũ non extaret: nihil in rebus magnis naturaq; abditis quod a philosophis non esset explicatum: oĩa ille tũ memoriae tenacitate: tũ mentis pcaepit acumine: ac ut apes solẽt singulis insidere floribus: indeq; quod ad rem suam conducit colligere: non aliter ille undiq; certiora: uerisimiliora ue diligens mirabilẽ sibi atq; inauditũ scientiae cumulum confecit: multiplices uariasq; philosophorꝝ sectas non ignorauit: infinitos pene gentium oĩum religionis errores tenuit: orbis terrarꝝ historiam serie sua dispositã solus cognouit & caeteris tradidit. Nã cum nõ esset nescius gestarum rerꝝ historiam titubare sanctissime pater nisi distincta tpibus pateat (quippe cũ natura tpibus faciat ut quae in tpe fuerunt nisi q̃ñ fuerunt scias: nec fuisse quidem pp confusionẽ uideantur (eo ingenio: studio: industria: huic incubuit rei: ut oĩum scriptotum peritiam in unũ congestã facile superauerit: distinctiusq; cuncta ipsis suis (ut diximus) auctoribus cognouerit. Conferendo.n. inter se singulos: ueritatem q̃ ab oĩbus simul emergebat nec ab ullo exprimebat̃: consecutus est. Quae oĩa ab aliis q̃ scripsit: & ab hoc opere perspicere licet. Quod ille ideo suscaepit: q̃ñ cum apud gentiũ praeclaros philosophia uiros nobilissimus esset: ac priscã paternamq; deorꝝ religionẽ catholicae ueritatis amore contẽpserit: partim accusantibus suũ propositum respondere: partim nostra pro uiribus suis uoluit cõfirmare. Itaq; in duas uniuersum ptis negociũ partitus est. quarꝝ primam quae nunc traducta a nobis est: qua illis respõdet qui eũ quod christianis inhaeserat accusabãt praeparationẽ euangelicam: alterã ueritatis catholicae doctrinã appellauit. Illud sane p̃termittendũ non est: nequis q̃ñ nonnulla in hoc libro nõ absq; tuae sanctitatis auctoritate concedimus: quasi traductoris transgressos officium nos accuset: ante primi concilii tpa librũ hunc ab Eusebio editum fuisse. Constat.n. ipsum Ariana haeresi ante sententiã concilii laborasse. Sanctorꝝ deinde patrũ auctoritatem libenter secutũ sanctissime atq; pie in orthodoxia uixisse. Fertur.n. apud graecos ab eo iussu patrũ sacrosanctae illius Synodi sỹbolum scriptũ fuisse: quod ita cõposuit ut ad deuciendam absq; controuersia perniciosam haereticorꝝ opinionem: filiũ dei genitum non factũ: consubstantialemq; patri conscripserit: ac patribus tradiderit: nec inuentioni suae quicq̃ addidisse: aut inde aliquid detraxisse: aut mutasse patres dicunt̃ nisi solum illud: deũ uerum de deo uero. Nã & si genitum esse a patre non factũ: consubstantialemq; deo patri filiũ: ad refutationem haereticorꝝ sufficerent: quia tñ deum filium: patrem uero deũ uerum inter haec distinguen-

tes Ariani prædicabant:ne quoniam deum de deo ille dixit ansam captarent:deum ue
rum de deo uero patres interiecerunt. Hæc res quoniam nonnulla in hoc libro sparsa in
uenimus ab Ariana prauitate non aliena:firmo nobis fuit argumento ante coetum illū
sacratissimum hæc illi conscripta & edita fuisse. Quare sentibus tuo iussu amputatis ro
sas solummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus.

## EVSEBIVS PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE A GEORGIO TRAPEZVNTIO TRADVCTVS.

### De Euangelii diffinitione:& intentione sua. Capitulum Primum.

c

VM QVID SIT CHRISTIANISMVS NE-
scientibus aperire statuerim: hunc librū quo Euangelicæ
doctrinæ ueritatē approbamus:ut orationibus tuis adiu
tus ad optatum finē perueniam:tuo nomini Episcoporū
ornamentum Theodore dedicaui. Ac in primis quid no-
bis hoc euangelii noīe significetur: & quænā huius uerbi
potestas sit:declarandū esse arbitror. Euangelium igit̄ di
cimus quod æternoꝝ atq; incorruptibiliū bonorum q̄ cer
te suprema & maxima sunt: & ex antiquissimis p̄dicta tpi
bus:nuper uero splēdore sui orbē illustrantia:cunctis ho
minibus annunciat:quod non cæcas caducasq; huius sæculi diuitias:nec breuē hanc ca-
lamitosamq; uitā:nec instabilia corporis cōmoda:sed aīarum quæ intellectualis substā
tiæ sunt a quibus ēt corpoꝝ bona quasi umbra consequentia dependet:summā propri-
amq; nobis affert fœlicitatē:cuius quasi caput religio est:non illa gentilisq; falsa & ficta
errorisq; plena nomen ementita est:sed hæc nostra quæ ipsaꝝ rerum ueritate appellatio
nem adinuenit quā animi ad unum solū & uerum deū firmam stabilēq; conuersionem:
& uitā quæ mandatis eius pagatur esse asserimus:qua quidē ex uita amicitia ēt inter de-
um & hoīes constituit̄:amicitiam uero beatitudo illa ultima & fœlicissimus finis conse
quitur:qui a sup̄ioribus dependet inde gubernat̄:ac rursus eo p̄uenturus est. Quid igit̄
hac inter deū & hoīes amicitia melius nobis atq; beatius excogitari potest? Nō ne uitæ:
lucis:ueritatis:bonorumq; oīum ipse fons atq; largitor est? An nō ipse ut cuncta & sint
& iuuant cām in se ipso complectitur? Qua ergo re indigebit qui eius amicitiā adeptus
est? qui reꝝ oīum creatorem charitate sibi cōiunxit? qui patrē atq; tutorem illū sibi ascri
psit? Non possumus profecto dicere quin oīa quæ ad aīam:quæ ad corpus quæq; ad ex
terna pertineāt optime beatissimeq; is possideat:qui charitate proximus deo factus:bea
tissimam eius amicitiam exacta exquisitaq; religione consecutus est. Hanc ergo saluta-
rem hoīum ad deum conuersionē atq; amicitiam ab oīpotenti deo missus deus uerbum
quasi lucis infinitæ splendor cunctis annūciat. Non hinc aut aliunde:sed undiq; cunctis
ex gentibus ad deū uerum:græcos simul & Barbaros:oēm sexum:oēm ætatem:diuites
& pauperes:sapientes:& contra:liberos ac seruos:magna uoce cōuocat:hortaturq; om
ni studio ac cura hoc donum suscipiamus. Nam sicuti eiusdem naturæ atq; substantiæ
nos oēs creauit sic rursum cognitionem & charitatem suam æqualiter oībus proposuit
qui gratiā eius ex toto aīo complectunt̄:& colunt. Hanc dei erga nos charitatē qui chri
stus ipsius dei patris uerbū est ipse quoq; deus:non respiciens ad peccata hominum:sed

se ipsum

se ipsum eis reconcilians uniuerso sicut diuina exclamat scriptura orbi annunciat. Venit náq; ait & annunciauit pacē illis qui longe sunt & pacem illis qui prope sunt: q̄ olim hæbrei diuinitus docti p̄dicabant. Quidā.n.eorum clamant recordabuntur & reuertentur ad dn̄m oēs fines terræ: & adorabunt coram eo oēs patriæ gētium: quia dn̄i est regnum terræ & ipse dn̄abitur gentium: & rursus: Dicite in gentibus quia dn̄s regnauit: etenim firmauit orbem terræ qui non cōmouebitur. Altus conspicuus erit dn̄s in ipsis: & conteret penitus deos oēs gentium terræ: adorabuntq; ipsum singuli: ex loco suo: Hæc ex priscis tp̄ibus dicta diuinis oraculis: nūc ad nos Saluatoris nostri Iesu christi p̄dicatione p̄uenerunt: sic p̄dictam olim & expectatā a sanctis uiris oīum gentium uocationē ueritatisq; cognitionē uerbum dei quod nup de cælo descēdit operaq; fecit multo ante p̄dicta nobis annunciat.

## De His quæ solent obiici Angelis & Iudæis. Cap.ii.

s Ed sentio me impetu quodā animi & desiderio nimiū prouectū. Antea.n.quā nostra confirmemus q̄ solent obiici refutanda esse uident. Nam cū multi non rōne Christianam religionē sed inconsiderata fide: unde fideles appellantur: susceptā esse putent: iure nos qui ueritatē euangelicam: argumentis: signis: atq; uestigiis approbare his libris aggressi sumus ad præparationē suscepti negotii respondēdum ad illa prius esse putamusq; uel a græcis uel a Iudæis: ac maxime a curiosis nobis solēt opponi. Non.n.aliter arbitror ordine certo ac serie orationē nostram progredi posse: quā si prius ea q̄ ad euangelicam ueritatē iter præparare: & his qui a gentibus ad nos conuertuntur aptiora esse uideantur exponamus: deinde præparatis iā & p̄fectioribus idonea quæ ad uerā Saluatoris ac dn̄i nostri Iesu christi cognitionem adducunt diligentius explanemus. Huius ergo negotii ab illis initiū sit quæ tam a gentibus quā a circūcisis qui exquisitius rem nostrā quærerent dici possent: q̄reret.n.quispiam profecto: quod nā genus hoīum simus qui hæc scribere aggrediamur: utrū græci an Barbari: uel siquid inter hæc inuenitur neutri: & quos ipsos nos esse profitemur nō dico noīe. nam id quidē una uoce clarum fieri pōt: sed uiuendi mō ac secta. Nec.n.inquient gentiliū comprobatis religionē: nec Iudæoꝝ uos moribus uiuere uidemus: quid igitur hoc mōstri est? aut quænam hæc est noua uiuendi ratio? Præterea quō impii non erunt ac deoꝝ oīum inimici: q patrios mores: patria iura patrias cærimonias quibus gentes oēs ac ciuitates continētur contēpserunt atq; adiecerunt? qui saluatores ac benefactores deos spreuerunt? & quos deos? eos uidelicet qui ab initio sæculoꝝ apud uniuersos hoīes tam græcos quā Barbaros p regiones ciuitates: agros: hostiis: diebus festis: ludis: ac cærimoniis ab oībus regibus: tyrannis populis: philosophis: legūlatoribus: honorant᷑ atq; coluntur: ac coꝝ loco impia q̄dam ac scelerata admirantur & colunt. Qua igit᷑ uenia digni: aut potius quem cruciatū quodq; suppliciū non merentur qui patria neglexerunt? & aliena figmēta spurcis fœdisq; Iudæoꝝ fabulis nixa elegerunt aut quō non extrema prauitate sunt qui tā facile propria reliquerunt? ac fatuam & oīs rationis inopem fidē uniuersis gentibus inimicam ac impiā elegerunt? nec ipsum Iudæoꝝ deum secundū eorum cærimonias nec gentium religionē colentes inauditū ac inuium iter sibi ipsis turpiter confecerunt? Sed hæc quidē ex gentibus aliquis nec sua nec nostra recte intelligens de nobis dicere poterit. Hebræi uero ipsi quoq; de nobis forsam conquerentur: qm̄ cum alienigenæ simus: sic scriptura sua nihil ad nos pertinente impudenter abutimur: ut nos in suā nobilitatem intrudere: ac ipsos a patriis ac propriis ritibus extrudere conemur. Nā si christum diuinis oraculis uenturꝰ ante multa sæcula scriptum est. Si Iudæoꝝ prophetæ aduentū ipsius prædixerunt: qui & saluatorē & regem iudæorum non gentiū ipsum futurum prædicarunt.

Si tandem aliqua quædam meliora diuinioraq; scriptura prænuntiat: ea quoq; Iudæis
non gentibus scripta fuisse. Itaq; non recte nos facere qui hæc ob audiamus: & quod tur
pius est quæ Iudæis propter errores suos icommoda uentura scribuntur: ea iam ipsis ac
cidisse asseramus. Repromissiones autem bonorum in nos ipsos transferamus: quodq;
mente capti hominis est predictam fœlicitatem conseruantibus legem nobis ipsis attri
buimus & datas ab ipsa lege cærimonias improbamus.

Refutatio eorum quæ obiiciebantur. Cap. III.

h Is cæterisq; huiusmodi cum aduersus nos utantur: age iam deum omniū per
Saluatorem nostrum uerbum ipsius quasi per pontificem inuocantes: primū
in nos argumentum suum refutando: calumniatores ipsos esse ostendamus
qui nihil nos comprobare posse: sed expertes rationis fide persuasos asserunt: idq; tam
ex his probationibus: quibus utimur cum ad religionem nostram gentiles concurrunt
redarguemus: quam ex his quas uel scribendo uel uiua uoce proferendo: & aut priua-
tim aut publice disputando aduersariis opponimus: ac multo magis per hos quoq; li-
bros qui hoc totum euangelicæ ueritatis negotium continent: gratiam enim dei ac cæle
stia beneficia per dominum nostrum Iesum christum filium dei Saluatorem nostrum
nobis esse collata pluribus ac perspicuis argumentis hic Tractatus probaturum se pol
licetur. Nam cū patrū nostrorū memoria nonnulli aduersus gentiles opponētes ac eis
respondētes: alii diuinas scripturas exponētes: alii ueritatis dogmata subtilius cōprobā
tes multa reliquerunt iure nobis hic modus cui libentes īsudamus adinuentus est: quā
uis primus omniū sacer ille Apostolus Paulus probabilitatem omnē cauillatoriā lon-
ge abiiciēs ac certas afferēs probatiōes ait: Sermo ac prædicatio nostra non est in per
suasibilibus humanæ sapientiæ uerbis. sed in ostensione spiritus & uirtutis: & rursū. Sa-
pientiam loquimur inter perfectos: sapientiā aūt non huius sæculi neq; principū qui de
struunt: sed loquimur sapientiam i mysterio absconditā: præterea sufficiētia nostra in-
quit ex deo: qui nos & idoneos fecit ministros noui testamenti. Non iniuria ergo oībus
nobis p̄ceptum est: promptos esse ad respondendū cuiq; rōnem a nobis de spe nostra q̄
renti. Certū est igit Saluatorem nostrū prædixisse doctrinā suam in testimoniū oīum
gentiū per uniuersum terrarū orbem p̄dicatum iri: & ecclesiā quæ postea uirtute sua cō-
stituta est inuictā atq; inexpugnabilē fore: nec unq̄ futurū ut a morte superaret: sed fir-
mam fore sp atq; immobilē tanq̄ in lapide stabilitā atq; fundatā cuius diuinationis effe
ctus oēm impudentissimā linguā uana contradicentē profecto arcere pōt. Quis. n. non
fatebit cum sic aperte rerū euentus diuinationi cōgruat: dei uirtutē non naturam huma
nam illā fuisse: quæ & futura hæc p̄uiderat: & re ipsa pfecit q̄ uerbis prædixerat: Iā. n. sui
euangelii fama totū ab ortu ad occasum orbē impleuit: oēsq; gentes adiit: crescitq; indi-
es p̄dicatio sua: Ecclesia ēt hoc noīe ab ipso donata radices egit: ac usq; ad astra sancto-
rum uirorū orationibus glorificata luce ac fulgore orthodoxæ fidei splendet: neq; hosti-
bus terga dat neq; ipsis ianuis mortis cedit pp pauca uerba q̄ ille protulit. Super lapidē
ædificabo ecclesiam meam: & porte inferi nō præualebunt aduersus ipsam. Sunt āt alia
quoq; multa a Saluatore nostro p̄dicta quæ in suo a nobis collecta loco & rerū euenti-
bus accomodata: uerā de ipso nostram ostēdunt opinionē ac fidem. Sed ad hæc oīa nō
sunt contēnenda ad catholicā ueritatem cōprobandam hebraicæ scripturæ testimonia:
qbus ante mille annos Iudæorū prophetæ indoctorū hoīum piscationem uniuersæ uitæ
hoīum affuturā prædicantes appellationē christi noīe ipso expresserunt & aduentū eius in
carne: modum ēt ipsum quo doctrina eius ad oēs gentes p̄ueniret p̄dixerunt: nec tacue-
runt

runt futurā Iudæoꝝ īfidelitatem: & quicqd aduersus ipsum facturi: & quas pœnas pau
lopost eēnt daturi: quod urbs eoꝝ extrema obsidione caderet regnūq; suum oīno cessa-
ret: ac ipsi ad oēs gentes dispersi suis inimicis ac hostibus ꝑpetuo seruirent: q̄ oīa sicuti
scripta sunt post aduentū Saluatoris nr̄i euenisse cōspiciunt. Præterea qs prophetas au
diens: post Christi aduentū Iudæoꝝ abiectionē gentium uocationē: aperte dicētes futu
ram nō admirabit̄: cum uideat res ipsas p doctrinā Saluatoris nostri oraculis ipsoꝝ ad
unguē quadrare? Per Saluatorē .n. nostrum factū est ut ex omni genere hoīum pene in
numerabiles spretis idolis: unius ac ueri dei cognitionē religionemq; suscæperint: qd ita
futuꝝ dei oracula & p alios ꝓphetas cecinerunt: & p Hieremiā maxime ubi dicit̄. Dn̄e
deus meus ad te gentes uenient ab extremis terræ ac dicent quā falsa nostri patres idola
possederūt: & non erat in ipsis utilitas: Si faciet hō si ipsi deos: nec erūt isti dei. Hæc igit̄
uniuersa fidei nr̄æ ueritatē astruunt: nec humana uirtute sed a deo p̄dicta & prophetaꝝ
oraculis scripta ostēdunt & ad hæc a multis uariisq; gentium principatibus liberos qn̄q;
futuros hoīes uaticinant̄. Itaq; cum oēs gentes antiquitus multi reges ac tyranni urbes
fere singulas tenerēt: ac alii populis: alii paucis regerent̄ qua ex re bella ubiq; fremebāt:
captiuitates: depopulationesq; urbiū ac gentiū indies fiebāt: plenaq; oīa erant seruitute:
unde cogebant̄ urbani simul & agrestes ab ineunte statim ætate rei militari operā dare:
ac sp & ubiq; p urbem atq; agros armati ꝓdire: Continuo christi p̄sentia de quo scriptū
est in diuinis oraculis: orief̄ in diebus eius iustitia & multitudo pacis: & cōflabunt gla-
dios suos in uomeres: & lanceas suas in falces: nec eleuabit gens in gētem gladium: nec
exercebunt̄ ultra in p̄lium. Reꝝ euētus uerba ꝓphetaꝝ secutus est. ac oīs principatuū
multitudo cessauit: ab Augusto in ipso tpe incarnatiōis dn̄i nostri Romanoꝝ impio in
monarchiā redacto. Ex illo āt tpe usq; ad memoriā nostram non inuenies ita populos
populis oppositos fuisse: nec gentē ullam ita ī aliā insurexisse: nec humanā uitam oīum
cōfusione uexatā ut passim prius fieri solebat. Atqui quō magna non est dignū admira-
tione siqs ita secū attente cogitet: cur nā priscis tpibus qn̄ dæmones oīum gentium dn̄a
bant̄ ac summope ab oībus colebant̄. tanto alteri ad alteros furore ab ipsis diis suis cō-
citati ferebant̄: ut nūc græcos: nunc ægyptios: nūc Syrios: nūc Romanos inter se bella
re ac se ipsos destruere regiones suas in cursibus: ciuitates obsidionibus desolare uideres
sicut historiis suis pspicit̄. Simul uero atq; piissima & pacificentissima Saluatoris nr̄i do
ctrina apparuit: multoꝝ cultus deorū labebat̄: bella cessabant: uniuersū hoīum genus
a magnis malis atq; piculis requiescebat. Quod maximū ego diuinæ ac ineffabilis suæ
uirtutis signū dicere non dubitauerim. At uero ex sua p̄dicatione q̄tum hoīes ꝓfecerint
q̄tamq; utilitatem et huius uitæ cōsecuti ipsis oculis cernes si attēderis nunq̄ alias in me
moria hoīum ab aliquo illustri uiro aut populo factū: nisi nūc suis dūtaxat uerbis atq;
doctrina p uniuersum orbē diffusa: ut oīum iura gentiū recte atq; humanitus se hēant:
illa ipsa inquā iura q̄ ante aduentum suū tetra: fœda: immania erāt. Non .n. iā persæ qui
eū secuti sunt matres suas nephādis nuptiis cognoscūt non humanis uescunt̄ carnibus
Scythæ qn̄ ad eos usq; p̄dicatio Christi puenit: nec charissimos falsa religione impulsi li
beros iugulāt. Hæc certe ac talia pene infinita hoīum quondā uitam uexabāt. Massage
tæ ac berbices ꝓpinquos atq; affines suos q senectute cōficiabantur miserrimos putasse
tradunt̄: ac ideo imolatis carens eoꝝ quos plurimi fecerāt epulabant̄. Tibareni uiros se
niores suos p̄cipitare: Hyrcani rapaci generi auiū. Caspii cāibus ꝓiicere soliti q̄ quidē cū
cta religiosissime prius faciebant: nunc uero sola euangelica uirtute undiq; truculentissi
ma hæc pestis explosa ē. Quod uero minime dii putant̄ aut inania & surda simulachra
malefici dæmones ī ipsis habitātes: aut ptes mundi q̄ conspiciunt̄: aut mortuorum ho-

minum umbræ: aut quæcunque animaliū nocentissima: sed p his omnibus una Saluatoris sola doctrina cuncti simul græci ac Barbari: qui non ficto animo uerbum Christi audiuerunt ad tantum philosophiæ peruenisse: ut solum uerū deum regem ac dominū cæli & terræ: Solis: Stellarum: totiusque mundi creatorem collant atque sequatur: quodque cū ctis uiribus conatur sic uiuere: ut uel oculos coerceant: nequid cupiditate tracti turpiter uideant: sed ab ipsa mente omnem animi morbum depellant. Hæc omnia quonam modo audebit negare quispiam nō esse fœlicis uitæ? Aut uero quod nō recte parere omnino laudant: tātū a periurio absunt: quoniam ab ipso nō esse iurandum audierunt: sed omni iureiurando abiecto sufficere hominibus ita & non: quodque nec in cotidiano sermone inania uelis proferre: sed ita diligenter in omnibus te ipsum custodire: ut nec falsū nec iniuriosum: nec turpe in labiis uerbum habeas: quī ille dixit. De omni ocioso uerbo rōnem dabitis i die iudicii: quā philosophorum uitā non excedit? Ad hæc & quod simul cūcti & innumerabiles uiri & mulieres: seniores: ac pueri: serui & liberi: nobiles atque ignobiles: docti simul atque indocti: in omni ab ortu solis ad occasum loco ubi hoīes habitāt quotidie ferme ad percipiendā disciplinam christi qua non solum a turpi facinore: uerū etiam a cogitationibus inhonestis abstinere: quaque uentrem ac ea quæ sub uētre sunt domare docentur confluant: quod uniuersi in diuina piaque disciplina exercentur excelso aīo contumelias ferre: nullā in uindictam appetere: iram & appetitum oēm temerariū superare ac uincere: indigentibus de re sua offerre: oēm hoīem iure naturæ fratris ac proximi loco diligere: Hæc oīa siquis simul collecta consideret non ne fatebitur maxima & sola uere bona cunctis esse hoibus prædicatione Christi oblata: nec ab alio quam ab ipso potuisse unq̄ hoīes huius uitæ fœlicitatē recipere? Illud uero quale tibi uidet' quod uniuersum genus hoīum non eorū solum qui aliqua humanitate præditi sunt: uerumetiam crudelissimorū & in extremis oris terræ habitantiū ab immanitate recesserit: ac ad opiniones ueræ philosophiæ inductum est? Quis.n. iam immortalē esse aīam nō credit? Quis nō speret esse apud deū cum naturæ concesserimus uirtuti deposita præmia? quibus iducti nostri hanc uitam oīno ita contēpserūt: ut priscos & illustres philosophos muliercuIas putes: si ad hos conferas: ludūque pueros: non iniuria existimes oīa quæ de contemnēda morte: aut uerbis: aut exēplo prisci philosophi docuerunt. fœminæ apud nos atque infantes: uirique Barbari & indocti: philosophi dicerent Saluatoris nostri uirtute adiuuāte immortalitatis nostræ opinionē te longe magis q̄ uerbis uerum esse cōprobarunt: quā magnum & illud: quod oēs gentes non aliunde quā a doctrina nostri Saluatoris prouidentiam dei esse q̄ cuncta perspiciat atque gubernet didicerunt: Nec est iam aliquis qui nō acceperit sic doctrinā de iustitia & iudicio dei ut non fateat' caute iccirco uiuendū ac longe a uitiis esse fugiendū. Sed caput beneficiorū oīum quæ a Saluatoris pdicatione Christi adepti sumus facile cognosces: si calamitosam priscæ Idolatriæ fraudē qua oēs quondam hoīes dæmonū artibus pmebantur diligenter aīo uolueris. Verum quī ita natura fieri compertū est: ut hoīum genus rōnis non expers nullā unq̄ rem aggrediatur nisi sua sione inductum credat sibi profuturā: non temere ad nostra cōfugientes ac maxime rudiores: quī ad ueram religionem introducimus: fidei remedium adhibemus: hortantes: suadentesque ut de prouidentia dei: de imortalitate animi: de bona uiuendi norma quæ a spe atque fide solum dependet: recte sentiant. Nam & medico a quibus cauendum & quibus utendum consulenti nisi quis credat: parum sibi peritia ipsius conferre poterit: nec plus doctor discipulis qui non credunt utilitatem quandam a doctrina se cōsecuturos: nec philosophiæ sectam ullam quispiam unq̄ suscipiet nisi antea crediderit commodo sibi futuram:

sibi futuram: ita diuersa suasione ac fide ducti alius epicureorũ attrahitur uoluptate ali-
us cynicæ uitæ duriciem admiratur: alius platonem præponit: nõnulli Aristotelem. nõ
nulli Stoicos diligenter secuuntur. Sic artes quoq; alii alias quamuis omnes mediæ sint
meliores honestioresq; sibi utilitate persuasi crediderunt. Itaq; uidebitis Rei militaris
ab aliis: ab aliis mercaturæ: aut ædificandi studium esse propositum: Agriculturam ali
us exercet ac semen sulcis agrorum cõmissum & mortuum reuiuiscere posse non despe
rat. Cur igitur admirantur cum sit uniuersa uita hominũ duobus his fide & spe guber-
netur: si nostra etiam quæ sola animis conducunt multis fide tantũmodo traduntur: q
ratione altiora cõsequi non possunt? Nonnullis ad fidem ratio quoq; ac doctrina subti-
lior communiter. Nũc quoniam breuiter hæc quasi fundamenta iacta sũt: ad primã ac
cusationẽ respondẽdum: & qui fuimus quiq; sumus dicendũ. Nũquam igit̃ negaturos
sciãt qui hæc requirant græcos nos esse patrios: primoq; græciæ demonũ cultus tenuisse
quos nunc respuimus atq; abominamur Iudaicis attendẽtes scripturis: a quibus quam
uis plurima nostræ religioni consentanea colligamus: fatemur tamen cærimonias Iudæ
orum uiuendiq; morem non imitari. Sed non uidebũtur hæc aliter nobis recte confesta
quam si tã ipsa quæ a maioribus nostris accæpimus quam Iudæorum priscas uirtutes ĩ
medium ut omnibus pateant protrahamus: sic enim simul & euangelicæ doctrinæ uir
tus extabit: si ante oculos omnium ponemus a quibus per ipsam erroribus sumus libe
rati & ad hæc qua ratione Iudæorum scripturas admirantes præsentẽ eorum uitã recu
samus: Postremo quæ ratio euangelii sit: quis proprie atq; sincære. christianismus dica-
tur: quod nec gentilium nec Iudæorum sed noua quædam ac uera religio ab ipso Sal-
uatoris nomine appellata. Age iam primũ omniũ priscas ac primas ipsorũ theologias
p singulas usq; impræsentiarũ uerbis diuulgatas ac probas sapiẽtũ philosophorũ de diis
de cõstitutione mundi opiniones pspiciamus: hinc. n. cognoscemus recte ne ipsa spreui-
mus an non. Scribam ãt non mea sed eo℞ ipsorum q apud eos studiosissimi re℞ huma
narum diuinarũq; fuerunt uerba: ut nemo a nobis cõmentam fictamq; narrari fabulam
suspicari possit.

## De Origine mundi secundum gentiles. Cap. IIII.

Iodorus igitur Siculus uir apud græcos clarissimus: quippe qui uniuersam hi
d storiã ad unum cõmodissime corpus collegit: statim incipiens: hæc de origine
hoĩum conscripsit: De prima uero hoĩum origine: ut a naturalibus & histori-
cis colligitur: binæ fuerunt opiniones: Nam alii cum mũdum ingenerabilem atq; incor
ruptibilem putauissent: genus quoq; hominum sempiternum esse asseruerunt: ita nunq̃
initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alii congenerabilem atq; corruptibilem putarint:
homines quoq; apposite certis temporibus incœpisse affirmarunt: Vnam enim ante ini
tium omnium cæli & terræ cunctis simul cõfusis formam fuisse: postea disseparatis di-
uisisq; molibus uniuersi ordinem mundi conspectum: aeraq; motum habuisse continu
um: cuius partem quidem igneam ad superiores ascendisse partes sursum sua propter le
uitatem natura semper tendente: qua ex causa solem ac stellarum multitudinem nolu-
tione totius circumferri: partem autem turbidam atque terrestrem una cum humidis
ad infima propter grauitatem loca descendisse: quam partem continue longo tempore
in se ipsa conuolutam maria ex humiditate: ex durioribus terram lutosam ac teneram
concreasse: quamprimum post ea quam solaris calor exæstuauit constipatam fuisse:
deinde superficie calefacta pluribus in locis corruptionem humidi esse secutam: ex qua
(ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad trãsactum frigus calor exarsit: ani
malia concreta fuisse: quæ noctu a circũfusa caligine alebanẽ: & in die a calore solidiora

reddebant ac postremo sufficiens iam crementũ consecuta erupisse ab illa colluuie uarias has aialium formas. Quoꝝ calidiora leuioraq; ad altiora loca exiluisse uolucrũ appellatione nuncupata: sicciora uero ac grauiora serpentibus ac terrenis cõnumerata: eodem quoq; mõ humidiora in consentaneũ sibi ipsis locum confluxisse aquatica nũcupata: & sic aialium diuersa genera producta fuisse. Terram uero postq̃ magis sole ac uentis induruit nihil ex pfectioribus producere posse: ac ideo ex mutua sexuum coniunctione pfectiora generãtur: Hanc rem ita se habuisse tragicus ẽt Euripides Anaxagore physici auditor i fabula quam Menalipen noiat his uerbis testatur: una cæloꝝ olim ac terræ forma: sed separatio cuncta in lucẽ tulit: uolucres ac feras simul: arbores generaq; natantium mortaliũq; genus: hæc de rerum origine prima a priscis accæpimus. Cum igit̃ diuersis uariisq; in partibus orbis terrarum ita producti sint hoĩes: non iniuria una eadẽq; uti lingua nequiuerũt: cum aliter alibi uocabula rebus imposita sint: & primos quidem hoĩes nulla re utili aut arte adhuc ad uiuendum inuẽta fertur laboriose uitam ægisse nudos absq; tegmine atq; tecto: qua de re multos frigore atq; æstu: nõnulli ẽt inedia periere passim. Sed paulatim experientia rerum docẽte ad speḋæa hyeme refugere: fruges deponere didicerunt: igne deinde adinuento artes quoq; ad uiuendum necessariæ: indigentia & usu hoĩbus duce ac principe sunt excogitatæ. Hæc nobis ille scriptor Diodorus de origine mundi & prima hoĩum uita breuiter rettulit. In quibus nulla dei mẽtio facta casualis quædã uniuersi productio enarratur: quibus congrua oẽs ferme gentilium philosophi conscripserunt: quoꝝ opiniones si diligẽter inspexeris a uanis quibusdam fatuisq; coniecturis profectas inuenies: quod ut facilius facere possis a Plutarcho tractas tibi ante oculos ponam. Tu autem attente diuersitatem eorum tecum considera.

Diuerse de Substantia mundi philosophotum opiniones. Cap. V.

Halcta ferunt primum oĩum principium rerum aquam posuisse: ex ipsa cun-
t cta esse ac in ipsam demũ deuenire arbitratur. Post eum Anaximandrũ Thaletis sodalem ipsum ĩfinitum rerum oĩum generationis atq; corruptionis cãm dixisse. Nam ex ipso ait cælos segregatos cæterosq; mũdos numero infinitos: corruptionem uero & generationem multo prius ex infinitis arbitrat̃ sæculis in se ipsis reuolutis. Hic cylindri formæ esse terram asserit tantæq; profunditatis ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. ait præterea spmaticas uires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi densas fuisse: ac aliqua ex flammea pila aere hoc circũuoluta ut testa nucleus diruta & in quosdam circulos explicata solem ac stellas cõstituisse: ad hæc hominem primo ab aliis animalibus natum: nam alia inquit uidemus cito post ea quã nata sunt ad propria pabula perse uenire: hominẽ uero diuturna egere lactatione. Quare nisi in primis initiis ab aliis natus aliorũ nomine secutus fuisset: nunq̃ educari potuisset. Hæc Anaximander. Anaximenes autem principium rerum aera opinatur quem genere infinitum: qualitatibus finitum ait: cuius condensatione ac rarefactione cuncta gigni arbitratur: motum uero ab æterno esse dicit: terrã ex aere cõstipato primũ oĩum factam latam magis: iccirco non absq; ratione super aerem contineri: Solem uero ac lunã cæterasq; stellas a terra ortum habere. Itaq; solem terram esse ait uelocitate motus caliditatem assecutum Xenophanes colophonius nouum quoddam iter præter prædictos sibi fabricatus nec generationem rerum nec corruptionem ullam esse cõtendit: esse nãq; simile quicquid est: Nam si aliquid inquit gigneretur id non fuisse antea necesse est: quod autem non est id gigni non posse. Nam neque non ens facere aliquid: neque a non ente fieri quicquam posse assent autem sensus omnes falsos esse: rationem quoque

una cum

una cum sensibus uidetur abiicere. Terrã uero continue aquis delatã paulatim in maria
longo tpe abituram censet: Solem atq; alias stellas a nubibus gigni. Parmenides Eleata
Xenophanis auditor atq; amicus primũ Xenophanem: deinde oppositã quãdam uiam
secutus est. Sempiternũ.n. atq; imobile censet esse uniuersum quod est ens secundũ ueri
tatem rerũ: solum.n. esse simplex & intrepidũ atq; igenitum. Generationẽ uero eorũ esse
q̃ falsa æstimatione uident̃ esse cũ non sint. Nã sensus se mouendos a ueritate putat: af-
firmat.n. siquid est pter ens id esse nõ ens. Non ens aũt non esse in rebus: & sic ens ingeni
tum sibi relinquitur. Terrã uero densioris aeris defluxu factã arbitrat̃. Democritus Ab
derita infinitũ dixit esse uniuersum qm̃ a nullo creatũ immutabile ẽt esse. Eorũ uero quæ
nunc gignunt̃ nullũ habere principiũ sed ex infinito tpe cuncta simpliciter q̃ sunt: quæ
fuerunt: quæq; futura sunt necessitate pdestinata fuisse. Solis ac Lunæ generationẽ pro-
priã: separatamq; ab aliis esse dicit: naturãq; ipsorũ nec calidam nec splendidã fuisse: sed
cõtra generatiõis suæ naturæ similẽ. Sed postea cũ maior orbis solaris factus esset ignẽ
in ipso fuisse intrusum. Epicurus Neoclis Atheniẽsis filius maiestati deorũ detrahere co
natur: nec aliquid ex nõ ente fieri asserit: ac sp uniuersum sic se habuisse neq; aliquid noui
fieri pter id quod tpe infinito iam factũ est: corpusq; esse uniuersum non solũ immutabi
le: uerumetiã infinitum: finẽ bonorum uoluptatẽ statuit. Aristippus Cyrenaicus uolu-
ptatem bonorũ dolorem malorũ finem constituit. Cæteras sciẽtias excludit illud solũ es
se utile putans: ut q̃ras siquid domi mali aut boni tibi cõtingit. Empedocles Agrigenti-
nus elementa quattuor ponit. Ignem: Aquã: Aera: terram: quorũ cãm amiciciã & litẽm
ac a prima elementorũ cõplexione segregatum aera circũfusum fuisse cõtendit: post quẽ
ignem erupisse: cũq; alium locũ non reperiret sursum a frigore aeris repulsum: circa ter-
ram aũt duos circũferri dimidiatos orbes: alterũ ex igne totũ alterũ ex aere maxime ac ex
igne admodũ exiguo: & illũ diem: hunc noctẽ esse putat: initiũ uero noctis a die pp im
petũ ignis: solem natura non esse ignẽ: sed ignis repcussionẽ ei similem quã ab aquis fie-
ri uemimus: lunã ex relicto ab igne aere congelato sicut grãdo congelat̃ per se factã lu
cem a sole recipe: mentẽ non in capite nec in pectore sed in sanguine disseminatã esse: ac
illis partibus hoies magis sentire quibus plus mẽtis inest. Metrodorus Chius sempiter
num eẽ uniuersum ait: nã si factũ esset a non ente. Infinitum ẽt qm̃ sempiternum: cũ non
habeat principiũ unde incipiat nec exitũ quo terminet̃. Immobile quoq; asserit: qm̃ mo-
ueri non possit quod nõ transeat: transire ãt necesse est aut in plenũ aut in uacuũ quorũ
alterũ nõ est: in alterum transitus fieri non põt. Ex æthere ãt fieri nubes densatione: inde
aquã quæ ad solẽ decurrens extinguit ipm: qui rarefactus rursum accendit̃: solẽ siccitate
constipatũ ex aqua splendida stellas efficere. Diem ẽt ac noctẽ inde fieri quod sol extin-
guat̃ atq; incendatur. Eclipsim quoq; extictione fieri. Diogene Apolloniata elemẽtum
aera ponit: oia moueri dicit: mundos infinitos asserit quod factos esse arbitratur uniuer
si motu quod huc atq; illuc latum ac alibi rarefactum: alibi constipatũ: ubi forte consti
patum fuit ibi globum factũ & mundum: in quo q̃ leuiora sunt supiora petierunt. Hæc
Plutarchus: quæ oia Socrates quoq; uir ille illustris furoris atq; insaniæ plena putat. si-
quidẽ fide dignus Xenophon testis est: qui sic de ipso in libro de Socratis memorabili-
bus dictis scripsit. Nemo aũt unq̃ Socratem impiũ quiddã & irreligiosum aut facere ui
dit: aut dicere audiuit. Nõ.n. de natura rerum neq; de altioribus sublimioribusq; rebus
ut plurimi faciunt disputabat: nec considerare unq̃ uoluit quonam modo quaq; necessi
tatis serie hæc moles q̃ mundum Sophistæ appellant: aut singula cælestium corpora fa
cta sunt: sed eos qui assidua cura atq; studio hæc tractant stolidos uanosq; homines esse

ostendebat. Et paulum post hæc. Valde autem mirabatur quod non potuerunt intelligere non posse hoïes hæc adinuenire: cuius non paruū signum est quod qui maxime harum rerū scientiam profitent quiq; cæteris sapientiores uident non cadē sed pugnantia dicunt adinuicē. Sed hæc quidē Socrates (ut xenophon testatur) quibus consona in libro de aïa ipsi Socrati orationē attribuens plato conscripsit. Nā ego inquit o Cebes cū iunior essem quā mirabili exarsi cupiditate eius sapiētiæ quā naturalem sapientiā appellant. Præclarꝝ.n. mihi uidebatur causas reꝝ scire: cur singula quoq; modo gignātur atq; corrūpantur: & cur sint atq; permaneant: ac sæpenumero me ipsum hunc & illuc uersabam talia diligenter cōsiderans. Num postea quā frigidum & calidum ad putredinem quādam (ut quidā aiunt) peruenerint: tunc aïalia concreantur? Et utrū sanguis est quo audiendi: uidendi: olfaciendiq; sensus nobis pstantur: quibus quidem sensibus memoria conflatur atq; opinio: ex memoria porro atq; opinione cū tranquilitatem in his accæperint originē scientiæ prosilire: rursusq; hoꝝ ipsorū corruptiones excogirando sic ad hanc considerationem nihil ipsi ineptior iussus sum ut nihil supra: cuius rei signum tibi sufficiens afferā: nam ex hac consideratione uel ipsa quæ prius plane sciebā ut tam mihi quā cæteris uidebar dedidici: sic tardior uel cæcus oïno factus sum. Hæc societas dicit apud oēs græcos clarissimus. Quare si huic tanto tāq; præstantissimo philosopho amētia uisa est dictoꝝ de natura uirorum doctrina: iure nos quoq; impietatē illorum oïum recusamus: psertim cum errores de multitudine deoꝝ sui ab his quæ de natura dixerit non sint alieni: quod loco suo ostendemus ubi docebimus Anaxogorā primum græcorum intellectum rebus instituisse. Nunc uero ad Diodorum transeamus: ac ipsum de prima hominum theologia scribentem audiamus.

Diodori uerba qui prisci homines Solem & Lunam colebant: & quod nec Idola nec dæmones nouerant. Cap. VI.

Egyptios ferunt primos oïum oculos cum in cælum sustulissent motū: ordi-
a nem & quantitates cælestiū corporum admiratos Solē & Lunam deos putasse: ac Solē quidem Osirim Lunā Isim nuncupasse a proprietate quadā inditis sibi noïbus: Nam siquis ad latinā linguam uerba transferat multioculus Ositis dici pt: neq; id ab re radios.n. suos quasi multos rebus immittit oculos quibus oïa perspici: ut et poeta dicit. Sol qui terraꝝ flammis opera oïa lustras: q̄uis nōnulli græcorum poetæ Dionysium esse osirim confingant. Syrium quoq; ipsum tanq̄ nomen de noïe ductum sit appellatum existimant: hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus igniloculum radiis Dionysiū nuncupat: & orpheus splendoris auctorē Dionysium. Isim uero latine priscā dicere possumus: Lunæ hoc noïe indito: quoniam sempiterna priscaq; sit: cui cornua depingunt: uel quia cum Alinoides sit cornuta uideatur: uel quod bos ei apud ægyptios sit dedicata: quibus (ut porphyrius asserit in libro quem aduersus edentes carnes cōscripsit) non sanguinem aut nidorem offerebant: sed fruges terræ: quas etiam ipsas quasi deos adorabant. Miserationem uero: lachrymas atq; fletum germinibus terræ deflorescentibus offerebant: Similiter primæ animalium ex terra generationi: ei etiam quæ ex conuentu sexum est: morti quoq; animalium eodem modo: quod adorationis genus exanimi profectū ignauia infirmitati coꝝ erat accōmodatur. Sacra igitur regione assulo habitata ibi primum ab hoïbus sacra cælestibus oblata sunt: non myrræ non casiæ: aut croci primitiæ (ne hæc longe postea fuerūt inuenta) sed herbā uiridem quasi productiuarum terræ uiriū primitias manibus offerentes diis offerebant: arbores.n. antea q̄ aïalia terra produxit herbas aūt multo priusq̄ arbores. Ex herbis ergo integras quasdam sumentes cum foliis:

cum foliis:radicibus:ac fructu partes simul concremabant: & hac exhalatione ac fumo cælestibus litabant:ignē quoq; inextinctū in templis seruabant tanq; cælestibus simillimum. Ab hac aūt exhalatione quam græci thymiasin dicunt:thysia quoq; quā sacrificium latine appellamus apud græcos antiquitus dicta est: nunc uero non recte capimus thysiā illam cultum appellantes qui sanguine celebrat̄: & post pauca multo aūt postea iniquitate hoīum fœdissimus sanguis atq; hostiaꝝ mos introductus est crudelitatis plenus occisis aīalibus & eoꝝ sanguine aris deoꝝ imbutis. Hæc Porphyrius. Plato autē in Cratillo sic scribit ad uerbū. Videntur mihi primi græcoꝝ eos solūmodo deos putasse quos ēt nunc multi ex Barbaris colūt:solē uidelicet atq; lunam:Tellurē:Stellas: ac Cælum. Nā cum ipsa cernerent thein ſp. hoc est currere atq; reuolui:ab hac ipsius thein natura.i.deos appellarunt. Hæc Plato. Verū quod Primi atq; antiquissimi hoīum nec tēplorum molibus:nec simulachroꝝ dedicationibus operā dabant:quippe qui neq; pingere:neq; fingere:aut cælare:sed nec ædificare:adhuc sciebant unusquisq; facile cogitatione p se ipsum assequi potest. Quod ēt nulla deoꝝ atq; heroum Iouis Saturni:Neptuni:Apollinis Mineruæ:Iunonis:Dionysii:Herculis mētio apud illos erat:sed nec aliorum quoq; noīa modo Græcorum ac Barbaroꝝ aures multitudine obtundunt. Præterea quod nec dæmon quispiā probus aut improbus admiratione habebatur:sed sola cælestia ut dii non uictimaꝝ cædibus:sed herbarum fumis colebant̄:non argumentis nostris sed suis testibus partim ex iam dictis:partim ex his quæ dicent̄ facile cōprobatur: quod & sacræ scripturæ inuiolabili patet auctoritate:q̄ a cæteris hoībus cælestia corpora dicit deorum noīe adorata fuisse:solis uero hebræis unius ac ueri dei & creatoris omnium fidem:cultū: & pietatem attribuit:quibus oībus apertissime liquet nō fuisse apud priscos uel græcos uel Barbaros simulachroꝝ dedicationes aut deorum deaꝝ ue genealogiam:aut dæmonū ac spirituum inuocationes:aut turpem heroum theologiā. Sed ad hæc oīa quoq; ipsa deoꝝ tam marium quā fœminarum postea inuenta hæc oīa nihil istius nugatoriæ superstitionisq; gentes oēs occupauit antiquissimis tpibus fuisse ostendunt. Quare nemo dubitare potest hoīum esse hos deos excogitationes & confictas mortalium fabulas:immo uero improboꝝ ac scelestor artificia quibus cupiditates suas assequi possent:ut secratissimus ēt sermo apud nos dicit. Initium fornicationis Idolorū inuentio: gentilium igitur oīum error: quo deoꝝ multitudinem esse falso crediderunt: a phœnicibus atq; ægyptiis icipiēs: & ab his cæteros hoīem ac ipsos quoq; græcos aggressus multis sæculis. Postea orbem inuadit:ut ipsoꝝ phœnicum testatur historia quā Sachoniatho uir priscus quam uel ante Troiana tpa floruisse dicunt:phœnicum lingua exquisitissime conscripsit:traduxit aūt in græcum philo nō hebreus:sed Biblius. quos magnis laudibus Porphyrius in quarto corum quos aduersus nos libros euomit:his uerbis decorauit. Narrat āt Iudæorum historiam uerissime:qm̄ & locorum & uirorum nomina ita ponit ut ipsi Sachoniatho Berutius:qui eorū rerum oīum monumenta ab hie romobalo dei Ieui assirit habuisse:quam quidem historiam Belbalo Berutiorum inscripsit regi:cui pp ueritatem historiæ quam gratissimus fertur fuisse. Is Sachoniatho phœnicum ēt historiam partim a singularum urbiū annalibus:partim a libris sacris qui dedicari solebant:solerti collegit ingenio:q̄ non multo post Moysem Semiramidos fuisse temporibus scriptum est hunc uirum philo Biblius in græcam linguam exactissima cura traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatē ac antiquitatē Sachoniathonis historiæ testatur:in qua non creator omnium:nec cælestia corpora:sed mortales uiri nec,pbi quos saltem propter uirtutem admirentur: sed cælesti nefandorumque morum phœnicum

ægyptiorumq; dii fuisse narrantur. Isti uidelicet ipsi qui etiam nūc apud omnes gentes quasi dii immortales honoribus colūtur diuinis. Sed tps est iam illos ipsos audire Philo biblius in exordio statim totius negocii Sachoniathonis quod in nouem libros partitus est. Hæc de auctore suo ad uerbū dicit. Sachoniato uir peritissimus atq; curiosissimus fuit. Is cū nihil oīumq; ab initio facta sunt memoratu digna ignorasse uideat' diligentius tū quam cætera ea q̄ sciuit: quæ Taautus excogitauit: nō. n. latebat ipsum quod primus oīum mortaliū Taautus litteras adinuenit: & res memorabiles ausus est æternitati cōmendare: quem ægypti Thoyth Alexandrenses Thoth: Græci Mercurium appellarunt. Paulo deinde post hæc accusauit iuniores: quod ea q̄ de diis fabulose dici uideant': uel allegorice ad naturā: uel tropologice ad mores student reducere non reducē da: his uerbis. Iuniores sacraꝝ rerum interpretes res gestas repellentes fabulas: fabularumq; allegorias excogitarūt: quas rebus naturalibus imponētes mysteria cū tanta obscuritate induxerunt: ut nemo facile ueritatem reꝝ possit pspicere. Veꝝ prisci ac pcipue phœnices atq; ægyptii quos cæteri sunt imitati: si qui uitā aliqua re inuenta excoluerunt eos benefactores coesq; patronos putantes quasi deos adorabant: qbus statuas ac simulachra: templa quoq; statuentes naturalium & deorum noīa imponebant: Naturales āt deos Solem ac Lunā cæteras tam erraticas quā non erraticas stellas & elementa una cū istis putabant. Ita deos alios mortales alios immortales dicebāt. His sic expositis phœnicum deinceps theologiā secundum Sachoniathonē Biblius philo sic ad uerbū exponit.

De Phœnicum theologia. Cap. VII.

P Hœnicum theologia principium rerum oīum tenebrosum ac spiritalem aerē esse affirmat: aut aeris tenebrosi spiritum: & præterea chaos turbidū omni luce priuatum: hæc infinita esse atq; interminata. Verum qū spiritus sua principia concupiuit facta est complexio atq; cōnexus qui Cupido appellatur: quiq; creationis rerum omnium principium est: spiritus autem suum non nouit creationē: sed ex eius connexu factum est moth: quod limū dicere latine possumus: alii aquosæ mixturæ putredinem ex qua semina creaturarum omniū & generatio prodit: ac in primis animalia sensu arcentia ex quibus facta sunt animalia intellectualia quæ nuncupantur thophasamin idest cæli conspectores in figuram oui confirmata. Moth autē effulsit Sol & Luna: stellæ ac astra magna huius mundi origo apud eos creditur: qua deorum aperte religio cō temnitur: sed uideamus quomodo cætera mirabilis illa theologia cōstituit. Aere igitur inquit & mari igneum uenti emittentes splendorem simul cū terra ac nubes facti: & maxime de cælo effusiones: Segregatis itaq; cūctis atq; a suo loco solis calore depulsis rursus in aere corruentia suo conflictu tonitrua & fulgura effecerunt: quo sonitu animalia ex limo quasi ex somno prosiluerunt eruperuntq; tam ex terra quam ex mari mas & fœmina his addit. Hæc in libris Taauti de origine mundi cōscripta reperimus: quæ ille ingenio ac cura inuenit nosq; illuminauit: deinde uentorum nominibus ordineq; ante oculos posito post pauca infert. Hi primum terræ fœtus quibus & ipsi & qui ante ipsos fuerunt & post eos uitam trahebant deos putantes adorabant & infusiones ac fumigationes eis faciebant: qui adorationis modus fuit infirmitati ac ignauiæ animi congruebat. Post hæc ait ex uento Colpia nuncupato & muliere Baau quod noctem significare interpretatur natos fuisse sæculum ac primogenitum uiros mortales: ita nominatus: & a sæculo primum ex arboribus alimenta hominibus esse reperta: ex his uero natos genus ac generationem dictos phœnicem habitasse: æstu autem facto palmas ad solem sustulisse quem deum putabāt Beelsamen uocante: idest cæli dominum: quem græci Iouem uocant.

uocant. Incusat deinde græcos quasi erroribus ductos his uerbis. Non.n.temere multis hæc noībus distincta sunt: sed secundum susceptas res noīa indita fuerūt: q̄ genus græcoꝝ ignorans longe aliter intellexit ambiguitate interpretationis cōfusum: Addit deinde a genere sæculi & Protogoni mortales filios procreatos quoꝝ noīa lux: flama ignis: ex constrictione lignoꝝ ignem reperisse ac usum eius docuisse: a quibus uasto corpore natos filios asserit quoꝝ noīa montibus ubi habitarunt īposita Cassio scilicet libano atq; impudico: hi quibuscūq; obuiam fierent cōmiscebant: tabernacula excogitata refert ab istis ex cānis: foliis: atq; papyro: factiose quoq; aduersus fratrē Vsonem eos uixisse q̄ corporibus tegmina primus ex pellibus ferinis confecit: magna uero imbrium p̄cipitata flantibus uētis atq; coruscantibus undiq; fulguribus syluas apud Tyrum concrematas. Hunc Vsonem arboribus amputatis ambustisq; primū cum his mare ingredi ausum fuisse: simulachraq; duo igni ac uento erexisse q̄ adorabat sanguine feraꝝ perfundens: his oībus cū naturæ concessissent uirgas ac statuas a posteris cōsecratas annuasq; celebtitates statutas. Longe āt post genus alti cæloꝝ ueneratorem & piscatorē natos: piscationem & uenationē inuenisse: ex his natos duos alios qui ferrum ferriq; usum inuenerunt: quoꝝ alterum Chusora uocatū cantibus magicis & huiusmodi uerbis plurimū ualuisse: hi domibus porticus addiderunt & circuitus & cameras: ex his piscatores & uenatores & q̄ Titanes appellant fuisse: ex his ēt Amynū atq; Magum q̄ greges fecerunt & magalia construxerunt. Ex his ēt Misora & Selech idest ita tenuē atq; iustū: isti salem usumq; eius inuenerunt: a Misore Taautum fuisse natum qui primus elementa litteraꝝ conscripsit: quē ægyptii Thoor: Alexandrenses Thooth: Græci Mercuriū uocant. A Sedech Dioscuros natos: aut Gabiros: aut Cirbantes aut Samotrachas q̄ primi naues cōstruxerunt: quoꝝ nati herbaꝝ uires & cantus ad medicinā inuenerūt. Ea tēpestate natum Elium q̄ altissimus fuit cognominatus & mulierē Beruth uocitatā: hos in Biblo habitasse: hi genuerūt Terrenū aut indigenā: cui Cælus postea cognomen fuit. a cuius noīe mira uarietate formosissimi supremū corpus cælū fuisse appellatū: huic ab eisdem p̄ntibus nata soror terra appellata cui ēt propter formā terra cognominis facta: hi patri altissimo a bestiis dilaniato sacra & cerimonias ut deo instituerūt. Ita patris regnū Cælus possidens terrā sororem in matrimoniū duxit q̄ sibi quattuor filios peperit illū quem & Saturnū dicunt: Bætilum: Dogana q̄ & frumētarius appellat: ac postremo Atlāta: habuit ēt alios liberos Cælus ex multis sibi uxoribus natos: quam rem adeo ægre tulit ut Cæli diuortio uti uoluerit. Cælus tn̄ ab ea abstinens quodcūq; uolebat ui ei appropinquabat: & īdignatione incēsus filios ab ea sibi p̄creatos neci tradere conabat: qua ex re coacta terra socios sibi ac adiutores ad defendēdos natos conciuit. Interea Saturnus cū in uiꝝ euasisset Mercurii termaximi. q̄ eius scriba fuit auxilio usus ad defensionē matris patrem ulciscit: Saturni deinde liberi fuerūt Proserpina & Mīerua: quoꝝ prima uirgo obiit Mineruæ āt atq; Mercurii nouis artibus hastā & falcem ferreas Saturnus fabricatus est. Demū Mercurius artibus magicis Saturnios milites instruxit: cōmissum aduersus cælū pro terra p̄lium: fusis fugatisq; copiis regnū suscepit. Ea in pugna inter alios q̄dam Cæli coniunx ei admodū dilecta capta fuisse fert: quā Euagoni Saturnus ī matrimoniū dedit: apud quē partu leuauit uentrem: & uocauit q̄ peperit Demaroū: his ita gestis ædes suas mœnibus Saturnus cinxit urbēq; condidit primā Biblum a phœnicibus noīatam: Atlāti uero fratri suspecto Mercurii consilio in p̄fundo depulso fouea aggeris supiniecit: his corporibus Dioscuroꝝ posteri nauigia fabricati nauigabāt

tempestatibusq; ad Cassiū montem eiecti templum ibi condiderunt. Deinde non longo transacto tpe Cælus exulans filiā suam Ascarten forma & uirginitate florentē cū duabus sororibus Rhæa & Dione quasi suspectas ad iterficiendū dolo Saturnū emisit: sed uariis modis allectas Saturnus matrimonio sibi sorores coniunxit Ea re cognita Cælus fato pulchritudine aliisq; sotiis auctus in Saturnū insurgit: quas uideliceт fatū & pulchritudinem similiter allectas ad se Saturnus attraxit: recæpit autē ab Ascarte Saturnus non paucos filios quoq; iunior continuo simul atq; in lucē editus fuit in deos abiit: Clari uero fuerūt Amor atq; Cupido: Dago autē frumenta inuenit atq; aratrū: ac ideo Iupiter aratrius nūcupatus est: Selech āt.i.iusto una titanidū nupta Aesculapiū enixa est pterea Saturno interea tres filii nati Saturnus patri cognominis: Iupiter Belus: & Apollo: tunc ēt nati sunt pontus. Typho: Nereus Ponti pater.a Ponto Neptunus, pcreatus & Sido: cuius ab ore sonora suauissimaq; uox profluebat: hæc prima hymnos carminibus cōposuit: a Demaroonte Melchratus qui & Hercules uocaṫ natus: tunc Cælus Demaraoonte sibi sotio atq; amico Ponto bellū infert: sed uictus a Ponto Demaroon uouit pro fuga uotūq; psoluit. Post triginta duos aūt annos regni sui Saturnus insidiis Cælū patrem, ppetontes fluentaq; in ualle q̄dā insidiis locatis cæpit & uirilia mēbra abrasit: unde sacer sanguis infontes fluentaq; stillauit: qui locus ad hæc usq; tpa monstraṫ: Hæc sunt Saturni gesta: hæc a gētibus pdicata tpa: hæc aurea illa Saturnia regna: hæc beatificata illa priscoq; fœlicitas. Sed redeamus ad nobilē istum theologū uideamusq; quid postea factū dicit. Ascarte aūt inquid maxima summaq; ac Iupiter & Demaroon: & Adolus deoq; princeps Saturni iussu regnū gubernabant: Imposuit āt Ascarte capiti suo regali insigne tauri caput: cūq; orbem terraq; circuiret repperit forte æropetē quem in Tyriā sacratam insulā adductū consecrauit: Saturno aūt quattuor oculos insigne regale cōposuit quoq; duos in anterioribus duos ī posterioribus partibus corporis collocauit: q uicissim cōtracti quiescebant: Allas quoq; in humeris quattuor fixis duas pertensas quasi uolaret: duas remissas quasi staret: significabat aūt ipsum dormientē uidere & uigilantē dormire. Similiter quoq; Pallas quiescentē uolare & uolantē quiescere: Cæteris ēt deis duas fecit allas in humeris quasi Saturno cōuolarent. Ipsi pterea Saturno duas in capite allas locauit: unam pp principatū mētis: alteram pp sensum: Cū uero Saturnus austri regiōes petiisset: uniuersam ægyptū deo Taauto largiṫ: ipsum ibi regē constituit hæc oīa a septē dicit Sedech filiis cabiis appellatis & ab octauo ipsoq; fratre Aesculapio. uti eis Taautus deus pcepit conscripta fuisse quæ Thaionis filius oīum primus apud phœnices deoq; interpres allegorice ad naturā accomodauit: tradiditq; posteris quasi orgia q̄dam atq; mysteria: Taautus āt quem ægyptii Thoth appellant sapiētia phœnicū præstans primus religionē deoq; ab ignorantia uulgari in dignitatē doctrinæ reduxit: quē post multa tpa deus Surmobolus ac Thurro q̄ dicta est Chysartis secuti abditā Taauti theologiā & allegorias obtrusam in lucē protraxerunt: & post aliq̄ dicit morē priscis in magnis calamitatibus atq; piculis: fuisse ut ciuitatis aut gentis principes dilectissimū ex filiis ulciscēti dæmoni quasi redēptionis premiū traderet: & sic tra ditū mystice iugularet. Cū itaq; Saturnus rex regionis quā phœnices Israelē uocant: qui postea quam hoiem exuit ad Saturni stellam adductus est: ab Anobreth nympha unicum haberet atq; charissimū filium Ieud a re ipsa dictum: sic.n.ēt nunc phœnices unicum filium appellant: quia maximo atq; piculosissimo bello ciuitas premebatur: regio indutū ornatu super constructā ad hæc præparatamq; aram immolauit

Hic iste

Hic iste philo Biblius uide quæ a Sachoniatonis traducta elementis de serpentibus ac feris uenenosis dicit: quæ usum ad uitã nullum: pestem uero & interitũ uenenoso morsu hoĩbus inferunt. Scribit igitur ad uerbum sic: Draconũ naturam atq; serpentum ipse Taautus diuinã putauit: & post ipsum etiã phœnices atq; ægyptii: spiritalissimũ enim animal oĩum est & igneũ: Nam spiritu absq; manuum aut pedum & oĩno alicuius organi exterioris argumento ut cætera uidemus aĩalia ferri eximiam celeritatem assequitur uariasq; figuras & formas gradiens inuoluto reuolutoq; ad quam uult celeritatẽ gressu facillime præstat. Longeuum etiã est nec solum senectam cũ pelle deponens reiuuenescit: sed crescit etiã in adolescentia reductum: eũq; determinatos adimpleuerit terminos in se ipsum reuolutum rursum reuirescit quis semper minus: ita nisi percussum intereat uix naturali nece conficitur: sed phœnices dæmonẽ fœlicem ægyptii uero eneth appellarunt: cui accipitris caput apponũt propter actiuitatẽ accipitris singularem Icciico Epies quẽ summum deoꝝ interpretem ægyptii putarunt sacraꝝ litterarum scriba: cuius libros Arius in græcã linguam traduxit alegorice hoc tradens ad uerbũ ait. Diuinissimũ animal serpens & accipitris habens caput ualde iocundũ est: id si palpebras erigebat luce primogenitam oẽm suam regionem replebat: cum uero clausos retinebat oculos tenebræ fundebantur: hinc significare uoluit Epies igneam esse naturam eius A phœnicibus pherecides quoq; principia perdoctus diuinitus de deo quem ophonea græce uocauit latinæ serpẽtem dicere possumus & de ofionidibus mirum in modum disseruit: de quibus alio loco dicemus: Verum ægyptii uniuersum depingẽtes mundum ac ipsa inducti sententia inter circulum aereum igneumq; in superficie circũfusum serpentis accipitri formis figuram extendunt ut sit theta græcæ litteræ figura consimilis magnitudinem mundi ac formam per circulum significantes: per serpentem uero qui in circuli medio positus est bonum dæmona conseruatorem oĩum cuius uirtute mundus continetur ostendentes. Sed Zoroastres quoq; magus in libro sacro in quo res persicas collegit hæc ad uerbum scribit. Deus caput accipitris habet: is icorruptibilium primus est sempiternus: ingenitus expers partium: sibi ipsi simillimus. bonoꝝ oĩum auriga: munera non expectans: optimus: prudentissimus: pater iuris sine doctrina iustitiam pdoctus: natura perfectus: sapiens sacræ naturæ unicus inuentor. Ideo similiter serpẽtibus ut cæteris diis immolabant deos maximos ac principes totius arbitrantes.

## EVSEBII PAMPHILI LIBER SECVNDVS.

Ed phœnicẽ theologiã iam p auctores suos exposuimus quã oĩno ut pestiferam fugiendam: & sanitatem tantæ insaniæ quærendam salutare prædicat euangeliũ: quod aũt non fabulæ dictæ sunt aut poetaꝝ figmenta altius quiddã quasi nucleũ contegẽtia sed sapientũ priscoꝝ & theologoꝝ ut gentes dicerẽt uera certa quæ testimonia cunctis antiquiora poetis inde pater q; usq; ad nostram memoriam in phœnicia isti ipsi dii sic appellati: sic nati: sic educati: ut dicti theologi tradiderunt dicuntur. Quare nihil agunt cum ad naturalia quædam turpitudinẽ occultantes refugiunt cum res se ipsæ cærimoniæq; deorum una claraq; uoce phœnicum omnium ipsos redarguunt. Sed de phœnicum theologia satis. Nunc ad ægyptiã transeamus ut etiam hinc uideamus recte ne an contra gentilium nugas contempsimus &

salutarem euangelii doctrinam secuti sumus: quã maxime nunc neglectis suis sanctissime colit ægyptiis: Vniuersam autem ægyptiorum historiã & theologiam ipsorum seorsum in libro quẽ sacrum inscripsit Manetus quidam ægyprius græca lingua exquisitissime ĩ mediũ edidit: Sed Diodorus etiam Siculus uir clarus omnem ut diximus historiã gentium diligenter breuiter ac ordinate congregatã conscribens ab ægyptiorum theologia totius negocii fecit initium a quo potius quasi ab illustriore notioreq; græcis q̃ ab ægyprio Maneto: hæc ad uerbum scribenda duximus.

De Aegyptiorum theologia. Cap. I.

Asserunt igitur ægyptii in reꝝ oium originem hoies primũ in ægypto primũ
a hoies productos partim propter cæli temperantiã, partim etiam propter nilũ
& nasci & educari potuisse. Nam nec hibernis frigoribus nec æstiui solis ardo
ribus regionẽ premi: & solum irrigatione nili sic esse fœcundum ut alimẽtoꝝ in usu ho
minum nulla terra feratior sit. Deos uero mortales hoies fuisse: sed uirtute ac beneficiis
uitam cõmunem excoluerunt ĩmortalitatem consecutos: quorum nonnulli reges fuere
noiaq; habuere alii noua quædam alii a cælestibus trãslata esse quæ maximos deos So
lem Saturnum Cybelem Iouẽ quem hoiem nonnulli nuncuparũt Iunonem Vulcanũ
Vestã ac postremo Mercurium: Solem aiunt primum oium apud ægyptũ regnasse:
soli cælesti cognominẽ q̃uis nonnulli sacerdotũ Vulcanum contendant primũ igne in-
uento regnum obtinuisse: deĩde Saturnũ qui sorore Cybele ĩ uxorem ducta Osirim &
Isim genuit: aut ut plurimi dicunt Iouẽ & Iunonem: hos uniuersum orbẽ imperio sub
iugasse ac quinq; deos procreasse aiunt Osirim Isim Typhona Apolinem ac Venerem
Osirim Dionysium: Isim Cererẽ esse autumant quos matrimonio coniunctos quom
regno sucessissent plurimũ generi hoium contulisse. Ita tractu thebaico centum porta-
rum urbem condidisse: quam alii Iouis urbem alii thebas appellãt. Erexisse autem Osi
rim Iouis ac Cereris parẽtibus cæterisq; diis aurea templa quorum singulis certas cæri
monias statuit & sacerdotes qui earum curam haberent consecrauit. Ab hoc uitem in-
uentam & diuersis honoribus hoies distinctos ut alii colerent alii colerentur: musicam
adeo dilectam ut secum semper non paruum musicoꝝ duceret: quibus nouẽ uirgines
quarum Apollo dux erat: & aliis doctrinis & canendi arte non mediocriter excelluisse:
Quomq; oẽs gentes propter eius merita quasi deum susciperent ubiq; monumenta re-
liquisse. In india multas urbes construxisse: phrygiam domuisse: ac per hellesponti an-
gustias in europam traiectum. Macedona filium macedoniæ regem cõstituisse: ab hoc
Apyn & Mneuin consecratos & apud ægyptios loco deoꝝ publice cultos: quoniã fru
mentoꝝ inuentoribus ad cõmittenda territoriis semina ꝓfuissent. Isim iureiurando nul
lius se præter Osiridis complexum petiturã decreuisse: quam etiam postq̃ hoiem exi-
uit, immortales honores consecutam uidemus. Osiride uero insidiis laniato alia quidẽ
membra non mediocri labore ab Iside inuenta diuinis honoribus sepulta: pennis uero ĩ
flumen nilum a Typhone proiectis cõstituto dolo sacra ac cærimonias maioris aliquã
to cultus statutas fuisse hinc græcos accæpisse & Dionysii orgia & dies festi cum hono
re huius membri fierent: cuius simulachrum in mysteriis ferentes phallũ appellant: fin
gere aũt aiunt ac cõmentiri oẽs qui apud thebas boetias ex Semele ac Ioue hunc demũ
natum existimant quod Orphea primum ausum fuisse. Illum ægyptum petiisse ac in-
de mysteria Osiridis doctum in græciam retulisse. Et quoniam cadmeis amicus eẽt ge
nus dei magnis affectus honoribus ad ipsos non inuitus transposuisse multitudinemq;
alios ignorantia: nonnullos quia talem deum græcũ potius q̃ ægyptiũ dici uellent: cul

tum &

tũ & mysteria eius libenter suscæpisse: at uero poetã Orpheum facile totam rem ea de causa uerisimiliterq; finxisse: quoniã Cadmus ex thebis ægyptiis in boetiam profectus Semelẽ aliosq; liberos genuisset: quã ab ignoto pressam septimo mense sicut etiam de Osiride phibent ægyptii puer; peperisse. hunc mortuũ a Cadmo deauratũ & quasi deum ingenti cultu & sacrificiis decoratũ fuisse parentẽ quoq; eius Iouẽ prædicasse ut Semeles stuprũ leniretur: hinc apud græcos celebratã esse fabulam q; Semele Cadmi Osirim ex Ioue concæpisset in lucemq; edidisset: quã poetæ adeo amplificarunt atq; auxerunt ut iam resonantibus theatris nemo græcor; sit qui hãc rem aliter gestã credat: nec in hoc solũ: sed in aliis quoq; multis illustribus apud ægyptios uiris heroibus quoq; ac deis id esse a græcis factitatũ. Herculem enim ægyptiũ fuisse: cuius uirtute multas magnasq; orbis terrar; partes perdomitas hunc græcos ut suũ diuinis honoribus colere q suus nõ sit: sed magnis tpibus postea ad natũ ex Alcumena Herculẽ iniuria res gestas ægyptii herculis traductas. Persea quoq; in ægypto natũ ut ipsius Isidis genus ab ægypto ad argiuos translatũ: fictis deinde fabulis Io ipsam esse q̃ in bouis fuit formã mutata: cuius honore factũ ut ægyptii bouẽ adorẽt: q̃uis alii antiquissimis tpibus aĩalium effigies ab ægyptiis ducibus atq; impatoribus galeis insculptas ferri solitas: ut prœlio dicant eãq; rem impii signũ ipsis fuisse. Parta deinde uictoria ea aĩalia: quor; imaginem uictoriosi duces gestarunt: quasi offensionẽ belli ad hostes ipsi repulissent in deos relata fuisse. Nonnulli usus utilitatisq; cã multa ex aĩalibus in deor; nũero apud ægyptios suscæpta contendunt. Bouẽ.n. ipsam tã partu suo q̃ arandi opera conducere: oues aũt & parere & tegmentor; materiã præbere & lacte ac caseo alere. Canẽ uero una cũ hoĩbus uenari & ad custodiendos hoĩes natum esse. Qua pp deum qui apud eos Anubis appellatur caninũ habere caput: ea enim re ostendit custodem ipsũ Osiridos fuisse tã beluas qui importune obuiã factos coercentẽ: felem uero quoniã ad scuta faciẽda conducat: ichneumona quoniã oua crocodillor; conterat & luto conuolutus eũ os aperiant: ita in uentres eor; insilire soleat: ut exesis intestinis eos interimat. Ex auibus ibidem quidem utilẽ dicunt ad serpentũ locustarum: erucar; interitũ Accipitrem uero ad scorpiones atq; cerastas necandos: & alia huiusmodi uenenosa aĩalia: quem ẽt non nihil conferre arbitrant Aquilã uero qa regia sit colunt: hircum in diuinis ea rõne dicunt suscæptũ: qua priapũ apud græcos ppter genitalia membra cũ illud aĩal ad coniunctionẽ sexuũ maxime oĩum deferat. Membra uero genitalia apud eos honorari qm̃ per ea instrumẽta species aĩalium conseruant: quæ tñ non apud ægyptios solũ: uerum ẽt apud plerasq; alias gentes: qm̃ quæ ad generationem aĩalium necessaria sunt apprime coluntur. Quapropter ẽt antistites quia patribus secundũ ægyptios successione sacerdotiũ accæperũt huius dei mysteriis nunciant. Ad hæc pæanas ẽt atq; satyros aiunt huius rei cã cunctis hoĩbus esse uenerabiles: cuius signũ est: quia simulachra eor; in templis membris ĩ morem hircor; quod aĩal traditur promptum sp esse ad coniunctionẽ tentigine affectis statuuntur. Sacros aũt tauros Apin scilicet atq; Mneuin diuinis coli honoribus tum pp agriculturã: tum quia frugũ inuentio ad deos refert. Lupos qm̃ canibus simillimi sunt: & qm̃ Iside una cũ Oro filio certamen aduersus Typhonẽ suscæptura Osirim asserunt ab inferis filio & matri auxiliũ ferentem aduenisse: eisq; in specie lupi apperuisse. Nõnulli aũt dicunt lupis aduersum ægyptũ irruẽtes æthiopes distractos fuisse unde regionẽ lupariã appellatam. Crocodillũ illis honori esse aiunt: qm̃ eius terrore ab arabia atq; libya latrones in ægyptũ nare nequeant. Præterea quẽdam de priscis regibus suor; rabiem canum fugientẽ ad paludem confugisse: qui præter opinionem hoĩum a crocodillo

susceptus in alteram ripam traiectus fuerit. Sed culturæ animalium alias alii causas af ferunt. Multitudine.n.aiunt crebro in reges magno insurgente consensu diuersorum aialium cultum diuersis ciuitatibus a quodam rege statutũ fuisse: ut dum singuli religionẽ reuererentur suã & cæterorum contemnant non possent uniuersi in unum ægypti conspirare. Hæc aialia linteamina post mortẽ plangentes & pectora cum gemitu cædẽtes in sacris sepeliunt loculis quorum si quod sponte aliquis interfecerit mortis mulctatur supplicio: Felem aũt aut ibidem siue sponte siue inuitus quisq̃ necauerit morte punitur. Præterea in quacunq̃ domo canis mortuus fuerit oẽs qui eam habitant uniuerso corpore raso magno luctu afficiuntur nec uino aut tritico cæterisq̃ ad uictũ necessariis quæ in ea domo recondita fuerunt uti amplius licet. Alunt autem Apin quidẽ memphide: Mneuin in eliupoli Hircum in medente. Crocodillum in palude: Miridos reliquasque feras in locis atris similam aut pultem lacte coctam afferẽtes & bellaria melle cõmixta & anserinas carnes tam elixas q̃ tostas. Cum masculis aũt animalibus fœminei quoq̃ sexus summa specie simul nutriunt quæ pellices appellant. Cũ uero Apis mortuus fuerit magnificeq̃ sepultus quosq̃ similem inueniant in perpetuo luctu sunt quem simul ac inuenerunt ad urbem nisi statim adducũt: q̃n solum mulieribus uidere ipsum licet: obuiam nanq̃ factæ sublatis uestibus genitales ptes ei ostendũt: nec unq̃ postea hunc deum mulieribus aspicere licet: in quem afferunt aiam Osiridos post mortem traductam fuisse. Hæc illa est ægyptiorum turpis impietas potius q̃ theologia aduersus quã aliquid dicere cum per se iaceat turpe duco quam merito contempsimus atq̃ despuimus: a tãtis malis non nisi a salutari & euangelica doctrina quæ obcæcatos mentis oculos per fidẽ illuminauit liberati uerum honestiores harum nugarum & quasi naturales rationes paulopost simul cum græcarum fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo antiquissimæ temerariæq̃ phœnicum & ægyptiorum superstitionis omnium gentium turpis theologia plena est. Verum de græcorum quoq̃ theologia qui simulachris & mysteriis simili quodam ut ægyptii pacto utuntur: modo dicamus quam qui uniuersam collegit historiam in tertio & quarto uolumine diligentissime conscripsit facto a Cadmi ætate initio. Cadmum autem post Moysem fuisse ab exquisitissimis gentium annalibus loco suo demonstrabimus: ut aperte pateat Moysem maiorem natu q̃ græcorum deos fuisse: siquidem post Cadmum dii emerserunt: quem non paucis annis Moyses superauit. Sed iam Diodori uoces audias.

## De Græcorum theologia. Cap.II.

Admum Agenoris filium ex phœnicia dicũt ad quærendam europã quæ fuit a Ioue rapta a rege missum fuisse nec inuenientẽ in bœtiam tandẽ deuenisse ac thebas ipsi ædificasse. Cũq̃ Armoniã Veneris filiã in uxorem duxisset Semelem & sorores eius ex ea genuisse Amoribus ãt Semeles Ioue capto ac exorato tanq̃ ad Iunonẽ diuino ad eã modo accedere nõ tulisse fulgura atq̃ tonitrua mulierẽ: sed abortu edito puero igne ipsam flagrasse: a Ioue aũt Mercuriũ accæpisse puerum cumq̃ ad speluncas nises quæ inter phœniciam & nilum sita est transmisisse. hoc pacto a nymphis educatũ Dionysium uini & uitis usum atq̃ plantationẽ hoies docuisse. inuenisse quoq̃ potionẽ ex ordeo confectã quam ceruisiã appellãt: hunc cũ exercitu non uirorum solũ: sed ẽt mulierum orbem lustrasse: iniustis atq̃ impiis hoibus atrociter punitis. Fuisse tñ hastis thyrso ornatis armatas mulieres: musas etiam omnes secutas fuisse uirginitate omniq̃ doctrinæ

doctrine genere florentes quæ tripudiis & cantu deum permulcebatur. Pædagogum ei Silenum fuisse: cuius consiliis uirtutem fuit complexsus. Mitra uero capud ei ligari ꝓpter dolores qui fumante uino caput aggrediuntur. Bimatrem autem appelatũ quoniam ex uno patre & a duabus matribus procreatus fuisse uidetur. Ferulam ei in manu tradunt quia cum non permixtum aqua uinum homines biberũt ac in furorem uersi alter alterum baculis cæderent: unde non nulli moriebantur: pro lignis ferula uti persuasit. Bacchum a bacchis uocatum fuisse. Leneum quoniam leneus græce torcular latine apellatur. Bromium a bromo idest ignis sonitu: qui cum ab ortu ederetur insonuit. Satyri quoq; eum dicuntur secuti fuisse: qui saltando & tragice canendo uoluptatem ei efferebant: ab hoc primo theatrum & musicam fuisse harmoniam inuentam Hæc de Dionysio traduntur. Musas uero Iouis Cæli & terræ filias opinantur quas plurimi uirgines fuisse cõfingunt: & sic appellatas quoniam Myin græcæ honesta bonaque doctrina ĩstituere significat: de Hercule autem hæc græci asserunt. Acrisii filia Danæ Ioui Persea genuit: perseo Androne Alectriona peperit: ex quo Alcumena est procreata: cui se Iupiter triplicata nocte commiscuit: non cupiditate ut plerisque aliis mulieribus: sed liberorum procreandorum gratia. Quamobrem cum Iuno Zelotypia exarsisset Alcumenæ quidem partum retardauit. Euristea uero uel ante tempus in lucem edidit: quod fecit quia prædixisse. Iouem audiuerat illo die ex persidarum genere regem nasciturum Herculem uero Alcumenæ Iunonem formidatis exposuit: cui Iuno Minerua suadente mamillam præbuit: & a puero uehementius q̃ ætas patiebatur attracta mamilla Iuno commota duos ad necem pueri misit dracones: ille autem nullo modo territus alterum altera manu dracones ex collo appræhensos interfecit Aesculapiũ Apollinis atq; Phoronidos filium fuisse aiunt adeoque medicinæ artibus excelluisse: ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea re Iouem cõmotum fulmine ipsum interemisse: cuius morte irritatum Apollinem cyclopas a quibus fulmen illud Ioui constructum fuerat interfecisse. Vnde iratus Iupiter ad seruitium Adoneti Apollinem impulit: & hoc modo delicti pœnas Apollinem persoluisse. Hoc ĩ quarto bibliothecæ Diodorus posuit: qui reliquam theologiam ab aliis gentibus græcos accepisse his uerbis in tertio scribit.

## De Atlantorum theologia. Cap. III.

p Rimum inquit apud eos Cælum regnasse Atlanti asserunt: is quadraginta ut dicunt & quinq; filios habuit: quoꝝ duos de uiginti Ops castissima quædam mulier sibi enixa est: quam propter uirtutẽ in deos translatam terram nominari: filias quoq; Cælum habuisse Basiliam & Cybellem quam etiam Pandorã uocant. Basiliam quoniam quasi mater fratres enutrisset matrem appellatam fuisse: & post Cæli mortem hyperioni fratri nuptam binos liberos solem atq; lunam peperisse. Cybeles autem fratres futura formidãtes Hyperiona interemisse: Solem ad fluuium eridanum præcipitasse: hæc cum luna sic facta percæpisset ab alto scipsam loco deiecisse matrẽ autem furore concitam crinibus solutis tympanis & cymbalis bacchantem primo circumuagari: deinde postq̃ inueniri nullibi poterat in deos fuisse translatam creditum: & aras ei ac templa fuisse constructa: cuius sacra cum tympanis ac cymbalis fiunt. Solem uero atq; Lunam ad luminaria translatos fuisse.

## De Phrygum theologia. Cap. IIII.

p Hryges uero Meona phrygiæ antiquissimũ fuisse regẽ contendũt a quo natã Cybelem fistulam quã Syringa græci uocant inuenisse: & montanam matrẽ

appellatam: cui magno & casto amore phrygius dicitur marsyas coniunctus: a quo ue nerem cognitam fuisse negant & tibiam aiunt inuentā. Cybelem autē attidi conuenien tem cum uentre cognita res esset interfecto Attide ac sociis eius a patre cōmotam furo re per uniuersam magnis ululatibus regionem uagatam fuisse tympanis dolorē suum consolantem. Marsiæ uero primū cum ea erranti: deinde in musica contētione ab Apol line seperatu pellem uino fuisse detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuisse Cy belem: & cum eo ad hyperboreos usq; errasse: cuius iussu & Attidos corpus sepultum & Cybelem diuinos honores consecutā: unde ad hunc usq; diem adolescentis mortem phryges plāgere atiq; instructis Attida Cybelemq; templo in piscino sibi phrygiæ op pido magnificæ cōstituto ut deos colere. Post mortē autem Hyperionis Cæli filios re gnum inter se partitos fuisse quorum clarissimi Atlas & Saturnus fuerunt. Atlanti ui cinas oceano partes contigisse: & multam astrologiæ operam daram septemq; filias na tas quæ Atlantides appellantur: a quibus q̄plures dii & heroes nati & seniore ipsarum Maia Ioui coniuncta Mercurium procreatum. Saturnum quoq; Atlantis filium auari cia & impietate præditum sororem Cybelem duxisse a qua Iouem suscæpit: quis & aliū Iouem Cæli fratrem & cretæ regem contendunt fuisse qui multo inferior posteriore Io ue fuit: qui totius orbis imperium primus ac fere solus obtinuit. Cretæ autē regem de cem filios genuisse quos curetas appellant: eius sepulchrum usq; ad hanc diem ostendi tur. Saturnum uero in libyæ sicilia italiaq; regnasse a quo natus Iuppiter oppositā pa tri uitam dicitur elegisse regnumq; suscæpisse: alii patre concedente tradiderūt: alii odio patris a populis electum: atq; ideo Saturnum cū titanibus bellum ei induxisse: quo ui cto uniuersum sibi orbem subiugasse(plurimum aūt & corporis robore & animi uirtu tibus ualuisse tradunt) ac summopere studuisse: ut & impii punirent & probi summis afficerentur beneficiis. Vnde postea q̄ hominem exiuit: quoniam humanam uiueret ui tam Iouem appellatum. De terrestribus autē diis cum multa uariaq; tam historicis q̄ poetis scribantur: & inter historicos Euemerus qui historiā: Homerus: Hesiodus: Or pheusq; monstruosa quædam finxerint breuiterq; utrumq; conscripserunt explicare co nabor. Deos igitur honorabant Euemerus ait magnificentissimis sacrificiis & muneri bus argenteis atq; aureis mirabili arte confectis: de quibus latius insuperioribus cōscri ptum est. Est autem in ea insula quæ deo consecrata est in quodam altissimo templo Io uis triphilei templum ab eo ipso quando totius orbis repugnabat constructum: statua etiam in eo mōte aurea est: in qua paucis litteris Cæli: Saturni: & Iouis res gestæ sum matim conscriptæ sunt: & paulopost Cælum ait iustum & benignum uirum & astrolo giæ nō imperitum primum regem fuisse a quo cælites deos sacrificiis primo cultos: un de cæli cognomen habuisse: duosq; filios Pana & Saturnū & filias similiter Rheam & Cererem ab uxorem Vesta suscæpisse Saturnum deinde regnasse. & a Rhea quā in uxo rem duxerat iouem: iunonem: & Neptunum suscæpisse. Iouem autem qui Saturno in regnum successit iunonem Cererem & Themin in uxores duxisse: & filios a prima qui dem curetas habuisse: ab altera Persephonem: a tertia Mineruam. his dictis græcorum fabulas secundum Hesiodum Homerumq; subiicit.

De Archanis mysteriis erroris gentilium. Cap. V.

Et de græcorum atlantiorum phrygumq; theologia hactenus: quibus nō ab surdum est secreta mysteria & cælatos addere cultus: ut facile unusquisq; ui dere possit: utrum sit aliquid in eis ueræ religionis signum: an ademoniaca su perstitione ac errore persluxerunt omni turpitudine atque dedecore plena & lachry mis potius

mis potius q̃ risu dignissima: quæ demens ille in libro quo gẽtiles ad fidem adhortatur
apertissime reuelauit. Vir magnarum rerum scientia præditus & usu plurimoꝝ nego-
tiorum prudentissimus qui patrias nugas a salutari & euangelica doctrina monitus ci
to contẽpsit. Pauca igit' ab eo sumpta diligenter audias. Abdita inquit & iuisibilia sunt
ac ideo diligenti cura: non inquirẽda barathri ora monstruoꝝ plenissima lebes thespro
tius: tripes: ciraus: aena dodonæa cælo i deserto atq; harenis honoratus & quod ibi ora
culum est: hæc oĩa senescentibus iam fabulis deiecta penitus relinquantur: Vltimo eni
silentio castalius & colophonius fontes cæteraq; fluenta quæ diuinandi uim habere ui-
debantur tradita extinctaq; cũ suis fabulis defluxerunt totiusq; uinationis potius q̃ di-
uinationis nefanda mysteria ceciderunt. Silet Darius: Phytius: Didimeus: Amphiare-
us: Apollo: Amphilochus: tacent aurispices: augures: somnioꝝ interpretes: & qui fari-
na aut ordeo uaticinabantur: qui quod usq; ad hodiernũ diem quasi ab inferis mortuos
reduxerint cũ dæmonibus colloquantur. Perierunt ægyptioꝝ penetralia: tenebris tradita
sunt necromantiã tyrrhenorum: capræ simul cũ istis ad diuinationẽ præparatæ: & cot-
ui hoĩbus oracula reddentes deuolarunt. Quid dicã de Dionysio quem Menolẽ græ-
cæ: idest latine totũ furentem appellant: cui bacchæ orgia celebrant: & crudas carnes co
medentes sacro furore iniciantur euan euan conclamantes: quæ uox aspirata secundum
exquisitã hebræorum linguã fœminei sexus serpentẽ significat. Ceres ãt & bona dea my
sterium fuerunt: quaꝝ mœrores rapinã & luctum eleucis docet. Quare mihi uidetur si
quis deriuationi uerboꝝ attendere uelit ab orge idest latine ira quã aduersus Iouem Ce
res suscæpit orgia: mysteria uero ad mysos quod latine scelus est. quod Dionysio acci-
dit appellata fuisse: quod si ẽt ab attico illo Myente qui uenando periit ut Appollodo
rus scripsit mysteria uocantur. Non erunt certe gloriosa quædam hæc mysteria funebri
quodã honore tradita: forte aũt mysteria. i. mytharia quasi fabulæ quædã latine appel-
lata sunt. Perdatur igitur qui hæc primus hoĩbus tradidit siue Dardanus qui deoꝝ fa-
bulas in mysteria deduxit: siue Aetio qui orgia & cærimonias thracibus adinuenit: siue
phrygius ille Mida qui ab Odryso illo didicit: & subditis deinde artificiosum mœrorẽ
tradidit: siue Cinyra cyprius qui mulierem quandam capere studens turpissima Vene
ris orgia ex nocte in diem trãsferre ausus fuit. Quidam ãt aiunt Melampodem Amy-
thaonis filium ab ægypto in græciam luctum Cereris solẽniter celebratum reportasse:
quos oẽs ego impiarum assero fabularum auctores: & pernitiose superstitionis inuento
res extitisse. Quid enim aliud quã dedecus & aptissima turpitudo sacra hæc sunt? Sed
multo turpiora uidebuntur. si quis quæ sequuntur addiderit. Ceres peperit: educat' pu-
ella: Pherephattem nonnulli appellant: cui Iupiter qui genuit draco factus cõiungitur:
unde in sauasiorum mysteris draco in spiram inuolutus in sacrificiis ad factorum me-
moriam: imo uero in testimonium tantæ turpitudinis (ut ego dixerim) adhibetur: Pe-
perit & Pherephatte tauriformem filium: unde poetæ quoq; nonnulli taurum laudant
draconis patrem & draconem rursus tauri patrem: & in montem arcana hæc facta du-
centes pastoralem stimulum celebrant: pastoralem ut puto stimulum ferulã: quod ge
nus ligni bacchantes ferunt appellantes nequeo latius huius Pherephattæ sacra enarra-
re: quas filum: rapinam: idoneræ terræ hiatum: sues: eubolei: quas eodem hiatu simul
& duas deas absorptas aiunt fuisse. Vnde megarenses in thesmophoriis suis immit-
tunt: quæ sacra uariis modis mulieres quoniam hæc fabula uarie narratur per ciuitates
græciæ celebrant thesmophoria: scirophoria: ineffabiliphoria uocantes: & multis mo-
dis Pherephatte rapinam complorantes. Dionysi uero mysteria penitus in humana

quemadmodum puerum cum curetibus salientem dolo puerilibus donis titanes decæpti ut & raptum dilaniauerit: ut Orpheus poeta cecinit. Munera uero quibus captus di citur pinea & aurea poma hesperidum fuerunt: quoq; sacrorum symbola nō est utile au dire pila pinea: speculum poma uellus. Minerua uero Dionysi iam discerpti corripuis se: Pallasq; a motu cordis uocari dicitur. Titanes aūt Dionysi membra in lebete prius elixabant: deinde ueribus fixa Vulcano torrebant. Sed Iupiter Titanes quidem fulmi ne mulctauit. Dionysi uero membra Apollini sepeliēda tradidit: qui in parnaso ipsa de posuit. Vis & coribātium audire orgia? tertium ab his fratrem interemptum fuisse affe runt: cuius caput purpura tectum & æreo scuto coronatum ad radices olympii mōtis portarunt: ac sepelierūt: quibus nomina Bauboni dysaul Triptolemo: Eumolpo & Eu boleo fuerunt. Triptolemus bubulcus Eumolpus ouium pastor: suum uero Eubolevs a quibus Eumolpides & præconum sacrum genus descendit. Cererem uero a Baubone coribantium nobili muliere hospitio susceptam tradunt: potionemq; multis confectā: quam Cycrona uocant Cereri allatam fuisse: cūq; Ceres luctu oppressa potum recusa ret: quasi despecta Baubo doluit: itaq; sublata ueste genitalia mēbra deæ ostendit: quæ hoc spectaculo delectata Cycrona suscæpit ac bibit: hæc atheniensium mysteria sunt: hæc summus theologorum Orpheus (ut ipsi dicunt) carmine cecinit: a quo non est ab re carmina quædam testimonii loco apponere. Dixit & obscenas cūctas in corpore par tes attollens uestem patefecit: tum dea ridens Suscæpit patuum qui forte astabat iac chum: Ingessitq; sinu uetulæ baubonis: & inde pocula suscipiens tandem cycrona per hausit. Nocte certe ac tenebris ista mysteria digna sunt: & magnanimo illo. Immo ue ro leuissimo crichthidarum populo: aliisq; græcis quos mortuos hæc expectant. Qua enim spe temerarii homines nutriuntur: quibus oracula. Ephesinus eraclytus canit: No ctiuagis maleficis bacchis initiatis simul atq; initiantibus: quibus ignis futura prædi cit quiq; apud cæteros mysteria putantur sine antistite peragunt: ex quibus omnibus fi cta: & inania: & decæptionis plena cuncta probātur: quorum symbola (denudanda.n. sacra ipsorum sunt) exta fumantia: polenta saldraco mala punica: tremētia animalium corda: ferula: hederæ: pultes: papauera: hæc ipsorum sacro sunt: themidos aūr hæc sunt sacratissima symbola: origanum: lucerna: gladius: pecten mulieres: sic.n. mysfice mem bra genitalia appellantur: O manifestam impudentiam. Nam cum priscorum hoium petulātiam nox cogeret sacra modo nox iniciatus prædicatur: & facibus tenebræ uictæ petulcos sacrorum mores ostendūt. Extingue pontifex ignem: uerere faces qui eas por tas: hac luce turpitudo Iacchi manifestatur: patere ut nocte mysteria colātur: uenustio ra uidentur in tenebris: hæc orgia nescit ignis simulare aperiendo redarguēdoq; omnia punit. Quis non merito impios huiusmodi appellarit: qui deum uerum ignorantes pueṛq; a titanibus laceratum & lugentem mulierem & membra turpitudinis turpissime colunt duplici quadam impietate detenti: nam & deum uerum ignorant: & errore decæ pti mortales atq; turpissimos homines deos existimant. Hæc quidem Clemens.

Qui merito superstitionem gentium contemnimus. Cap. VI.

q Vare non iniuria nos magna uoce istaq; omnia contempsisse fatemur a longissi mo ac prisco errore gratia & misericordia dei omnipotentis & ineffabili uirtu te saluatoris nostri quasi ab incurabili morbo liberati. Ratione.n. secuti nefan dum atq; impium duximus sanctissima dei appellatione mortales & turpes uiros ho norare: qui extremæ petulantiæ crudelitatis atq; furoris exempla posterioribus tradide runt: Quam enim insaniam non superaremus si modestiam: prudentiam: iustitiamq; laudantes

laudantes petulcis ac incontinentibus omni furore plenis: crudelibus quoque ac in humanis homicidio simul ac patricidio maculatis diuinos honores redderemus? Quis enim maior cumulus impietati addi poterit quam si uirorum mulierumque membra & in experte terrarum rationis naturam sanctissimam dei appellationem quis intrudat eaque turpia deo attribuat: quae si de hominum aliquo dicantur legibus & consuetudine ciuitatum grauissimo supplicio punietur. Cur longior sum omnibus graecis simul ac barbaris lucem effulsisse praedicamus quae a falsa & impia religione ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam quasi a sopore & profundo somno expergefacti oculis animi aliquatulum apertis fabulas poetarum religionem priscorum esse cognouerunt in quam naturae quaedam se creta occultari multi credentes decipiuntur: quae quis nihil ueritatis habeant: in exponenda nobis uidentur: ut etiam eis quae honesta ipsi putarunt non iniuria spretis euangelicam saluatoris praedicationem praetulisse merito approbemur.

Breuis supradictorum repetitio. Cap. VII.

q Vod faciemus si altius haec primum repetierimus. Graecorum igitur popularis: ut ita dicam & fabulosior theologia & phaenicum ac aegyptiorum huiusmodi esse ostenditur: ut auctoribus iam suis comprobatum est: quam non iniuria in principio praeparationis euangelicae collocamus: ut & nos in memoriam redigamus: & qui nesciunt discere possint qualis maiorum nostrorum erat religio: & quanta nos ipsi ueritatis ignoratione quasi uiolentia obruti emersimus per euangelicam praedicationem & apparentiam saluatoris ueri dei Iesu christi: qui non in parte una orbis terrarum: nec apud gentem unam: sed ubique quasi animarum sol proprios lucis radios immittens a caligine & tenebris errorum ad fulgentissimam ueritatis lucem omnes homines conuocauit: apertissime namque praenominati eorum auctores mortuorum simulachra & turpissimorum hominum imagines cultas nullamque mentionem dei ueri factam illis fuisse: diuinam iusticiam contemnentibus & in omnia scelera sponte irruentibus ostenderunt. Nam cum nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset pecudum more ad nihil aliud multi quam ad implendum uentrem mentem eleuabant quos primum impietatis gradum tenuisse contenderim. Nonnulli naturali quodam instinctu paulisper commoti deum deinde uirtutem salutarem esse mundo putarunt: ac eum quaerentes ad caelum animos erexerunt: & caelestium pulchritudinem corporum admirati deos ipsa arbitrati sunt. Alii depressi omnino in terris praestantiores aut corporis robore: aut prudentia: aut facultatibus: gigantes quosdam uel tyrannos uel magos ac maleficos uiros: qui auxilio alicuius eorum quos a diuiniore statu decidisse credimus miranda quaedam facere uidebantur: uel eos qui humanae uitae aliquo modo profuerunt: cum uiuos tum maxime post mortem deorum honoribus coluerunt: Quare deorum etiam templa sepulchra eorum fuisse multi testantur: ut Clemens in exhortatione non nullos graecorum auctores scripsisse commemorat: quod si placet rursus audiamus.

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt. Cap. VIII.

c Vm enim inquit inanis superstitio initium coeperit quasi malorum omnium fons multitudinem deorum constituit: quibus hostias immolare solemnia facere simulachra statuere & templa condere persuasit quae tamen deorum sepulchra prius fuerunt: & magnificentius condita templorum appellatione uocati sunt. Nam apud Larissam ciuitatem Acrisii sepulchrum est quod modo sacrari loco uenerantur: & in arce Atheniensi: ut Antiochus in nono historiarum conscripsit Cecro-

pos sepulchrum fuit. In templo uero palladis: quam ciuitem appellant Erichthonius iacet. Ismarus autẽ Eumolpi atq; Dairæ filius in eleusine una cũ Celei filiabus sepultus est. Quid multa: nõ.n.latet a gentilibus sepulchra hoĩum adorari. Hæc quidẽ Clemẽs.

## Qualis de diis priscorum fuerit opinio. Cap.IX.

Os aũt rursus altius hæc repetentes dicere nõ dubitamus natura imo uero diuinitus omnibus esse hoĩbus insitum non solum utriq; quid atq; cõducibile de noĩe significari: uerũ etiam oĩum rerum creatorem sic appellari: & uerbo quidem ita omnes natura duce conueniunt: re autem creaturas pro creatore coluerunt præter unum aut admodum paucos ut uerissimis hebræorum libris ostenditur: quia rebus usibilibus ad intelligibilia mentis oculos sanctæ reducentes nõ creaturæ alicui. sed ipsi rerum omnium creatori cunctorumq; largitori bonorum dei appellationem attribuerunt: Cæteri autem omnes tenebris animi inuoluti ad tantam impietatem deducti sunt ut pecudum more honestum ac conducibile bonorumq; omnium extremum uoluptate corporis terminarent: & hac ratione eos qui uoluptatem adinuenerunt genera uel auxerunt atq; amplificarũt maleficos & mortales uiros ut dictum est quasi bonorum largitores saluatores & deos appellarunt: piam huius nominis notionem natura eis insitam ad eos transferentes quos bonorum inuentores putabant: tantumq; mentis insania ualuit ut nec peccare se arbitrarentur: nec erubescerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes hoĩes propter regna tunc primum cõstituta colere atq; admirari. Cũq; ut iam diximus mores hoĩum legibus stabiliti nõ essent: nec supplicia peccatoribus imminerent: adulteria nefanda matrimonia maribus ereptam pudiciciam: homicidia: parricidia: confecta scelere bella: quasi res pulcherrime gestas diis suis attribuebant & earum rerum memoriam posterioribus quasi perutilem relinquere studebant.

## Quod plato priscorũ fabulas & interpretationes fabularũ contempsit. Cap.X.

Aec theologia priscorum fuit: quam iuniores naturalium rerum scientia nõ parum iactantes ad honestiora naturæ secreta interpretantur: ita nec omnino impietatem maiorum effugerunt nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerunt: sed priscorum peccata corrigere uolentes uirtutesq; corporeas quibus generantur aluntur & crescunt corpora per fabulas significari uolentes: & hinc ordine progressi nõ solum principia & rerum elementa: ut solem lunam stellas: præterea terrã aquam ignẽ Verum etiam composita & affectus eorum & fructus terræ: quos cererem bonam deam & bacchum nominant per fabulas uiolenta quadam interpretatione significari uoluerunt. Ita iuniores quidem maiorum theologiam erubescentes ac parui antiquitatem atq; consuetudinem facientes quasi remedia turpitudinis deorum excogitarunt. Vetustissimi autem etiam animalia bruta quæcunque ad uitam conducere uideantur in deorum numero collocare ausi sunt: & in manibus bæluis cærimonias statuere non erubuerunt: ipsos igitur audias græcos per unum qui præstantissimus omnium fuerat fabulas nonnunq̃ suscipiendas nonnunq̃ repellendas asserere. Mirabilis enim apud deos Plato modo sententiam suam apertius explicando negat ea dicenda diis esse: quæ ab antiquissimis dicta sunt: modo de legibus scribẽs oportere affirmat fabulis quæ de diis traditæ sunt: quoniam nihil falsi in eis contineatur fidem adhibere. Postremo a priscorum theologia suam desperans cum de cælo: sole: luna: stellis: & de uniuerso mundo partibusque suis physice more suo locutus sit. Demum de priscorum genealogia deorum: quasi particulariter sic in Thimæo disserit: sed de aliorum dæmonum atque deorum generatione differere maius est opus q̃ humeris nostris ferre possumus

Quare

Quare his qui hæc tradiderunt credere debemus qui cum a diis orti sunt & parentes suos qui sint opportune teneāt nullo modo falluntur. Nam q̃uis neq; necessario neq; probabiliter dicant: tamen quia rem suam enarrant æquum est ut eis fidem adhibeamus. Quare secundum priscorum instituta genealogia deorum terminetur: credanturq; cæli ac terræ filii oceanus & tethys fuisse: ex quibus Phorcis: Saturnus: Ops: & alii cōplures nati sunt. A Saturno autem & Ope Iuppiter & iuno. hæc igitur Plato secundū ius & fas quamuis nullo modo probari possint credenda esse in Thimæo censuit. Attendere autem diligenter oportet quia nihil altius in hac fabulosa genealogia contineri ostendit. Alio autem in loco hic ipse sententiam suam apertius explicās his uerbis utitur. Primum igitur ego dixi maximum de maximis rebus mendaciū efferre ausus est: qui quæ Cælius fecisse ab Hesiodo dicit: quodq; a Saturno mulctatus sit: & Saturnus rursus a filio improbe finxit. Nam etiam si uera essent tacenda omnino putarem: nec ita facile ad omnes efferenda sed maxime quidem cælenda q; si necessitas quædam dicere cogeret paucissimis tradenda fuisse: ardua enim sunt nec prædicanda o Adimante in ciuitate nostra: Nec enim iuueni persuadendum est puniri parentes oportere etiam si iniuriam inferant. Nec autem omnino credendum est deos inter se ita dissidere ut alius alii bella & pugnam ciat: nec enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia qui si rempublicam conseruare uolumus intestina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantum aduersus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicādas iudicio: sed si aliquo modo possemus nunq̃ ciuem ciui fuisse inimicum libenter persuaderemus. hæc enim maxime adolescentibus: hæc uiris senioribus prædicanda: quare poetæ cogendi etiam sunt hæc carminibus suis edere. Saturni autem uincula & Vulcani a patre proiectio cum auxilium pulsatæ matri afferet: deorumque pugnæ quas Homerus conscripsit nullo modo audiendæ: Apertissimæ igitur Plato priscorum fabulas & fabularum interpretationes contempsit: quod romani intelligentes fabularū figmenta spreuerunt. Quod ab halicarnasseo Dionysio cognoscere poteris qui in secūdo uetustæ romanorum historiæ res gestas Romuli enarrans sententiam. quoq; illius uiri de diis his uerbis ostendit. Non ignorauit quia diligenter conditæ leges & de bonis rebus contentio & militaris exercitatio optimam ciuitatem constituunt. quarum rerum magnam curam adhibuit a cultu deorum incipiens. Templa igitur lucos aras simulachra: formas & symbola uirtutes beneficia: quæ a diis hominibus collata sunt cærimonias ac saluberrimas solēnitates quibus dii culti gaudent iustitium & dies festos cæteraq; constituit: ut optime græcorum reipublicæ res romana conferri possit. fabulas autem quæ de diis traduntur turpes atque inutiles existimans nec solum diis: sed neque probis hominibus dignas cunctas eiecit ac persuasit ut optime de diis romani & existiment & loquantur: nullum enim opus immortali naturæ indignum illis attribuit: Ita nec Cælus a suis filiis uirilia amputatur: nec a Saturno liberi sui interficiuntur: nec Iupiter in tartarum patrem conicere: nec bella: nec uulnera: nec uincula: nec seruitus deorum apud eos ulla dicitur: sed nec solemnis unq̃ dies lugubri habitu agitur: quemadmodum dum apud græcos fletu & planctu Proserpinæ ac Dionysi passiones celebrantur: nec inspicere apud eos aliquis poterit q̃uis inopes iam omnino corrupti sunt: furentes & bacchantes uiros simul atq; fœminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicq̃ monstrum nefandum: sed religiose omnia quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur: adeo ut neque apud græcos: neque apud barbaros usquam honestius ista constituta sint & quod ego maxime mirari soleo quamuis ex uniuerso terrarum orbe in urbem multi

confluant qui res sacras patriis peragunt moribus: nihil tamen alienum publice ciuitas imitata inuenitur quod multis aliis accidisse manifestũ est: Verum & si deoꝝ responsis alienigena quædam sacra suscepta sunt omni eiecta fabulaꝝ garulitate romanis moribus peragantur. Sicut matri deoꝝ sacra quotannis certaminibus ex cõsuetudine romanoꝝ fuit: sacerdos aũt utriusq; sexus uir & fœmina ex phrygia consecratur: & urbẽ ut solent tibiaꝝ & tympanorum sonitu plustrant. Sic pie ac religiose romana ciuitas turpitudine fabulaꝝ oĩno spreta deorum cærimonias peragit. Non aũt ignoro esse nonnullas fabulas apud græcos hoĩbus utiles: quaꝝ aliæ naturæ opus p mœrorẽ ostendunt: aliæ consolandi gratia fictæ plenæ utilitatis sunt: quæ q̃uis optimæ scientiæ tñ romanorum theologiã multo præstantiorem duco: parua .n. est illa fabulaꝝ utilitas: nec multis prodesse põt: sed illis dũtaxat qui causas rerum curiosius inuestigarunt qui certe paucissimi sunt. Multitudo aũt indoctior ad peius solet huiusmodi orationẽ interp̃tari: & i horꝝ alterum semp incurrit: Nã aut duplicabiles deos ducit: si quidẽ eoꝝ multa in magnis miseriis oppressi fuerunt aut nihil turpe: aut iniquum, deorum exemplis admonita putat. Quare illis solũmodo relinquenda ista sunt qui philosophiæ speculationis insudarunt.

## EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS.

### De Honestiore & naturali theologia græcorum. Capitulum primum.

Anc quidem philosophorum primi & uetustissimi romanoꝝ de græcorum theologia iudicarunt: qui physiologiam fabularum apertissime reppulerunt. Nos aũt quoniam ad redargutionem illoꝝ producti sumus ageiam interpretationes ac allegorias suas q̃ friuolæ atq; indignæ sint inspiciamus nihil nostri afferentes: Sed illoꝝ ipsorum productis auctoribus ab ipsis sublimem hanc theologiã perdiscamus. Verum cum aliter alii dixerunt: & unusquisq; inuenta sua uera esse cõtendat: satis erit si quæ clarioribus græcoꝝ philosophis uisa sunt proposuerimus. Primus igitur cheronensis adducatur Plutarchus qui fabulas peruertens mysticam in eis theologiã latere contendit: quam ueluti a deorum inducens penetralibus non mortaliũ aliquem ut fabulæ uolunt sed temulentiã per Dionysium significare ostendere conatur. Iunonẽ uero nuptialem: uiri ac fœminæ coniunctionẽ: deinde quasi oblitus paulopost: terrã per Iunonem ostendi uoluit: Latonam uero obliuionem ac noctem esse: & rursus Latonã ac Iunonem eandem esse putat. Iupiter aũt per æthera sibi uirtute accipitur. Quid hæc mihi perstringũtur cũ liceat ipsum audire sicut ait in libro quem de platrensi Dædalo inscripsit arcaria pandentem theologiæ sacraria his uerbis prisca quidẽ tam apud græcos q̃ apud barbaros theologia naturalis erat ratio fabulis inuoluta, occulte ac mystice ueritatẽ doctis sub aperiens quod carminibus Orphei: & ægyptioꝝ satris: & phrygia doctrina cõprobatur: maxime aũt orgia & immolationes & quæ symbolice in sacris geruntur fabularum sensum aperiunt: Namqui Iunoni sacrificant bilem in sacris non adhibent: sed iuxta aram ifodiunt. Nam quoniam uiri ac mulieres coniunctam significat uitam ea re ostenditur absque ira & odio & amaritudine matrimonium esse oportere quod significatiuum docendi genus in omnibus fabulis ẽ. Ita cum Iunonẽ adhuc uirginẽ ab euboea insula ubi educata fuit furim a Ioue ablatã ferunt: &

runt: & huc deportatam opacum eis thalamum a Cithærone factum fuisse: ac Macridem Iunonis nutricem ab eo scrutari prohibitā quia Iupiter i illis locis cū Latona quiesceret. Vnde postea grato aio Iuno easdē aras atq; tēpla cū Latona uoluit habere: itaq; ut ēt Latona nocturna appellet̃ aperte tam rebus q̃ latonæ nocturnæq; noibus occultum latēs & tenebrosum diuinaꝝ rerum significat̃. Alii aūt quia ibi latuit Iuno nocturnam dicunt appellatā primum fuisse: deinde re iam aperta nuptialē. Qui aūt naturæ secreta subtilius p fabulas inuestigant hoc pacto Iunonis atq; Latonæ potestatē coniungūt: Iuno. n. terra est: Latona uero nox. Obliuio. n. quā uerbum hoc græcæ significat in nocte fit pp somnum. Nox porro nihil aliud est q̃ terræ totius umbra: quæ radios solares eripiens atrum atq; obscuꝝ aera reddit. Quod aūt non alia est Iuno q̃ Latona inde profecto patet: quia Dianā Latonæ filiam oēs asserunt quā & Lucinam appellant. Nomina igitur hæc duo sunt uni deæ imposita. Præterea Apollinē Latona Martem Iuno peperit. Apollinis aūt atq; Martis eandem esse uirtutē apertissimum est. Mars. n. ares græcæ appellatur. quod a regni auxiliū pugna oppressis afferre significat. Apollo uero uocat̃ quod a pallatti. i. ab ægrotationibus hoies soluat atq; liberet quā obrem ardentissimas ēt stellas solem apollini & noie martis appellatā Marti accommodant: nec absq; cā eandem deam nuptialē & lucinæ atq; solis matrē putarunt Matrimonii nāq; finis ꝓcreatio est: qui nihil aliud est q̃ a tenebris ad solis lumina progressio. Vnde poeta: Cum Lucina inquit illū in lumen adduxit tum solis cernere quiuit fulgorē. Primum. n. a dolore partus liberari p Lucinam: deinde solarē aspici solem qui generationis finis est ostēdere uoluit. Sed non est ab re peruulgatissimā quoq; fabulam enarrare. Dicitur. n. Iunone irata dissidenteq; ab eo mœstus ea de cā nimium fuisse: quē Alalcomenes idigena docuit ut alterā ducere simularet ita consilio eius ex quercu simulachro mulieris confecto quod dadalem appellarunt nuptias ꝑparare fingebant. Nymphæ igit̃ tritonides & uniuersa boetia confluebat quibus rebus Iunonē commotam a cithærone descēdisse: & platensium multitudine mulieꝝ sequente ad Iouem peruenisse simulationeq; patefacta summa cū leticia reconciliatā fuisse. honore: n aūt simulachro tantum fecisse ut dedala noie ipsius diem festū instituerit: quod tñ ex zelotypia q̃uis omni aia expers esset cremauit: huius fabulæ talis ratio est Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud q̃ elementorum intemperiē significant: quæ nisi certis proportionibus contēperentur natura reꝝ soluta magnā perniciem afferūt. Si ergo Iuppiter. i. calida uirtus ac ignea nimiū excesserit siccitate oia pereunt. Sin uero Iuno humida scilicet & uentosa natura Iouē aspernata superauerit. Magna uis pluuiæ delata diluuio cuncta uastauit: quod illis tpibus factū boetiam maxime regionē proluit quæ multitudine aquaꝝ tectam fuisse dicitur. Quare q̃ primum tempestate transacta terræ apparuerunt: deoꝝ reconciliatio facta fingitur. Prima uero arboꝝ oium quercus efloruit: quæ nō modo piis hoibus: ut Hesiodus ait: uerum ēt diluuii reliquiis opitulata est cū glandes ramalia ferant: est apes cum tegar truncus. his Plutarchus aptissime nos docuit mirabilem ēt illam & mysticā græcæ theologiæ rōnem nihil magni nec dignum philosophia continere. Audisti quippe per Iunonē modo matrimoniū: modo terram: modo humidā significare substānam. Didicisti Dionysium nihi aliud quā temulentiam esse. Latonam noctem Apollinem solem: ipsum denique Iouem calidam uirtutem atq; igneam: Turpitudini ergo fabularum accessit: ut secretior hæc & mystica theologia non ad diuinas quasdam & cælestes uirtutes: nec ad rationales & incorporales substantias conducat. sed rursus in temulentiam & nuptiaꝝ opera & ægritudines hominum deducat & quod honestissimum in ea est ad terrā ignē

ſolem reliquaſque huiuſmodi partes orbis terminetur nec ultra hæc quicq̃ afferat quod etiam Plato non ignorauit qui in eo libro quem cratillum iſcripſit: nihil ultra uiſibiles mũdi partes priſcos græcorum cognouiſſe & ſtellas dictos putaſſe aſſerit. Verba eius hæc ſunt. Vetuſtiſſimos grecorum: Cælum: ſtellas: ſolem & lunam: quæ nunc etiã multi barbarorum colunt deos putaſſe manifeſtũ eſt huiuſmodi quidẽ græca ſunt.

### De Miſtica & naturali theologia ægyptiorum. Cap. II.

n Vnc ægyptiorum myſticã theologiam quæ multo uetuſtior fuit uideamus Oſirim & Iſim ſolem & lunam eſſe aiunt. Iouem ſpiritum qui per omnia trãſeat: Vulcanum ignem: Terram cererem: Oceanum humiditatem ac nilum fluuium aſſerunt: cui deorum generationem attribuunt: Aerem Mineruam appellarunt: quos quandoque deos aera dico aquam ignem terram & ſpiritum per uniuerſum orbem tranſire contendunt: & in uarias formas hominum atque animalium commutari: quorum cognomines apud ſe homines floruiſſe ſolem: ſaturnum: Opim Præterea Iouem: Iunonem: Vulcanum & Veſtam: quæ omnia Manethus latius ſcripſit Compendioſius autem Diodorus his uerbis Oſiris & Iſis ſol & luna ſecundum ægyptios ſunt a quibus trinis temporibus uere æſtate ac hyeme inuiſibili motu circunductis mũdus gubernatur: & omnia naſcuntur aluntur augentur. Tempora quamuis inter ſe aduerſentur mirabili tamen concordia annum cõficere: horum autem deorum alter ignis & ſpiritus: altera humidi & ſicci: uterque uero aeris naturam producere dicitur: quibus omnia & oriuntur & conſeruantur: ita totum quidem corpus naturæ omnium ex ſole ac luna originem trahere. Partes autem uniuerſi quinque illas eſſe ſpiritum uidelicet: ignem ſiccum humidum: ægyptiorum lingua poſuerunt & ſpiritum quidem diligenti ad latinam aera: quorum ſingula deos putarunt: & nomina uetuſtiſſima ac prima ægyptiorum lingua poſuerunt: & ſpiritum quidem diligenti ad latinam linguam interpretatione Iouem appellare poſſumus: qui cum in animalibus ipſius: ut ita dicam animalitatis cauſa ſit quaſi parentem aliquam rerum animam omnium eſſe putarunt: quibus maximus poeta quoque omnium atteſtatur de Ioue dicens: pater hominumque deorumq; ignem uero uulcanum appellarunt magnum deum eſſe putãtes: permultumq; ab generationem atq; crementum conferre. Terram porro quaſi uas aliquod atq; receptaculum eorum quæ oriuntur exiſtimantes matrem nominauerunt: cui rei Orpheus conſentit dicens. Terra mater cunctis diueſq; ceres humidum autem oceanum dixiſſe dicuntur q̃uis uerbum expreſſum latine delitiarum matrem ſignificat. Oceanum autem nonnulli græcorum deſignare putarunt. Vnde poeta quoque cecinit: oceanus generatio diuum. Aegyptii autem nilum fluuium eſſe contendunt: cui & deorum generationem attribuunt. Plures enim urbes in ſolo ægypto quam in reliquo terrarum orbe fuiſſe aiunt a priſcis diis Ioue uidelicet: ſole: mercurio: apolline: pane lucina: aliiſq; q̃pluribus conditas aera mineruam appellarunt & filiam Iouis ac uirginem putarunt: nam & incorruptibilem aiunt eſſe natura & extremum uniuerſi locum obtinere contendũt. Quapropter a uertice Iouis fabuloſe nata fuiſſe Minerua traditur. Tritonam uero appellatam: quoniam ter in annuo ſpatio uere: æſtate: hyeme commutatur: glaucopin: ideſt glauculam uocari contendunt: non quia ut nonnulli græci putarunt glaucos habeat oculos: quod nomen ipſum denotare uidetur: inſaniunt enim qui ſic putant: ſed quoniã aer niſum aĩalibus præbeat: aſſerunt autẽ hos quãdoq; deos totum orbẽ peragrare & hominibus in ſacratorum animalium formis apparere: quod & poeta ab ægyptiorum ſacerdotibus acceptum uerum eſſe hiis uerbis atteſtatur: Peregrinis ĩquit dii ſimiles ui

torum

rorum urbes ingrediuntur æquitatem ferentes. Equidem a cælestibus diis quorũ æterna generatio est ægyptum asserunt: alios deinde ab hominibus propter beneficia quæ cõiter omnibus contulerunt ad immortalitatem translatos: quorum aliqui cælestibus diis cognomines fuerunt: sol scilicet: Saturnus Iupiter quem nonnulli hãmonem appellant. Ad hæc Iunonem Vulcanum: Vestam: & extremũ Mercurium primumq; oĩum solem in ægypto regnasse. hæc Diodorus Plutarchus aũt in libro quem de Iside inscripsit his uerbis utitur: sed quasi ab alio initio plurimorum atq; rudiũ sententiam cõsideremus qui dicũt sic: ægyptios Osirim: nilum fluuium esse putare. Isidi terræ matrimonio coniunctũ Thyphona uero mare in quod incidens nilus submergitur: quemadmodum græci Saturnum tẽpus. Iunonem aera uulcani uero generationem aeris mutationem in ignẽ esse arbitrãtur. his dictis rursus fabulas ad dæmones refert: & aliter atq; aliter interpretatur opæreprecium autẽ est ab his sciscitari: utr; simulachra hæc & simulachrorum figuræ dæmonũ an ignis aeris terræ aquæ aut uiro; & mulierum brutorũq; aialium formas ostendant. Nam quoniam cælestium cognomines mortales extiterũt ut ipsi aiunt. quos in numerum deorum translatos existimant cælestium ne formas in simulachris imprimunt. an quod ipse uisus ostendit mortalium hominũ? Quod si ipsi respondere recusent: res tñ per se magna uoce clamãt mortales fuisse oẽs quorum simulachra constituũtur Plutarchus enim in libro de Iside uel qualitatem corporum describit sic dicens: ægyptiorum historia flaui corporis fuisse Typhona tradidit. Martem albi subnigri Osirim. hæc Plutarchus mortales ergo dii sui fuerunt: & interpretatio fabularum periit uniuersa. Quid enim necesse fuit hominum formas elementis acõmodare: cum etiam absq; his colere ea potuerint? utris autem hæ appellationes inditæ primum fuerunt. Vtrum Vulcanus Minerua Iupiter Neptunus uino nomina de elementis primo. deinde de hominibus equiuoce: an econtra hominibus primum imposita ad elemẽta nominarunt. Præterea hymni cantus & arcana deorum mysteria utrum elementorum aut mortalium hominum symbolis peraguntur? errores autem: temulentiã: amores mulieres raptas: & uiros insidiis conuolutos milleq; huiusmodi dedecora quomodo elementis accommodari potuerunt? aperte igitur ex his omnibus mirabilis & generosa physiologia nihil ueritatis habere ostenditur. Sed audi quæso quæ Porphyrius etiam in epistola ad Anebum quendam ægyptium de istis scripsit. Cheremo enim inquit & alii omnes nihil aliud præter uisibilia putant ægyptiorum rationem ad unguem secuti. qui nullos alios deos præter erraticas stellas & signa quæ orbem replẽt obliquum fixasq; stellas quæ oriri atq; occidere cum his dicuntur deos existimarunt: quarum partes aliæ aliis erraticis attributæ sunt ascendentem quoq; particulam ac dominos eius quos ualidos appellant: quorum nomina & potestates in libris almenichiacis scripta sunt ubi ortus etiam & occasus & futurorum diuinatio continetur. Vidit enim Cheromol solem ab ægyptiis ut creatorem cultum: nec ignorauit omnia quæ de Osiride & Iside dicuntur omnesque fabulas sacras aut ad stellas & ortus & occasus earum. Præterea progressus atque regressus aut decrementa cremẽtaque lunæ: aut ad solarem cursum aut ad nocturnum hemispherium aut ad diurnum aut ad fluuium nilum & omnino ad res causasque naturales referri: nec ullam de incorporeis eos uiuisque substantiis facere mentionem. Vnde nostra quoque omnia nescio quo insolubili uinculo a motu stellarum necessario dependere arbitrantur. quam necessitatem fatum appellãt. Sic omnia stellis attribuunt quos solos deos & fatorum dominos existimantes sacris & simulachris reliquoq; deorum cultu propitios sibi reddere conantur. Sic præter illa quæ

in cælo uidentur alios deos Porphyrio etiam teste theologia ægyptiorum non nouit crea
torem uero rerum oīum non intellectum: non incorpoream quandam substantiā: non
uirtutem quandam intellectiuam: sed uisibilem hunc solem arbitratur. Ad stellas igitur
omnia refert & cuncta fatis idest stellarum motui & aspectibus attribuit: quæ opinio
usq; ad hæc tempora ab ægyptiis tanq̄ uera defenditur: q; si hæc uisibilia elementa my-
stica. ægypriorum theologia deos putat. hæc autem omnia animæ atq; rationis exper-
tia sunt: nec a corruptione omnino aliena. Attende diligenter ad quātam turpitudinem
sublimis eorum theologia decidit: quæ ultra hæc nullum intellectum: nullam separatā
substantiam pro causa rerum cognouit. Verum quoniam ipsi quoq; concedūt ab ægy-
ptiis in græcos theologiam affluxisse una cum ægyptiis græci etiam redarguūtur. Sed
de his rebus idem Porphyrius huiusmodi uerba eo scripsit in libro quem de abstinēdo
a carnibus aīalium edidit. Ab hac peritia inquit ægyptii ad cognitionem dei profecti co
gnouerunt non ad hominem solummodo deum peruenisse: nec in hominibus animam
solummodo habitasse: sed eandem animalia oīa continere. Qua de re tā homines q̄ bel
uas serpentia simul atq; uolantia quædam in deos suscæperunt & alius apud eos deus
hominis collum: faciē alius: aliudq; membrum aliusmodi gerit: & rursus: aliud caput
hominis: collum auis cæteraq; membra diuersorum animalium cōformia possidet: qui
bus significant deorum sentētia animalia complura cum inter se: tum maxime nobiscū
amice uiuere. Vnde leoni particula quædam ægyptii dedicata leonina: alia uero quæ-
dam bouina alia canina nominarur: Virtutem enim quæ in omnibus est his animali-
bus quæ a singulis deorum inuenta sunt colere statuerunt. Aquam uero atq; ignem ap
prime uenerantur & in omnibus sacris adhibent: quia maxima salutis humanæ causa
hæc elementa sunt. Quare adhuc usq; diem quom sanctissimum Serapidis templum
aperitur uniuersus cultus igne atq; aqua peragitur: nam qui dicant hymnos aquam li-
bat & ignem tunc ostendit: quando in uestibulo fixus ægyptiorum lingua deum exsu-
scitat. Ea uero animalia magis colunt quæ rebus sacris magis conueniunt: Nam & ho-
minem apud Anabim oppidum adorāt. quare quemadmodum ab humanis carnibus
abstinendum est sic ab aliorum etiam animalium hac illi cumulata sapientia & diuina
rum rerum consuetudine quædam animaliū magis q̄ homines a diis intellexerunt ama
ri: quæ soli maxime consecrata putant quia natura eorum sanguine & spiritu copiosis-
simo constet: & post pauca. Scarabeum uero animal ait rerum diuinarum indocti abo
minabantur: quod ægyptii suminopere uenerantur animatam solis effigiem esse pu-
rantes: Scarabeus autem omnis uirilem sexum habet. & spermate in stercus infuso pila
deinde confecta pedibus inuoluit. ueluti sol cælum & mensem lunarem expectat: sic de
ariete de crocodillo de uulture cæterisq; animalibus philosophantur: ita ex sapientia &
religione ad cultum animalium peruenerunt. Hæc de generosa ægyptiorum theologia
locupletissimus testis Porphyrius scripsit: quos aquam & ignem adorantes: & unam
rationalium atque irrationalium substantiam animæ dicentes non iniuria in deorum
numerum bruta ægyprios accæpisse: affirmant. Quomodo autem stultissimum non
est immanes bæluas. ideo ut deos uenerari quia similem hominibus animam habe-
ant: Nam si homines putant humanos honores eis conferant: nunc autem feris quas
natura rationis expertes fingit quasque homines appellare non dignamur: non homi-
num honores sed primæ causæ & appellationem & gloriam attribuunt. Ad hæc quare
mirabilis ægypriorum sapientia lupos: canes: leones uenerantur didicimus: nec Scara-
bei miracula ignoramus. Non deridebimus ergo amplius hos deos: miserabimur autē

humanum

humanum genus: gratiasq; largimri bonorum Christo reddemus: qui nos a uetustissima ista cæcitate per euangelicam doctrinam suam liberauit. Iam. n. ipsi et fere oẽs ægypti ab hoc morbo liberati uero militant deo: habes iam absolutã ægyptiorum græcorumq; theologiã: a quibus didicisti nihil incorruptũ coluisse. Cõcedatur aũt eis ueram fabularum esse physiologiã: fitq; sol modo Apollo modo Osiris: & luna nunc isis nũc diana & quæcunq; alia dicere uelint. Solem ergo ac lunã stellas quoq; & reliquas mũdi partes quasi deos adorare debemus. Ita generosa græcorũ ac ægyptiorum theologia ad sublimiora nos perducere fabulas; allegoriis pollicita ad corpora rursus deduxit nec aliud q̃ ignem & aquã & partes mundi colere adhortata est: quomodo igit̃ saluatoris nostri euangeliũ mirabile non est: quo solis & lunæ totiusq; mundi creatorẽ dicenti fide colere: nec elementa corporũ nec uisibilia quædam: sed eũ qui per hæc inuisibiliter cognoscitur creantem intellectũ solum admirari: solumq; adorare didicimus: qui per oĩa penetrans cum sit incorporalis solo intellectu percipitur: imo uero ineffabilis & incõprahensibilis est. Panditur aũt atq; perspicitur per ea quæ facit: quæ producit gubernat conseruat omnibus inuisibiliter assistens non cælestibus solum: uerum etiã terrestribus magnificentiam operum suorum per hæc ostendes quæ illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt. Cap. III.

u Erum & fabulosa & mystica illorũ theologia rebus ipsis refutata tempus iam est horum etiam iuniorum cogitationes inspicere. Isti enim qui modo philosophantur: quæ magno tempore post Platonem de intelligentiis & rerum creatore recte inuenta sunt theologiæ priscorum attribuere conati maxima arrogantia fabulas laudãt quorum physiologiam his uerbis Porphyrius edidit: explanabo quibus fas est: procul hinc abestote scelesti: quos etiam uetusti cælare uolentes deum & dei uirtutes præsensibiles significarunt imagines: & ea quæ uisibilia sunt uisibilibus significantes figuris ex simulachris quasi sacris litteris magna mysteria tradiderunt. Non est autem mirandum si ligna & lapides a fatuis simulachra putantur. Similiter enim etiam qui litteras nesciunt librorum uolumina non aliud q̃ pertextum putant papyrum: hoc exordio auditores præparauit: audias igitur quæ progrediẽs scribit. Cum igitur deus lux sit & ignem æthereum habitet: nulloq; sensu capi possit lucida quidem materia ut crystallo parioue lapide ad comprahendendum lumen ipsius exhortantur: auro autem ignis ille immaculataq; natura itelligitur. Multi uero nigris lapidibus inuisibile illius substantiæ significarunt: hominis autem formam diis attribuerũt quoniam deus ratio est: pulchros fingunt propter immarcescibilem illam pulchritudinem: diuersis præterea figuris & ætatibus & alios sedẽtes: alios stantes: mares alios: alias fœminas: & aut uirgines aut matrimonio coniunctos diuerso quoq; amictu simulachra constituunt: ut diuersitas deorum non lateat. Vnde factum est ut omnia candida cælestibus diis attribuant: pila & rotunda omnia: mundo præcipue soli & lunæ: quis nonnunq̃ spei atq; etiam fortunæ: circulus autem & quæ circularia sunt sæculi motui cælesti & circulis quæ in cælo esse intelligũtur. Circuli autem partes diuisis lunæ figuris: pyramides uero & obeliscos ignis substantiæ & diis olympiis hac ipsa de causa ita communi quoq; soli terræ cylindrũsationi & generatione penem & propter muliebrem sexum figuram triangularem. Hæc magnus ille philosophus: quod autem turpius q̃ obscenitatem idolorũ excusare? quid amentius q̃ auro & lapide: huiusmodiq; materia diuinum lumen & cælestem naturam significari putare? Quod autẽ a iunioribus hæ cauillationes excogitatæ sint: quas prisci ne somniis quidem uiderunt: quibus ex auro & preciosa materia imagines deorũ

fingere turpe uidebatur:uerba Plutarchi audias. Simulachrorum autem fictio uetustissima quidē res est quæ prisci ex ligno fingebant. Si quidē lignum erat quod in delo primum ab Erisichthone Apollini fuit consecratum. Ligneum ēt Palladi ab indigenis constitutum:quod ēt nunc apud athenienses inuenitur. Iunonis etiam simulachrū ex ligno apud samios erat ut Callimachus asserit. Sic.n.inquit deos uetusti fingebāt. Peras etiā ille qui primus argolice templum condidit:& Callithiam filiam suā antistitem cōsecrauit:ex piri trunco simulachrum Iunonis dicitur cōfirmasse. Lapidem.n. rem duram & inanem in deoꝝ effigiem cælare nolebant. Aurum uero atq; argentū in fœcundæ terræ atq; infœlicis morbos colores esse putabāt. Ebore uero propter uarietatem abusi sunt: hæc Plutarchus. Plato uero magnis ante eum tpibus non decere ex auro & lapidibus & ebore aliaq; materia in animi deorum effigies fingere putās sic in legibus præcæpit. Terra inquit & uesta sacra deorum est habitatio:ne igitur ex his cæteris diis simulachra cōstituat:aurum aūt atq; argētum inuidiosa possessio est:Ebur aīam deposuit:ac ideo ad simulachra deorum ineptum est. Aes & ferrum belli sunt instrumenta. His aperte refutatum esse Porphyrium puto:sed tñ reliqua etiam inspiciamus. Admiranda inquit est græcorum sapientia qui Iouem mundi mentem arbitrantes:quæ in se ipsa mundum cōtinens produxit. Sic a theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Iupiter altitonans ante omnia sæcula primus.
Iupiter extremus longa est post sæcula mundi.
Iupiter est summus uertex atq; infima planta.
Ipse æternum semper simul est:ac totus ubiq;.
Terra fundus.
Sideraq; domus rex est:& iupiter ipse
Principium atq; ortus rerum:uis una:deusq;.
Vnus & omnipotens:regali in corpore cuius.
Singula ponuntur tellus:nuda ignis:& aer.
Nox simul atq; dies sapientia primaq; origo
Ac iucundus amor:magno hæc in corpore regis
Sunt iouis excelsi:ceruicem nanq; uidebis
Cæli suspiciens renitentia magnaq; tecta
Hoc caput auricomum flaui de uertice crinis
Stellarum erutilant radii:dehinc aurea pandit
Cornua bina caput:capitisq; simillima tauri
Vnum est ortus:occasus aliud:
Ast oculi fulgens ingenti lumine phœbus.
Lunaq; purpureo phœbi redimita colore
Præscia uenturi mens constat regius æther:
Quam strepitus nullus nec uis nec fama latere
Areanumue potest:penetratq; per omnia uictrix.
Præterea inuictum corpus sine fine modoq;
Panditur:ast humeri magni sunt pectora lata
Est aer:alas quoq; uenti possidet ille
His ad cuncta uolans euro est uelocior ipso
Tum sacer antiqua matre ex tellure rumescit.
Venter:& ex altis consurgit montibus ingens

Quem

Quem medio pontus ſuccingit rite ſonorus
Vltima præterea terrarum lumina & ampli
Fundamenta globi furibundaq; tartara plantas
Eſſe pedum magni conſtat rectoris olympi
Hic dum ſub terris cælaſſet cuncta: deinde
Eximis repetens in lucem protulit almam

Vniuerſus igitur mundus Iupiter eſt aíal ex aíalibus deus ex diis cõſtitutus. Iupiter ãt eſt inquantũ intellectus eſt a quo uniuerſa ꝓducuntur & qui cuncta creat intelligendo: hoc igit̃ modo theologis de ioue ſentientibus ipoſſibile eſt talẽ eius imaginem fingere qualẽ carmina deſcripſerunt Iouẽ igitur eſſe credendũ eſt uirtutem prouidentẽ atq; uiuificam quã pila & rotundis figuris ſignificabantur nois uero ſimulachrũ ei conſtituunt: qm̃ mens eſt qua cuncta ſeminali rõne producit. Sedere ãt fingit̃ ut ſtabilis uirtus atq; incõmutabilis exprimat̃. Nuda apertaq; habet ſuperiora qm̃ conſpicuus intelligẽtis & ſupioribus eſt. Inferiora uero tegunt̃ quia occultatur inferioribus creaturis. Sceptrũ leua tenet qa in his corporis ptibus coꝝ ſpiritaliſſimũ uitæ domiciliũ inuenit̃. Creanuus n. intellectus rex ſpiritusq; uiuificans mũdi eſt. Dextera uero aut aquilã protẽdit aut uictoriã: alteꝝ quia cæterorum deoꝝ dñs quemadmodũ aliarum auiũ aquila eſt: alterũ qa oía ſibi ſubiecta ſunt. Hæc Porphyrius. Non eſt aũt ab re diligenter cõſiderare qſnã Iupiter eſſe his carminibus affirmat̃. Mihi. n. nõ alius uidetur q̃ hic uiſibilis mũdus qui cælo æthere aqua terra cæteriſq; ptibus conſtat. Apte nãq; in ipſis dr̃ regali ĩ corpore cuius ſingula ponunt̃: & q̃ ſint iſta declarat tellus unda ignis & aer. Nox ſimul atq; dies ſapientia primaq; origo. Ac iucundus amor. Ad hæc adiicit̃ mentẽ atq; intellectũ iouis æthera eẽ: quod ſtoici poſtea ſecuti ſubſtantiã igneam mentẽ eſſe mundi & deũ eſſe corpus nec creatorẽ aliud eſſe q̃ uirtutem igneã aſſeruerũt: hæc. n. a carminibus iſtis cos accepiſſe arbitror. Præſcia uenturi men conſtat regius æther: his uerbis manifeſte magnũ quoddã mundus eſſe aíal declarat̃. Quod cum iouẽ appellauerit: ætherẽ quidem mentem ipſius: corpus uero reliquas ptes mũdi putauit: ſed huiuſmodi qdem carminũ Iupiter interpres aũt iſte carminũ uniuerſus mũdus inqt Iupiter eſt aíal ex aíalibus deus ex diis cõſtitutus. Ita nullũ alium q̃ hunc uiſibilẽ mundũ ſignificari uoluit. Sic & ægyptioꝝ ratio: a qbus Orpheus iſta recæpit mundũ & ptes eius deus aſtruebat: aliã dein de ſnĩa a ſe adiecit creatorẽ oíum deum ꝓuidentẽ quendã intellectũ eſſe affirmans, quõ n. ſeparatũ intellectũ in carminibus intelligi dicemus: quẽ poeta ille ſiue Orpheus ſiue alius nunq̃ intellexit. Siue. n. a priſcis græcis ſiue ab ægyptiis didicerat theologiã nihil ĩtelligibile atq; incorporeũ tradi ab eis poterat. Si quidẽ locupletiſſimus Plato teſtis eſt qui in cratillo clamat ut diximus priſcos græcos eos dũtaxat deos putaſſe quos mõ barbari ſolẽ lunam ſtellas & cælũ. Sed Cheremo quoq; paulo ante a Porphyrio citatus teſtimoniũ perhibeat nõ aliud q̃ mundũ & ptes mũdi deos ab ægyptiis cultos: nec quicq̃ ipſos de intelligibilibus & uiuis ſubſtãtiis intellexiſſe. Vnde igit̃ poeta ille deũ qui ſuper oía eſt uniuerſi creatorẽ p ipſum uniuerſum & ptes eius mente ſolũmodo cognoſcibilẽ cognoſcere potuit? Rei uero incorporeæ cognitionẽ unde habuit? nec certe quicq̃ incorporeũ ab eo præceptũ carminibus oſtendit. Creatiua. n. mens nec a pluribus eſt conſtituta ptibus nec cælũ ſibi caput dici põt: nec ignis aqua & terra corpus ei conficiunt: nec oculi eius ſol atq; luna poſſunt affirmari. Quomodo ãt humores pectora terga & mentem creatrix mens oíum habebit? aut quõ æther mẽs creatoris dici aut fingi põt? Quod igitur hæc cauillatur carminis huius interpres neminẽ fugere poteſt? Ego uero in ꝓſun

dum impietatis incidisse arbitror eum qui partes mundi partes dei putauit: & ausus est
mundum & deum eundem affirmare: & ad hæc quasi aīam mundi esse intellectum qui
omnia creauit. Non. n. pium est coniunctum mundo creatorem & animam corpori pu
tare. Adesse aūt ipsum uniuerso mūdo prouidere ac gubernare scriptura diuina docet.
An non impleo inquit dn̄s ego cælum & terram? rursus deus supra & in cælo & idē in
terra est: & alibi in ipso uiuimus & mouemur & sumus: non tamē ut partes nec sicut in
mente aīaq; nostra: sed si oportet similitudinē uti: sacras litteras au ·iamus. Cælum mi
hi sedes: terra uero scabellum pedum meorum clamantes. Considera igitur quanto me
lius & expressius hæc dicta sunt. Nā qui cælum sedem appellat terrāq; scabellū & uni-
uersum mundum prouidētiæ dei subiecit: & super oīa deum esse significauit quippe cū
neq; scabellum neq; sedes corpus sedentis appellari possint: sed nec partes eius. Qui ue-
ro cælum caput dei: & mentem eius æthera & partes mundi partes dei asserūt: nec crea
torem nec deum cognouisse redarguuntur. Non. n. ipse se ipsum creabit nec mens ipse
poterit dici: cuius mens æther est. Quomodo enim deus erit cuius terra & cætera cor-
pora partes sunt res corruptibiles & abiectæ? Si uero mens iouis nihil aliud q̄ æther est
& si aer subtilissimus atq; igneus appellatur æther (id enim uocabulū idemq; ipsi signi-
ficare arbitrantur) suntq; ambo hæc corpora aer dico & æther: animaduerte quo mens
iouis iam cecidit: & cogita quis non mente captus deum appellabit eum: cui mens cor-
pus quoddam insensatū est atq; inanime. Quare merito theologia nostra negatiue oīa
hæc appellat quod scilicet neq; cælum neq; æther: nec sol & luna: nec stellarum fulgor:
nec uniuersus ipse mundus deus sit: sed opera manuum eius: Quæ omnia parua quæ-
dam & uilia reperiuntur non dico creatori: sed intelligibilibus creaturis cōparata: quas
immortales & longe corporibus præstantiores beate apud deum uiuere arbitrant. Pro
be igitur de mundi partibus hoc modo a scriptura docentur. Videbo cælos opera digi-
torum tuo⁊ lunam & stellas quas tu fundasti & opera manuum tua⁊ sunt cæli & rur
sus. Respicite in altitudinem oculis uestris & considerate quis oīa ista monstrauit. Sed
age iam reliqua perspiciamus. Impossibile est inquit talem eius imaginem fingere qua-
lem carmina descripserūt: & ideo ei simulachrum hoīs constituerunt: qm̄ mens est: qua
cuncta seminali rōne producit: quomodo igitur si mundi & spatium eius cæli: aeris: ter
ræ: cæterarūq; huiusmodi imaginem quā carmina descripserūt fingere impossibile est, di
uinæ mentis effigiem fabricati sunt? Quod. n. corpus intellectui diuino similitudinē ha
bebit: cū nec mentis humanæ imaginem habere posse cognoscatur? humana. n. mens in
corporea est atq; simplex: corpus āt omne corruptibile atq; cōpositum. Quare iure ra-
tionalis atq; immortalis aīa & intellectus eius imaginem & similitudinē dei habere dici
tur. Immaterialis. n. & incorporea intellectualis rationalisq; p essentiā est uirtutis & sa-
pientiæ capax. Qui si humanæ aīæ atq; mentis formam & effigiem fingere impossibile
est: qm̄ nec sensu percipitur. Quis adeo stultus erit ut ligneum simulachrū ac effigiem
dei creatoris omnium similitudinem habere arbitraretur? Natura enim diuina omnem
materiam & omnia quæ percipimus excedit mente solummodo ac sanctis animis intel
lecta: figura uero iouis quæ in simulachro conspicitur mortalis uiri effigies est: quæ nō
totum hominem: sed peiorem eius partem imitata expressit: nullum enim uitæ atq; ani
mæ uestigium ostendit. Quomodo igitur uniuersi deus mensq; omnium creatura ipse
iupiter erit: qui aut in ære aut in ebore cernitur? aut quomodo pater Herculis est qui ab
Alcumena natus esse dicitur: reliquorumq; heroum qui cum homines fuerint morta-
les suæ mortalitatis argumenta posterioribus non pauca reliquerunt? ut enim in primo
probauimus

probauimus uetustissimi phœnicum theologi Saturni filium mortalẽ ex mortali & ex phœnicia originem traxisse affirmabant: hæc eadem ægyptii nunquam negarũt præter quam quod ab ægypto fuisse oriundum contendunt. Cretenses quoq; suum fuisse iouẽ asserentes sepulchrum eius magnifice constructum apud se ostendũt. Atlantii etiam & cæteri omnes qui apud se iouem natum fuisse asserunt mortalem nunq̃ negarunt: resq; ipsius gestas mortales enarrant: factaq; multa turpia oĩs petulantiæ plena conscribũt. Fabularum uero priscis quidem illis expositoribus modo calida quædã & ignea uirtus modo spiritus quidã iupiter uidebatur. Nunc aũt nescio quo modo his iunioribus creatiua mens rerum iupiter appellatur. Interrogandi ergo sunt quẽ dicunt patrem auum atq; proauum istius mentis esse: ut.n. theologia eorum prædicat Saturni filius iupiter fuit & Orpheus in prædictis carminibus id ipsum confirmabat. Saturnum aũt Cæli filium fuisse non negant. Si igitur deus oĩum & intellectus qui cuncta creauit iupiter est quẽnam dicent esse Saturnũ patrem iouis? & cælum rursus Saturni patrẽ. Quod si primus iupiter oĩum est quasi creator necesse est secundos & post eum cæteros esse: qui ab eo creati sunt. Saturnus.n. quem tẽpora esse uolunt qm̃ tempora motu cæli conficiũtur a cælo genitus dicitur. Cæli aũt & tpis ipsius causa est profecto mens illa creatrix quam iouem appellant. Quare nõ erit a cælo tertius iupiter. Quomodo igitur tam ægyptiis & phœnicibus q̃ græcis & primis oĩbus philosophis tertius a cælo creatiuus iste intellectus in theologica genealogia narratur? Patefacta est igitur huius philosophi astuta fictio. Patefiet aũt ex his magis quæ subiicit dicens. Coniugem ioui iunonem recte putarunt: æthercam.n. atq; aeream uirtutẽ iunonem appellarunt. Nam æther est aer subtilissimus iouis certe mentem æthera esse carmina significarunt. Modo aũt iste ĩterpres diffiniendo aera ipsum dicit esse subtilissimum: corpus autẽ aer: corpus igitur æther. Quare mens quoq; iouis erit corpus omnium subtilissimum. Et quomodo corpus atq; mẽs natura diuersissima idem esse intelligentur. Deinde nescio quo pacto sui & carminum oblitus: quibus aperte dicitur mentem iouis æthera esse præscia inquit uenturi mens cõstat regi: & æther iunonem æthereani & aeream uirtutem esse ait. Diuisione deinde utitẽ dicens uniuersi aeris uirtutem iunonem: inferioris aũt qui lunari luce illustratur latonã nominari. Latonam.n. a latendo dici & obliuionem significare: quia cum aĩæ lunarẽ orbem descendendo transierint diuinarum rerũ obliuiscũtur propterea ẽt apollinis & dianæ dicitur mater quibus noctis pelluntur tenebræ. Aer ẽt hic inferior cum lunæ solisq; mater sit non iniuria per latonam designatur. Ego uero non uideo quomodo aer solis & lunæ mater appellari possit: cum ipse magis a luminaribus fiat & transmutetur q̃ ab ipso luminaria. Paululum uero progressus telluris uirtutem uestam appellat: cuius uirginale simulachrum ĩ foco ignis statuitur: quæ uirtus qm̃ ferax est: mulieris eam specie denotarunt. Rhea uero quã opem latine appellamus lapidosæ atq; montanæ terræ uirtutem designat. Ceres feracis & planæ: differt enim a Rhea qm̃ bonam ioui peperit deã ac ideo imago eius spicis coronatur & papauera quæ fertilitatis symbolũ sunt circa imaginem ponuntur: hic diligenter aĩaduerte quomodo deorum ipsiusq; Iouis matrẽ quæ Rhea dicitur ad terram & lapides detraxit: & eãdem esse cereri ait quibus adiecit. Quoniam aũt quædam uirtus etiam proiecti seminis in terram est: quam sol in hyemali solstitio fouet. Bona quidẽ dea quam & persephonem uocãt uirtus seminum est. Pluto uero sol qui tempore hyemis remoti opem mũdi partem perlustrat: iccirco raptam ab eo Proserpinam dicunt: quam Ceres sub terra latentem quæritat. Plantarum aũt omnium uirtus Dionysus nuncupatur: & bonæ quidẽ deæ imago germina quædã quasi sui sym

bola protendit. Dionysus uero cornua babet & muliebri formis est promiscuam uirtutem generationis plantarum significans. Plutonis autem raptoris galea caput tegitur: quod occulti uerticis symbolum est. Sceptrum uero breue quod tenet inferioris regni symbolum est. Canis aũt eius frugum a terra partium tripartito in proiectionẽ orationem germinationem diuidi notat. Atys porro atq; adonis ad fruges ac fructus pertinere uidentur. Sed atys flores maxime designat qui anteq̃ ad fructum ueniant defluunt. Quapropter pudenda ei fuisse incisa dicuntur: qm̃ flores defluxi semina non produxerunt. Adonis perfectos fructus significat. Silenus uero spiritalis motus symbolum est qui non parum uniuerso conducit: cuius caput candore fulgens cælestis motus. Cæsaties uero quæ inferioribus imaginis partibus apponitur crassitudinem terrestris aeris significat. Verum quoniam uaticinandi etiam quædam uirtus est themis. i. latine carmẽta uocitata est: eo quod statura unicuiq; præcinat: quibus oĩbus uirtus hæc inferior colitur ut uesta & uirgo sponte sua nascentium arbor ferax ut parturiens nutrix: ut Rhea lapidosa & montana ut Ceres herbosa: uaticinatrix ut themis. Vis aũt seminalis quæ in terram descendit quasi priapus honoratur: cuius quod ad siccos pertinet fructus. Bona dea: quod ad plantaria Dionysus nuncupatur: ita bona dea a plutone. i. a remotiore ac sub terra immorante sole semẽtis: tpe rapitur. Dionysus uero exacta hyeme quasi renouatis temporibus germinat: florendi uirtus atyda ut diximus perficiendi adonim spiritalis silenum præsidem possidet: motio autem eorum & quasi quædam extẽsio per bacchum denotatur. Satyri ueneream oẽm uirtutem ostendunt: quibus oĩbus uniuersa terrestris uirtus perficitur. Hæc necessario tibi exposui ne pulchram horum philosophorũ theologiam ignorares. Cur autem hæc quasi dii honoranda sunt quæ ad alimenta aĩalium deus produxit: aut cur nobis terrestris uirtus colẽda est: quibus cælestis & immortalis anima inest perspicax si a sordibus libera est dei rerum omnium creatoris. Cur etiã si motus spiritalis silenus est: & motiuam uirtutem significat tum cælestem candore capitis: tum aeream & crassiorem prolixitate ac densitate barbæ: non magno enim honorari cultu uidemus qui omnibus erat præponẽdus: cum adonim atq; dionysum fruges uidelicet atq; plantas diligentissime honorari uideamus? Quis autem nõ mirabitur nisi insanus sit: cum turpissimi hominum morbi quasi satyri & bacchus colantur. Sed nõ est opus pluribus ea confutare quæ sponte sua iacent: exponenda potius cætera sunt ne quid arcanum & sublime nos lateat. Aquarum inquit & effectiuam uirtutem oceanũ: symbolum autem eius thetym appellarũt: eius uero aquæ quam bibere possumus uirtus achelous dicitur: marinæ neptunus quam inquãtum generare potest amphitritem uocant & aquarũ quidem dulcium particulares uirtures nymphæ: maris nereides nũcupantur. Ignis uirturem uulcanum dicunt: & in forma hominis ei simulachrum constituunt: in cuius capite pileus est cæruleus cælestis symbolum uolutionis: ubi integer sincerusq; ignis inuenitur: nam qui a cælo in terram delapsus est cum imbecillior sit materiaq; indigeat claudicans fingitur: quam uirturem in sole apollinem uocarunt a radiorũ uidelicet motu: quoniam pallyn græce mouere est. Nouem autem apollinem circa musæ concinunt: septem uidelicet planetarum orbes: octaua spera: & hæc ultima quæ luna est. Laurum ei dedicarunt quoniam hæc arbos ignea est: unde odio a dæmonibus maxime habetur: & quoniam si uritur plurimum sonat: quod prædicẽdi uirtutem designat: hunc ipsum quia ægrotationibus medeatur & morbos pellat: herculem uocant: & xii. ei attribuunt certamina quoniã per duodena signa pertranseat: clauam & leonis pellem accommodant: alterum ut inæquabilitatem motus significent: alterum quoniam in leone maxime

rie maxime uires suas ostentat: huius salutarem uirtutem æsculapius designat: cui bacil-
lum traditur ægrotantium sustentaculum. Serpens inuoluitur animæ atq; corporis si-
gnum salutare. Naturales. n. oẽs cæteraq; quidem reptilia crassioris dicunt & terrestrio-
ris esse substantiæ. Serpentem uero esse spiritalissimum animal aiunt: quod & imbecilli-
tatem corporis exuat: & ad medicinam perspicacissimum esse uideatur: nã & ad acuen-
dum uisum herbam inuenisse & reuiuiscẽdi quandã herbam cognoscere traditur. Ignea
solis uirtus quæ fructus maturat dionysus nuncupatur. Qua uero ratione anni tempo-
ra circũuolutus conficit horus dicitur. Virtus aũt eius qua ex agricultura fructum per-
cipimus quia diuitiarum largitrix est pluto esse asseritur: quæ cũ uirtutem ẽt corrupti-
uam contineat una cum serapide dicitur habitare. Cerberum tricipitem dicunt: quia su-
periores solis regiones tres sunt ortus: occasus: meridies. Lunam etiam dianam nuncu-
parunt: quæ q̃uis uirgo sit lucina tñ est quoniam nouilunii uirtus ad pariendum nõ pa-
rum conferat. Quod autem apollo in sole est: id in luna minerua: qua prudẽtia designa-
tur: rursus luna hecate dicitur propter uarias eius corporis figuras: quas a distantia so-
lis sumere uidetur. Triformis. n. uirtus eius est: nam nouilunii uirtutem candidis & au-
reis uestibus & ardente face significant. Cista uero cũ iam media sit designatur: quoniã
crescente lumine fruges maturat. Plenilunii aũt uirtutem ferrugineo colore denotarũt:
ramus ei laureus attribuitur. qm̃ a sole ignea fit: papauer propter fertilitatem & multi-
tudinem aĩarum. quæ in ea tanq̃ in ciuitate inhabitant: ciuitatis enim symbolum papa-
uer est: arcum habet ut diana: qm̃ partus dolores acuti sunt. Parcæ quoq; ad uirtutes lu-
næ referunt͛: clotho ad generandũ: lachesis ad nutriendum: atropos qm̃ inconuertibilis
dea est: trepin. n. uertere græcæ significat: fructuum ẽt generatiuam uirtutẽ quam cere-
rem appellant: lunæ cohabitare dicunt ad exaugendã uirtutem eius. Cõtinetur. n. bona
dea lunari potestate: dionysum quoq; sibi accomodãt partim pp cornuum productio-
nem: partim propter nubiũ locum: qui lunæ subiacet. Saturni ãt uirtutem qm̃ tarda &
frigida est tpi attribuerunt quẽ seniorem depingũt: quia tpe uniuersa senescunt: occasio-
nes aũt curetes significant & saturni custodes sunt. Tpis. n. obseruatio quædam occasio
est. Quattuot uero anni tpa alia soli q̃ aeris ianuas aperire dicuntur: alia cereri attribui-
mus cistas q̃ ferunt duas: alterã florum qua uer: alterã spicis qua æstas significat͛. Vir-
tutem uero martis qm̃ ignea est atq; sanguinea bellis p̃fecerunt: plurimũq; obesse atq;
prodesse putarunt. Venetẽ generandi uirtutẽ possidere dicunt: spermatis & cupiditatis
cãm ei mulierisq; formã accomodant pp generationẽ pulchram fingunt qa uesper est: q̃
pulcherrima in cælo stella esse uidet͛: cui cupido assistit pp cupiditatẽ. Vbera & ptes ge-
nitales tegunt͛: quia spermatis & nutritionis hæc membra cã sunt: & ex mari esse phibe-
tur: quod elementũ humidum calidũq; ẽ & motu crebro spumas eiicit q̃ res sparmatis
symbolũ est. Orationis aũt & interptetandi uirtutẽ mercurium appellarunt: qui ꝓten-
sus atq; rectus fingitur pp oratiõis uigotem q̃uis & dionysi spermaticas uires q̃ per oĩa
tendunt significare cõfirmatur. Sed cũ oratio cõposita sit aliam in solẽ ponunt & mercu-
rium appellant: aliã in lunam quã nuncupant hecatem: aliã in uniuerso & appellãt her-
mopin in oĩbus. n. seminalis uis est. Mercurii aũt filium cupidinẽ dicũt: qm̃ amandi uir-
tus orationi quoq; attribuit͛. Vniuersi symbolum pana esse affirmant: cui cornua dede-
runt pp solẽ & lunam: uariã pantheræ pellẽ pp uarietatem cælestiũ: sed hæc græcorum
sunt. Aegyptioꝝ ãt ait deoꝝ symbola talia sunt. Creatorẽ inqt eneph ægyptii appellãt:
cuius imaginẽ in forma hoĩs faciũt colote cæruleo zonã tenentẽ & sceptꝝ: cuius in capi-
te pennã ponunt significãtes difficilẽ inuentu esse creatorẽ & nemini conspicuũ uiuificũ

etiam & regem & intelligibili motu circumlatum: hic deus inquit ab ore ouum producit a quo nascitur deus: quem ægyptii phtha: græci uulcanum uocant. Significatur aūt huiusmodi ouo mundus: huic iccirco ouis dedicata est: quoniam prisci lactis potu degebant: uerum mundi quoq; ipsius simulachrum tale finxerunt: complicatos habet pedes: uestes uariam usq; ad talos indutum: auream pilam capite sustinet: partim quia locum non mutat: partim propter uariam stellarum naturam: partim quia mundus ipse rotundus est: Solis imaginem in naui collocant quæ crocodillo fertur: ut per nauigium motus in humido: per crocodillum autem potabilis aqua significetur: in qua solem ferri contendunt. Cælestis autem atq; terrestris telluris uirtutem isin appellarunt: ison eni græce æquale est: unde iustitia oritur: cælestem tellurem lunam esse asserunt: terrestrem uero hanc frugum procreatricem quam habitamus. Quod ergo ceres apud græcos est idest isis apud ægyptios: & rursus bona dea: & dionysius apud græcos isis & osiris apd ægyptios: fructuum enim procreatricem uirtutem osirim putant: quā fletibus placant quoniam occationis tpe in terris occultetur. Designat aūt etiam pluuialem nili uirtutē: uerum quandoquidem tellurem terrestrem per osirim denotant: fœcundā: terram intelligunt: qñ uero cælestem nilum esse aiūt. Hunc. n. osirim: idest nilum a cælo defluere arbitrantur: quem ēt deflere solent lachrymis reuocari uirtutem eius putantes: quæ cæteris tpibus desinere uidetur. Isis aūt quæ secundum fabulas osiridi cōiungitur terra ægyptia est: isidos enim maritus osiris est: qui & frater & filius eius traditur. In elephantino poli autem ægyptia urbe simulachrum colitur cærulei coloris uiri corpus: caput arietis habens: arietis igitur caput & facies & caprina comua quæ habet cōiunctionem solis & lunæ in ariete significant Cæruleus color ei attribuitur quia lunaris coniunctio humidior est. Secunda uero lunæ lux in apollinopoli urbe consecrata est: cuius symbolum homo accipitris habens faciem lancea typhona interficiens: hoc simulachrum candidi coloris est: qui color ab alio lunam accipere lumen significat. Accipitris uero facies a sole id fieri denotat: unde & spiritum attrahit. Soli enim accipiter dedicatur: qui lucis & spiritus symbolum apud eos est: alter; propter motus uelocitatem: alter; quia in altiora uolat: quæ lucidiora inferioribus sint. In mysteriis aūt apud eleusina antistes qui rerum sacrarum expositor est imaginem fert creatoris: ille qui faces tenet solis qui stat in ara lunæ sacrorum præco mercurii. Castellum autem quoddam est ægypti: quod anamis appellatur ubi homo colitur: qui quæ sibi ad sacrificium præparantur comedit. Quod autem aīalia deos non arbitrantur: sed imagines & symbola deorū putant: inde patet quia soli & lunæ boues sacrificant: & in heliopoli maximus bos & nigerrimus quem nineuin appellant ad imaginem solis colitur: nam & solis ardor nigriora humana corpora reddit: habet autem caudam ille bos & totum corpus pilis ad cōtrariam partem quam in aliis bobus inclinatis densissimam: quoniam & sol contra totius motum mouetur: testiculos maximos habet: quoniam uenerea cupiditas caliditate uiget. Et sol seminariū naturæ appellatur. Lunæ taurum dedicarunt: quem apin nuncupant nigrum præ cæteris & signa solis atq; lunæ habentem: habet. n. ex sole luna lumen Solis symbolum est coloris nigredo: & qui sub lingua est scarabeus: lunæ uero coloris diuisio. Hæc breuiter a Porphyrii libro ne quid mystice græcorum ac ægyptiorum theologia nos fugeret conscribere placuit: quos errores nos fugimus & transfugas nos prædicare non pudet: non enim terebit me arrogans illa oratio: explicabo quibus fas est: procul hinc abestote scelesti: Nō enim nos scelesti sumus qui hos errores fugimus: sed qui turpes atq; obscenas has fabulas & scarabeos ac cæteras fabulas ad summam theologiæ sapientiam accipiūt

qui iuxta

qui iuxta uocem apostolicam cum sapientes se dicant fatui sunt inuenti quoniam incorruptibilis dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: nec hominis solum uerum etiam uolatilium quadrupedum & serpentum commutarunt.

Refutatio mysticæ theologiæ. Cap. IIII.

u Erum qm̄ mysticam & arcanā theologiam ad icorporeas reducit uirtutes: ne uideat̄ ad has uisibiles mūdi ptes diuinū cultum referre. Cōsideremus nc oīa sibi rursus labant̄ cum una diuina uirtus nō multæ colendæ sint. nā quemadmodum q̄uis multæ ptes & membra unius corporis sint non tñ tot aīæ sed una in hoīe uno aīa est: sic & in uniuerso putandū unum quidē ex una materia cē mundū plurimis ptibus constantē: cuius non multæ sed una est creatiua uirtus ueri dei uirtus & sapientia: Illud āt ridiculum est quod etiā ægyptiorꝫ nugas ad incorporeas transtulit uirtutes oblitus chæremona illū ab eo productū qui p̄ter hæc uisibilia nullū alium ab ægyptiis cultum fuisse deū testabatur: & oīa in res naturales nihil in rem incorpoream illos traduxisse. Cur igiť cum ipsi ægyptii incorporeas & uiuas substantias nullo se mō colere clament friuolas has inuētiones excogitastis? & uniuersaliter quidem oīa sic refutant̄: particularum aūt non difficilis redargutio est. Nā ut ægyptiacas nugas prætereā quis mētis compos non deridebit has græcorum physiologias? Si. n. iupiter secundum eos non ignea illa uirtus atq; æthereа ut teste Plutarcho prisci putabant: sed supremus ipse intellectus reꝝ oīum creator & uita est: quō Saturnus pater eius erit: p quem tp̄s significari uoluit? Ops aūt quo pacto mater: quā interpres iste lapidosā & montanā uirtutem esse asseruit? Iunonē uero aera esse dicens nescio quō & sororem & uxorē creatoris intellectusq; uiuifici esse affirmat. Latona rursus si quasi quædā obliuio sit quæ aīas ad inferiora hæc lapsas consequatur: quomodo hæc obliuio solis & lunæ mater erit? Apollinē quippe atq; dianam latonæ liberos ad solem & lunam traduxit. Cur autem Opem & Cererem: idest secundū ipsum lapidosæ atq; montanæ telluris & planæ ac æqualis symbola colendas esse putat? Cur dionysum præterea & atym & adonim generatiuam scilicet plantarum uirtutem: aut immaturæ defluentium florum: aut perfecti fructus symbola tanq̄ dii colendi sunt: cum humanum genus ad usum: cuius omnia hæc a creatore producuntur multo atq; multo illis honorabilius sit: hoc modo & reliqua facile redargues: & si diligentius considerabis mirandam impudentiam eorum duces: qui solē modo apollinem: modo herculem: deinde dionysum ac æsculapium dicere non uerentur. Quomodo enim idem pater & filius simul: idest æsculapius erit atq; apollo? Quomodo autem sol hercules est: cū alcumenæ mortalis fœminæ filius hercules perhibeatur? aut quomodo furore sol exagitabatur & liberos incitatus interimet suos: quod herculem fecisse omnes fatentur? sed. xii. inquit certamina. xii. cælestia signa sunt. Quis igitur Euristheus excogitabitur: qui soli hunc certādi laborem inuito imponat? quomodo autem ad solem quinquaginta festiades & captiuarum reliqua multitudo: quibus omnibus herculem conuenisse fabulantur? reduci poterunt: præsertim cum mortales liberos ab illis herculem suscæpisse confirment: a quibus herculeum genus tractum per longa tempora successione durauit: quem porro esse centaurum dicent: cuius sanguine cruentatam uestem soli Deianira obtulit: unde succensus furore dicitur fuisse: uerum non herculem: sed dionysum esse solē ponamus? Quæ igitur eū genuit siue semele quædā: siue p̄sephone? quomodo aūt Dionysus iste & sol simul erit: & germinandi miranda uirtus? quam aūt dicemus multitudinem mulierum fuisse quæ cum Dionysio militauit? quæ

uero ſolis erit ariadne? Quare aũt non omnium quæ a terra naſcuntur: ſed uini ſolũmodo largitor Dionyſus? qui ſi Aeſculapius & ſol eſt quomõ a Ioue turpiſſimi cauſa quæſtus fulmine percutitur iuxta Pindarum ſic de ipſo dicentem?

Aurum illi nimium præcioſaq; munera curæ.
Horrendum inde pater diuorum concitus ira
Contorſit fulmen animamq; e corpore uulſit.

Acclepiadum uero genus quod multis ſæculis in græcia floruit undenam ortũ eſt? ceteris Sit ſane uerisq; ac certis rationibus in ſolem & lunam & reliquas partes mundi fabulæ transferantur. ergo rurſus creatore relicto falſo creaturas coluerunt. Quod ſi nõ partes mũdi: ſed inuiſibiles creatoris uirtutes: quibus oĩa replet: oĩbus abeſt: oĩa gubernat & continet colere ſe dicent: quare non proiectis fabulis ſicut impiis atq; turpiſſimis ad ipſum uerũ & unum deũ non conuertuntur? hoc.n. facere debent: non autẽ quaſi mente capti uenerabilẽ dei appellationem creaturis aſcribere: nec in profundis ita ſe ipſos tenebris claudere: ut intus ſe deũ inuenturos confidere uideant: nec in ſimulachris & inani materia diuinas honorati uirtutes putare: nec ſanguine ac nidore quaſi res gratas creatori offerre: a quibus oĩbus liberatos oporteret tanq̃ ueros philoſophos magna uoce pdicare: nõ hæc ſe uiſibilia ſed inuiſibilẽ ſolummodo creatorẽ admirari: & inuiſibiles atq; incorporeas eius uirtutes inuiſibiliter colere nõ incedẽdo ignẽ neq; arietẽ aut taurũ ſacrificando nõ ſertis & ſimulachris: ſed pio aĩo & recta de deo ſnĩa & uirtute quæ ut poſſibile hoĩ eſt ad dei nos adducit ſimilitudinẽ. Sed nullus unq̃ barbarus nullus græcus ante doctrinã ſaluatoris noſtri hanc ueritatẽ cognouit. Saluator aũt noſter ſolus oẽs undiq; gentes euangelica pdicatione ad uerã religionem conuocauit. Sapientes aũt huius ſæculi oĩa ſe ſcire iactantes cũ deum cognouiſſent: non ut deũ glorificiarunt aut gratias egerunt ſicut apoſtolus ait: ſed obtenebratũ eſt imprudens eorũ cor & dicentes ſe ſapientes ſtulti inuenti creaturas non creatorẽ colentes qui ẽ benedictus in ſæcula. Poſt.n. longam philoſophiã & myſticam: immo uero impiam theologiam a phyſiologia ſua deiecti multitudini conferunt: & multorũ errores ſimulachris ſacrificando adaugent. Quare patet pudore uictos turpitudinẽ theologiæ ſuæ phyſiologia cælare uoluiſſe cũ opere fabulas comprobent. quod mihi mirũ nequaq̃ eſſe uidetur: cum & ipſos deos uideo fabulas contemnere non poſſe. Quippe operæpretium eſt apollinem ipſum & æſculapium audire quid de ſe ipſis dicant. Sic ergo Apollo teſte Porphyrio in libro quem de reſponſis ſcripſit de ſe ipſo edidit.

Cum latona graui partus oppreſſa dolore
Commotiq; eſſent gemini intra uiſcera diui
Stabat terra: aer ſtabat fixa inſula robur
Accæpit: fluctus etiam miteſcere ponti
Cœpere: arcitenens uateſq; exiuit apollo.

Aeſculapius quoq; de ſe ipſo ſic edidit.

Natus ego ex ſacra trica, cui tota medendi.
Ars: cui ſeſe omnis pariter ſapientia debet:
Quem mater peperit compreſſa ab apolline magnum
Illum æſculapium diuum numeroq; recæptum.

Mercurius autem ſic de ſe ipſo clamat.

Sum ioue mercurius: maiaq; atlantide natus.

Formas etiam ſuas ipſi deſcribunt ut ex hoc panos oraculo aperte monſtratur.

Exoluo

Exoluo pani mortalis uota bicorni.
Delitiasq; deo pariter bipedi capricruro.

Non ergo uniuersum ipsum pan est sed dæmon quispiam talis uidelicet qualem se ipsum hoc oraculo descripsit: non.n. uniuersus mundus hæc carmina edidit. Mercurius etiam quomodo interpretatiua oratio dici potest cũ maiæ atlantidos filium se fuisse fateatur: & æsculapius quomodo sol erit qui se tricẽsem fuisse affirmat & a mortali se muliere natum non inficiatur? Quomodo aũt cum sit solis filius sol ipse erit? Solis aũt & mortalis cuiusdam mulieris filium se appellans quomodo non erit ridiculus? Apollo etiam si sol est quo pacto in delo insula genitum se a latona prædicat? Hæc obiicienda eis tunc maxime censeo qñ imprudenter saluatoris nostri uirgineum partum deridere audent: præsertim cũ non a poetis ista: sed ab ipsis diis dicta sint. Cum igitur & poetæ fabulose theologiam tradiderint. philosophi physiologice fabulas intelligant. Dii uero ipsi aperte qui & unde fuerint oraculis suis declararint: manifestũ.s. est quia diis credendum est: uel quia dii sint uel quia unusquisq; melius q̃ cæteri sua cognorit. Quod si ita est philosophorum physiologiæ falsæ oĩno inueniunt̃. Sin uero philosophi ueritatem assequuntur ipsorum deorum de seipsis testimonia falsa relinquẽtur. Sed illud forsan quispiam obiiciet quia responsum apollinis philosophorum sententiæ conueniens hoc modo inuenitur.

Sol & osiris item Dionysus horus apollo.
Rex & item retinet lucis qui & noctis habenas:
Qui uentos: qui dat imbres qui tempore mutat.
Stellarum summus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dii & poetarum fabulas & philosophorum sententias comprobantes pugnãtia de se ipsis confirmant. Nã si mortalem sibi matrẽ ascribit apollo & patriã unde oriundus fuit spõte fatetur quomõ sol erit? q; si sol est quomõ delos insula patria & mater latona? hæc.n. uera esse ipse apollo respondit. Præterea si apollo sol est quõ hæc de se ipso cecinit? Vtrũ sol de cælo in aliquem hoiem descendit & hæc de se cecinit? sed non est possibile talem tantãq; substantiam homini se subiicere. An intelligẽtia & uirtus illa quæ in ipso est? Sed nec illam aĩa hominis unq̃ suscipere potuit. Eadem utemur rõne de luna q̃uis potestatẽ quæ in luna est hecatẽ appellantes: & malignorum spirituum originẽ putantes: cum ad amorum obscena inuocent ministeria cõcedendum eis fortassis uideat̃. Quomodo aũt & Pluto & serapis in solẽ referuntur cum malignorum spirituum princeps esse serapis prædicetur? ex quibus oĩbus mystica philosophorum theologia falsa & cauillatoria uniuersa uidetur. Oraculorum autẽ omnium auctores dæmones esse malignos qui nonnunq̃ fabulas: nonnunq̃ philosophorum sententiam ratam faciunt: ut & illos derideant: & hos maiore arrogantia perdant quis non uiderit.

## EVSEBII PAMPHILII LIBER TERTIVS.

Is itaq; dictis iam tẽpus est in hoc uolumine tertiam partem gentiliũ theologiæ pcurrere quam ciuilẽ appellant. Nam quoniam in tria genera theologiã partiuntur: in fabulosum quod etiã historicum appellant poetis maxime attributũ. in naturale atq; mysticũ quod philosophi approbarũt: & ĩ ciuile quod ĩ singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defensat̃: estq; de duobus primis partibus in supioribus libris expositũ. Tp̃s iã est tertiã quoq; portionẽ q̃ ciuilẽ appellãt testimonio sp ipsorum utẽtes redarguere. Cõtinent̃ igit̃ in hoc tertio gñc oracula: re-

sponsa curæ morborum in hoibus piis: & econtra cie&ti uel aucti morbi in impiis: quarum oium rerum periculum fecisse dicentes pie se deos colere: nos uero impie facere affirmant: qui tam manifestas uirtutes contemnamus leges patrias transgredientes: quas oportet unumquẽq; seruare: ut nemo debeat res nonas temeraria cura scrutari: præsertim cũ a legibus capitalis pœna aduersus eos decernatur: qui secundũ leges & consuetudines patriæ deos non uenerantur: sed primũ quidem & fabulosum theologiæ genus: & secundum naturale scilicet ac allegoricum unusquisq; sicuti placet inquiunt interpretetur ac reprobet: Tertium aũt quod singularum legibus ciuitatum comprobatur nec poeta quisq;: nec philosophus moueat nisi uelit tanq̃ impius iure patrio puniri. Ad hæc igitur nobis dicendum: ratioq; reddenda quare saluatoris nostri euangelica prædicatio oium gentium huiusmodi legibus contemptis ad uerum sui cultum non reuocat.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret. Cap. I.

QVales igitur eas uirtutes quæ in simulachris habitant dicere oportet: utrũ bonas & uere diuinas an econtra? hoc.n. modo mihi nunc placet eos interrogare nam alius fortasse non ita faceret: sed nullam oino uirtutem in simulachris esse contenderet: & hoĩum malitia atteq; malefica oĩa fieri probaret. Responsa.n. ipsa ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hoibus ambigue ad utrũlibet euentum esse acute composita. Miracula uero quæ in simulachris attribuunt natura reꝝ fieri: multa enim genera esse herbaꝝ: multa lapidum secreta quadam & multis ignota natura insita morbos quosdam pellentia: quosdam inducentia: alia.n. contrahere atq; densare: alia distrahere & rarificare tendere aut oino mutare & saluare nata esse. Quod alia breui tpe: alia longo efficiant: & alia in longum durant: alia cito dissoluuntur: ita nonnulla cõseruantia sanitatis inueniuntur: nonnulla econtra morbos inducunt. Multa ẽt lucem lunæ ita sequuntur ut simul cum ea crescant atq; decrescant. Animalia igitur nonnulla: plantæ: lapides: aromata magnas uirtutes insita sibi natura possidẽt: ad quæ omnia positio quoq; locoꝝ multũ conducit: instrumenta ẽt ipsis ad huiuscemodi artem multo ante præparata: & ministros eis esse multos diceret: qui per ciuitatem uagantur inuestigantes cuius rei quilibet egeat: ut intelligant quid petiturus a deo uenerit: propterea ex adytis & penetralibus & profundissimis plerũq; speluncis responsa ferri: ut & tenebræ ipsæ non nihil conferant: & nonnulli lateant in cauernarum secessibus nũcii atq; ministri: ad quæ oĩa uidelicet non parum superstitio & opinio faciat hoĩum: Præterea multitudinis inscitiam & eorum astutiam qui hæc peragunt non parum posse: qui uel uoluptate capiant interrogantes bona spe sibi proposita: uel si nonnulla coniectura quid euẽturum sit consequi potuerunt aperte: ut in cæteris credantur mala prænuncient. Sin uero nihil coniecturis inuenitur ambiguitate: ita fallantur ut redargutionem effugere uideantur. Multa uero ẽt contingere aliis quibusdam cauillationibus adhibitis: nã & cantando nõ nunq̃ peragere quædam uidentur: & inaudita quædam noĩa inuocant ut diuini uideantur. Maxime aũt multos decipi cum aliqualiter docti sint: quos ipsa responsoꝝ mirabilis compositio & uerboꝝ elegantia & orationis grauitas simul & ambiguitas adeo trahit: ut diuini esse facile credant. Ex illis aũt responsis quæ ambitione dicta non sunt: sed quadã futuroꝝ coniectura clarius prolata multa: imo uero pene oĩa falsa inuenta sunt: unde si quod ẽt euentu rerum comprobatũ fuerit casu potius q̃ ratione id accidisse credendum: quæ quis paucissima sint: feruntur tamen in primis & lapidibus insculpta permanent. Quæ autem falsa fuerunt pene innumerabilia eoꝝ nullus meminit: neq; nihil animo uoluit bellorum & seditionum hæc responsa deorum causam fuisse plerũq;: nec

etiam

etiam eo tempore quando græcia florebat & dæmonum superstitio in ea uigebat: clarū
quid & utile facinus predictione deorum factum unq̃ fuisse. In calamitatibus. n. bellorꝫ
nihil prouidentes derelinquerūt eos quos in summa bellorum pericula responsis impu
lerunt: quod loco suo planius faciemus: probabimusq; multos ab illis in bella iniectos
nec utiliter unq̃ responsum: sed ambiguitate qua ignorantiam suam tegebāt delusos de
ceptosq; fuisse quærentes. Multa. n. etiam tu ipse ab historiis colligere potes: quibus sæ
penumero salutem & uitam ægrotantibus promittentes: & quasi dii crediti ac diuinæ p̄
dictionis magna exacta mercede: euentu ac morte languentium patefacti sunt malefici
quidam uiri non dii fuisse. Quid aūt oporter dicere q̄ ciuibus suis isti fatidici nunq̃ pro
fuerunt: & eis qui de longe ueniunt ignotiq; sunt mirabilia promittunt: cum certe opor
teret ciuibus magis suis q̃ alienis deos propitios facere: sed quia peregrinos ignorantes
malitiam suam facile decipiunt: ciues autem suos longi temporis periculo doctos deci
pere nō possunt: hoc ita fit: sic uniuersam rem istā humanæ inuētionis opus fuisse quis-
piam assereret. Vnde ab omnipotenti iam deo cum templis & simulachris deiecta om-
nino putrescit. Vbi enim est oraculum delphicū quod magna religione ab hominibus
colebatur? Vbi apollo pythius aut clarius: ubi dodonæus iupiter: delphicum quidem
oraculum ter a thracibus concrematum fuisse traditur: nec unq̃ ab apolline calamitas il
la prædicta: idem de capitolino ioue ptolemæorum tp̄ibus fuisse audiuimus: qn̄ uestæ
quoq; templum exustū fuit. Magna uero illa effigies iouis quam decus quasi uniuersæ
græciæ dicunt fuisse temporibus Iulii Cæsaris in olympicis certaminibus fulmine diui-
nitus icta flagrauit. Antiquioribus etiam temporibus capitolinum arsisse templum fer
tur: & Pantheum fulmine disiectum atq; dirutum narratur. Serapis quoq; sacrariū in
alexandria similiter arsisse non ignoramus. Quæ omnia ab ipsis gentilibus cōscripta te
nemus. Quid igitur mirum est si aliis prodesse non potuerunt qui ab extremis seipsos
periculis non defensarunt? Illud autem quod maximo argumēto est ab hominibus hæc
non ab alia uirtute fieri non prætermittam. Nam multi uatum atq; aruspicum non so-
lum priscis: sed etiam nostris tēporibus tormentis in iudicio coacti uniuersam rem suis
inuentionibus fieri ediderunt: a quibus modos quoq; artificii exquisitius patefactos nō
ignoramus qui tanq̃ seductores & malefici uiri ultimo supplicio secūdum leges affecti
sunt: quæ res adeo claræ sunt ut neminem lateant. Non enim deiecti quidam & ignobi
les: sed alii generosam istam philosophiam pallium induti & supercilium eleuātes pro-
fitebantur. Alii ptimates antiochenæ ciuitatis fuerunt: & illi maxime qui aduersus ue-
ram christi religionem multa conati sunt: nec sumus nescii philosophum quoq; illū &
uatem similia in mileto passum interiisse: quibus omnibus in unum collectis non dubi
tabit forsan aliquis dicere nec deos nec dæmones hæc oracula constituisse: sed seducto-
rum atq; improborum hominum ad turpes quæstus excogitationem fuisse. Quā opi-
nionem multis etiam græcis & illis maxime qui nominatissimi philosophi fuerunt pla
cuisse non ignoramus. Nam peripatetici homines cynici atq; epicurei sic sentiunt: quos
ego iccirco summopere admiror: quia nati & educati moribus corruptissimis & a parē
tibus tam deos q̃ oracula reuereri docti sua sponte potuerunt ab erroribus illis emerge
re: adeo ut scribere quoq; ausi sint non modo falsa: uerum etiam inutilia & multorū de
trimentorum causam oracula esse: quorum scripta cum pene infinita sint unius testimo
nium mihi nunc sufficit: qui cum Chrysippus a prædicatione deorum fatalem uim con
firmare uellet sic aduersus eum conscribit redarguens quia male responsis deorꝫ quæ ut
plurimum falsa sunt fatum esse ostendat. Audias igitur quid ipse ad uerbū scribit. Ad

hæc alia quoq; ratione in his quæ de fato conscripsit Chrysippus utitur. Non.n. possent inquit pdicationes uatum ueræ esse ac certæ nisi fato fieret uniuersa: quæ ratio multo ua nior est q̃ cæteræ. Quasi.n. uerum atq; concessum esset ueritatē in responsis deoꝝ conti neri: qualiq; id manifestū sit oīa fatis fieri ex hoc intulit. Videmus āt omnino contrariū aperte nāq; patet plurima ex oraculis mendacio ac fraude composita: uerum Chrysip pus ex alterutris hæc cōprobauit. Oīa enim fatis fieri inde ostendit quia uaticinatio sit. Vaticinationem uero esse inde probat quia oīa fatis fiunt: quo probationis modo nihil uanius excogitari potest. Quod si nonnulla responsa euentu rerum uera fuisse conten dat: quia perpaucissima illa sunt: patet non uaticinii certitudine: sed casu sic accidisse: qđ nullam esse uaticinii artem ostendit. Nec.n. arcu aut funda artificiose uti eum dicemus: qui cum sæpius atq; sæpius telum proiecerit semel aut ad summū bis uel ter ad signum peruenerit: cū pene infinities longissime a signo abfuerit: nec ille certe medicinam tenet qui cū multos interemerit uix tandem unū a morbo liberauit. Nulla.n. scientia uel ars dicitur: quæ oīa uel saltem plurima ad debitum finem non deducat. Quod aūt omnia fere falso uates isti prædicant: uniuersa uita hoīum testis est: & isti ipsi maxime qui uati cinandi artem profitentur: quos manifeste uidemus cum sibi aliquid agendum utile im minet sententia & consilio eorum uti diligenter qui rerum peritiam habere putant. Ve rum quod uaticinatio nulla sit in aliis plenius aprobabimus ea ēt afferentes quæ hac de re epicurus conscripsit. Nunc autem illud quod diximus confirmandum non esse scili cet artis: sed casus ueritatem oraculorum. Cum.n. nō semper neq; plerūq: sed rarissime aliquid assequimur nec sciētia nec arte: sed casu & fortuna id factum dicimus si uocabu lorum potestates recte rebus accommodamus.

Inutilem esse diuinationem. Cap. II.

D hæc etiam si concederetur uera esse responsa: uaticinandiq; artem non fictā
a fatata quidem esse omnia probe sequeretur: utilem uero esse diuinationem ho minibus nullo modo hinc demonstraretur. Summopere nanq; uaticinationes Chrysippus laudat tanq̃ humanæ uitæ perutiles. Sed quænam utilitas sequeretur si fu tura omnino mala prædicas cum nullo modo cauere possis? Nam quæ fatata sunt ne mo euitare potest: nulla igitur utilitas immo uero & dolor inde sequitur. Mœror enim propter futura mala hominum animos perturbat. Nec uero econtra tanta ex prædictio ne bonorum lætitia homines afficiuntur: Non enim tantum solent homines expectatio ne bonorum gaudere quantum timore malorum exagitari: præterea mala nobis immi nere nisi audiamus nullo modo cogitamus: bona uero humanum genus expectare so let propter naturæ mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit ut bonorum nunciatione non magnopere augeatur lætitia: immo autem nonnunq̃ etiam minuatur si maiora sponte speraumus q̃ uaticinio prædicuntur. Malorum autem prædictione quoniam præter spem sæpenumero atuanciantur uehementer turbetur. Verum etiam si hæc ita nō se ha berent: neminem tamen lateret nullam esse in diuinatione utilitatem. Quod si quis di cat ideo ipsam cōferre hominibus quia futura mala prædicit nisi caueamus: is fatorum uim abstulit siquidem nostratum uirū est cauere & nō cauere: q; si necessario id quoq; fieri quispiam contendat ut fati necessitas uniuersa complectetur: sic diuinationis com moditas nulla erit. Fiet enim omnino quod fatatum est etiam si omnibus oraculis præ diceretur: œdipoda quidem & alexandrum priami filium ipse quoq; Chrysippus asserit non potuisse a parētibus interimi: quis summopere id facere studuissent: ut malū quod ab illis sibi futurum erat effugerēt: sic nec diuinatio nec studium eis suum profuit pro pter fatorum

pter fatorum necessitatem. Hæc ille. Tu aũt illud semper probe teneas peripateticos ut diximus cynicos atq; ẽt epicureos græcos hoies atq; philosophos & græciæ moribus a pueritia educatos: & inquisitioni ueritatis maxime deditos oraculoꝝ responsa: oia tanq̃ inania contempsisse quod certe nequaq̃ illi fecissent: nisi apertissime rem falsam oino uiderent. Plurima huiuscemodi colligere in aio non est. Nam q̃uis magna istoꝝ copia sit non tñ hoc pacto quia scilicet hoium inuẽtione ac acuta excogitatione oracula penitus constent. Sed sicut incæpi aliqua uirtute fieri hæc non inficians respõdere constitui. Nõ enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam si oẽs simul græci atq; barbari ante aduentum saluatoris nostri deũ uerum ignorasse & a malignis dæmonibus in morem cæcoꝝ fuisse ducti ostendentur: quõ non magis euangelicæ dispensationis mysteriũ admirabimur: quo undiq; a seductione & oppressione dæmonũ liberari sumus? ex illo.n.tpe ad hunc usq; diem cum ipsis simulachris atq; templis cuncta ubiq; oracula iacent: ac pro eis orandi & hymnis efferendi ueꝝ deum & saluatorem nostrũ ecclesiæ in mediis urbibus euangelicæ doctrinæ uirtute in toto orbe conditæ sunt: ubi ais piis & cultu uirtutis fulgentibus secundũ salutaria & diuina præcæpta quotidie ab omnibus gentibus hostiæ quæ solæ deo placent: deo saluatori nostro offeruntur. Quibus cum simul ẽt illud ostenditur: non temere nos uti multi putant superstitionẽ a parentibus traditam contempsisse: sed uero certoq; iudicio ueritatem euãgelicã amplecti sed de his hactenus. Tempus.n.est iam ut propositum negotiũ capiamus.

Diuersæ gentium theologiæ. Cap. III.

N quattuor igiť genera exquisitissimi sæcularis theologi non theologiæ mo-
i dum quendã ut in superioribus: sed quasi s. biectũ ipsius partiunť. In primis enim deũ patrem oium atq; regem locandum putant: deinde aliorum deorũ multitudinem sequi contendunt. tertio loco dæmones: quarto heroas ponũt: quos oẽs lucem esse & appellari autumant: præter malignos dæmones qui tenebræ appellantur. Dæmones.n. alios bonos: alios prauos arbitrãtur: & hos ita primum locũ in malis optinere quemadmodũ deus in bonis: ita rebus diuisis de dus quidẽ cælestia & usq; ad lunam habitacula tribuerunt. Dæmonibus præcipiũt cælestes: quos & æthereos deos appellant summa esse religione colendos: post eos bonos dæmones: tertio heroum aias: extremo prauos dæmones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes opere malignas dæmonum uirtutes solũmodo colere inueniuntur. Cõsideret.n. unusquisq; quales iam putari oporteat eas uirtutes quæ idolis coluntur: deos ne an dæmones: & utrũ bonos dæmones an proteruos: quod facile facere poterit si diligenter his libris attendet. Ignorare aũt non oportet nullũ dæmonem a diuina scriptura bonũ appellari: neq; deum aliũ esse uere atq; proprie præter unum qui oia creauit. Virtutes aũt bonas quæ creaturis connumerantur nec deos nec dæmones: sed dei angelos & spiritales ministros potestates diuinas: archangelos: aliisq; noibus pulchre accommodatis nũcupat. Dæmones aũt si nominis potestatem dicere licet: non quia dæmones sint quod latine scientes dicere possumus: sed quia dimænin soleant pulcherrime appellauit. Id autem latine tum timere tũ terrere significat. Absurdum certe oino est bonas & malas uirtutes quæ nullam operationis similitudinem habeant eadem appellatione confundere.

Porphirius de philosophia responsorum. Cap. IIII.

Ideamus igiť quænam uirtutes oraculis & responsis p̃sunt: ut impietas genti-
u litatis oibus pateat: nec a me ipso quicq̃ afferre in aio est: ne criminandi ansas p̃beam inimicis: sed testimoniis: quod adhuc feci eoꝝ ipsorum in medium pro-

ductis totam rem peragam. Cum aũt innumerabiles sint & philosophi & historici illũ idoneum magis proposito meo iudico: qui & dæmonibus maxime amicus fuit. & multa nostris tpibus aduersus nos mendosissime conscripsit. Hic.n. gentilium pene omniũ deorũ ac dæmonum naturã maxime inuestigasse & summopere falsitatem defendisse uidetur. Hic igitur in libris quos de responsorum philosophia conscripsit: Apollinis ac reliquorũ deorum & bonorum dæmonũ illa respõsa collegit: quibus putauit & uirtutem suorũ dæmonum ostendere: & cæteros hoĩes ad uerum ut ipse dicit dæmonum cultum impellere posse. Ex istis igit͛ responsis quæ ab ipsis electa sunt: quæq; quasi ucriota memoriæ tradita operæprecitũ est totam hanc rem cõsiderare atq; cognoscere quales nam sint corũ auctores. Sed primum illud uideamus: quõ in exordio librorũ iureiurando affirmat nihil se falsi allaturum: constantibus inquit atq; firmis hoĩbus qui a bonitate deorum atq; dæmonũ spem salutis hauriunt nihil addens nihil auferens hæc tradere oportet. Nã & ego deos ipsos testor nihil ad respõsorũ sensum aut addidisse aut detraxisse: nisi forsan uerbũ aliq͛d correxerim: magisq; impietatẽ timui q̃ futurã sacrilegii pœnã. Colegemus aũt in his libris multa q̃ ad ueritatẽ dogmatũ pertinent: & diuinationis negotiũ non omnino contemnemus. Nam & ad speculationem hanc; rerũ conducit: & ad bene uiuẽdum hortatur. Quam aũt utilitatem hic labor afferet noster illi maxime cognoscent: qui cum ueritatem magno labore quæsissent uota sæpius fecerũt: orarunt; ut auctoritate docentium deorũ uisione dignati possent a dubitationis uexatione liberari huiusmodi usus exordiis obtestatur postea ne ad multos libri efferantur iis uerbis. Tu uero caueas ne lucri aut inanis gloriæ gratia scelestis & indignis hominibus hæc tradas: non enim paruum tam tibi qui edes q̃ mihi qui tibi credidi periculum imminet. His autem solummodo hæc cõmunicanda sunt qui uitam ad aĩæ salutem direxerunt. Nam & ipsi dii non aperte: sed enigmatice hominibus ista tradiderunt. Responsa deinde apollinis colligit quibus non solum dæmonibus & infernis uirtutibus uerum etiam cælestibus animalia esse sacrificanda præcæpit apollo. Cum idem ipse in aliis dæmones nõ deos esse affirmet: quibus gentiles cæde animalium sacrificabant: non enim fas esse animalia deorum gratia interficere. Sed primum apollinem ipsum audiamus: qui de cultu & sacrificiis deorum sic per responsa homines instituit.

Hæc age qui nutu diuorum ingressus amice es
Huius iter uitæ: mactanda est hostia cunctis.
Multa deis: seu qui terram: seu qui mare uastum:
Aera seu qui habitant: latum seu qui æthera: seu qui
Alta colunt cæli: seu qui infima regna barathri:
Quæ quibus obseruanda modis sint singula dicam
Tu memori conscripta animo mea dicta teneto
Terna quidem diuis cælestibus hostia: & ipsa
Candida mactanda est: terna & terrestribus atq;
Atra eadem gaudent porro & capiuntur apertus
Terrestres aris foueas eum numina contra
Exposcant atro imbutas inferna eruore:
Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata
Hostia: mel uero nymphæ atq; liquentia uina
Offerri lætantur: at ignem accendier aris
Quæ circunuolitant terram sibi numina quærunt:

Imponiq;

Imponiq; atrum corpus: tum thura simulq;
Inicier salsas fruges & dulcia liba.
Hæc facito: uerum quibus est data cura profundi.
His ipso semper fer sacra in littore: totum
Proiiceq; in fluctus animal cælestibus autem
Extremas reddes partes atq; igne cremabis:
Quod superest propone tibi: dapibusq; reserua
Sudet odoratis crassisq; uaporibus aer

Deinde hoc apollinis oraculum exponit dicēs: cum igitur & terrestres & infernii dii sint oibus istis atras quadrupedes offerēdas iubet. Modus aūt differt: nam terrestribus qui dem super aras: infernis aūt in foueis mactandas esse hostias præcipit. Aereis autē uolatilia dicit offerenda corporibus holocaustis & sanguine ad aram circūducto: uolatilia etiam marinis: sed uiua in fluctus proiicere mandat: ita omnibus diis præter quā terrestribus uolatilia immolari possunt. Sed marinis solummodo nigri coloris uolatilia: quare cæteris alba offerēda sunt. Cælestibus uero & ætheris bestiarum quas albas esse uult extremitates ait conseruandas reliquas aūt partes comedendas. Ex his. n. solūmodo comedere oportet: ex aliis uero minime: ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificanda sunt: simili nāq; simile gaudet. Ouis porro terrestre aīal est & iccirco cereri gratissimū: atra uero quia & terra naturaliter tenebrosa. Tres aūt simul quoniam terrestris corporis tria sunt symbola & super aras terrestribus quoniam super terram uersantur. Cæteris uero diis iccirco uolatilia sunt offerenda: quoniam uniuersi mouenť: in motu enim semper maris aqua est: cuius atræ sunt hostiæ: quoniam & cærulcus color aquarum. Alba uero aetis: lucis enim receptiuus aer est. Cælestibus autem atq; ætheris extremitates dat consecrandas quoniam leuiores reliquo corpore sunt: quorum sacrificiis cōmunicare oportet: quia cum alii dii arcere mala soleant: cælestes bona nobis largiuntur. Hæc mirabilis ille philosophus in libris responsorum conscripsit.

Redargutio prædictorum ipsius Porphyrii.

Capitulum Quintum.

Ge iam uideamus quemadmodum cōtraria omnino in eo libro posuit: quem de abstinendo a carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primum nihil sacrificandum, neq; incendendum censet: deinde opiniones aliorum reprobat asserens non esse deos illos qui cæde animalium gaudent. Scelestissimam enim esse brutorum etiam animalium cædem & abominabile non solum deo primo: uerum etiam celestibus & diuinis uirtutibus. Ita apollinem suum redarguit. qui etiam cælestibus animalia esse offerenda responsis suis iussit. Theophrasti quoq; auctoritate utitur: cui placuisse ostendit non diis sed dæmonibus dumtaxat esse sacrificandum. Quare si quis Theophrasti & huius ratione acquiescit apollo etiam ipse non deus erit: sed dæmon cæteriq; omnes quos deos gentilitas ducit: quibus ubiq; animalia immolantur: dæmones erunt & dæmones perniciosissimi. Nam si cædes & immolatio hæc animalium sceleris & abominationis secundum ipsum plenissima est: quomodo erunt boni qui hac re summope re gaudent? Quod si non solum animalia: uerum etiam crudelitatis cumulo homines etiā mactari offerriq; sibi cupiunt: quomodo apertissime scelesti & inhumani non erūt: nihilq; aliud q̄ perniciosissimi dæmones? aut quomodo iure nos accusabimur: qui omnino impium esse putamus sanctissimum dei appellationem atq; uenerationem immūdis spiritibus attribuere? Solum enim creatorem illum omnium deum adorare didici-

mus nihil terrenum & mortuum: sed integritatem animi & castimoniam corporis rectā
scientiam & ardentissimam fidem afferentes: quam ad extremum usq; spiritum inteme
ratam auxilio saluatoris seruabimus. Sed uideamus quibus ostēdit rationibus nec deo
nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum aut incendēdum esse. Aliena enim
hæc ait ab omni sunt pietate: nihil enim materiale inueniri potest quod in materiali deo
non sit obscenū: iccirco neq; oratio ei quæ uoce proferatur conuenit: sed nec interior ora
tio. si aīæ uitio contaminatur. Silentio aūt sancto & cogitatione integra ab omniq; mor
bo remota eum colimus: sic illi & coniungimur & similes ut possibile homini est effici-
mur: mundissimam ueritatem quasi sacram hostiam ei offerētes: ita hymnis deum lau
damus: ita salutem ac impossibilitatem animi requirimus. Sacrificium.n. deo est alienæ
ab omni uitio mentis speculatio: uirtutibus autem quæ circa ipsum sunt diisq; intelligi
bilibus hymnos oratione offerre possumus. Primitias.n. offerre oēs solent earum rerū
quas accæperunt & quibus alitur & continetur substantia nostra. Quemadmodum igi
tur agricola fructuum primitias offert: sic homines oportet mundæ inuentionem men
tis intelligentiis offerre gratias agētes quia hæc nobis tribuerint: & quia nos menteinq;
nostram speculatione sua contineant atq; nutriant iuuantes: consulentes: & ad salutem
nos nostram reducētes. Hæc Porphyrius quibus similia in libro de sacrificiis de primo
ac magno deo Thyaneus ille apollonius conscripsit. Sic ergo inquit maxime decentem
aliquis curā de rebus diuinis suscipiet propitiumq; habebit deū si deo primo qui unus
est & ab aliis omnibus separatus post quem longo interuallo reliqui cognoscuntur: nul
lo modo sacrificet nec ignem incēdat nec sensibilium ei aliquit offerat: nullius ei rei eget
non dico a nobis: sed nec ab intelligentiis ipsis. Non est autem in terris nec in aere quicq̄
cui nō insit aliqua obscenitas. Meliorem igitur ac superiorem rationem atq; orationem
ei offerre debemus. Sic autem appello eam quæ non ore profertur quæ illi offerēda est.
Nam ab optimo atq; pulcherrimo rerum omnium peroptimum similiter atq; pulcher
rimum omnium bonorum nostrorum. Intellectus uero hic est organo nō indigens bo
na nobis petenda sunt Sic Apollonius: Sed Porphyrium rursus Theophrasti testimo-
nio utentem audiamus. Gliscente paulisper inquit iniquitate animalium crudelis immo
latio suscæpta est: adeoq; creuit ut ad cacumen iam maledictionis peruentum sit iugu-
latis hominibus & sanguine aris humano cruentatis. Ita dæmones concitati iustas pœ-
nas sumpserunt. Alii nanq; hominum omnino impii facti sunt nullos deos colētes. alii
malos deos uenerantur: quos humana meliores natura non putant. Non ergo anima-
lia immolanda sunt: sed illa. quæ immolata nihil omnino ulli officiunt. Innocens.n. im
molatio atq; sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obiiciet ita usui nostro anima-
lia diuinitus esse concessa quemadmodum & fruges terræ sciat animalibus cæsis non ni
hil noxæ committi. Priuantur.n. aīa uiolenter non ergo sacrificanda præsertim cum ut
ipso nomine ostenditur res sacra sit: sacer autem homo est qui ex alieno gratias refert.
Nec enim fruges si aliunde per uim accæperis offerre fas est. Non.n. aliorum iniuria de
us placatq;, si ablatæ fruges offerendæ non sunt: multo minus animalia ui aīa inde abla
ta offerenda sunt: præsertim cum aīa multo nobilior frugibus sit: qua qui animalia pri-
uat magnopere peccat. Præterea si primitias quasdā ex animalibus diis offerrimus cu-
ius rei gratia id facimus? utrū honoris? quisnam honor hic potest esse qui ab iniuria ori
ginem trahit? an potius dedecoris & uituperationis? Non possumus quippe negare nō
iniuste agere eum animalia nihil iniuriantia interficimus. Sed neq; hac uia gratiæ diis re
ferendæ sunt. Qui enim beneficii gratiam retribuit non maleficio id peragit. Non enim

magis

magis retribuere uidebitur q̄ si rem a uicinis raptam in gratiam & honorem retribueret: sed neq; gratia impetrandi cuiusdam boni. Nam qui alterum lædendo exorare deũ putat: is ingratum se futurum ostendit. Quare nec spe futuri beneficii animalia immolanda sunt præsertim cum non sit possibile ita hæc agere ut deum lateant. Si ergo re alicuius causa immolandum est: nullius autem rei gratia id faciendum ostenditur. Relinquitur profecto nequaq̄ immolandum esse: & maxime cum nulla redii indigeant: sed animum hoīs respiciant: illudq; sibi sanctissimum sacrificiũ sit rectam de his ipsis & de reliquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis expers optimæ primitiæ deo sunt. Aperte igitur omnibus his iuxta summos græcorum philosophos patet nullo animantium litari posse: iniustumq; ac obscenum esse cæde animaliũ deum credere fore propitium. Quare non deus nec dæmon quidē bonus sed seductor & mēdax fuit: qui nidorē carnium & libationem sanguinis petiit: & in eodem libro ipse Porphyrius nō ignorat inquit cui curæ pietas est nihil animatum diis offerri sed dæmonibus aut bonis aut malignis.

Quod omnes dæmones mali sunt. Cap. VI.

Voniam igitur alios bonos alios malos dæmones putat age iam uideamus:
q certisq; rationibus approbemus malignos esse omnes dæmones q̄uis gentilitas loco deorum eos ueneretur. Quod quidem hoc mō demonstrare conabimur. Omne quod bonum est non prodesse non pōt: & ecōtra quod malum est Dæmones aũt & dii gentilium Saturnus: Iupiter Iuno: minerua & similes ac inuisibiles uirtutes quæ in simulachris & per simulachra operantur non solum brutorum immolationibus animalium: quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio esse uidet̄. Verum etiam cæde ac sanguine hominum summopere gaudent. quomodo igitur boni dæmones isti erunt & non scelesti atq; perniciosi spiritus.

Quod hoīes sacrificabantur dæmonibus usq; ad tempora saluatoris. Cap. VII.

Ncipiamus igitur latius ostendere quantus error quãtaq; impietatis putredo
i humanum genus ante saluatoris nostri tpa detinebat: quæ postq̄ incæpit euangelium in orbe terraꝝ prædicari minui sic cœpit ut adriani tpibus in morē solis euangelica iam coruscante doctrina apertissime dissoluta sit. Gentiliũ ergo ipsorum ut adhuc fecimus uocibus ad declarandam priscoꝝ temporum pestem utemur: q̄ adeo aīos hominum inuaserat: ut quasi dæmoniaci & a perniciosis profecto spiritibus agitati liberoꝝ sanguine scelestas placarēt uirtutes. Ita pater unicum filiũ dilecta mater filiam dæmoni tanq̄ ouem sacrificabant. Ita genus hoīum quod humanum esse natura cognoscitur ad furiosam immanemq; crudelitatē a dæmonibus impellebatur quæ ita se habere non modo apud barbaros: uerum ēt apud græcos oīs historia plena est. Nam & rhodii hoīem Saturno sacrificabant: quam rem magis tpibus postea mitigare uolētes mortis supplicio aliquem damnatum ad saturnia usq; cōseruabant: quem in ipso festo uino grauato immolabant. In salamine uero insula: quam antiquissimis tpibus corroneã uocabant usq; ad Diomedis tempora agraualæ cecropis filiæ homo cædebatur. Postea uero in templo palladis agraualæ ac Diomedis (unum .n. trium fuit) Diomedi homo immolabatur: qui ab adolescentibus ter circũ aram ductus tandem a sacerdote hasta percussus & ī rogo impositus cremabatur: quã rem diphilus rex cypri Seleuci tpibus abominatus non hoīem sed bouem Diomedi sacrificari statuit. Dæmon autem ille quicũq; fuerit non multus bouem pro hoīe suscipiebat. Ita non multũ interesse inter immolationem hominis atq; bestiæ uidetur. Manethus autē hystoricus apud ægyptios in helio-

poli homines immolatos fuisse in libris de pietate testatur: quem morem amosis improbauit. Sacrificabantur uero Iunoni tres in die: quos inquirebant si mundi essent quemadmodum postea uituli. Cereos autem offerri pro illis tres Amosis iussit. Dionyso et omadio apud chios appellato homo crudeliter discerptus sacrificabatur. Lacedæmonios etiam Apollodorus scribit hominem marti sacrificare solitos: & phœnices bellorum aut pestilentiæ calamitatibus amicissimos. Saturno solebant immolare: quod omnes qui eorum historiam scripserunt testantur: maxime autem Sachuniatho a Philone biblio in græcam linguã ut in superioribus dictum est traductus. Histrus quoq; qui cretensem historiã collegit Curetas scribit saturno antiquitus pueros sacrificasse. Sed pallas qui optime omnium mitræ mysteria edidit sic hac de re scripsit. Immolationes autẽ hoīum imperatoris Adriani tp̄ibus ubiq; fere cessarunt. Immolabatur.n. prius in laodicea syriæ palladi uirgo: nunc aũt cerua: & arabes singulis annis puerum immolãtes sub lara sepeliebant: oẽsq; græci communiter ante q̃ in bella exirent ut Philarchus historicus tradidit hoīem immolabant. Præterea thracas & scythas cæteraq; prisca. Verum etiam nunc quis ignorat in magna urbe latiari Iouis solẽnitate hominem immolari? & usq; ad hunc diem non in arcadia solum Pani liceo: nec in carthagine. Saturno: sed oẽs communiter hoīes cum dies statutus aduenerit quo sacrificare hoīem solebãt aram sanguine hominis spergunt. Philo ẽt qui phœnicum historiam cõscripsit his uerbis in primo utitur libro. Morem inquit priscis in magnis calamitatibus atq; periculis fuisse ut ciuitatis aut gentis princeps dilectissimum ex liberis ulciscenti dæmoni quasi redemptionis præmiũ traderet & sic traditum mystice iugularet. Sic igitur Saturnus rex regionis quem phœnices israelem uocant: qui postea q̃ hoīem exiuit ad saturni stellam adductus est: cũ ab Anobret nympha unicum haberet atq; carissimum filium Ieud a re ipsa dictum (sic.n. etiam nunc phœnices unicum filium appellant) quia maximo atq; periculosissimo bello ciuitas premebatur regio indutum ornatu super constructam ad hæc præparatamq; aram immolauit. Non iniuria ergo eximium dicemus illum Clementem in libro quo ad ueritatem gentiles adhortatur his uerbis ista deplorasse. Crudeles immanesq; hominum hostes dii uestri sunt: qui non solum amentia lætantur nostra: uerum etiã modo per contentionem certaminis modo per cupiditatem uictoriæ animis uestris concitatis ad uoluptatem suam immolationes hoīum postulant: qui multis nonnunq̃ ciuitatibus atq; gentibus tanq̃ communes pestes & fulmina incidentes non cessarunt atrociter homines uexare: quousq; sanguine hoīum placati sunt. Aristomenes.n. mesenius ioui quẽ illi appellant Ithometem trecentos simul sacrificauit: in quibus Theopompus etiam lacedæmonioq; rex fuit nobilis, scilicet ac regia hostia tauro Scythæ autem quoscunq; ad uenas ceperint (capiunt autem multos qui fluctibus & tempestate ad eos depellũtur) dianæ statim immolare solent: quæ sacrificia tragice in scæna Euripides decantauit. Monimus uero in libro miraculorum collectionis in pellæ ciuitate thessalica hominẽ achiuum Peleo & chironi singulis annis immolatum fuisse narrat. Lyctii etiã Cretenses autem isti sunt ioui hoīem imolabant: ut Anticlides scripsit Lesbi quoq; Dionyso: & phocenses dianæ: alteros Doscida: alteros Phitocules historici hoīem immolare solitos conscripserunt. Herechtheus uero atticus & Macharius romanus filias suas alter proserpinæ ut demaratus in primo tradidit: alter defensori dæmoni ut Dorotheus in quarto italicarum rerum exposuit immolare non dubitarunt per humanos uero dæmones. Quomodo.n. non scelestissimi sunt: & illi qui tanq̃ saluatores inuocantur: & isti qui salutem ab insidiatoribus petunt: litareq; putant deis hoīum iugulo? nec enim homicidii crimen

effugiunt

effugiunt etiam si Ioui hominem offerant. Cur igitur o prudentissimi beluas fugimus? & si forte ursam aut leonem aut serpentem uidimus statim resilimus ut poeta omnium maximus ait. Retrocq pedem cum uoce repressit.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens trepidusq repente refugit
Attollentem iras & cærula colla tumentem

Perniciosos autem dæmonas fraudulento & pestes hominum manifeste uidentes: a quibus liberi & uestri ad cædem petuntur non fugitis hæc ille. Ego autem etiam Dionysiũ halicarnasseum uirum romanæ historiæ ac italicæ peritissimum huius sceleris testem adducam: qui in primo de antiquitate italica iouem & apollinem quoniam decima hominum immolata non fuerat magnas italis calamitates induxisse his uerbis scribit. Nullus in arboribus fructus inquit ad maturitatem usq permansit: sed immaturi omnes defluebant: nec spicæ semine replebantur: nec herbæ pecori sufficientes germinabant: fontes quoq ipsi alii bibi non poterant: alii æstatis tempore deficiebant: & aut mulieres abortum patiebantur: aut nati pueri manci & discerpti erãt. Cætera quoq hominum multitudo ægrotatione ac morte crebrius q̃ solebant uexabantur: sciscitantibusq ipsis quid in deos commiserunt quidq facturi ut ab his pestibus liberarentur: responsum fuerat quia cum impetrassent quæ petierant non reddiderunt omnia quæ uouerunt. Sed maiora adhuc debent: quæ si reddiderint conquiescent. Pelasgi enim & aborigines nihil sibi terra producente uouerunt Ioui atq Apollini ex nascituris decimam se partem immolaturos. Cessauit igitur postea talis calamitas & illi fœcundissimo rerum usi prouentu decimam nascentium omnium partem sacrificabant. Hæc Mirsinus Lesbius non pelasgos aut aborigines: sed thyrrenos passos fuisse narrat. Responsum igitur recitatum magna omnes ambiguitate tenebantur. Senior deinde quidam aliarum rerũ primitias dixit recte diis consecratas fuisse nullam autem ex hominibus partem: quam dii maxime diligunt esse immolatam. Quare calamitatibus semper inquit uexabimur: nisi ut cæterorum animalium sic hominum primitias sacrificabimus. Hanc senis orationem cum alii probarent: alii plenam insidiarum putarent: sciscitari rursus per oracula placuit: si hominum decimam sacrificare diis gratum esset. Deo autem annuẽte magna seditione uexati sunt: & tunc primum primates ciuitatum & reliqua multitudo atroci suspitione ne dolo ista primates facerent commota scissi atq diuisi sunt: migrabantq multi immo uero quasi amentia furentes pellebantur & pellebant: multæq ciuitates destitutæ pene fuerunt. Sequebantur enim fugientes filios qui genuerunt & fratres cognati: & propinqui propinquos: ita ex italia fugientes græciam & barbariam repleuerunt: quod malum nõ paucis annis italiam uexauit. Nam & ciuitatum principes tum seditionem timentes: tũ religioni satisfaciendum putantes ab adolescentibus qui ad iuuentam in annos prouehebant primitias deligebant. Et paulo post: asserũt autem Saturno in italia priscis temporibus ita sacrificatum fuisse quemadmodum apud carthaginẽses ante q̃ urbs eorum dirueretur. Celti uero ad hæc usq tempora & occidentaliores fere omnes homicidio sacrificant. Hercules autem fertur primus in saturnino ara ædificata intemeratas hostias immolasse: ac legem qua homines sacrificabantur reuocasse: & ne quasi patrio ritu neglecto superstitione inani incolæ turbarẽtur: simulachra pro uiuis hominibus: quos in fluenta tyberis proiiciebant hostiarum ornata modo in tyberim immittere docuit: quæ res a romanis tpibus quoq nostris idibus maiis diligenter fieri solet. Ea enim die pontifices animalibus primo secundum leges immolatis uirginesq uestales prætores alii

que ciues quos sacris adesse fas est. xxx. simulachra hoĩum quæ argiuos appellãt a pon-
te sacro in tyberim demittunt. Hæc Dionysus. Diodorus uero consentanea istis in uige
simo historiæ uolumine carthaginensibus ac Agathode tyranno siciliæ post mortẽ Ale
xandri magni primi Ptolemæi tpibus obsessis his uerbis conscripsit. Dicebant aũt Sa-
turnum illis iratum fuisse: qm̃ prius ipsi excellentiores ex filiis suis sacrificabant: Postea
uero clam emptis infantibus atq; educatis liberoꝝ loco immolabant. Cũq; diligenti fa-
cta inquisitione multi ex suppositis inuenirentur sacrificari facile animis induxerunt: ut
crederent ad obsessionem urbis hostes iccirco diuinitus missos fuisse: qm̃ priscos deorũ
honores non seruarent. Itaq; deos placare studentes ducentos ex nobilissimis adolescen
tibus publice sacrificarunt. Tercenti uero alii qm̃ suspectos se esse uidebant sponte se tra
diderunt. Erat aũt apud eos ænea Saturni statua magnitudine mirabilis : cuius manus
in terram extensæ ita erant in gyrũ ut qui ad eum prouenire adolescentes cogebantur in
gentem foueã ignis repletam inciderent. Iure igitur hebræoꝝ scriptura repræhendit. cos
qui in oribus patriis contẽptis hæc imitati sunt dicens immolabantq; filios atq; filias su
as dæmonibus: interfectaq; terra est in sanguinibus & contaminata in operibus eorum.
Arbitror iam per ea quæ dicta sunt satis patere non bonorum dæmonum inuentionem
fuisse priscam illam & primam simulachrorum institutionem & uniuersam religionem
gentilium: sed perniciosorum omnino atq; scelestorum. Itaq; uerus profecto inuenitur
propheticus ille sermo. Omnes dii gentiũ dæmonia Apostolicum ẽt illud quo dicitur:
quia q̃ gentes sacrificant dæmonibus nõ deo sacrificant. Et certe si qd boni in deis gent-
liũ esset amatores profecto iusticiæ salutares & benefactores hoĩbus essent: nec huma-
no sanguine gauderẽt. Sed responsis & oĩbus modis a cæde humanũ genus repellerent.

Quod mali dæmones ad omnia flagitia & facinora homines impellebant.
Capitulum octauum.

Vod uero maligni ab ista dæmones humanum genus intruserunt q̃uis per se
q ipsum pateat: tamen inde quoq; apertius uidebis si adulteria & fornicationes
gentilium quæ usq; ad hunc diem in heliopoli phœnice multisq; aliis in locis
peraguntur in mentem tibi: ueniant: quasi enim primitias quasdam diis debitas turpis-
simas huiusmodi operationes in templis offerunt. Nam si nec homines quidem mode
sti ac mites cædibus & stupris lætantur: quanto magis dii aut boni dæmones ab his re-
bus erunt alieni? Si uero quispiam obiiciet malignos quidem esse dæmones eos qui hæc
petunt: alios autem illos bonos: quos maxime tanq̃ saluatores uenerantur: quærẽdum
ubi nam isti saluatores sui quos colunt sint: & non possunt malorum uim ab huiusmo
di facinoribus atq; flagitiis auertere. Quomodo autẽ boni sunt si malos dæmones non
depellunt: si cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piumq; hominum genus
atrocitate malorum dæmonum uexari permittunt? Cur etiam non admonuerunt ho-
mines non ut deum honorare: sed ut perniciosum dæmonem odisse illum: cui hæc ini-
qua & turpia placerent? Quomodo ergo uerũ isti deum colunt: qui nec rhodiis nec sa-
laminii: nec heliopolitanis fugiendos esse prauos dæmones significauit? nec malignum
iunonis spiritum: cui tris quotidie hoĩes sacrificari solitum ab historia didicimus contẽ-
nendum esse unq̃ dixit? Nec chios docuit: nec membratim crudelissime discertũ homi-
nem Dionyso immolarent nec teneidos similiter? nec prohibuit Mauorti hoĩem ubiq;
offerri? Cur igitur eũ colunt qui uel in liberos prauis dæmonibus iugulãtes nequaq̃ de
fendit: nec dixit in laodicea syriæ ubi singulis annis uirgine litabat̃ pniciosum dæmonẽ
habitare

habitare nec in libya atq; arabia ubi adolescentem sacrificantes sub ara sepeliebant. Hæc
omnia uerus deus quem colunt quō non admonuit faciunda nō esse. Incestus ēt & adul
teria uerus ille ac bonus deus quomodo non docuit uero deo & bonis dæmonibus pla
cere nō posse? quod nullus unq̄ præter q̄ uerus profecto deus noster qui solus deus est
fecisse inuenitur. Is enim per Moysem uniuersos præmonuit hoīes non esse colenda dæ
monia: econtra uero repellenda cōtemnendaq; tanq̄ perniciosissimos spiritus: templaq;
ipsorum ac cærimonias quibus honorātur sic esse delenda ut nulla eorum extet memo-
ria: qui adeo maleficiose humanum genus inuaserunt tantamq; uictoriam amentia ho
minum consecuti sunt: ut si colligere in unum quæ ab historicis suis dicuntur uolueris
uniuersum istis scelestibus orbem spiritibus subiectū fuisse inuenies græciam: affricam:
thraciā scythiam: prudentissimoꝝ atheniensium gentē ipsam quoq; magnam urbem: si
quidem ēt ibi dialibus hoīes iugulabātur. Rhodum præterea: salamina: insulas omnes:
chium: tenedum: arcadiam: lacedæmona: ægyptū: phœniciam: libyam: syriam: arabiā:
ubiq; usq; ad tēpora saluatoris nostri tam aīalium q̄ hominum cæde & turpissimis pol-
lutionibus perniciosissimos dæmones placabant: neq; prius uitam hoīum hæc mala re
liquerūt q̄ saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit: historicos. n. suos iam
audiuimus ad Adriam usq; tēpora facinora & flagitia illa fuisse protensa. Eius uero im
peratoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectam atq; contemptam fuisse.
Illo uero maxime tempore salutaris euangelii prædicatio per orbem in modum fulgu-
ris coruscabat. Mentiunt̄ autem qū rebus uicti prauis se dæmonibus sacrificasse negār.
Illos. n. adorabant: illis hoīes cædebant: ad honorem illorum turpissima admittebāt fla
gitia: quos deos maximos & putabant & appellabant. Saturnum. n. Iouem Martē dio
nysum Iunonem Mineruam Venerem & sapientissimum atq; pulcherrimum Apolli-
nem optimos & maximos deos ac deniq; saluatores esse prædicant. Isti ergo perniciosis
simi illi dæmones sunt. Nam si huiusmodi sunt qui cæde hominum gaudent (gaudent
aūt isti quibus nisi homines immolentur ferre non possunt) scelestissimi certe spiritus es
se conuincuntur siue ipsi talibus gaudeant quod dubitari nō potest: siue aliis hæc offer
ri permittāt. Cur enim si boni sunt spiritus his sceleribus malignos placari dæmones iu
bentur? cur adeo errare hoīes patiuntur ut ad colendos prauos dæmones ignorantia de
ductos despiciantur? Cur huiuscemodi humanū genus seruire spiritibus non dedignan
tur: cum oporteat si boni dii sunt longissime. ab hoībus omnem falsam religionem diui
na sua uirtute prædicationeq; integra pellere? An pater bonus non negliget filium a pra
uis hoībus circūuentum: nec humanus dominus seruum: nec dux belli ad captiuitatem
suos milites duci patietur si aliquo eis poterit modo prouidere: nec pastor lupis pecu-
des tradet. Dii aūt boni qui miseros ut dicunt hoīes tutantur: qui pastores & saluatores
reges patres & domini nuncupantur inimicis dæmonibus quasi atrocissimis bæluis ho
mines a quibus pie coluntur crudeliter trucidandos tradent: nec propugnabunt & pro
tegent imbecillū genus hoīum: nec hostes & prauos spiritus tanq̄ immanes bestias lon
ge a grege hoīum fugabunt: nec docebunt hoīes qui se rēq; suam illis commendant non
colendos sed fugiendos esse prauos spiritus? Quando igitur hoc nec faciunt nec unq̄ fe
cerunt immo uero econtra oraculis atq; responsis suis hoīes immolari sibi petebant &
turpissima flagitia in templis offerri: re ipsa patet pessimos & iniquissimos esse natura.
Ad hæc quō deus aut bonus aliquis dæmon a gentibus unq̄ adorabitur: si bonum ma-
lo nunq̄ conuenire potest: nisi lucē ac tenebras ad idē concurrere posse contendat. Quo
modo aūt dii sunt aut omnino boni dæmones q bonitate ab hoībus superātur. Iniquū

enim Porphyrius scripsit: nō, dico homines solum: sed etiam q; multo minus est anima lia bruta occidere. Quare immolationes huiuscemodi modesto atq; prudenti uiro fugiendas nec placendos spiritus sanguine: sed animi uirtute repellendos consulebat. Mundum enim animum non inuadunt quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis deo inhærendum est. Cap. IX.

f I uero ciuitatibus necesse est hos etiam placare nihil ad nos. Ciuitates. n. etiam res externas ut diuitias: & omnia quæ corporis sunt ut formam bona esse confirmat: & horum contraria mala. Pauci enim sunt in ipsis qui animæ curā habeant. Nos autem quantū nobis possibile est istis non indigemus: sed omni studio atq; opera deo similes fieri conamur. Quod fieri solet pfectiore uirtute & uera de rebus opinione. Econtra uero prauis tam dæmonibus q̄ hominibus & omnibus qui caducis atq; materialibus rebus gaudent dissimiles esse studemus: Non iniuria igitur philosophus & demones contemnere debet & diuinationes negligere. Ea enim quæ homines uaticinationibus petunt negligit. Non ergo de matrimonio nō de mercibus non de seruo nō de furto non de aliis inanibus rebus: quas falsa opinione homines cupiunt: ab extis animalium quæret: sed ipse per se ipsum deo accedēs æternam solummodo uitam quæret quā toto animo desiderat. His uerbis Porphyrius auguria & auspicatus & uniuersam diuinationem quam multi admirantur falsa opinione hominum constare aperte ostendit: quibus philosophum nullo modo indigere dicit. Si ergo modestus prudēsq; uir ea fugit quibus dæmones placantur quæ sunt gentilium sacra sanguine animalium confecta. Nemo priscorum prudens ac modestus inuenit̄. Omnes enim ut diximus ante saluatoris nostri aduentum uel hominum sanguinem dæmonibus offerebant. Nemo ergo secundum Porphyrium prudens modestusq; gentilium fuit. Præterea ipse rationem sequens sacra dæmonum refutat & mundo animo esse hortatur: quem dæmones inuadere nequeunt quoniam dissimiles sunt. Apollo uero deus suus rursus enim homini cōparatus inferior reperietur perniciosissimo dæmoni: quia uidelicet ei amicus sit perniciosō enim perniciosus amicus est: sacrificandum cōsulit: quod ipse in libro de responsis cō scripsit. Cum enim uates festinaret quod quærebat inspicere Apollo ei respondit in unera prius dæmoni offerenda esse dicens. Ratio autem humana duce natura his contraria facienda probat mundiciam scilicet animæ adhibendam: & sacrificandū non esse dæmonibus quoniam purum mundumq; aggredi non possunt cū dii similes sint: q; si prudens & modestus uir est qui dæmonibus non sacrificat: qui suis responsis sacrificādum consulit qualisnam sit per te ipsum considera. Pessimi ergo atq; perniciosissimi sunt qui cæde ac sanguine hominum gaudent: quē morem si quis laudat is omnes homines qui modo uiuunt uituperat: q; si prudenter nostra tempore huiuscemodi rem contempserunt prisci omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis deo inhærendum est. Cap. X.

h Is omnibus hac luce clarius patet non dii nō boni dæmones: sed longe ab omni bonitate remoti hostes ueri dei pniciosi atq; impii gentilium esse deos: a qui bus nemo præter dn̄m nostrum Iesum christū humanum genus eripuit qui euangelio suo uniuersis barbaris simul & græcis huic morbo medet̄ & a durissima antiquissimaq; seruitute liberat ac ad uerā conuocat libertatē: ad quam curriculo tēdere magna uoce oībus pdicat clamās. Spiritus dn̄i sup me: pp quod misit me euāgelizare pauperibus: misit me sanare cōtritos corde pdicare captiuis remissionē & cæcis uisum. Et rursus educere ligatos e uiculis: & e domo carceris sedētes i tenebris. Hæc. n. ab antiqssimis

temporibus

temporibus uera hebræorum oracula redemptionem nostram & cææ mentis illumina
tionem prædicentia confirmabant futurã: unde nos saluatoris nostri gratia & patroci-
nio confirmati a flagitiis ad modestiã & ad prudentiam ex amentia liberi iam a dæmo-
nũ seruitute nec sacrificabimus unq̃ nec seruiemus diis gentiliũ: a quibus (proh dolor)
oppressi tenebamur: nunc quia liberati euangelica doctrina ad saluatorẽ nostrum dñm
& benefactorem creatorẽ & regem uniuersi adducti sumus: quẽpie adoramus non ut
dæmonibus uidetur: sed ut ab euãgelica doctrina didicimus qua nutriti prauos dæmo
nes atq; perniciosos facile fundemus. Nam castitate & bonis moribus nixi: eamq; uitæ
munditiã adhibentes: quam nobis saluator tradidit nequaq̃ illos timebimus qui mun-
dum aggredi aĩum quoniam dissimiles sunt nequeunt ut philosophus concedebat. Sed
neq; diuinationis indigebimus: neq; aruspices interrogabimus nec quicq̃ penitus dæmo
niacum perscrutabimur. Quorum .n. gratia hæc petunt ea nos contemnere christus do
cuit: illaq; solummodo desiderare iussit: de quibus nemo aruspex nullius hostiæ exta si-
gnificare aliquid poterunt: quæ solus saluator noster uerbum dei quod semper cum deo
patre est omnibus significauit: qui animum atq; mentem suam domicilium illi cõstitue
runt: de quibus ipse dicit: habitabo in ipsis & ero sibi deus & ipsi erunt mihi populus.
Hæc de prauitate dæmonum quos & deos appellant dicta sufficiant.

De Transmutatione prauorum dæmonum & operatione. Cap. XI.

Vnc uideamus quemadmodum cum esum carnium Porphyrius exterminet
n apertissime prauos istos dæmones in multas figuras & formas ut homines se
ducant transmutari: bonorumq; ut cupiditatum inflammatione multitudinẽ
alliciant: persuadeantq; deos esse cum non sint effigiem assumere confirmet: quos tantũ
ait potuisse ut sapientissimos poetas & philosophos complures deceperint: quorũ elo-
quentia multitudinem euerterunt. Præterea oẽs maleficas artes ab ipsis dæmonibus in-
uentas fuisse: ad uoluptatemq; homines impulsos ut titillatione obcæcati primum eo-
rum spiritum summum deum putarent. Sed uerba eius ascribamus. Quæcunq; inquit
animæ uitiis subiectæ appetitu feruntur iræ concupiscentiæq; seruientes in naturam dæ
monum conuertuntur: ac perniciosæ sicut illi fiunt. Sunt autem sicut & dæmones inui-
sibiles atq; insensibiles humano sensu. Non enim habent corpus quod soliditate sua sen
tiri possit: nec formam omnes unam: sed multis atq; uariis transmutatæ figuris modo
apparent modo inuisibiles sunt. Spiritus autem quia quidem corporalis & passibilis &
corruptibilis est: quia uero animæ colligatus est lõgo temporis spacio perdurat. Aeter
nus autem esse non potest quoniam mutatur & defluit Proportionati autem sunt bo-
norum spiritus sicut & corpora fuerunt: malorum autem improportionati. Dæmones
igitur uitiis dediti quicquid male excogitare ac efficere possunt libenter aggrediuntur:
uiolenti enim omnino atq; simulatores cum sint: priuatiq; luce meliore insidiose aggre-
diuntur: nunc occulte adulantes modo manifestius cogentes. Et paulo post hæc inquit
ac similia faciunt a uera opinione de cultu deorum ad se ipsos transferre cupientes: om-
nibus enim gaudent malis & deorum assumpta persona temeritate nostra fruuntur.
Alliciunt enim multitudinem ardore cupiditatum: diuitiarum potentiæ uoluptatum:
inanis præterea gloriæ appetitione: unde seditiones: rixæ bellaq; nascũtur: quodq; om
nium pessimum est deos etiam ipsos & primum uniuersi deum similibus seruire uitiis
persuadent: ita omnia sursum deorsumq; perturbant. Credunt enim eis non solum uul
gus: sed multi ẽt philosophorum alteri alteris causam præbentes. Qui .n. philosophi cõ
munes opiniones non contempserunt ad impietatẽ uulgi delapsi sunt: multitudo etiam

uicissim consentanea impietatis suæ a philosophis uerba percipiens in falsa de diis opinione confirmata est. Nam poesis quæ in uerbis sonantibus & compositione magnifica utitur persuasit immo uero inflammauit hoies ad impietatē: ita seducti nō possunt per spicere nec bonitatē nocere nec prauitatem iuuare unq̄ posse. Nam ut non pōt caliditas ut Plato ait frigiditatē inducere nec frigiditas caliditatē: sic nec iustitia nocere potest. Iustissimus āt omnium deus est: non esset. n. deus nisi esset iustus. Quare alia quædā est uirtus bonoꝝ dæmonum: alia maloꝝ. Qui. n. ad nocendū nati sun & istud oībus peragunt uiribus bonis contrarii sunt: contraria uero in eodē esse non possunt. Ab istis aūt maleficæ quoq; artes constitutæ sunt hos. n. summopere & præsidentē istorum malefici oēs uenerantur. Hi pleni sunt omni falsa phantasticaq; uisione qua facile decipiūt monstra quædā & prodigia sensui & imaginationi præponentes: unde amatoria & incentiua libidinū præparantur: quibus oīs luxuria & diuitiaꝝ copia: & manis gloriæ cumulus cō parari atq; acquiri creditur: hac falsitate hoies decipiunt. Dii. n. esse uolunt cum nidore carnium & fumis gaudeant. His. n. uaporibus confirmari & roborari uidentur: hæc oia eius sunt qui exactissime ista scribat. Prænominatus. n. philosophus qui maxime oium ista scrutatus est prauos dæmones oēs qui sanguine gaudent appellauit & multitudini a poetis & non nullis philosophis persuasisse fa. so bonos uideri asseruit.

Qui sunt principes dæmonum secundum porphyrium. Cap. XII.

Dem declarat malignorum dæmonum principes Serapin & proserpinā esse: i diuina uero scriptura belzebub prauitatis principem appellat. Sunt autē uerba eius hæc in libro responsorum conscripta malignos oēs dæmones non temere Serapidi subiicimus. Non. n. sacrorum eius symbolis solūmodo persuasi sumus: u rum etiā quia quæcūq; alliciunt & quæcunq; repellunt. Plutoni attribuuntur: ut in p. imo libro monstrauimus. Serapis aūt apud ægyptios is deus est q apud græcos Plut o nūcupatur: icetrco prauis dæmonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoq; dedit hoibus quibus dæmones expelluntur: iste supplices docuit quomodo brutorum assumpta figura dæmones hominibus insiliunt. Vnde apud ægyptios & exteros oēs qui prudentes in agendis cærimoniis deorum esse uidentur: cotrigiæ in templis irrumpunt & animalia ante inuocationem deorum expulsa multitudine cæduntur: ita domo cæteris rebus uacua & munda spiritu & sanguine animalium deus inuocatur. Sunt aūt corpora hoīum istis plena & maxime illorum qui delicatis cibis uiuunt. Comedentibus. n. nobis aduentunt & inhærent corpori: icetrco ieiunium & castitas maxime laudantur: non quia principaliter deus bonus istis placetur: sed ut recedant illi qui sanguine & immunditia gaudentes ut his fruantur in utentium corpora ingrediūtur: Certum. n. est quia uehemens caducarū rerum cupiditas & appetitiui spiritus impetus non aliunde q̄ ex præsentia istorum maxime crescit. Quare cum appetitio nimium inflāmata est: & uoluptatis ardor aīum ita exagitat: ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur: tūc huiusmodi dæmonum præsentiam esse cognoscas: quoꝝ præsentia facit ut appetitiuus spiritus in corpore nostro multiplicetur. Et paulo est nunquid ait isti sunt illi dæmones quorum princeps Serapis est: Symbolum enim etiam horum triceps canis est ille scilicet qui i aqua terra & aere tribus his elementis uersatur perniciosissimus dæmon. Is enim cæteros dæmones tanq̄ princeps expellit: sed Proserpina etiam dæmonum princeps est: quia in tribus his elemētis plurimum potest. Et post pauca unum inquit Proserpinæ responsum si apposuero uolumen istud concludam.

Naturæ triplicis ego sum lucina puella.

Taurea

Taurea itemq; triceps missa e cælo autea phœbe
Quam multæ uariant formæq; trinaq; signa
Quæ terna & simulachra fero terræ aeris ignis
Quippe meis atris terrarum est cura molosis

## EVSEBII PAMPHILII LIBER QVINTVS.

Quod potentia dæmonum per aduentum saluatoris est adiecta: Cap.I.

EINDE QVINAM SINT CANES ATRI CLARE interpretatur dicens perniciosos dæmonas sic appellari. Verum & si satis a superioribus pateat non bonos sed pniciosos dæmonas quasi deos a gentilibus cultos: non tñ erit ab re qm̃ multi ad huc imbecillitate quadã animi seducuntur religionẽ patrum lau dantes cumulatius eandem rem ostendere: a qua non ab alio q̃ a prædicatione Christi liberati sumus. Ipsi.n.fatentur tpibus sal uatoris nostri oracula sua cessasse: & mortem nonnullorum dæ monũ accidisse: & ad hæc ut in superioribus patuit post euangelicã doctrinam diis of ferri hoies improbatum esse. Adiciendum ãt est non solum superstitionem dæmonum ruisse: uerum ẽt multos atq; uarios principatus cessasse. Ferc.n.p oẽs ciuitates & castel la reges & tyranni antiquitus erant ita ut non pauciores principatus essent q̃ ciuitates: facileq; a dæmonibus impulsi alteri in alteros insurgebant. Sic depopulationes regionũ obsidiones urbium & seruitus maxima uigebat in morem iumentoꝝ captiuis seruienti bus. Vnde facile consideratum est q̃ ingens ante saluatoris nostri tempora humanũ ge nus calamitas ptemeret. Quæ oĩa diligenter in unum collecta si non ante cessasse con siderantur: nec successionẽ unum post alterum defecisse: sed oĩa simul quasi terræmotu facto post dñi nostri resurrectionem ruerunt: quomodo non oportebit euãgelicæ ac ue ræ salutaris doctrinæ mysterium admirari: cuius prædicatiõe factum est ut creatori & soli uero deo per uniuersum orbem ædes constitutæ sint: ubi tam uetus q̃ noua scriptu ra ita publice legitur ut ab oĩbus audiatur: Vnde audiẽtes discunt summa uirtute & ue ra pietate ac religione uiri simul & mulieres uiuere. Perierunt ãt responsa dæmonum & auguria & aruspicia hoium nec; quis adeo nunc insaniuit: ut postea q̃ nomen christi in or be claruit audeat clarissimorum sanguine aut cæde hominis immanissimos dæmonas placare: quam rem prius non rudes aut priuati solummodo uerum etiam sapiẽtes & re ges factitabant. Quod autem post tempora saluatoris nostri potentia dæmonum fra cta iaceat ipse Porphyrius christiani nominis hostis in libro quem aduersus religionem nostram conscripsit hoc modo testatur. Nunc uero miratur inquit si tam multis annis peste ciuitas uexatur: quum & Aesculapius & alii dii longe absint ab ea. Postea enim q̃ Iesus colitur nihil utilitatis a diis cõsequi possumus. Hæc uerba illius sunt. Quod si dii sunt o Porphyri quare uiribus suis Iesu uirtutem non deprimunt? Siquidem ut uos di citis mortalis hõ Iesus & seductor fuit: dæmones uero uestri & dii & saluatores: cur igi tur oẽs simul cum æsculapio terga uerterunt? uniuersumq; humanũ genus fusi atq; fu gati Iesu tradiderunt? qui etiam post mortem apud omnes gentes in dies crescit manife stissima uiuere signa & infinitas ut deus uires habere omnibus ostendens: qui aliquan tisper uolunt aduertere: tantũ unus solus & ipse mortuus potest ut innumeros deos ex

pulerit: & honoribus eorum destructis cultum ad se transtulerit. Illi autem & multi & uiui ut dicitis nec apparent usq̃ iam nec operantur. Cur igitur ita fit? quia nō dii sed pra ui dæmones di uestri sunt. Iesus autem & qui eum misit pater deus uerus est: ac ideo gloria sua crescit in dies: & humanum genus ad maiorem quotidie uirtutem progredit̃. Cumq; oporteret si dii essent & humanarum rerum curam haberent religionem christi deponere: & cultum suum corroborare nihil efficiunt: sed conati quidem sæpius sunt & reges ac principes uniuersumq; romanorum imperium aduersus saluatoris nostri euangelium concitarunt: iacent tamen superati: nec totius orbis uires q̃uis ipsorum suggestionibus conspirassent contra paucolos hoīes ac pauperrimos euangelii nuncios quicq̃ efficere potuerunt. Iesu.n. mortui diuinæ uires pulsis dæmonibus ac falsis deis: qui terrestrem hunc aerem & cauernas terræ habitare cōdemnati in sepulchris hominum: omniq; immunda materia uagantur sanguine ac uaporibus gaudentes ad ueram humanū genus pietatem attraxerunt.

Quibus rationibus homines dæmonibus decæpti sunt. Cap. II.

P Rincipes certe dæmonum siue aerei siue iferni postq̃ uiderunt ab hominibus nōnullos mortales quasi deos sanguine ac nidore sibi gratissimis honorari motibus quibusdam simulachrorum quæ homines in memoriam mortuorum fecerunt: facile amentes decipiebant. Præterea diuinationibus quas dæmonica operatiōe prædicare uidebantur & uoluptate corporis oēs alliciebant adeo ut modo cælestes uirtutes ac dei modo heroum animas quæ post mortem in cælum ascendissent de hominibus crederentur. Vnde opinio de multitudine deorum cum a simulachris ad inuisibiles spiritus qui per simulachra operabantur: & in eis habitabāt cogitatio raperetur quasi uera uehemēter creuit: ita terrestres & aerei dæmones malignitatis spiritus dii maximi putati sunt. Priscorum etiam heroum qui maxime colebantur memoria in maius errorem extollebat: quorum figuras per singulas ciuitates imaginibus atq; statuis exprimere conabātur: animas uero prodigiose aut incorporeas uirtutes statuis plerūq; adesse dæmones simulabant: sic maleficis artibus & inuocatione animarum omnia perturbabāt. Isti ergo terrestres dæmones aerei atq; inferni spiritus: quos huius mundi principes diuinæ litteræ nūcupant modo bonos se dæmonas: modo deos cælestes: & nunc heroum animas: nunc alios atq; alios fingentes in uarios humanum genus errores iniecerūt: ut alii deos: alii heroas: alii dæmonas esse contenderent: & hos alii bonos alii malos: quos tamen ne noceant placandos sacrificiis censebant. Ita factum est ut multitudo immo uero innumerabilitas deorum credita sit.

Quomodo multitudo deorum credita. Cap. III.

P Rimum enim fulgētia in cælo corpora: tum pp perpetuum motum: tum q̃m cuncta hæc inferiora perspiciant atq; moueant deos appellarunt. Deinde q̃ heroes uitæ hoīum communiter profuerunt in deorum numero accæpti sunt: quorum turpissima facta theologiæ suæ partem putantes fabulosam appellarunt: quā postea detestati q̃uis & uera & prisca sit: ad naturalia tñ reducentes fabulas negant: nec finē hic fecerunt: sed propriis quoq; passionibus adorabile nomen dei attribuerūt: quod theologiæ genus ita p se ipsum iacet: ut oratione confutatoria non egeat. Quid.n. turpius q̃ uenerem: cupidinem: & priapum deos nuncupare? Res quoq; humanas deos fecerunt. Orationis.n. uim Mercuriū: excogitationis Palladē noiarunt. Ad hæc opa & artes alias Marti & Mineruæ ut bellicas: alias Vulcāo ut oēs quæ p ignē fiunt accōmodarūt. Extremo malignos quosdā dæmones uarios certe atq; multiplices quos mō deos: mō animas

animas mortuorum esse credunt: in theologiam suam suscæperunt. Hæc cum ita se habeāt: cæteris quia manifeste friuola sunt prætermissis: de operatione dæmonum q̄uis in superioribus dictum sit: tamen quia fere omnes occuparunt nunc quoq; dicamus.

Quod dæmones quos inter hominum deorumq; naturam collocabant responsa dare credebantur. Cap. IIII.

p Rimum autem Plutarchi uerba in testimonium adducam: quæ ī eo libro qui inscribitur quod oracula defecerunt conscripta sunt. Probe inquit asserūt multi cum a Platone quod qualitatibus subiicitur elemenrum inuētum sit: quam materiam uocāt a multis magnisq; dubitationibus philosophos esse liberatos. Mihi āt uidentur pluribus atq; maioribus satisfecisse dubitationibus: qui genus dæmonū inter deos & hoīes posuerunt. Modū.n.excogitarunt: quo humanū genus diuino coniungitur: Laudandus ergo est qui primo inuenit siue Zoroaster ut dicitur: siue Orpheus: siue quidam Phryx aut ægyptius ut ab utrorūq; cærimoniis coniicere possumus. E græcis aūt Homerus promiscue his nominibus uti uidetur: eosdem modo deos modo dæmonas nuncupans. Hesiodus primus hoīum distinctius quattuor genera rationalis naturæ ordine posuit: deos primum: deinde dæmonas: postea heroas postremo hoīes: e q̄bus mutationem atq; progressum in melius facere uidetur. Aurei quidem genus hoīes in bonos dæmonas transferens: semideos aūt uiros in heroas reducēs: nec necesse est de spacio tpis cum Demetrio contendere. Nam siue longo quodam tpe: siue breui: siue certo: siue incerto dæmonis aīa & herois uita commutetur nihil ad rem: cum priscorū hominum atq; sapientum testimonio pateat naturas esse quasdam inter deos & hoīes quæ suscipiunt mortalium passiones: quos dæmonas appellantes & honorantes leges patrias conseruabimus. Et post pauca recte mihi dici uidenrur non deos qui ionge a terris semoti sunt: sed dæmonas deorū ministros: oraculis præesse. Qui uero his dæmonibus peccata & errores attribuunt secundum Empedoclem: & ad hæc mortem atq; luctum: hi mihi parum prudentes solent uideri. Et paulo post: est.n.ut in hoībus uirtutis diuersitas: & appetitiue atq; irrationalis partis. sic in ipsis quoq; dæmonibus: sed in aliis irrationalis hæc pars tenuis est atq; imbecilla: in aliis uehemēs atq; impetuosa: cuius rei uestigia testimoniaq; sunt sacra & cærimoniæ fabulosæ multis ad hunc usq; diem in locis peracta. Nefastos.n.dies & tristes in quibus ieiunia & planctus in sacris adhibentur ad pellendos prauos dæmonas constitutos esse crediderim: cuius rei argumētum est: quæ antiquitus fiebar hoīum immolatio: quam nec diuinitus introductam fuisse credēdum est: nec reges: neq; principes temere carissimos sibi liberos iugulasse: sed perniciosorum dæmonum iram & impetum retrudentes fecisse. Nam dæmones cum non possint aut nolint animæ per corpus coniungi: quemadmodum Hercules œthaliam amore uirginis commotus obsidebat: sic animam hominis corpore detentam petētes bella: pestes: aliasq; calamitates urbibus inuexerunt: nec ante cessarunt q̄ habuerint quod cupiebant. His apertissime Plutarchus præcipuus apud gentiles philosophus ostendit perniciosissimis dæmonibus hoīes immolatos fuisse. Quorū si aliqui boni sunt cur ita praui placabantur cum possent facile boni exorari ut prauos pellerēt? Nunc aūt cum nunq̄ id fecerint: sed turpissima semper uita & obscenis uerbis & sanguine brutorū atq; hoīum malignos dæmones placarint: quomodo hæc facientes q̄ prauis gratissima sunt deo & bonis uirtutibus placere putabant? Neminem enim fugit nō posse bonorum esse amicum eum qui sic uiuit ut malis gratissimus sit. Non ergo deos sed neq; bonos dæmonas gentiles sed perniciosos solummodo uenerantur. Quam rem magis idem Plutarchus con

firmat: dicens: fabulosas de diis rationes res quasdam significare a dæmonibus antiquissimis gestas tpibus: & ea quæ de gigantibus ac de titanibus decantantur dæmonũ fuisse operationes. Vnde mihi suspicio nonnunq̃ incidit: ne ista illa sint quæ ante diluuiũ a gigantibus facta diuina scriptura tetigit: de quibus dicitur. Cũ aũt uidissent angeli dei filias hoium quia essent speciosæ elegerunt sibi ex illis uxores. ex quibus procreati sunt famosissimi gigantes a sæculo. Suspicabatur. n. fortasse quispiam illos & illorum spiritus esse: qui ab hoibus postea dii putati sunt: pugnasq; illorũ tumultus & bella esse quæ fabulose de diis conscribebantur. Plutarchus ẽt in libro ubi de iside ac ægyptiorũ diis conscripsit his uerbis utitur. Multo melius āt dicunt qui quæ de typhone osiride & iside cõscribunt: nec deorum: nec hoium sed magnorum dæmonum calamitates affirmãt fuisse: quos ẽt Plato: Pythagoras: Xenocrates: & Chrysippus priscos secuti theologos excellentiores q̃ homines fuisse affirmant. Sed naturam suam quis hoiem superiorem: aiã & corpore coniunctam dixerũt. Quare uoluptate quoq; atq; dolore alios magis: alios minus affici: ut. n. in hoibus ita ẽt in dæmonibus uirtutis & uitii diuersitas inuenitur. Nam quæ de gigantibus & titanibus græci decantant: & Apollinis aduersus Phythonem bella. Dionysi præterea fuga & Cereris peregrinatio nihil ab illis differunt: quæ de osiride & typhone apud ægyptios narrantur. Empedocles ãr pœnas etiam dare dæmonas peccatorum confirmat. Aether. n. eos inquit & pontus expellit: terra nullo modo suscipit. Sic ab alio in aliud elementum depulsi atrociter uexãtur quousq; purgati primũ ad locum redeant. Similia uero de typhone ferunt ægyptii: quem aiunt inuidia commotum terra simul atq; mare turbasse: deinde graues pœnas pei soluisse: his simĩlia idẽ Plutarchus in libro quoq; de casu oraculorum explicuit. Ille inquit dæmonibus diuinationem attribuens multa de delphis & de Dionyso dicebat: nec erat nescius eorum sacrorũ quæ apud græcos celebrantur: sed dicebat eis magnas istorum dæmonum fuisse calamitates significari. Apollinisq; cum typhonem interfecisset non annorum nouem: neq; ad tempus fugere necessarium fuisse: sed in alium mundum impulso post nouem magnos annos pœnis purgato contigisse ut ad oraculum quod interim themis custodiebat rediret. Sic se habuerunt quæ de typhone & de titanibus narrantur. Dæmonũ enim aduersus dæmonas pugnæ fuerunt: & exilia eorum qui uicti fuerant atq; supplicia: qualia typhon quoniam in osirim & saturnus quoniam in cælum peccauit passus est. Quorum honores aut omnino apud nos defecerunt aut minores sunt: cum in alio ipsi exulent mundo. Audio enim etiam solymos liciorum uicinos. Saturnum maxime ueneratos fuisse: sed postq̃ archalum & arithon & tosibin principes suos interfecit fugisse inde ipsum testantur: ac ideo neglectum fuisse: his autem similia multa possumus a fabulis accipere. Si uero nominibus deorum nõnullos dæmonas appellamus minime mirum uideri debet. Cui enim deorum unusquisq; subiicitur cuius uirtute sustentatur: eius nomine solet nuncupari. Nam & nostrum alius iouialis: alius martialis: alius mercurialis est: & multi forte ita nuncupati sunt: ut nomine rem ostendant: multi contrarias etiam denominationes habuerunt. Hæc Plutarchus.

De Operatione bonorum dæmonum secundum Porphyrium. Cap. V.

n Vnc rursus de bonorum dæmonum uirtute atq; operatione a Porphyrio non nulla colligamus. Iure nanq; testimonio ipsius crebrius utimur: qui & nostræ religionis maxime hostis fuit: & exactissime theologiam gentilium sciuisse putatur. Is igitur in libro de responsis pana Dionysi famulum enarrat fuisse: quem cum in numero bonorum dæmonum collocet agricolis quibusdam apparuisse confirmat: quos & repente

& repente postea mortuos asserit sic dicés. Pana dionysi famulum fuisse apollo isto re sponso significauit. Nam cum nouem simul homines in quodam branchidarum agro mortui essent interrogantibus quanam necis eorum causa fuerat sic Apollo respondit.

Toruus Dionysi famulus pan auriq; cornis
Per nemora obscura gradiens: montesq; per altos
Pinum una atq; alia resonam syringa tenebat.
Gestabatq; manu: multos is corpore uasto
Prostrauit: mortiq; uiros dedit horridus ille.

Audis homicidia? uides figurã? Perspicis res gestas panos quas apollo exposuit? Quo modo igitur bonus est dæmon qui talia faciebat? Sed considera etiam aliorum magni fica facta: quorum gratia cælo relicto in terra conuersantur. Non enim modestiam aut iustitiam exemplo docuerunt: sed alii obscenis uoluptatibus: alii pugnis: alii uenationi bus gaudent. Cum enim ab apolline quæreretur si iurandũ est sic responsum fuisse ait.

Sunt calami matri diuum: sunt tympana curæ
Fœmineiq; chori: dura atq; horrentia bella
Pallas amat. nemora & saltus uenatibus apti
Dianam capiunt iunoniq; humidus aer
Debetur: cereriq; seges perquirit osirim
In latis nili ripis fidissima coniunx

Si ergo fistulæ atq; tympana talesq; sonitus & turba muliebris matri deorum gratissi ma sunt omni uirtute neglecta hæc adhibenda esse uidentur: Mineruæ quoque pugnæ atq; bella non pax nec quies hominum: & Dianæ uariæ canes tanq̃ uenatrici nimiũ pla cent. Cur igitur relictis cæteris quæ ad beatã uitam conducunt hæc quæ grata diis sunt non amplectuntur.

Quod dæmones coguntur ab hominibus. Cap. VI.

Agitam uero naturam dæmonum ea quæ istis subiecit maxime ostendũt. Re cte inquit a Pythagora dictum est non sponte inuocatos deos: sed necessitate quadam impulsos accedere: quis alios maiore: alios minore impelli necessitate non ignoramus. Nonnulli autem quadam accedendi consuetudine: & maxime si natu ra boni sunt facilius accedunt. Nonnulli cum inuocati aduenerint nocere conentur. præ sertim si negligentius quispiam in ea re se habuerit. Hæc enim omnia uera esse ac necessi tate omnes inuocatos uenire a responsis eorum discere possumus: non autem simplici ter dicta necessitate sed persuasione quadam perfusa coguntur.

Exorata tuis ueni sermonibus istuc
Mortales quos consilio inuenere deorum. Et in alio multo clarius
De cælis hecate cur huc compulsa uenire es? Et paulo post respondetur
Victa hominum precibus cælestia numina terram
Coguntur petere: & casus aperire futuros

Apollo quoq; inquit cogi se hoc responso declarauit

Carminibus domitus phœbeus fulgor ab alto
Defluxit tacitus: purumq; per aera uectus
Afflatu spirans labensq; in corda sonoro
Et subiit mentem innocuam: sanctiq; capacem
Numinis: & peperit mortali ex gutture uocem.

Istis ipsis subiicit dicens: nihil his clarius: nihil diuinius: nihil uerius excogitari potest.

Spiritus enim a cælesti defluxus uirtute animatum & organicum corpus ingreditur: & aia tanq̃ basi usus per instrumenta: corporis uocē reddit. Hinc igit̃ patet coactos accedere: ab his autē quæ sequentur nec posse quidem cum uelint recedere perdiscemus. Cessa nunc tandem & uerbis iam parce: uitoq̨

Da requiem soluens priscas cædensq̨ figuras
Et remoue a membris ac lintea dura resolue. Et in alio.
Soluite serta pedes: liquidis & spargite lymphis
Eq̨ manu ramum laurus auferte uirentis.
Linea sitq̨ omnis deleta: omnisq̨ caracter.

Quibus addit philosophus: lineas ergo dicit delēdas ut recedere possit. Ista enim & habitus corporis atq̨ uestitus: q̃m inuocatorum habent deoꝝ effigiem ne recedat facile faciunt. Quam ergo diuinitatē habent: qui ad tantam miseriam deiecti sunt ut ab hoibus detineantur: neq̨ uirtute aut sapientia cogantur. Sed arte quadā malefica impellantur? Nec ergo Pythagoras nec tu Porphyri nec quicq̨ illos appellat recte unq̃ dicere poterit: sed nec bonos quidē appellare dæmonas licet eos qui a mortalibus Præsertim maleficis atq̨ magis ita illigantur: ut neq̨ recedere quidem possint cū uelint. Nam si diuina impassibilis omnino natura est: quō dii erunt qui uestitu lineis figuris coronis herbarū floribus & uerbis quibusdā ineptis ac barbaris quasi uinculis ab hominibus uinciūtur? Quomodo at boni saltem dæmones erunt qui coacti hoibus adsunt? Nam si ad benefaciendū uocātur: oportet certe si boni sunt sponte absq̨ ulla illata necessitate accedere. Sin autem ad malefaciēdum quō boni erūt qui mala peragunt? & quō adoratione atq̨ cultu digni sunt: qui maleficis hoibus seruiunt: & mala coacti & præter uoluntatē suscipiunt non uirtutis aut alicuius boni gratia: sed perniciosissimo magorū artificio? quod idē Porphyrius in epistola ad Anebonum ægyptiū latius exposuit: petitq̨ ab eo tanq̃ in ea re perfectissimo: quare tantā illud artificium uim habeat pdoceri. Sic.n. dubitando interrogat. Magnā uero mihi dubitationem illud affert quia ut meliores rogāt: & ut peioribus imperant. Deinde cur cum ipsi dii iubeant cæteros esse iustos: iussi multa iniqua committunt? Nam cum nullo modo uelint exaudire hominem qui multis se diebus ab operatione uenerea non abstinuit: ipsi uocati ad iniustam uenerem multos impellunt. Præterea nolunt ab esu carnium ad inuocandum uatem accedere: ne scilicet animalium cæde inquinentur: ipsi uero nidore ac sanguine maxime ducuntur. Ad hæc qui mortuum tetigit ei ad uisionem accedere non licet mortuis autem & cadaueribus animalium omnes fere diuinæ res peraguntur. Illud autem nullam mihi rationem habere uidetur quod nō dico dæmoni aut animæ: sed ipsi regi atq̨ reginæ soli dico ac lunæ aut alicui cælestium deorum famuli nonnunq̃ & scelesti homines terrorem inferūt: & multa falso dicentes ad manifestandam ueritatem illos compellunt. Falsa enim profecto dicunt atq̨ impossibilia: cum cælum se fissuros: & arcana isidos edicturos: & membra osiridos typhoni tradituros minantur nisi dii respondeant. Quomodo enim deiecti atque formidolosi non sunt: qui ficto huiuscemodi terrore tanq̃ infantes mouentur? Moneri autem eos istis Chæremon etiam sacer scriba testatur: & hæc illa dicit esse quibus maxime dæmones cogūtur. Ipse uero quibus utuntur rationes ac preces qua ratione ualeant non uideo. Tu uero inquiunt qui e limo emersisti: qui sedes in loco: qui nauigio nauigas: qui singulis horis formam commutas: & in singulis zodiaci signis commutaris. His enim orationibus atq̨ hymnis usui hominis dicunt deum se subiicere nescientes: quia imaginationis suæ passionem illi attribuunt. Si uero hæc symbolice dicuntur quia uirtutum

uirtutum signa suarum sunt: expositionem nobis horum signorum afferãt. Non enim passio certe solaris aliquo modo credi potest. Nam si solis eẽt quemadmodum eclipsis sic ab uniuersis hominibus uideretur. Barbara uero uerba & quæ nihil significant quod sibi uolunt? Nam si ad uerborum significationem deus respicit quacunq; uoce eadem res significatur mouebitur: non enim ægyptius erat deus: si autem ægyptius fuit: sed tamen nõ ægyptia lingua immo uero nec humana omnino utitur. Quare aut magorum malignitate hæc omnia sunt excogitata: qui nostras passiones deo attribuere ausi sunt: aut aliter homines de deo cogitant q̃ rei ueritas habeat. Et post pauca Falsum ergo omnino esse uidetur: quo modo necessitas deo possit inferri: nec enim permulcetur nec cogitur deus. Ita frustra per hanc ut ipsi dicunt sapientiam de inueniendo fugitiuo seruo: de prædiis emendis: de uxore ducenda diuinum intellectum perturbant. Hæc ab epistola Porphyrii sumpta sufficiant.

Quod dii gentium magicas artes docuerunt. Cap. VII.

Agicæ autem artis ipsi dii gentilium & inuentores & doctores fuerunt. Vnde m nanq; hoĩes quibus dæmones coguntur q̃ ab ipsis dæmonibus discere potuissent? Neq; putes id ita a nobis dici. Nihil. n. nos harũ rerũ scimus nec scire uolumus. Sed ad redarguendum errorem gẽtilium & ad defensionẽ nostram idẽ ipse Porphyrius testis citetur: qui in libro de responsis his uerbis utitur. non autem solum fælicem conuersationem suam: uerum etiam quibus rebus gaudeant: & quibus illigentur dii hoĩbus significarunt. Et ad hæc quibus rebus cogantur: & quæ sibi offerenda sint: & quos dies uitare oporteat: figuras quoq; ipsas simulachrorũ quales esse debeãt & in quibus locis ipsi uersentur & oĩno nihil est quod ab ipsis diis hoĩes non didicerint. Quam rem cũ multis approbare possumus: paucis tñ erimus cõtenti. Primum. n. proserpinæ responsa de simulachris quõ & ex qua materia facienda sint his uerbis hecate declarat.

Quale mihi facias simulachrum aduerte docebo.
Siluestri cape nata loco atq; absinthia circum
Ponito: tum totum cælato & pingito mures
Qui soleant habitare domos: pulcherrime sunto
Hæc ornamenta: atq; animo gratissima nostro:
Tum myrram: thus: styracem: ipsorumq; cruorem
Conterito pariter murum: sacra desuper inde
Verba cane: tot uero adhibe muresq; repone:
Quod mihi tu esse uides formas: tum sumito laurum
Exque eius trunco uaginam aptato: piasq;
Tunc effunde preces simulachro & debita solue
Vota: hæc si facies per somnum meq; uidebis

His aliisq; huiusmodi magnus apud gentes philosophus theologusq; mirabilis secreta deorum mysteria sublimia atq; arcana ostendit: quibus dæmonum uirtus & malignitas profecto manifestatur. Quid enim prosunt maleficæ istæ artes: aut quam utilitatẽ inanimata nobis simulachra afferunt? Quid autem oportet magicas artes insequi si uirtus & philosophia ad fœlicitatem sufficiat? Sed uideamus qualia sint quæ subiecit: caracteras & inquit figuras non parum a deis diligi Proserpina his uerbis significauit.

Quisnam hominum formas æris neglexerit unq̃:
Aut auri flaua: aut argenti candida dona?
Quis non miratur? quis non hæc ipsa deorum?

Non autem solum figuras a diis peramari: sed ipsos etiam circunscribi docuit. Contineri enim eos ait in consecrata imagine quasi in sacra quadam terra. Sacra. n. est terra quæ dei habet imaginem: qua sublata illud statim soluitur: quo deus cõtinetur: his oibus optime astruitur terrestres atq; passibiles dæmones a gentibus coli: quos non iniuria nos penitus contempsimus. Vides. n. a theologis eorum & ab illis ipsis cõcedi figuris & caracteribus eos detineri: cum oporteret non alibi q̃ in animo nec in omni aio: sed ab omni macula remotissimo & omni uirtute prædito eos habitare. Mer o enim certe ad talé animum diuinus aduenit spiritus: nec nobis uirtute ac pietate præparatis ad suspiciendum deum magicis artibus opus erit. Sed de his satis.

Quod oracula defecerunt. Cap. VIII.

o Vne autem audias quæ responsa deorum de deficientibus oraculis in eodem libro Porphyrius recitat.

Ablata est pythii uox haud reuocabilis ulli
Temporibus longis: etenim iam cessit apollo:
Clauibus occlusus silet: ergo rite peractis
Discedas patria: & redeas ad limina sacris

Opportune istis adiiciam illa quæ Plutarchus de deficientibus conscripsit oraculis. Cũ igitur ait Amonius tacuisset: tunc ego ad Cleumbrotũ dixi. Narra nobis o amice si placet de oraculis: de quibus apud uos præclara dicebantur. Nunc autem omnia extincta esse uidentur. Hæc ego. Tacente aũt Cleumbroto & quasi rubore confuso ac in terram respiciẽte. Quid oportet inquit Demetrius de illis quærere: cum oia fere hic præter unũ uel ad summum alteꝝ defecisse perspiciamus. Quare cõmuniter inter nos cõsideremus quanam de causa oracula deoꝝ sic debilitata immo uero extincta sunt. Non. n. ignoramus boetiã multiuocam propter multitudinem oraculoꝝ appellatam fuisse: quæ oia quasi aquaꝝ fluenta desiccata sunt. Nullibi. n. nunc q̃ in lebadia boetiæ oraculum in illis partibus inuenitur. Cætera uero uniuersa uel silent uel penitus desolata ruerunt.

Quod gentilium dæmones mortales sunt. Cap. IX.

D hæc alia quoq; subiicit Plutarchus: quibus gentilium dæmonas mortales esse ostendit. Non. n. inquit male mihi dici uidetur non deos sed ministros deorum dæmonas oraculis præesse. His aũt dæmonibus errores & calamitates attribuere ac deniq; mortales eẽ opinari barbaricẽ dictũ arbitror. Interrogauit igitur Cleumbrotus philippum quis & unde adolescens esset: cũq; audisset: neq; nos ignoramus inquit o Eracleo in absurda uerba nos incidisse. Sed non possumus cũ de magnis rebus dicatur audacter magis q̃ uere subiectis principiis recte ad ulteriora procedere nec credo te fugere datũ esse abs te, quod negaueras. Cõcedis. n. dæmonas esse ministros deorum. Quid aũt inter hos & deos intererit si utriſq; incorruptibilitas & impassibilitas essentialiter inest? Ad hæc cũ Eracleo silẽtio cogitaret malos quidẽ dæmonas esse ait Philippus non solum Empedocles: uerum etiã plato & Xenocrates & Chrysippus scripserunt. Democritus aũt cum deprecatur bona sibi apparere dæmonia ostendit non ignorasse proterua quædam ẽt esse profecto. De morte uero dæmonũ audiui ego ab Aemiliano rhetore uiro prudente simul atq; modesto quem credo multos uestrum cognouisse: q; cum in italiã pater suus nauigaret circa insulas quas echinadas appellant flatu uentorum deficiente noctu prope paxas deuenisse. Cũq; omnes pene qui simul nauigabãt attentiores uigilarent repente a paxis insula uocem magnam auditã fuisse: qua Thramnus quidam uocabatur: quæ uox nouitate rei oẽs magno perculit miraculo. Thramnus

enim ille

enim ille qui uocabatur homo erat ægyptius eius ipsius nauis gubernator: quibus uocatus nihil respondit: tertio uero uocatus morem gessit uocāti atq; respondit. Illum uero multo maiore uoce sic exclamasse: quando iuxta paludem fueris annuncia tunc pana magnum mortuum esse. Quare audita magno dicebat Epitherses (sic enim Aemiliani pater appellabatur) omnes terrore perculsos fuisse. Cūq; dubitarent utrum obtemperandum esset illi uoci an non: hoc Thamni gubernatoris consilium ab omnibus comprobatum fuisse. Si secundi quidem spirarent uenti nihil esse dicendum. Sin uero tranquillitas maris esset & uentorum flatus cum in eo loco essent omnino deficerent non esse retinenda quæ audiuere. Cum igitur iuxta paludem essent quia nullus erat flatus uentorum: tunc Thamnum in mare pronum respiciētem magna uoce dixisse quæ audiuit. Magnus pan mortuus est: qua re nunciata magnus multorum gemitus immo uero innumerabilium miraculo quodam commixtus subito auditus fuerat: & quoniam multi fuerant qui ea in naui nauigabant cito ac facile cum romam uenissent huiusmodi rei rumores uniuersam urbem repleuerunt: & a Tyberio cæsare qui tunc gubernacula reipublicæ gerebat Thānum accersitum fuisse: cui rei tantam fidem Tyberius præbuit ut philosophis qui tunc romæ reperti erant accitis diligenter quisnam esset ille pan ac curiose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem conuenisse cōiecturis: ac dixisse de illo sibi uideri nunciatum fuisse qui a mercurio & Penelope natus fuit. Cum hæc Philippus dixisset nonnulli eorum qui aderant eadem ipsa ab Aemiliano sene audisse restabātur. Tunc Demetrius ultra britanniam inquit multas esse insulas desolatas: quarum aliquæ dæmonibus ac heroibus sunt dedicatæ. Nauigaui autem ipse iquit auxilio regis uidendi gratia ad proximam britanniæ insulam: ubi pauci quidem incolæ: omnes uero sacrosancti a britannis habentur. Cūq; ibi essem magna tempestas in aere commota nimbis & fulminibus omnes exteruit: Quam rem incidisse insulares dicebant: quia ex dæmonibus uel heroibus aliquis defecerit. Sicut enim lucerna dum ardeat nemini noceat: extincta uero multis: sic magnas animas aiebant propitias esse dum uiuunt: dum uero extinguuntur aut corrumpuntur aut nimbis & grandine ut modo aut pestifero cuncta replent ueneno esseq; ibi narrabant insulam ubi Saturnus somno uinctus a briareo custodiretur. Somnum enim quasi nexum ipsi esse iniectum: multosq; cū ipso esse dæmones cultores atq; ministros. Hæc Plutarchus. Animaduertendum autem arbitor diligēter quo tempore dæmonis mortem fuisse dicit. Quippe Tyberii tēpore saluator & dominus noster cum hominibus conuersatus omne dæmonum genus ab humana depulit uita. Habes igitur etiam a summis apud gentiles uiros non alio tempore unq̄ q̄ temporibus saluatoris nostri dæmonas extinctos fuisse.

De Vetustorum fallacitate oraculorum ex tenemeo. Cap. X.

u Erum quoniam hæc cunctis nota sunt ad ea transgredi animus est: quæ neminem e studiosis fugere possunt. Vetustissima enim deorum responsa oēs græcorum populi: & uniuersa solent gymnasia decantare. Ea responsis delphici Apollinis delusus Oenomaus ut apud græcos tam philophia quam eloquentia nobilis curiose collegit & refutauit. Vtar igitur uerbis eius ut uideas gentium deos ab ipsorum gentium philosophis derisos: oraculaq; deorum figmenta hominum putata fuisse. Sic igitur Oenomaus in libro de falsitate oraculorum conscripsit Cum fame inquit athenenses propter Andriogei cædem agitarentur: & ad auxilia deorum confugerent: non ut iustitia & humanitate aut saltem pœnitentia mentis quæ contritione placandos

deos Apollo respondit: sed mortem morti: pestem pesti: crudelitatem crudelitati addidit. Iussit. n. singulis annis septem mares totidemq; foeminas in cretam sacrificãdos mitterent: cuius rei memoria immo quædam uestigia uel usq; ad tempora Socratis quingẽtis annis postea durauere. Id quippe fuit quo mors socratis remorata fuisse dicitur.

Deligite ex omni septem uos corpora sexu
Atq; ea minoi regi mandate quotannis
Per mala sic hæc uestra dei placabitis iram

Cur autem o deorum optime si iustissimum fuisse Minoa sciebas: qui primus leges san xisse fertur: & apud inferos iudex esse propter iustitiam creditur constitutus tantam ad eum morituram iuuentutem destinasti: an ut fame illius officeres? Interfectores enim Androgei non innocentes si iustus ille fuit petiisset. Cur autem si deus es ambiguus homines oraculis in perniciem deceptos: crudeliter & iniquiter intrudis? Croesus enim imperium. Lidiæ a maiotibus successione susceptum pietate in deos maiores suos statuẽs superare: ut eorum patrocinio tutior esset: te Apollo maxime coluit templumq; tuum delphice auro atq; argento ita ornauit ut ditissimum templorum omniũ & sit & uideatur. Vnde iure tua beniuolẽtia fretus aduersus persas arma mouere statuit: neq; id absq; consilio tuo. Tu enim ea de re interroganti sic respondisti.

Intrepidus si croesus alym transmiserit amnem
Imperium perdet magnum regnumq; superbum

Hac responsi ambiguitate tui numinis cultorem: qui te suis operibus ditauit euertisti: & regnum lidiæ quod longissima successionis serie in eum deuenerat in persas: transtulisti: non sponte opinor. Non. n. tam pium religiosumq; regem & præcipue tui amicũ decipere unq̃ uoluisses: sed futurorum ignorantia id factum arbitror. Nam si tã q̃ deus futura cognosceres: non latuisset te non intellecturum oraculi ambigua Croesum. Miser igitur tu qui delphos habitans inde ad uniuersum orbem inania fundis responsa. Insani aũt omnes hoĩes qui ad te quasi ad ueridicum deum accurrunt: nec me ipsum insanum fuisse inficior. qui & bis ambiguitate ne ignorantia tua dicam deceptus: tertio etiam nõ diuitiis aut uana re quapiam. Sed quomodo facilius atq; tutius philosophari possem abs te quæsiui. Sed mea omittenda forsan sunt alienaq; simul quæ tpibus nostris efficiens oĩa confundis. Antiquissima uero quæ uniuersis patent omnino prædicanda Magno Xerses terrestribus copiis atq; naualibus ĩ græciam impetu ferebatur. Quare athenienses quibus maxime infensus erat turbati cum nulla salutis spes sibi aliunde restaret ad te delphice confugerunt. Quid aũt tu nam amicos atq; cultores tuos defendisti minime: sed ligneo muro munitos derelicta urbe fugere consuluisti.

Effugite: extremas mundi & penetrate sub oras
Ne miseri tardate: feret fuga sola salutem.
Non saluum caput ullius non pesue, manusue
Vlla nec in reliquo pars deniq; corpore salua
Curribus ecce furit uectus de gente syrorum
Mitis erit nulli: rapiet ferus omnia mauors.
Non templis diuum parcet: non moenibus urbis:
Cuncta igni consumet: an ipsa exterita magno
Sudore aspicitis superum simulachra madere?

Hæc ne

Hæc ne diuinatio est? Nemo profecto conditionem illorum temporum perspiciēs hoc ignorasset. Sed quid deinde sequitur?

Post multas tandem prostratas iupiter urbes
Lignea mœnia dat pallas quam condidit urbi:
Vnde optata salus fœlix & palma sequetur:
Si tantum pugnam non expectarit equestrem.
Tu uero salamis uel cum successerit æstas
Vel cum tristis hyems propriis priuabere gnatis

Quo pacto si Apollo futura quasi præsentia præuidere potest amissuram sciebat filios salamina utrum uero hyeme quando cerealia semina iaciuntur an æstate quādo metuntur ignorabat? quia uidelicet certum erat non potuisse illos īgēti persarum exercitui resistere: quo autem tempore aggrederentur maleficus ille qui hæc omnia responsa fingebat minime scire poterat. Simili ratione ruinam urbis atheniensium præuiderat: ac ideo fugere illis nauibus quasi ligneo munitos muro consulebat: quod etiam Themistocles humani uiribus ingenii præuiderat. Sed ante q̄ tu auctoritate tua populum mouisses persuadere non poterat. Nunc quid hac de re quærentibus lacedæmoniis responsum fuit uideamus.

Qui spartam antiquam colitis uel mœnia uestra
Aspersis deuicta cadent: uel regis adempti
Herculidis mortem grauiter plangetis amaram.

Hæc certe si quieto tempore cecinisses omnibus friuola uisa fuissent. sed terrore factum est ut ignorantia tua lateret. Non. n. solum uaticinia: uerum ēt aruspicia: & auium uolatus atq; cantus in talibus solent temporibus facile credi. Considerasti enim urbe prostrata regem quoq; non euasurum. Sin autem rex egrederetur casurum illum nemo dubitasset: qui & multitudinem hostium & uirtutem lacedæmoniorum nō ignoraret. Ita fieri posse cōiecisti ut perterriti hostes admiratiōe animos hominum consilium aggrediendæ urbis relinquerent: quam si tamen cæpissent ac diruissent rex etiam euadere non poterat. Rege interempto posse urbem euadere sperasti: ac ideo ita ex ignorantia disiunxisti: ut quoq; res se uerteret ueridicus uidereris. Præterea multa quorū ambiguitate magnas urbes plerūq; scimus euersas fuisse. Nihil enim unq̄ hominibus hæc deorū responsa contulerunt: offuerūt uero sæpius alios in alios cupiditate ac spe uictoriæ Apollinis auctoritate concitantia. Sed audiamus quid Lycurgo respondit.

Care ioui magno qui templa ad nostra lycurge
Venisti: care & cunctis dilecteq; diuis
Tene hominem appellem ne deum? sed quando sacrarum
Cura tibi tanta est documenta exquirere legum
Te potius natum cælesti ex stirpe putarim:
Has autem concedo libens cognoscere binas
Prima uias opus est: bina & uestigia uitæ
Humanæ: quarum una fouet lætaq; fouetur
Libertate homines semper contra altera tristi
Seruitio & turpi premit hanc ignauia uecors
Seditioq; parit: pax illam dulcis amorq;
Hanc igitur fugiet: illam sed quisq; sequetur.

Quæris an deus sit: & deum potius fore putas: etiam ne coniiciens illum propter uirtutem futurum memoriæ: Leges aūt illi eas concedis: quas aniculæ quoq; mediusfidius & mancipia non ignorant. Quis. n. uirtute atq; concordia ciuitates crescere: cōtrariis libertatem amitti ambigeret. Sed doce quō fortes: augurio modo concordes ciues erūt: nec mortales hoīes uelis hæc uidere quæ tu nescias. Non aūt de rebus publicis atq; grādibus solum: sed priuatis ēt ac leuioribus inutilia dabant responsa. Deducenda. n. uxore interrogatus respondit. Argiuam eligito puellam: de filiis aūt neue labdacides uxor pariet tibi perniciosum: demigratione ad aureos migrate uiros: de inani gloria.

Excedit cunctas exculta pelasgica tellus:

Thraces equis præstant: uirtus sed maior eorum

Est hominum: qui pulchre arethusæ e gurgite potant.

Non uidetis certe o Apollo aruspicibus & auguribus melior. Multo enim te Socrates præstantior: qui cū ab eo quidam quæreret duceret ne uxorē utrum facies inquit pœnitebit. Illi uero qui filios desiderabat dixisse fertur non recte ipsum facere q; de habendis cogitet liberis: cū potius cogitandum sit quō si dabuntur debent gubernari. Ei uero qui patriam deserere uolebat quoniā infeliciter in ea degeret: non proba ipsum agitare respondit consilia: patriam. n. relinquebat. Sed suam morositatē quæ faciet ut apud alios quoq; non prospere uiuat secum afferebat. Tu aūt o Apollo non modo uocatus: sed ēt sponte nonnullis consuluisti. Nam atheniensibus nihil petentibus uiginti ante uiginti q; post caniculares dies opaca in domo Dionyso uti medico cōsuluisti: nec præclarū quid sed quod uel mediocriter peritus medicus sciret protulisti. Quod uero seni cuidam si liberos procreare uellet iuniorem ducendam uxorem respondisti: quilibet id qui naturæ uires ac ætatum considerauit non peius te ipso uideret.

## Quod malefici uates partem quæstus petebant. Cap. XI.

Cur autem ei sapientissime deorum Charilao ac Archelao lacedæmoniorum regibus multo utilius fore respondisti: si agri quem bello acquisiuerint mediā Apollini partem attribuerint cui porro alteri Apollini tribuerent? Non enim tibi petebas: neq; ita ego te imprudentem audeo dicere Sint hæc.

## Quod poetæ responsis laudabantur quasi diuini. Cap. XII.

Archilochum autem poetam omnium poetarum petulātissimum: qui de mulieribus ea scripsit: quæ nemo frugi æquo animo audiret: & Euripidem a socratica philosophia improbatum & Homerum: quem Plato tanquam inutilem a ciuitate sua reppulit laudibus ad astra tulisti. Archilochi enim patri de filio quærēti dixisti: præclarus hic inter homines erit o Thelesicles. Similiter fere de Euripide. Nascet tibi filius Mnesarchide optimus atq; gloriosus. Homerum autem & fœlicissimum quasi deum & miserum quoniā in agenda uita non paruos tulit labores pronūciasti. Quid igitur erat quo immortalitatis tibi Archilochus dignus uidebatur? Dic quæso absq; inuidia ut mirabilem eius uirtutem etiam nos imitati ad cælum similiter conscendamus. An uituperādas omnes mulieres putas: quæ nobis nubere nolint ut Archilochus fecit? Sed propter carmina uidelicet tibi placuit. Dii enim & uiri diuini carmine utuntur: nec domus nec ciuitas aliqua nec nationes sine carmine probe gubernātur. Quare qui cum occidit Archias a templo quasi scelestus exire abs te iussus est: musarum enim occidit amicum. Qua uero uirtute dii Euripidem admirati sunt nescio nisi coronas ac plaudentia theatra

tia theatra soleant admirari: an quia publice in arce atheniensium cœnaret? an quia macedonum populi eum laudabant cælo dignum iudicasti? Homerum uero cur deū: cur fœlicem fore putabas? cui de morte interroganti respondisti: patriā quære. Nā hanc mater tibi non pater dedit. Sed non procula Minois tellure insula est: in qua tibi erunt ultima fata: cum adolescentium abditū sermonem audies. Graue nanq; o sapientissimi uirorum: deorum uolui dicere: graue inquam est si neq; ubi natus est: neq; ubi morietur sciet Homerus. Similiterq; mihi uidetur ac si scarabeus uehementia uectorum a stercore ubi natus est ad alia stercora latus delphicum Apollinem interrogaret: quonam e stercore natus esset: & in quo deniq; moreretur. Sed de poetis hactenus.

Quod Athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebantur. Cap. XIII.

V uero non poetas solummodo. sed pugiles etiam atq; athletas in deorum tu c is oraculis honores cōduxisti. Vtinam cum mare metiri possis: & harenarum numerum non ignores: surdos intelligas: & mutos audias: hæc omnia nescires & illud probe teneres: quia pugiles a calcitrantibus nihil differunt. Sic enim aut asinos quoq; deos putares: aut Diomedem pugilem nō quasi deum honorares. Vltimus heroum Diomedes quem uenerator sacris. Cur enim o græcorum interpres ut Plato dicit ad cælum illum hominem rapuisti? An quia uno ictu in olympico certamine aduersarium deiecit: apertisq; pectoribus eius manu pulmonem abstraxit? O rem mirabilem an quia quattuor talentis damnatus non tulit sed mœrore ac ira commotus columnam qua domus sustentabatur ubi iudicium filii docebantur subtraxit: miseraq; omnes morte confecit? Sed illud forsan admiraris quia in loculum persequentes fugiens factum ingressus tegmen loculi sic apposuit atq; tenuit ut inde nō potuerit abstrahi. Ideo ergo deus & non mortalis ideo uirtutem eius dii admirati in cælum ipsum sicut Ganymedem rapuerunt. Sed illum pulchritudine persuasi: hunc robore corporis: & quia uiribus bene usus est. Cur non de asinis quoq; bene calcitrantibus ut de pugilibus otacula reddis? Præcipuus deorum siluester asinus non Diomedes quem uenerator sacris. Quippe & Diomedem & multos alios si calcibus secum certaret omnino superaret: ipsum etiā pugilem thasium ad barathrū de cælo calcibus facile deiiceret. Credamus enim deo q; etiā thasius ambrosia nectareq; deorum in cælo utatur. Nunc demum intelligo diuinū qd esse cælestibus uti. Quod si philosophi omnes intellexissent omni uirtutis genere spreto Thasium pugilem imitati fuissent: cui immortalitatem quidem ut Diomedi dii nō concesserunt. Sic autem honorarunt ut cum ænea statua eius quasi animata super pulsantem hostem ecciderit. Cūq; Thasii quasi diuinarum rerum ignari scelus illud putassent in mareq; statuam icciro proiecerint dii commoti ingenti annonæ penuria eos uexabant. Tu autem Apollo quasi deorum humanissimus ambiguum ut soles auxilium eis præbuisti sic dicens. Reductis in patriam exulibus cererē metetis Thasii uero quasi maiori curæ deorum humanitati exules q̄ statuæ forent restituerunt eos in patriam: & nullam utilitatem consecuti sunt: donec quidam uidelicet sapiens pugilis demersam statuam intelligi per oraculum exposuerit: qua restituta fœcunditas agrorum thasiis restituta est. Simile quid loris accidisse fertur: qui cum Eutyculem quasi proditionis cōscium in carcerem intrusissent & post mortem eius statuas dehonestarūt: fame laborātes oraculum acceperunt ut dehonestatum honorarent si agros non frustra uellent arare. Nō minus igitur athletas dii uident diligere q̄ boues saginari ab hominibus diliguntur: quibus sacrificatis tu Apollo placari soles.

Quod etiam tirannis apollo adulabatur Cap. XIIII.

Vid autem dicam q crudelissimis etiã tyrannis sic adularis ut summos uiros
q putare uideatis? Quid.n.ais de Cypselo Fœlix hic uir Cypselus æacida. Quo modo ãt si Cypselus fœlix phalaridẽ cuius ille similis fuit beatũ fuisse negabimus immo uero non uideo qua rõne phalaris etiã tibi ac Ioui placuit. Sic enim ipsi quoque respondisti Appollo Iupiter que pater uitam Phalaridi prorogauit: quia Caritona & Menalippum humanissime tractauit. Nam cum illos insidiantes sibi cæpisset patiẽtiam quam dum torquerentur ostenderunt admiratus dimisit

Quod ligna & lapides adorandos apollo consulebat. Cap.XV.

Ethymnensibus autem perutile fore asseruisti si ligneum Dionysi caput cole
m rent: colunt enim certe methymnenses ligneũ Dionisi caput tibi hortanti psua si: alii uero lapideis: alii æneis: nonnulli aureis: multi argenteis simulachris sacrificãt. Triginta deorum milia in terra esse censet Hesiodus. Ego autem multo plures lapideos atq ligneos hominum creatores ac dominos esse uideo. Sed tibi o Apollo mirabile uisum est quod ligneum humani capitis simulachrum dum iactum traherẽt methymnẽses extraxerunt: colendũq illud diuinis honoribus esse respõdisti. Orẽ mirabilẽ ex profundo maris ita repẽte retibus annexũ Dionysi caput ,psiluit. Hæc Oenomans.

## EVSEBII PAMPHILII LIBER SEXTVS INCIPIT.

Vnc in hoc sexto euãgelicæ præparationis uolumine falsitatem oraculorum a falsa de fatis opinione profuxisse: neq aliunde q̃ cælestium motu corporum diuinationem illorum coniectura collectam fuisse ostendemus.

Quod quæcũq dii gentium præuidebant cælestium motu præuidebant. Cap.I.

a Dicit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius: qui i libro de oraculis manifeste hoc his uerbis aperit.

Quæcunq inquit dii fatata prædicunt stellarum motu ita futura significant: quod omnes & maxime Apollo multis responsis aperuit. Cum.n.ab eo quæreretur marẽ ne an fœminam in utero habens mulier pareret: fœminam respondit: idq a cõceptionis tempore percæpisse declarat dicens: non sperato marem phœbe cum arares cypria radiis tenebatur. Aegrotationes etiam stellarum cursu prædicabãt. Malis enim pulmonem agitari humoribus respondit: quia salebris Saturnus premeretur: & in alio responso: fatatus tibi adest dies quem Saturnus mauorsq simul statuerũt. His abunde intellectum puto non diuina quadam uirtute sed cælestium motus obseruatione ac ratione mathematica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinius q̃ homines afferebant.

Quod uoluntates hominum fatis agi arbitrabantur liberum negãtes arbitrium idq deorum consiliis persuasi. Cap.II.

Vare modo attente consideratq non solum exteriora: & quæ in potestate no
q stra non sunt: uerum etiam uoluntates hominum fatatas arbitrabãtur. Sic.n. ipse apollo cum de milite quodam iterrogatus esset quare tam periculosæ rei studeret respondit dicens. Mars eum genethliacus concitat: adeo aũt generosi quidem illi dii fatum extulerunt ut nec templa sua defendere se posse a fulminibus cõfiterentur. Qua igitur spe uota illis redduntur? aut cur pie colendi adorãdiq sunt: qui sibiipsis sufficere nequeunt? Quæ omnia oraculo suo his uerbis edito apollo confirmauit.

Vos ab

Vos ab ericthonii generati sanguine magni
Qui quando structura cadet pulcherrima templi.
Percupidi scire hæc oracula nostra petistis
Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
Compressus cum fulminibus ruet undiq; crebris
Exiliet q; æther: quæ templa excelsa deorum
Sub mediis q; undis naues multasq; cremabunt
Atq; altos ferient montes: ipsosq; fugabunt
Pastores trepidos: speluncasq; poscere cogent
Tunc quoq; terrifico percussum hoc fulmine templum
Ardebit: sic stat fatorum immobilis ordo
Ferre autem longe præstat quodcunq; seueræ
Et fixa & stabili statuerunt longe sorores.
Esse etenim certum stabile inuiolabile semper
Quicquid nent fusis parcæ rex iussit olympi.

Si ergo nec templa sua defendere dii possunt: sed uenire necesse est quæ parcarum fusis sunt euoluta: quid oportet deos aut colere: aut de futuris interrogare: si tam bonorum q̃ contrariorum causa necessitas erit fatalis? Erit igitur hæc necessitas diis omnibus spretis sola ueneranda: q; si parcarum dominus Iupiter est: qui quodcunq; fusis parcæ conuoluent immobile fore statuit: cur nõ cæteris omnibus relictis solum illum deum & solum bonorum largitorem magna prædicas uoce? præsertim cum ipse solus consilia parcarum ut alibi dicis mutare facile possit. Vera igitur ratio illum esse deum: illum sequẽdum atq; colendum solummodo astruit.

Quod facta magica ui solui posse apollo respondit. Cap.III.

Contra uero pithius Apollo maleficis artibus fata solui contendit. Cum enim
c quæreret quidam cur ineptus ad rem quampiam ab Apolline iudicatus esset
quidq; faciendum esset: ut quasi aptus susciperetur: fatorum impediri ui eum respondit: quam magicis artibus effugere poterat: Vnde aperte patet magicam diuinitus artem hominibus concessam ut aliquo modo fatum repellerent. Hæc Porphyrii nõ mea sunt: qui autem re magica fata hominibus soluenda consuluit quomodo ipse qui deus est fatatum templi non reppulit incendium? Nobis autem illud etiam considerandum est q̃ dignus dei appellatione ille sit qui non ad philosophiam: sed ad malas artes hoĩes hortatur.

Quod Apollo nonnunq̃ mentiri se fatebatur. Cap.IIII.

Orphirius autem mentiri quoq; deos fatetur exquisitam futurorum cognitio
p nem dicens non hominibus solum sed multis etiam deorum incompræhen
sibilem esse: unde interrogati non sponte mentiuntur inquit. Quare prædicere solent non posse uera se respondere: homines aũt ex amentia perseuerantius cogunt: ut respondeant. Apollo igitur delphicus cum huiusmodi cæli ac continentis affectio esset: ut uerum præuidere non posset retine dicebat per uatẽ uim istam: & potẽtia uerba hæc non proferas: falsa dicam si coges. Et in alio responso nihil hodie inquit stellarum mihi uia dicendum præstat. Deinde cõcludens ait: manifestum iam fecimus unde falsitas ad deorum oracula subrepat. Hæc Porphyrius. Nos autẽ dicimus hinc patere nihil in deorum oraculis diuinũ fuisse. Quomodo enim deus qui natura ueritas est mentietur? aut quomodo boni dæmones falsitate quærentes fraudabunt? quomodo etiam homine superior erit qui stellarum motu impeditur? Sed mortalem quidem hominem cui aliqua

cura uirtutis fit nulla ratione cogi posse ut mentiatur non dubitamus. Nam si etiā uerbera & cædem minaberis: non dubitabit exclamare ensem acuetignem afferas: corpus meum incidas: totum cremato: stellæ in terram ante descendēt: & terra in cælum ascendet: q̄ falsum a me quicq̄ audias. Deum autem aut bonos dæmonas ad continentis cæli necessitatem ignorantiam suam referentes credemus? minime.

Quod falsa est opinio de fato. Cap. V.

Q ui enim dii aut boni: sed perniciosi ac nequam dæmones sunt: qui libertatem nostram destruxerunt: & stellis non exteriora solum uerum etiam uoluntates nostras cogi nobis persuaserunt. Quod si esset: iaceret omnis philosophia: iaceret pietas: nulla esset laus uirtutis nullus fructus laborum: nec puniendi essent improbi: nec admirandi studiosi: si non libera uoluntate & nostra sponte susceptis laboribus sed necessitate fatorum hæc fierent. Ita uniuersam hominum uitam hæc euertit opinio. Nam si euentura omnino sunt prospera uel aduersa unicuiq; hominum: estq; necesse hæc me agere & te illa: quid oportet cura laboreq; confici? Nam si qui militiam ire cupit non sponte sed fatis coactus id cupit: & latrones similiter ac adulteri cæteriq; nequissimi homines: & econtra modesti & iusti fatis compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisq̄ monenti ac præcipienti mentem adhibebitur? aut quomodo non exclamabit: nō sunt potestatis hæc meæ o doctor? Ac ideo quid oportet sollicitum esse nisi sollicitudo etiam fatis hæc mihi sollicitudo destinata sit? Quod si docendi præcipiendiq; tibi necessitas insta: frustra tamen doces ac præcipis. Faciam enim si fata uolūt: inmo uero laborandum mihi non est. Aderit enim mihi necessario quod fatatū est: & profecto qui hortatur & docet qui peccantes castigat & probos commendat: is re ipsa liberum nobis arbitrium inesse ostendens solo fatorum utitur noie: similiterq; facit ut si q's bonitatē naturæ qua uniuersa gubernantur nequitiæ appellet uocabulo: eodem.n.certo pacto cū manifeste oēs non aliunde sed a libera nostra uoluntate admonendos filios castigandosq; seruos inducamur: & sponte nos aliud uelle aliud nolle cognoscamus. Vehementer erat qui hæc necessitate fatorum fieri contendit. & studia hoium retrudit. Exhortatione nāq; atq; doctrina bene uitam agi humanam uidemus: quæ omnia una cū legibus hæc opinio si sibi constet radicitus euellit non enim erit opus aut peccantes castigare: siquidem coacti fecerunt: aut honores probis uiris retribuere: quæ utraq; profecto uidemus magnam uim alterum ad improbitatem reprehendendam: alteq; ad probitatem amplexandā retinere. Pietas enim in deum non ne funditus euertitur: si nec ipse deus nobis nec præ orationes & cultus eius necessitate iunctis hominibus potest prodesse? Quomodo autem cum sentiamus nostra nos appetitione moueri nō omnino amentissimum erit ab exteriore quadā ui quasi animi expertes moueri nos credere? Sic enim libera uoluntate alia fugimus alia sequimur: ut quemadmodum dolere gaudere uidere audire non ratiocinando sed re ipsa comprehendimus: ita a nostrum ipsorum consilio ad fugiendum aut sequendum moueri nos profecto sentimus. Quas ob res rationalis naturæ libertas iure negari non potest. Si autem multa præter uoluntatem eueniūt: quibus nonnulli turbantur: distinguenda res elegantius est: considerandumq; diligentius qua ratione fiant: uidebimus enim non fatorum sed alia quadam atq; sublimiori prouidentie rōne ita fieri. Age igitur altius rem consideremus. Vniuersa igit̄ diuina prouidentia existere ac gubernari uera pietatis pdicant iura: propria uero rōne singula secundum formas suas: quædā habitu: quædam natura quædam sensu alia ratione ac iuditio & uoluntate mouentur: & alia quidem antecedente ratione facta: alia uero cōsequente ad ea

quæ per

quæ per antecedentem producta sunt: uarium totius atq; diuersum constituunt orna-
tum: cũq; singula rerum genera propriam naturæ determinatãq; fabricam a prima cau
sa consecuta sint: hinc libertatis quis naturæ rationem facile perspiciet? cũ enim non sim
plex quædam res homo existat: sed a duobus contrariis aĩo atq; corpore constet: cumq;
corpus ex consequẽti ut organum animo attributum sit: anima uero de intellectus sub
stantia prædicente sit ratione creata: & illud quidem irrationale ac mortale: hæc aũt irra
tionalis incorporea atq; immortalis: cũq; corpore bæluis aĩo rationali immortaliq; na-
turæ coniungamur. Iure ita compositum hoc animal cum simplex natura sit: duplici-
ter diuersaq; uia uiuendi rationem complectitur. Nam & naturæ corporis seruit & diui
niorem partem si se ipsum cognouit non spernit libertatis suæ cupidũ: ita idem & seruit
& liberum est talem enim a deo corporis atq; animæ quibus ipse sciuit rationibus con-
iunctionem homo cõsecutus est. Si ergo quispiam quæ corporis aut animi naturæ sunt
fati uocabulo abusus necessitati subiicit uehementer errat: si enim necessitas quæ impedi
ri non potest fatum esse intelligitur: multa uero animæ & corporis naturam consequen
tia impediuntur: infinitaq; forinsecus præter naturam & animæ & corpori accidũt quo
modo fatum & natura idem atq; unum erit? fiunt enim in nobis multa uoluntate: quæ
in nobis est: cuiusmodi sunt quæ secundum naturam animæ appetimus multa etiã cor
poris natura fiunt: alia istis animo dico & corpori accidunt: quæ aliis natura conueniũt
sed neq; animi libertatem: neq; corporis naturam: neq; quæcũq; forinsecus accidunt iu-
re quispiam a causa subtrahat. Causa uero omnium & quæ libertatis nostræ sunt & quæ
naturæ corporis sunt: & quæ accidunt extrinsecus deus est: a quo uniuersa quæ sunt pro
ducuntur. De omnibus omnium quæ sunt scriptura id dicit quoniam ipse dixit & facta
sunt ipse mandauit & creata sunt. Si ergo cum alia uolumus: alia præter opinionem ac
cidunt nostram meminisse tunc debemus cõiunctionis huius nostræ: quæ corpore atq;
animo constat: unde rationalis atq; intellectiua anima in infantis corpore præter natu-
ram suam irrationalis esse uidetur: & intellectus ægrotatione corporis uersus insanit: &
senectute instrumentis omnibus intellectis intellectiuæ animæ uirtus hebetatur: dolo-
res rursus præter naturam uehementius corpus urgentes libertatem animi deiiciunt:
quæ doloribus uicta corpus consequitur. Ita patet ineuitabilia quædam uincula liberta
ti animæ partim a natura corporis: partim ab exterioribus imminere: sed uoluntas ho-
minis ad tantum uirtutis interdum peruenit: ut & naturæ corporis & exterioribus cun
ctis resistat. Corpus enim plærũq; ad uenerem fertur: & anima habenis utens rationis
subigit corporis impetum atq; domat. fame siti ac frigore corpus conficitur: & remedia
quæritat: at uoluntas econtra: ea ipsa nonnunq̃ eligit: & ieiunio cæterisq; laboribus ap-
petitum carnis frænat: præterea natura corporis tirillatione gaudet uoluptatum: & uo
luntas laborem plærũq; amat. Multi autem peiora secuti naturalem usum ad eum qui
præter naturam est conuertunt: masculi & masculos turpitudinem operantes. Ita non
in omnibus ratio uincitur: sed interdum ipsa ducit interdum autem ducitur: adeo ut nõ
nunq̃ mori melius q̃ uiuere iudicauerit: propriis homo manibus se ipsum interimat. Si
ergo solummodo ad corpus uniuersa sibi esset concertatio: non magna beneuiuendi es-
set difficultas. Nunc cum hanc uitam deus inter multa constituerit: inter homines inter
bæluas inter ignem etiam atq; aquam continentemq; aera non est sibi solummodo pu-
gnandum aduersus coniunctam corporis naturam: uerum etiam ad infinita pene exte-
riora. Crebro. n. etiã ciborum & continentis temperies aut econtra frigora æstus aliaq;
huiusmodi complura natura quidem facta: nobis autẽ per accidens ingruenta non pa-

rum propter corporis naturam quæ non facile potest exteriores sufferre uoluntatē hominis perturbant: ad hæc illi quibus cum uiuimus uoluntatem plærūq; nostram rationibus aut quouis alio modo ad suam conuertunt: & alias meliorē: alias peiorem efficiunt: Solet.n. conuersatio praua nocere: sicut e contra bona prodesse: bonos quippe mores conuersatio mala corrumpit: ueluti ēt praui mores proba conuersatione corrigunt: sic igitur rationalis aīæ uirtus huc atq; illuc ab exterioribus fertur. Rursus autē uiribus suis diuinis aliq̄n superat cuncta: & inuicto robore philosophatur. Quid dicam q̄ quibusdam sæculis excelso magnoq; animo hoīes & robustissimis corporibus abundarūt: nonnullis econtra? quæ oīa gubernationi totius aptissime congruentia q̄ maximum ornatum uarietate rerum faciunt. Omnibus aūt simpliciter tam his quorum nos sumus causa: q̄ his quæ aut natura fiunt: aut extrinsecus accidunt una omnipotens atq; oīa penetrans prouidentia dei præsidet: quæ uniuersa ineffabilibus gubernans rationibus multa ēt eorum quæ natura fiunt commutat: auxiliumq; affert: ut ea quorum nos sumus causa & eligamus & operemur: his oībus tripartito ut diximus diuisis in ea quæ in nobis sunt: in ea quæ secundū naturam: & in ea quæ per accidens fiunt omnibusq; istis ad uoluntatem dei reductis: nullum locū fatorum possidet ratio: hinc etiā unde malorum scaturiat fons aperitur: qui nullum locum habet in his quæ secundum naturam aut corpore aut aīo: fiunt: sed nec in his quæ forinsecus accidunt: Solummodo aūt in libro animi motu: q̄n non secundum naturam neq; recte mouetur: sed a regia exiens uia sponte (dominus.n. sibi ipsi animus est) præter naturam fertur: cūq; præcipuum honorem a deo acceperit ut liber sit & sui motus iudex diuina quædam lex iniūcta sibi naturaliter est: quæ in ipso anteriore recessu exclamat uia regia proficiscaris: noli ad dexteram aut sinistram declinare: uia uero regia recta est: quam unicuiq; animæ quasi natura insitam legem auxiliatricem ad opus creator nobis instituit. Sic per legem rectam ostendit uiam per potestatem uero liberam effecit: ut in ipsa essent uirtutis præmia sine ui aliqua eligere cum possit ēt contraria male. Ita si proprio motu naturalē despexerit legem fons uitiorū sponte non aliunde neq; ulla necessitate: sed libera uoluntate atq; iuditio facta est. Eligentis igitur culpa est: deus uero inculpabilis est: nec cum prauam deus aut naturā aut substantiam animæ creauit. Cui.n. ipse bonus sit: bona sunt omnia quæ ab eo creata sunt: Bona igitur sunt omnia: quæ natura insunt. Vnicuiq; rationali animæ liberum arbitrium natura inest. Bonum ergo est id ad eligenda bona creatum: ideo quando male agit non est natura culpanda: nō enim natura sed præter naturam malum agitur: cum sit electionis deprauatæ non naturæ opus: Cum enim uirtus ad eligēda bona inest: si ea non elegit: sed sponte melioribus spretis mala imitatus sequitur: quis potest eum dicere morbi sui causam non fuisse præsertim cum insitam atq; salutarem legem uolens contempserit? Qui ergo istis omnibus reiectis a necessitate motuq; stellarū omnia depræhendere putat: nec nobis sed uirtuti qua omnia mouentur peccandi causam tribuit: is quomodo non impius atq; amens erit? Nam si fortuna & casu absq; aliqua prouidentia ferri omnia opinatur: impietatis crimine reus mente captus quoq; uidebitur: quoniam pulcherrimum rerum omnium ordinem non perspiciat: sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur: quoniam tamen non peccare ui fatorum delinquentes concedat necesse est: causamq; delictorum diuinæ attribuat prouidentiæ: mutato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellans: impius profecto iudicabitur immo uero pessimus omnium: quia creatore uniuersi alios ad adulteria: alios ad rapinas: alios ad alia uitia īpelli arbitretur. Vnde sequitur aut hæc peccata nō esse: aut peccandi

causam

causam in creatorem referri. Nam siue cum uideat uniuersa cunctisq; adsit peccare homines cogit: siue stellarum motui uim cogendi concessit. Ipse certe aut per seipsum aut per orbes cælestes quasi per organū nolentes homines ad uitia immittit. Quare non iure homo sed creator eius peccator erit: quo dogmate nihil sceleſtius excogitari poteſt. Ita qui fatorum neceſſitatem eſſe creditis aperte deum & prouidentiā negar ueluti ecōtra: qui deum uniuersis præeſſe putat uim fatorum omnino deſtruit: Aut enim idē eſt deus quod fatum: aut diuersum: idem certe non erit. Nam ſi seriem causarum ineuitabilem cæleſtium motu effectam fatū eſſe opinantur. quomō elementa corporea unde cæleſtia etiam conſtant priora fato non erunt? & quomodo quod elementis & cælo poſterius eſt: idem erit quod prima causa? Quod ſi elementa: & rationis & animæ expertia ſunt: deus autem incorporeus & uita & ſapiētia eſt rebus omnibus & ut ſint & ut bene ſint bonitate ſua largiēs: non erit profecto unum ac idem deus & fatum: quod cum cæleſtia corpora conſequantur eorum accidens eſt. Si ergo diuerſum quærendum utrum melius deo eſt an non. Sed nihil deo melius: nihil potentius excogitari poteſt. Vnicā ergo deus ſuperabit exterminabitq; omnino fatū: aut ſi patietur ipſum extare cum poſſit uim eius malignam cōpeſcere: ipſe ad ſe ipſum malignitatis causam attrahet. imo uero ſiquidem creator omnium deus eſt: fatum quoq; ab ipſo productum eſt. Ita nullæ uidebitur ſibi curæ uniuerſum eſſe. Cum tamen ab ordine rerum & alterius ad alteram affectionē & ab his quæ a libera poteſtate animi fiunt a parte prouidentiæ pateat effectus. Nam & ſi nullæ quædam partim corporis partim externarum rerum aium plærūq; a uirtute repellant: ad oīa tamen reſiſtit & inuicta diuino auxilio libertas humana euadit quæ res certamine martyrum qui pro euangelica doctrina cuncta libere ſubierunt pericula comprobatur. Infiniti pene homines non ſolum græci & barbari. uerum etiam mulieres teneræq; puellæ intrepidæ cruciatu omni ſupato libenter a corpore abierunt. Nec quiſq; poterit fatorum neceſſitati hæc accomodare. Quādo.n. alias talia cæleſtium motus effecit certamina? aut quādo uita hominum ante ſaluatoris noſtri doctrinam tales luctationes propoſuit? Vbi autem doctrina huiuſmodi unquam fuit: quæ prauam ſupſtitionem deiiceret: & cognitionem ueri dei omnibus immitteret? Quis autem ſapiens unquam potuit doctrinam ſuam ad uniuerſum orbem diſpergere: & deus uel ab omnibus uel a pluribus credi? Quòd ſi hæc nunq fuerunt: non eſt certe causarum ſeries & fatalis neceſſitas oīum horum causa. Nam ſi eſſet profecto alius quoq; eandem aut ſimilem ſtellarum neceſſitatem naſcens habuiſſet. Quibus porro fatis ſaluator noſter deus uerus per uniuerſum orbem prædicatur. & qui apud græcos uel apud barbaros dii putabantur: non alia re q̄ prædicatione noſtri ſaluatoris deiiciūtur. Quod uero fatum uniuerſi creatorem ipſum eſſe confirmauit: qui nullam eſſe fatorum uim docuit atq; docet quomodo igitur ipſum fatum non eſſe ſe ipſum prædicat? Qui autē prædicationis euāgelicæ gratia uel certarunt iam multis annis: uel etiam nūc certant: quomodo ad unam uoluntatem & fidem & ad eandem uirtutem animi uiuendiq; rationem diuerſis temporibus & tam multi noſtra memoria compulſi ſunt? Quis mentis compos credere unq̄ poterit iuuenes ſimul ac ſenes uiros & fœminas ſeruos & liberos doctos atq; indoctos non in uno climate orbis neq; in eadem hora natos: ſed ubiq; terrarum & diuerſis temporibus factis coactos unam & eadem nouam atq; inauditā doctrinam & quidē cum periculo mortis patriis ritibus antepoſuiſſe: & uere philoſophiæ dogmata duriciéq; uiuendi quam delitias maluiſſe: Cæcus profecto de his ut trito prouerbio dicitur recte iudicaret non neceſſitate ſed libero hæc fieri arbitrio.

Ipsos gentilium philosophorum uerba contra eos qui fatum esse opinantur. Cap. VI.

Plura dicere possem: sed quoniam suis testibus gentes non argumentis nostris confundere instituimus: Oenomaum rursus audiamus: qui magno animo in libro de maleficis artificibus his aduersus Apollinem uerbis utitur. Sed eas igitur in delphis tu: neque possis tacere cum uelis: sic Iouis filius Apollo uult modo: non quia uult sed quia necessitas uelle ipsum compellit. Videtur autem mihi quoniam in hunc sermonem deductus sum de potestate hanc nostra quam fundamentum humanae uitae multi appellant diligentius quaerere: hanc potestatem nos libertatem nuncupamus. Democritus autem si bene memini atque Chrysippus alter seruam alter semiseruam pulcherrimam omnium humanorum rem conatur ostendere: de quibus tamen non multum curandum est. Quod si deus etiam aduersus nos est quid faciemus? Sed non est aequum uel Apolline repugnante ueritatem prodere Christo enim Chironis sic respondit: patria relicta Euboeam pete: ubi fatatum tibi est urbem aedificare. Quid ais o Apollo? An non est potestatis meae patriam relinquere? quod si mihi fatatum est ibi urbem aedificare: siue tu consulas siue non & siue ipse uelim siue nolim omnino faciam: eritque mihi necesse etiam si nolim. Sed forte melius est tibi quam rationibus credere. Aliud igitur afferas: nuncia pariis o thesides in aeria urbem sibi condendam fore. Nunciarem inquam etiam si tu non praeciperes quoniam fatatum est. Aeriam autem thasum insulam archilochus thelesidis filius prius appellatam fuisse docuit: & pariis coloniam illo mittere persuasit: qui id delicet nunquam id fecisset nisi tu iussisses. Cur igitur fatatum erat? Sed quoniam ociosi sumus age nunc mihi responde: Sumus ne ego ac tu aliquid? Sumus certe respondebis. Qua ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet quam sensu: perceptioneque quadam nostra: Quod porro quomodo cognouimus animalia nos & ex animalibus esse? Ut ego quidem dico homines ex hominibus alter maleficus alter malefici redargutor. Ut uero tu diceres alter homo alter deus: & alter diuinator alter sycophanta. Quod tibi facile concedam: si rationibus ita mihi esse ostendes. Quid ais. An non recte iudicauimus sensu ac perceptione nostra illud intellexisse? Nam si non ita se habeat quomodo aliquis ad delphicum oraculum ueniat: nisi sentiat intelligatque alicuius se re indigere? Quomodo autem Chrysippus qui se in seruitutem induxit id quod dicebat intelligebat? aut quomodo uel cum praesente Arcesilao disputat uel absenti epicuro respondet: si nec quid sit Arcesilaus: nec quid sit epicurus omnino percipit: nec percipere potest: immo uero nec quid ipse sit? Si haec aduersus uos quispiam diceret nullo modo ferre possetis. Quare o Democrite & o Chrysippe & tu o caelestis diuinator si molestum uobis uidetur: cum quis intelligentiam atque sensum eripere, a nobis conatur: non ne nos quoque moleste ferre debemus si magni sensum & mentem uestram putatis: nobis autem fati necessitatem nescio quam incuciatis: quam alius uestrum a deo esse asserit: alius ab atomis deorsum latis ac inde sursum repercussis: quae modo coniunguntur: modo resoluuntur fieri contendit? Cum aperte eo sensu ac mente quo nos aliquid percipimus: nec fugit nos quantum intersit inter ambulare ac ferri: aut inter uelle atque cogi. Quorsum haec? quia haec nescire uidearis o Apollo quaenam sint ea quorum domini sumus: quae a nostra uoluntate dependent. Haec certe uoluntas nostra non paucarum rerum principium est. Tu autem cum omnia scias hoc principium ita te latet: ut quae hinc sequuntur nullo modo scire iudicaris. Non ne igitur imprudens es qui Laio respondisti quia interimi eum a filio fatatum esset. Ignorasti quippe quia uoluntatis suae dominus nasciturus filius foret. Illud porro ridiculum est coniunctionem nescio quam esse causarum & seriem. Utuntur autem sapientiores

niores ratione quadam Euripidis. Laium enim aiunt dominum sui fuisse: siue uellet filium procreare siue nollet. filio uero nato necesse fuisse ab eo interfici: quare potuisse id recte Apollinis prouidentia percipi: uerum filius quoq; sicuti & pater suæ uolũtatis erat. Et quemadmodum ille dare operã liberis & non dare: sic iste interficere & non interficere poterat huiusmodi sunt omnia respõsa Apollinis: qui etiam apud Euripidem ad Laium dicit uniuersa tua sanguine corruet domus. Series igitur causarum quænam fuit? Cædes patris antecessit: & enigmatis solutione matris nuptias consecutus est filius. Ad hæc alter nepotum regnum rapuit: alter profugus Adrasti filiam in uxorem duxit. Vnde septem duces ridiculose mouentur quæ series ista cõglutinauit? Nam si Oedipus regnare uoluisset: aut Iocastes nuptias reppulisset: quomodo maledictionem illam euripideam in filios edixisset? Præterea si Oedipodis filii conuenissent simul uel uicissim regnare: uel si qui profugit non ad argos sed in extremas terrarum horas abiisset: uel si cũ in argos uenisset Adrastus ei filiam nõ dedisset: uel si uxore ducta in patriam reduci nõ curasset: aut si cuperet quidem ipse: Adrastus uero & cæteri duces contempsissent: aut si cum parati ad pugnam thebas petiissent timore percussus frater cum fratre conuenisset: quomodo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sunt ista dices fateor. Non enim rem sed seriem istam rerum necessariam pernego: quãcunq; enim rem mihi optuleris simili quodam pacto eam incidere potero: ac ita ostendam nullã esse in rebus necessariam seriem. Quippe cum singula principia & causas rerum agitabilium libere homines mutare possint: an non intelligis quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouẽtur? Quæ omnia tu nullo modo sentire uideris apollo tibi Iupiter dedit Locro respondisti dabitq; mala: non recte o Apollo: non iniuriantem hominem tam male dii tractant. Cur enim Iupiter huius necessitatis auctor nos ac se ipsum nõ punit. Ipse quippe necessitatem agendi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur: qui huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoq; ipse uaticinandi inanem artẽ depone. Erit enim quod fatatum est etiam si nõ prædixeris. Lycurgum autem illũ qua ratione laudasti o Apollo? Nam si bonus erat non illi hoc sed fatis tribuendum. Si enim omnia necessitate agimus ut tu prædicas: non sponte sed ui bonus erat. Quasi quispiam mẽte captus formosos laudet: & deformes uituperet. Iurenãq; neq; homines dicere possunt: noluisti nos o Iupiter bonos esse: immo uero etiam coegisti prauitatem amplecti. Tibi autem o Chrysippe atq; Cleanthes nulla laus attribuenda est si boni fuistis: ita uirtutem quidem laudabo: uos autem minime. Quare Epicurum quoq; non dignum fuisse assero: quem ob probris peteres mollem atq; iniustum appellas eum o Chrysippe qui iuris sui non fuit hæc quomodo dicebas si sponte ipsum peccare non credebas? Hæc Oenomaus: qui tibi si non satisfacit reliquos philosophos plegere non graueris. Multi enim atq; insignes aduersus huiuscemodi dogma scripserũt. Inde igitur aliqua quoniam multi tam docti q̃ indocti falsa opinione tenentur sumere statui.

## Cap. VII.

p Rimum igitur Diogenianum aduersus Chrysippum audias. Chrysippus enĩ & nos causam esse agibilium & omnia fieri fato contendens Homeri testimonio utebatur: quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostẽdit. Sed Chrysippi quædam prius ponemus: qui ĩ primo de fatis libro necessitate omnia fieri auctoritate multorum arguit: & demum Homerum inducit dicentem.

Quæ data sorte mihi est nato sors me inuidia pressit.

Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris.

Quum mater peperit illum. Et alibi.
Non est qui fixas parcarum auertere leges
Effugere aut possit.

Non recordabatur enim inquit contraria istis alibi Homerum cecinisse: quibus & ipse Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit cum multa etiam a nobis fieri ostendere uolebat: quid enim clarius atq; acrius illis? Vt caderent tribuit sua cer.e amentia causam. Et rursus:
Quam falso accusant superos stultiq; quæruntur
Mortales? etenim nostrorum causa malorum
Nos sumus & sua queq; magis uecordia lædit.
His enim & horum similibus non esse cuncta necessario & fatis faciunda nobis probatur: q̄uis etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chrysippi dogma confirmatur. Non enim oĩa sed nonnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cum enim dicit.
Quæ data sorte mihi est nato fors me inuida pressit.
Non oĩa profecto sed mortẽ fatis ac necessario euenire ostẽdit. hoc ipsum ẽt illud uult.
Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris
Non enim omnia sed quædam fato destinata necessario sibi euentura confirmat.
Illud quoq; ab Homero optime dictum est.
Non est qui fixas parcarum auertere leges
Effugere aut possit.

Quis enim potest quæ necessario impendent effugere? Nõ ergo suffragatur Homerus Chrysippo: uerum ẽt refragatur. Ille nãq; apertissime a nobis multa fieri prædicat: necessario ãt cuncta fieri nunq̄ ab eo dictum est. Chrysippus uero necessitate fatorũ cuncta fieri conatur ostendere. Et ille quidem cum poeta si non pollicetur ueritatem rerum docere: sed uarias hoĩum opiniones plærũq; ponit: unde non est alienum ab eo cõtraria nonnunq̄ dicere. Philosophis aũt & contradicere sibi ipsis turpe est: & poetarum uti testimonio magis q̄ ratione turpissimum. Putat aũt insolubilibus uti argumentis expositione noĩum. Fatum. n. dicit dictum quoddã determinatumq; diuinitus esse. Parcas ãt econtrario q̄m nemini parcant. Sortes quia ita sortitum unicuiq; sit: ac ideo tres esse parcas arbitrantur: quia tria sunt tpa in quibus oĩa inuoluũtur. Lachesimq; dictã esse quia lanchanim græce euenire per sortem designat: Atropon quia uerti non possit. Clothon quoniam contorta & coordinata omnia teneat hoc. n. nomina ipsa græca lingua ostendunt. His nugis fatalem putauit necessitatem demonstrasse. Ego ãt satis mirari nõ possum quomodo nihil se penitus afferre non sensit. Significent. n. nomina quemadmodũ exposuit: positaq; ab hominibus sint ea de causa. Cur igitur o Chrysippe uulgares ubiq; opiniones sequeris? An forte quia omnes uulgo ueritatis perspicaces tibi uidentur? Quomodo igitur scripsisti neminem esse hominem qui non æque ac Orestes & Alcmeon insaniat. Præter solum sapientem? Deinde addis unũ uel duos aut admodũ paucos sapientes fuisse: opinionesq; multorum de gloria de diuitiis de regno de uoluptate quæ omnes pene bona arbitrantur tanq̄ uulgares refutandas ducis? Aut quomodo omnes pene leges male positas a rebus publicis putas? Cur autẽ tam multos etiam libros conscripsisti? Non enim docendi sunt qui falsas opiniones non habẽt nisi forte recte tũc omnes opinari dicas quando tecum conueniunt: cum uero diuersa q̄ tu putant tunc furiosos appelles.

riosos appelles. Nam cum te sapientem non nomines non erit nobis argumēto recte il los sapere qui tecum conueniunt. Deinde quare oēs furere dixisti: cum laudare quasi sa pientes quia te sequūtur debuisses? Ad hæc ēt si non fuere illos ego asseram cum tñ a sa pientia longe absint: ridiculosum est propter positionem noīum eorum uti testimonio quos non præstantiores teipso neq; sapiētiores arbitraris: nisi forte eos qui ab initio hæc noīa excogitarunt sapientes fuisse contendas: quod ostendere nullo pacto poteris. Sed sit ita quomodo ergo nominibus significatur oīa simpliciter fatis fieri: & non ea solum quæ fatata sunt? Nam & parearum numerus & noīa ipsaꝝ & fusus & glomerarum in eo filium cæteraq; huiuscemodi ineuitabilem a sæculo determinationem causarum ostē dunt. Quæ tñ necessitas earum rerum solummodo est: quæ necessario euentura sunt: quæq; aliter accidere non possunt. Quæ uero non quas infinitas esse scimus earum ali as diis hoīes attribuerunt: alias uoluntati nostræ subiecerūt: aliis natura præest: aliis for tunam: quam mutabilem atq; instabilem esse uolētes prisci hoīes significare in pila seden tem depingunt. An hæc oībus ita esse non uidentur? Ita quæcūq; fato aut fortuna fiunt oīa diuinitus fieri arbitrantur quæcūq; autem nos agimus nostræ uoluntati attribuūt. Quare uides nō attestari tibi uulgarem hoīum opinionem: sed potius repugnare. Pau lo post deinde ait. Sed in primo quidē libro huiusmodi demōstrationibus utitur Chry sippus: in secundo uero repugnantia opinioni suæ soluere conatur: quæ nos incipientes conscripsimus: ut puta studia hoīum retunduntur: nec laus aut uituperatio mouere ho minem poterit. Quare in secundo libro ait manifestum esse multa fieri a nobis: quæ tñ ad gubernationem totius referantur ea fatata esse. Vtitur autem huiusmodi exemplis. Non inquit simpliciter fatatum fuit uestem te non posse amittere: sed si eam diligenter custodieris: ab hostibus quoq; nō capi te fatatum est si hostes caueris: liberos quoq; ha bere fatatum si uxorem uolueris cognoscere. Nam ut si quis diceret milonem inquit pu gillem intactum fato certamine abiturum non recte arbitrareris si luctaturum cum pu tares: sic & in aliis res se habet. Multa. n. sunt quæ fieri non possunt nisi nos quoq; studi um conferamus. Ita. n. fatata sunt si nos uoluerimus. Mirāda profecto est huius sermo nis inconstantia. Nam quemadmodum dulce amaro & nigrum albo & calidum frigi do contrarium est: sic & fatum libertati nostræ contrarium. Nā quæ fatata sunt siue no lis siue uelis omnino fiunt. Quæ uerò in nostra potestate sunt ea sicut uolumus diligē tia nostra disponuntur. Si ergo diligenti obseruatione in ea factum est ne uestem amise rim & liberi nati quia uxorem cognoscere uolui: nec captus ab hostibus quia fugi: & in tactus e gymnasio recessi quia certare nolui: quomodo fatata hæc erant? Nam si fatata erant nihil uoluntas mea contulit: & si contulit non fatata. Nō possunt enim hæc simul conuenire. Fatata inquit hæc sunt: nam uoluntas nostra fatis continetur. Quomodo in quam fatata sunt: si meæ potestatis est pugnare & non pugnare? Sed non contineri fa tis uoluntatem nostram uerbis quoq; suis aperitur. Habebis enim filios inquit si uxorē cognoscere uolueris: si noluero igitur non habebo: hæc ita dicere in rebus fatatis nō pos sumus. Non enim morituros omnes homines aut non morituros si hoc uel illud fece rint: sed simpliciter morituros dicimus: suscæptibilesq; doloris esse simpliciter dicimus siue uelint siue non. Quare patet quando aliquid fit quia nos operam dederimus a nul la causa cōtineri: sed nostræ id esse potestatis: quod si ita est nulla serie causarum a sæcu lo continebatur: nisi forsan ipsum quoq; uelle ac nolle fatatum in nobis sit: ut necesse sit uelle aut nolle uxorē cognoscere: Nulla igit' in nobis potestas esset nisi diligētia mea ue stis saluaretur: & si amitteretur omnis ego culpæ profecto expers: quemadmodū nulla

dignus laude si saluaretur: Hæc Diogenianus. Nunc Aphrodisium audiamus Alexandrum præclarum in philosophia uirum: qui in libro quem de fato ad Antonium edidit his uerbis. Chrysippi dogma refutat: Omnium quæ fiũt inquit quartuor sunt causæ: ut diuinus Aristoteles demonstrauit. Causarum enim quædam efficiẽtes: quædam ad materiam reducuntur: quædam ad formam: quædam finales sunt. Finalem autem causam dicimus cuius gratia: quis enim non omnia quæ fiunt quattuor his causis egeant: nulla tamen res quaternarium causarum numerum excedit: uerũ ut res pertio fiat in re aliqua ista consideremus. Statuæ igitur causa efficiens artifex est: quem statuarium appellamus. Aes uero aut lapis ut materia. Species uero aut forma quæ huic subiecto ab artifice imponitur etiam causa est. Nec istæ tres solummodo causæ sunt: uerum etiam nõ minus finis cuius gratia facta statua est: ut uerbi gratia ad quẽdam hominem honorãdum. Nam absq; aliqua huiusmodi causa non esset facta: profecto statua. Cum igitur istæ causæ rerum sint ac inter se manifestissime differant: quis in nonnullis concidere uideantur: fatum ad efficientem causam non iniuria reducimus. Nam ad ea quæ fato fiũt ita se habent sicut ars ad statuam. Quare si aperte uidere uolumus utrum cuncta an quædam fatata sint efficiens nobis causa diligentius est consideranda. Omnia igitur quæ fiunt quædam alicuius gratia fiunt: cum efficiens ad finem aliquem tendẽs ea faciat: quædam nullius ut barbæ tactus manus nonnunq̃ extensio & similia: quæ quoniã sine aliqua intentione temere fiunt omnino relinquenda sunt. Quæ autem alicuius gratia fiũt alia natura alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodam ordine ad finem puenit nisi impedita fuerit. Cum aũt finem consecuta sit cessat motus ratio etiam nihil frustra facit sed ad determinatum semper mouetur finem. Ratione aũt fieri dicimus q̃ qui facit cogitatione quæ facturus est prosequitur quæ fiunt quæ artificio & quæ uolũtate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producuntur id interest: quod naturalia in se ipsis principium atq; causas generationis habent: & fiunt quidem ordine: sed natura faciens nulla utitur ratiocinatione. Quæ uero arte ac uoluntate fiunt foris habent motus principium: & facientem causam non in ipsis productioniq; suæ facientis præest cogitatio. Fortunam autem & casum ad ea reducimus quæ alicuius gratia fiunt. Differunt aũt ab his quæ præcedenter alicuius gratia fiunt: quoniam in illis quæ finem antecedunt ipsius finis gratia fiunt. In casu aũt atq; fortuna quæ ante finem sunt alterius gratia fiunt. Accidit autẽ eis cum alterius gratia fiunt quasi finis quod a casu & fortuna factum est. Hæc cum ita se habeant considerandum est ad quasnam efficientes causas connumerare fatũ debemus: an ad eas reducendum est quæ nullius gratia sed fatum ad finem aliquẽ tendere oẽs dicimus: quamobrem in his quæ alicuius gratia fiunt collocandum est. Hæc cum primum ita partitus sit Alexander: multis deinde argumentis ostendit nihil aliud esse fatum aut fatatum quam quod natura fit. Nullo enim modo inquit ad rationem & uoluntatẽ nostram reduci fata possunt. Præter naturam ẽt fieri nonnulla ostendit: cum interdum accidat impedimento quodã naturam detineri. Si ergo præter naturam quædam fiunt: ꝓfecto si natura fieri est fato fieri: fient etiam præter fatum. Videmus. n. iquit corpora humana ægrotationibus aliis aliud secundum particularem eorum naturam esse subiecta nec sumus nescii huiusmodi naturalem corporum dispositionem diligenti norma uiuendi & medicorum arte & deorum consilio in melius uerti: quod similiter animo quoq; accidit. Nam præter naturalem inclinationẽ eius quam complexione corporis habet exercitio atq; doctrina melior sæpe fit. Vnde cum Phisiognomo Zopyrus turpia quædam de Socrate & a uirtute ipsius aliena dixisset: ac a multis icirco derideretur. Non errat

Socrates

Socrates respondit Zopyrus: huiusmodi enim natura essem nisi naturam philosophia superassem. Huiusmodi ergo ait esse quibus natura praeest. quæ naturalia nihil a fatis differre ostendit. A fortuna uero ei fieri ait: quæ nullomodo intenduntur quando alterius gratia quædam fiũt: & aliud accidit quod ab initio nec sperabatur quidem: ut si quis fodiens thesaurũ inuenerit cum huius gratia non foderet: & equus casu saluus quando non huius gratia sed alimenti cupiditate hostes fugiens domum redierit: quæ omnia fato non fiũt. Sunt autem inquit causæ quædam hominibus penitus ignotæ. Nõnulla.n. suspensa morbos aliquos curare dicuntur. in quibus nullã certã habemus cãm icantationes et maleficæq; artes q̃ cãm habeãt incertũ ẽ: Sed p̃ter hæc sunt q̃dã q̃ ad utrũlibet cõtingẽtia dicuntur: quæ fato fieri oĩno negamus: ut mouere pedẽ leuare supercilia tacere loqui cæteraque huiusmodi innumerabilia: quæ fatis fieri nullo modo dici possunt. Nõ enim quod fatatum est contrarium suscipit. Præterea consilium hoĩs frustra non est: esset aũt frustra si homo necessario ageret quæ agit. Aperte autem id præter aĩalia cætera homo possidet ut non similiter illis phantasiam sequatur: sed rationem habeat qua faciunda iudicet. cuius quidem usu ea quæ in phantasiam inciderunt examinans siquidem examinabo probat concedit phantasiæ: & ad agendũ mouetur. Sin uero improbat eiicit expellitq; ipsa rationi obtemperans: unde solummodo de his quæ agere possumus deliberare solemus. Et si aliquando nimia cupiditate non maturo quicq̃ consilio egerimus temeritatis atq; spreti cõsilii crimine postea nos ipsos accusamus omnes temere aliquid agentes uituperamus hortamurq; consilio uti quasi agendi potestas in nobis sit. Quod autem opinio quæ de fato habetur falsa penitus est: inde patet: quia etiam eius opinionis auctores & docent & hortantur & discunt & consulunt. Increpãt etiã castigant que suos quasi propria uoluntate peccantes: plurima quoque conscribunt quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores: ueniaque dignum putant siquis inuitus peccat: sponte autem delinquentes puniendos non negãt. Quare uel secundum ipsos hæc necessitas fati nulla penitus est: libertas igitur nostra natura inest omnibus. Plura tamen non esse nostræ potestatis concedimus: ut omnia quæ natura uel fortuna fiunt: q̃ nullus fatis subiecta dicere audebit: his ita nobis compẽdiose a summis philosophorum sumptis quæ diuinis nostrisq; scripturis astipulantur: opinionem uero de fato simpliciter redarguunt: non est alienum aduersus etiam malignam chaldæorum astrologiam quam ueluti disciplinam aliquam profitentur nonnihil afferre.

Bardesanes de eodem. Cap. VIII.

d Icamus igitur nõ mea sed ea quæ Bardesanes uir genere quidem syrus doctrina uero cælestium corporum oĩum chaldæorum excellentissimus in dialogo quem sciscitantibus amicis cõposuisse ait hoc modo scribit. Natura homo nascitur inquit alitur crescit comedit bibit dormit senescit moritur: quæ oĩa sibi cum cæteris aĩalibus communia sunt. Sed bruta quidem cum aĩalia sint coniunctione procreata natura oĩno feruntur. Leo carnes est: saluti suæ propugnat si quis iniuriam infert: Oues fœnum edunt carnes non tangunt: nec ab iniuria se defendunt. Scorpio aggerem comedit & pestifero non iniuriantes stimulo petit. formica natura duce hyemẽ suspicatur ircirco summis laboribus futura sibi alimenta in æstate recondit. Apes mel operantur & melle nutriuntur. Plura mirabilioraq; possem narrare: sed hæc sufficere arbitror ad intelligendum natura ferri expertia rationis animalia & secundum eam iucunde uiuere. Soli

autem homines cum & natura ducantur ut dictum est: mentem etiam & orationẽ quæ
a mente profertur quasi præcipuum quoddã donum possident: quo non natura feruntᷣ
Non enim unus cibus omnibus est: sed alii sicut leones nutriuntur: alii sicut oues. non
est unus uniuersis uestitus: non mos: non lex: non unus uiuendi modus: non simplex re
rum cupiditas. singuli enim hominum propria uoluntate uitam sibi eligunt: nec uicinos
nisi quantum uolunt imitantur: libertas enim hominis seruituti subiecta non est. Nam
etiam si sponte seruiat libertatis suæ id quoq; est ut possit cum uelit seruire. Multi homi
num ac maxime alaneorum gentis quasi atroces bestiæ carnibus aluntur: panẽ non co-
medunt non quia non habent sed quia nolunt: nonnuli carnes omnino fastidiunt alii pi
sces solummodo edunt: nonnuli etiam si fame morerentur. pisces non essẽt alii aquã: alii
uinum: alii ceruisiam bibunt. Adeo multiplex atque diuersa cibi & potus in hominibus
est differentia: ut in oleribus quoq; comedendis conuenire non uideãtur. Sunt etiam q
ueluti scorpiones aut aspides non læsi iniuriãtur. & qui nõ iniuriantur quidem: sed læsi
ꝓpulsant iniuriã nonnulli tanq̃ lupi rapiũt & sicut catæ furantᷣ: alii tanq̃ oues sic oĩa fe-
rũt ut ẽt ĩiuria uexati ꝑpetiantᷣ: Vñ alios iustos alios ĩiustos appellamus. His rebus ap
tũ ẽ nõ natura ĩ oĩbus hoĩem ferri. Vna. n. ĩ oĩbus natura ẽ: hec uero diuersa: sed in qbus
dã natura: in quibusdã uoluntate. Quare in his laudẽ uel uituperationẽ meretur in illis
autem iure ĩculpabilis est. Post pauca deĩde subiicit diuersas ho minibus leges scriptas
& non scriptas in diuersis regionibus latas esse: e quibus inquit narrabo quanto meli-
us possum. Apud seras lex est nec occidere nec fornicari nec furari nec adorare simula
chra: Vnde ĩ illa regione nullum templũ conspicitur: nulla mulier meretrix: nulla adul
tera: nemo fur: nemo homicida: nec uoluntatem alicuius illoꝝ ardentissima stella mar-
tis in medio cæli constituta ad cædem hoĩs coegit: nec Venus Marti coniuncta ut alie-
nam quispiam sollicitaret uxorem potuit efficere. Atqui singulis ẽt apud eos diebus in
medium cæli martem peruenire necesse est: & in tanta regione singulis horis nasci hoĩes
negandum. Apud indos aũt & bactros multa milia hoĩum sunt qui brachmanes appel
lantur: hi tam traditione patrum q̃ legibus nec simulachra colunt: nec animatum aliqd
comedunt: uinum aut ceruisiam nunq̃ bibunt: ab omni demum malignitate absunt so-
li deo attendentes: At uero cæteri oẽs indi in eadem ipsa regione adulteriis cæde temu-
lentia simulachrorum cultu inuoluuntur: inueniunturq; ibi nonnulli immo uero gens
quædam indorum est in eodem climate habitans qui hoĩes uenantes atq; sacrificãtes de
uorant: nec ulli planetarum quos fœlices ac bonos appellent a cæde ac sceleribus istis ꝓ
hibent: nec maligni brachmanas pellere ad malefaciendum potuerunt. Apud persas lex
erat filias sorores matres quoq; ipsas in matrimonium ducere: nec in perside solum ueꝝ
etiam quicũq; persarum ad alia climata orbis e patria exiuerunt: nefanda hæc diligenter
matrimonia celebrarunt: quos aliæ gentes hoc scelus abominatæ magusseos appellant
suntq; usq; ad hodiernum diem in media ægypto phrygia gallatiaq; plurimi magussei
successione patrũ eisdem sceleribus contaminati: nec dicere possumus in terminis & do
mo Saturni cum saturno ipso in natiuitatibus omnium marte aspiciente uenerem fuisse
Apud getulos lex est a mulieribus agros coli: ædes ædificari: huiusmodiq; cætera opera
fieri: & ad hæc ut quibuscũq; uelint conueniant: nec a maritis accusantur: nec adulteræ
appellantur cũ passim oĩbus misceantur: ac præcipue aduenis: Aspernãtur quoq; apud
eos fœminæ uniuersos odores: nec tinctis uestibus induuntur: & nudis oẽs pedibus de
gunt: cum uiri apud eos econtra & uestibus & odoribus & coloribus uariis gaudeant:
nec id mollicie faciunt. Fortes enim & bellicosissimi ꝑter cæteras gẽtes sunt: Nec omnes

apud eos natæ fœminæ in capricorno aut aquario male affectam uenerem habuerunt: nec uiri oẽs in ariete una cum marte constituta uenere nati sunt: quod fortes simul & delicatos efficere uiros chaldæorũ nugæ conclamant: Mulieres in bactris præstanti ornatu atq; unguentis utuntur: & ab ancillis & seruis multo magis q̃ earum mariti cultæ singulari quadam pompa equitantes exeunt auro atq; lapidibus phaleris equorum ornatis: nec caste uiuunt: sed tam seruis q̃ conuenis permiscẽtur: nec a uiris accusantur: quippe cum eorum dñari uideantur; nec bactrianarum oĩum natiuitas uenerem cũ Ioue ac marte in medio cæli & terminis ueneris habuit. Apud arabes adulteræ oẽs interimunẽ: & suspectæ solũmodo puniũtur. In parthia uero atq; armenia interdum a iudicibus iudicibus interdũ occisi a cognatis homicidæ necantur. Qui aũt uxorẽ aut filium aut filiã aut cælibem fratrem aut innuptam sororẽ interfecerit nec accusatur quidem: lege nanq; ita sancitum est cum apud græcos & romanos uideamus maiori supplicio paricidia expiari. In atriis qui aliquid uel minimũ furatus est lapidibus obruitur. In bactris qui pauca furatur sputis de decoratur. Romanorum legibus uulneribus cæditur: ab euphrate fluuio usq; ad orientalem oceanum cui cædes uel furtum obiicitur non magno mœrore torquetur. Qui uero pudorem masculi eripuit si res in lucem uenerit magnitudine ignominiæ se ipsum interficere cogitur. Græcorum ẽt sapientes speciosos sequi pueros non uerentur. In eadẽ orientis plaga parẽtes atq; cognati si cognouerint filios aut agnatos turpitudini se subiecisse & interficiunt & sepulturæ tradere non dignãtur. Apud gallos aũt pueri publice nubunt: nulloq; dedecore propter legem notãtur: nec est ꝑfecto possibile oẽs qui apud gallos prodũt florem ætatis uenerem & mercurium in domo saturni & martis termino occidentes habere. Multi uiri apud britannos unam uxorẽ habent apud parthos econtra multæ fœminæ unum maritum: casteq; omnes uiuunt legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent: sed tempore ueris fines suos egrediẽtes cum uicinis conueniunt. Vnde omnes naturali lege eodem tempore pariunt: masculisq; interfectis solas fœminas alunt bellicosæq; omnes similiter sunt magnam exercitationis bellicæ curam gerentes: Mercurius in domo sua cum uenere a chaldæis efficere dicitur homines numularios & qui fingere atq; pingere sciunt: in domo uero ueneris unguentarios uocẽ exercentes histriones actoresq; fabularum. At apud Saracenos & mauros in supiore quoq; libya & exteriore germania & apud Sarmatas & scythas cæterasq; gentes quæ septẽtrionales ponti partes habitant in Alania quoq; atq; in Albania Othene Saunia atq; Aurea nullus numularius nullus pictor non architectus non geometra nemo exercens uocem nemo fabularum actor inuenitur: sed inanis omnino in tot tantisq; orbis terrarum partibus mercurii atq; ueneris huiusmodi cõiunctio inuenitur: omnes medi canes non parua alunt cura: quibus morientes homines adhuc spirantes proiiciunt: neq; omnes in natiuitate diurna lunam cum marte sub terra in cancro habuerunt Indi mortuos cremant: quibus cum sponte uxores concremantur: nec omnes qui sponte rogum mariti ascendunt mulieres natiuitate nocturna solem cum marte in termino martis in leone habuerunt. Plurimi germanorum laqueo gulam frangunt: nec est possibile omnes qui ita se suspendit intercæptam a Saturno atq; Marte lunã habuisse. Quid plura singulis horis apud omnes gentes homines nascũtur. Vbiq; autem leges atq; mores propter liberam hominis potestatem præualere uidemus nec natiuitas aliqua nolẽtes Seras ad homicidiũ compellit: aut brachmanas ad esum carnium: nec psæ a sceleratis nuptiis remouenẽ: nec indi a rogo: nec medi a canibus: nec parthi ne multas ducant uxores: nec a castitate mesopotamiẽses fœminæ nec græci a gymnasiis ubi nudis corpo

ribus exercentur: nec romani ab imperando: nec galli nc muliebria patiantur: nec gentes omnes quas barbaras appellamus musarum cognitioné approbandam ducunt. Singulæ nanq; gentes ut uolunt & q̃ nolunt libertate sua utuntur legibus moribusq; obedientes: naturam quoq; ipsam quæ corpus homini tribuit sequẽtes interdum sponte sæpius etiã coacti sunt: ubiq; diuites atq; pauperes principes & subditi sani & ægroti: nemoq; ipsorum necessaria natiuitatis sorte hæc consecutus est. Hæc o Bardesane quis satis nos mouent astrologi tñ terrarum orbem in septem climata partiuntur: & alius in alio climate plãtarum dñari dicitur: diuersasq; leges hoíum a principibus positas quos nõ alie na a legibus quas tulerunt loca stellarum habuisse non est impossibile. Non est o Philippe uera inquam hæc ratio. Nam & si terrarum orbis septem partibus diuidatur: i sin gulis tñ partibus multas nec. vii. solummodo. vii. planetarum instar: nec. xii. ad. xii. numerum signorum: nec facierum numero. xxx. & vi. sed innumerabiles legum differẽtias inuenimus. Repetere igitur debetis uobiscum crebro quæ dixi. In uno. n. idorum clima te atq; regione sunt qui a carnibus oíno abstinent. & qui uel humanas carnes deuorãt & magussei non in perside solum sed ubicũq; habitant filiabus matrimonii me iure conne ctantur. multæq; barbare gentes aliæ meridiem aliæ occasum: aliæ ortum: aliæ septentrionales partes diuersas & regiones & climata habitantes nulla mercuriali scientia participant. quot sapiẽtes putatis malas leges sanxisse? quot leges necessitate solutas? quot uictores leges uictis dedisse? nec tamen stellarum aliqua proprium clima mutauit: nostra memoria in Arabia Romani uincentes irruerunt: & barbarorum expulsis legibus suas seruari iusserunt. Sed exponam uobis quod oés facile ad hanc ueritatem adducę potest. Omnes iudæi mosaica lege in octaua die pueros circuncidũt: nec alicuius stellæ ui coguntur nec regionis tempore impelluntur: nec alienis moribus ut aliter faciant inducuntur. Nam siue apud Syros siue apud Galatas siue in italia siue in græcia siue in Parthia ubicunq; sint legem suam seruant: quod necessitate natiuitatis fieri nullo pacto potest. Non. n. possibile est eandem habere natiuitatem omnes iudæos: prætera unam semper. vii. dierum ubicũq; fuerint ab omni opere cessant: nec iter agunt: nec igne utuntur: nec genethliaca quædam ratio coercet Iudæum ædificare uel diruere domum: uendere aut emere illo die: atqui multi eorum eo die nascuntur: multi ægrotant aut sanant multi deniq; eo die moriuntur: hæc enim liberi arbitrii non sunt. In syria & ofroene sunt etiam galli & phrygia matri deorum multi abscidebantur. Deinde rex Abgarus omniũ quoq; manus qui id agebant abscindi iussit: ne quisq̃ postea in Ofroene uirilia sibi amputauit. Quod autem dicemus de christianorum secta: qui in omni parte orbis immo uero in omni ciuitate inueniuntur: nec multas parthi christiani ducunt uxores: nec cani bus mortuos obiiciunt. Medi: nec Persæ filias ducũt: nec bactriani & galli matrimonia corrumpunt: nec ægypti Apin aut canem aut hircũ aut felem colũt: sed ubicunq; sunt alienis legibus & moribus uiuere: nec cogi possunt: nec genethliaca ratione aut sua aut principis alicuius impelluntur unq̃: ut quæ nefanda magister eorum duxit facienda putent. Sed paupertatem labores ignominiam cruciatus itolerabiles sufferunt. Nã quem admodum libertas nostra cogi non potest: sic corpus nostrum non facile potest periculu effugere: & certe si omnia potestatis essent nostræ nos essemus uniuersam: sin uero ni hil possemus aliorum essemus organa nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem uiolente nihil impediri potest: illius enim potestati cuncta subiiciuntur: qui unicuiq; naturæ præcipuum aliquid largitus est. Homini autem illud dedit eximium ut libertate uoluntatis atq; iudicii uteretur. Hæc Syrus ille.

De eodem

De eodem per auctoritatem scripturæ ab origene. Cap.IX.

u Erum quoniam ab exterioribus multe iam ad hanc rem collegimus nõ erit ab re non nihil a sacris afferre litteris: ut undique falsitate obruta ueritas facilius emergat. Sed qm̃ nudas intelligere sacras uoces perfectorum est ab excellenti earum interprete expositionem petamus. Audisti quippe quãtus fuit ille Origenes quẽ non negauerim laboribus suis persuasus ineffabili æternæ gloriæ uti gaudio: quem exteriores etiam propter mirabilem in omni genere rerum doctrinam minime ignorãt. Audi ergo quid de proposita quæstione sentit: & quomodo totam hanc rem in commentariis super genesim complexus est. Valde nec necessarium est inquit diligentius exponere in signa facta esse luminaria solem scilicet atq; lunam & reliquas stellas. Non.n.solũ gentiles stellarum coniunctione atq; aspectu quæ in terris sunt necessario accidere credunt: quam uim fatum appellant: uerum etiam multi ex fidelibus cõturbantur impossibile aliter fieri credentes q̃ stellarum cursus effecerit. Vnde sequitur nullam in nobis esse libertatem: nullam operationem nostram laudari aut uituperari iure posse: ita prædictum a scriptutis dei iudicium quo alii ad æterna supplicia alii ad æternam beatitudinẽ destinãtur falso fore prædicaretur. Quid plura? Ipsa quoq; fides & saluatoris nostri aduentus & omnis prophetarum labor ac apostolorum in constituendis ecclesiis prædicatio inanis erit nisi forte Christum quoq; quis audeat dicere cælestium corporum ui coactum fecisse quæ fecit passumq; fuisse quæ passus est: nec suæ deitatis sed stellarum cuncta uirtute euenisse: his impiis uerbis etiam illud conficitur ut fideles fato ducti in christum credant: quos libenter interrogabimus quamobrem deus huiusmodi mundũ produxit. An ut in eo alii absq; ulla culpa muliebria paterentur: alii immanes bestias crudelitate uincerent homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet hæc innumerabilia dicere? in quibus non hominibus sed deo culpam attribuunt: quem nullo modo iustum esse ostendere poterunt. Quomodo enim qui tot tantaq; mala produxit iustus esse dicetur? Præterea interrogandi sunt utrum etiam ipsi qui hæc dicunt stellis subiecti sunt: an soli miseriam effugerunt: si primum manifestum est quia a stellis etiam hanc opinionem consecuti sunt: quæ si uera est cur omnibus insita similiter non est. Sin alterum cur non omnes simpliciter ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad hæc si fato res humanæ agũtur: cur orant? cur uouent? cur temere aliquid a deo petunt? Quid plura? abunde nanq; his paucis patet temere susceptam a multis opinionem de fato: quare aũt cum illud cõsideremus sint in signa luminaria in hunc sermonẽ incidimus nunc explicemus. Qui uerã alicuius scientiam ab aliis acceperunt: aut ab his qui interfuerunt passiq; sunt: aut ab his qui uiderunt: aut ab his qui nullomõ interfuerunt: sed auditu didicerunt docentẽ. Si ergo ab alio quis audit factũ esse aut futurũ aliquid: cuius tñ ille nec fuit nec erit cã: si iccirco qm̃ ab illo didicerit cãm ipsius fuisse illum uel futurũ esse arbitratur: non parum profecto errat: ueluti si quis prophetæ librũ euoluat in quo de proditione Iudæ scribit: & cum iam parratã rem uideat qm̃ a libro futurum id didicit librum causam putet: aut si nõ librũ ipsum auctorẽ libri uel hunc quidẽ minime sed deum qui inspirauit. Nã quẽadmodũ pphetiæ de Iuda diligentius uerba examinata non fuisse deum cãm ꝓditionis ostendunt: sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurũ. Sic si qs altius uoluerit præscientiæ dei uniuersaliter rationem scrutari: & q; i quibusdam futura nõ ipse fecit: nec eũ qui præsciuit oĩum q̃ præsciuit: nec eas res quibus præscita ipressa sunt cãm esse profecto itelliget. Deum igitur omnia futura præscire q̃q̃ etiam per cõmunem

de deo concæptum clariſſimum ſit: tñ & a ſcriptura nonnihil afferamus Suſanam ergo
audiamus dicentem. Deus æterne qui abſconditorum es cognitor qui noſti omnia an-
teq̃ fiant: tu ſcis q falſum teſtimonium tulerunt aduerſum me. Dilucide aũt in tertio re-
gum non ſolum res geſtæ: ſed ipſum quoq; nomen regis complures annos prophetice
ſic conſcribuntur. Et conſtituit Hieroboam diem ſolemnem in menſe octauo quintode-
cimo die menſis in ſimilitudinem ſolẽnitatis quæ celebrabatur in terra Iudæ & aſcendit
in altare quod erat in bethel ut immolaret uitulis quos fabricatus fuerat. Et poſt pauca
& ecce uir dei uenit de Iuda in ſermone domini in bethel Hieroboam ſtante ſuper alta-
re & thus iaciente: & exclamauit contra altare in ſermone dñi & ait. Altare altare hæc di-
cit dñs. ecce filius naſcetur domui. Dauid Ioſias noĩe: & immolabit in te ſacerdotes ex-
celſorum: qui nunc in te thura ſuccendunt: & oſſa hoĩum incẽdet ſuper te: deditq; in die
illa ſignum dicens hoc erit ſignum quod locutus eſt dñs. Ecce altare ſcindetur: & effun-
detur pinguedo quæ in eo eſt. Deinde ſignificatur repente altare ſciſſum ac effuſam pin-
guedinem fuiſſe ſecundum ſignum quod homo dei dederat in uerbo dñi: apud Eſaiam
aũt qui multo ante captiuitatis tempora fuerat noĩatim de Cyrro mentio fit: qui capti-
uitati finem attulit. Hæc dicit dñs deus Chriſto meo Cyrro: cuius appræhendi dexterã
ut ſubiiciam ante faciem eius gentes & uires regum fundam: aperiam ante eum ianuas
& urbes non claudentur. Ego ante ibo & montes humiliabo: portas æreas conteram: &
uectes ferreos confringam: & dabo tibi theſauros abſcõditos: ut ſcias quia ego dñs qui
uoco nomen tuum deus Iſrael propter ſeruum meum Iacob & Iſrael electum meum:
quibus dilucide ſignificatur propter beneficia quæ populo contulit multarum ſibi gen-
tium regna diuinitus fuiſſe conceſſa. Apud Danielem quoq; Nabuchodonoſor per ima-
ginem futura regna conſpexit. Aurum nanq; aſſyriorum argentum parſarum: æs mace-
donum ferrum Romanorum imperium prætendebat. In eodem propheta de Dario ac
Alexandro & de quattuor Alexandri ſucceſſoribus: de Ptolemæo quoq; rege ægyptii q
cognominatus eſt Lagus his uerbis ſcribitur. Ecce autem hircus caprarum ueniebat ab
occidente ſuper faciem totius terræ: & habebat cornu inter oculos ſuos: & uenit uſq; ad
arietem illum cornutum quem uideram ſtãtem coram Vbal: & cucurrit ad eum in im-
petu fortitudinis ſuæ: cũq; appropinquaſſet prope arietem efferatus eſt in eum: & per-
cuſſit arietem: & contriuit duo cornua eius: nec poterat aries reſiſtere ei: cũq; miſiſſet cũ
in terram conculcauit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius: Hircus autem ca-
prarum magnus factus eſt nimis: cumq; creuiſſet factum eſt cornu eius: & orta ſunt
quattuor cornua ſubter illud per quattuor uentos cæli: De uno autem ex his egreſſum
eſt cornu unum: & factum eſt magnum contra meridiem. De Chriſto uero etiam mi-
nutiſſima prædicta fuiſſe non ignoramus: locum ubi natus ubi educatus eſt: receſſum
in ægyptum: miracula etiã quæ fecit: & quomodo Iudas eum tradidit. Hæc enim om-
nia argumento ſunt deum ab æterno cuncta præſcire. Ipſe quoq; ſaluator euerſionẽ hie-
roſymorum prædixit. Quorſum hæc? ut facilius enodare poſſimus quomodo ſtellæ
in ſigna factæ ſunt. Sic igitur ſiras eſſe in cælo ſtellas non ignoramus: ut & contrario
motu quin uniuerſum & alias tardius alias uelocius ferantur. ut hoc modo per uarios
earum aſpectus atq; coniunctiones tam uniuerſa q̃ ſingula non quidem homines (ex-
cedit enim omnino exquiſitiſſima motus ſtellarum ratio mentem hominum.) ſed uirtu-
tes quibus ut poſtea oſtendemus hæc ſcire neceſſe eſt percipiant. Cum autem homines
aut quibuſdam obſeruatiõibus: aut aliquorum ſpirituum & doctrina qui ordinem ſuũ
tranſgreſſi multa hominibus ſuggeſſerunt: nonnulla ſtellarum motu confuſius præui-

derint putarunt eas a quibus capiuntur causas earum esse reꝶ quas non efficiunt sed si-
gnificant de quibus oībus breuiter ac exquisite secūdum uires nostras dicemus: Propo
nantur igitur hæc ordine consideranda: quo pacto cum a sæculo futura deus oīa præsci
at libero nos arbitrio fruamur: & quō stellæ non sint humanarum reꝶ causa: sed solum
modo signa: & ꝙ hoīes exactam de his cognitionē habere nequeāt: sed uirtutibus quæ
superiore hoīe sunt hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo quænam cā fuerit ut de
us signa futuroꝶ ad cognitionē uirtutum expresserit. Primū igitur aggrediamur quod
gentilium sapientes in magnos intrusit errores. Cum .n. præscire deum uniuersa minime
negarent: necessario nos agere quicquid agimus crediderunt. Nā si ab æterno inquiunt
iniustum aliquid futurum deus præuidit nec scientia diuina falli potest erit oīno ille in-
iustus: nec possibile est iniustum eum non fore cum non possit aliter agere q̄ deus præ-
sciat: ex quo ad sequentia ēt nonnulli descendentes frustra culpari iniustos contendunt:
similiterq; de cæteris delictis & de uirtutibus opinantur. Vnde sequitur liberam non es
seᵌ hoīs uoluntatem si deus frustra præsciat: aduersus quos dicēdum ꝙ oīa deus ab æter
no uideat antecedentia sequentia causas rerum atq; effectus. Nec tn̄ omnium ipse causa
est: nā quemadmodum si quis temeritatem hoīs alicuius perspexerit quia ignorantem
eum cognouerit: & propter temeritatem eius non dubitet periculosa eum ac lubrica ag
gressurum itinera in quibus lapsus misere iacebit non effecit hūc ipse temerarium illi ho
mini lapsum: sic deus cum uniuscuiusq; uoluntatem præuideat hunc perperam illum re
cte acturum non ignorat. Nō ergo præcognitio futurorum causa: nec .n. ullo pacto ad
peccandum deus queq̄ impellit aut mouet: sed contra (dicam .n. etiam si absurdū mul
tis forsan uideatur id quod futurum est causa est ut deus euēturum illud præuideat: nō
ergo ideo fit quia præscitur: sed quia futurum erat præscitur. Distinctiōe autem hæc res
indiget. Nam si quis quando futurum aliquid dicimus sic accipit quasi necesse sit omni
no fore minime id ei dabimus. Nō enim dicimus quia proditor Iudas præsciebatur: ne-
cesse fuisse ipsum prodere. Si sic enim esset non uituperaretur ab his qui proditurū præ
uiderūt: uituperatur autem nimium quoniam potuisset ēt non prodere. Audi quid pro
pheta de ipso dicit: nec sit qui misereatur pupillis eius pro eo ꝙ non est recordatus face-
re misericordiam & persecutus est hominem inopem & mendicum & compunctū cor-
de mortificare: & dilexit maledictionem & uenit ei: & noluit benedictionem & elonga-
bitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit quasi euenturum sit: posset autem etiam
aliter fieri: hoc ipsum est quod dicimus: p̄scientiam .n. dei uerā non esse impossibile sim
pliciter est. Quæ ero cōtingentia sunt: quæq; accidere & nō accider̄ possunt: ea uel euētu
ra uel non euentura deus certe præuidit. Sed liquidius forsan hoc modo dicetur: si con
tinget Iudam prodere præsciuit hoc deus: si non continget similiter deus præsciuit: cum
ergo duo hæc contingentia sint: & potestas in Iuda sit: deus præscientia sua præuidit qᵈ
a Iuda eligetur nec præscientia dei ex contingenti necessaria fiet proditio. Si enim pona-
mus deum secum loqui possibile est Iudā proditorem fore. Sed contrarium quoq; pos
sibile est: q̄uis ergo contingens utrūq; sit: ego tamen uideo proditurum. Non enim si-
militer istud accipiendum est: quemadmodū si diceres præuidere deum hūc hominem
nunq̄ uolaturum: nulla enim uolandi potentia inest hoī: sed delinquendi & non delin-
quendi potentia inest. Cum ergo utrūq; possibile sit: qui rōni non obtemperat: is peiora
sequit̄. Qui uero rōne cuncta iccirco īquint ut rationi parcat: is uirtuti adhæret. Ille uo
luptate delinitus nihil de honestate curat: hic cōmuni conceptioni persuasus rationē an
teponit. Sic alter uoluptati resistere non potest qui laborem sufferre noluit: alter spernit

atq; repellit uoluptatem omnem: quia dedecus eius formidat. Quod uero præscientia dei nullam necessitatem nobis imponit: inde quoq; affirmari potest quia sæpius in scriptura pœnitentiam per prophetas mādasse inuenitur: nec cognouisse simulauit utrum conuerterentur delinqūtes an non: ut apud Hieremiā scribitur: Forsan audient & agent pœnitentiā: sed æqualiter utrūq; contingens a dictis esse ostendit ne præscientia sua palam facta audientes deiciat quasi necessario aliquit eorum futurū: sit nec in delinquentibus conuerti & non conuerti potestas insit: & hæc res peccandi causa foret & econtra si conuersionē eorum oino futuram prædixisset huiuscemodi prædictio dissolutionis cā fuisset: faceretq; ne uiriliter in uoluptate insurgerent: quasi emendatio uelint nolintue futura sit: Sic.n. prædicto impedimento futuri boni esse uidetur. Cū igitur perutiliter deus mundum gubernet merito futura cælauit: quoq; cognitio minime hoibus conducit. Si.n. malos futuros se præuiderent desperatione sui bonos dissolutione ac eneruatione distraherentur. Cuius rei gratia dictū esse in exodo arbitror quis fecit surdastrum & surdum & uidentē ac cæcum: an non ego dñs deus? Eundem.n. cæcum atq; uidentem fecit alterum ad præsentia alteq; ad futura. De surdastro uero ac surdo dicere alienū ab hoc proposito est. Non aūt ambigimus ea quæ in nobis non sunt causam esse interdum eorum quæ in nobis sunt. Facimus.n. aliqua plærunq; libenter aut non facimus quia nonnulla quæ uoluntatis humanæ non sunt præcesserunt. Si uero quispiam absolutam esse nostram uoluntatē putat ut nulla re præcedente uo'untas nostra hoc aut illud amplectatur: is mundi se particulam esse contineriq; ab uniuerso oblitus est. Sed de præscientia diuina q, nullā necessitatem agendi hoibus afferat breuiter ita dictū sit. Nunc ostendamus nihil humanaq; rerum a stellis effici: sed tantummodo significari. Primū igitur illud patet si quid a stellarum sextili ponamus aspectu qui hodie fiat efficeretur: nullo posse illud pacto præteritum esse: prius.n. efficiens effectu est. Nō ignoramus aūt eos qui hanc scientia: n profitentur multa præterita hodierna stellaq; propositione prædicere. Nam cū positionem Zodiaci diligenter in duodenas sedes diuiserint: gradusq; ac minuta singulis conuenientia domibus perspexerint: ac erraticas stellas cæteraq; ut solent apte collocauerint: & ortus atq; occasus aspectus & coniunctiones considerauerint nō solum futura uerum ēt ea quæ natiuitatem hois & conceptionem præcesserunt dicere conantur. Patris.n. fortunas & corporis eius prosperas aut econtra dispositiones similiter matris atq; fratrum ab hodierna positione percipi posse putant. Verum de gradibus domorum aliisq; huiusmodi postea dicemus. Nunc quasi exquisitissime omnia possint inuenire interrogentur: si res humanas necessitate agi stellarum putatis quomodo talis hodiernus aspectus ea quæ præcesserunt potuit efficere? Quod si hoc impossibile simpliciter est: inuenitur aurem uere dixisse astrologus de præteritis: patet nō a stellis illud effectum fuisse. Si quis igitur nonnihil ueri eam rem putat continere certe necesse est ut concedat non fecisse id stellas: sed solummodo significasse. Quod si quispiam obiiciet p̄terita quidem significari: futura uero a stellis effici differentiā ostēdat causam discriminis afferat. Quare quæ ad patrem matrem fratresq; pertinent præteritaque sunt hæc positio significat: futura uero quasi efficiens causa producit. Sed nullam huius rei causam afferre unq̄ uerisimilem poterunt. Quare nisi pertinaces sint nihil humanarum rerum a stellis effici sed forsan significari concedent: tanq̄ si non a stellis tam præterita q̄ futura: sed ab ipso deo per propheticam orationem quandam quispiam perciperet. Nā quemadmodum potestas humana ut diximus minime tollitur q̄uis deus quæcunq; facturi sumus præuideat: sic etiā signa quæ ad significandū diuinitus ordinata sunt liber-

tati nostræ

tati nostræ nequaꝗ officiunt sed est uniuersum cælum quasi liber quidā apertus omnia futura in se conscripta continens. Iccirco in oratione Ioseph quod a Iacob dicitur sic intelligi potest. Legi.n.inquit in tabulis cæli quæcūꝗ cōtingent uobis & filiis uestris. Forsan aūt etiam illud complicabuntur cæli: ut liber significatiuas futurorum rationes con signatas & ut ita dixerim adimpleras fore ostendit: sicut prophetias ēt adimpletas dici mus: cum iam euenerint hoc modo in signa secundum scripturæ uocē stellas factas arbitramur. Hieremias aūt ut hoīes ad se ipsum conuertat: utqꝫ formidinem quæ a signis impendet auferat: ac ut oēm forsan huiusmodi opinionem ab hoīum animo eiiciat. A signis inquit cæli non timeatis. Sed rursus alia rōne non efficientes stellas esse ostendamus. Concedentes igitur interim posse ab hoibus hanc scientiam comprehendi quærimus quō a multis natiuitatibus eandem rem contineri contendunt. Nā si patibulo mo riturum aliquem dixerint non a natiuitate sua id solummodo uerum ēt fratrum filiorū aliorumqꝫ attinentium immo uero ēt interfectorum posse intelligi credūt. Stultum mi hi certe uidetur in unaquaqꝫ tam multarum natiuitatum mortē unius esse contentam. Nescio aūt quomodo respondere poterunt si quis eos interroget. In una ne uniuersi po sitione iudæi oēs in lucem eduntur: ut necesse sit in octauo die oēs circuncidi: & statim in hanc uitam ingressi male uulneribus affecti medico egeant? Ismaelitas aūt qui in ara bia degunt tredecēnes cunctos circūcidi? Ita enim de ipsis traditū est: quomodo.n. hæc in quibusdam gentibus stellæ perpetuo faciunt: in quibusdam nunquam: & nulla profe cto ratio uerisimilis ut mihi quidem uidetur afferri potest. Verum cum multæ prouidendi uiæ ab hominibus excogitatæ sint ut augurium aruspicium somniorꝫ interpretatio: nescio cur alias oēs uias significare tantum genethlialogiā uero efficere putarunt: Si.n. futura cognosci possunt ut hoc sibi gratis concedamus. fiunt aūt inde unde cognoscuntur. Quare a stellis potius quam ab extis aut auibus aut somniis aut fulguribus & tonitruis producuntur? His satis demonstratū esse puto stellas non esse causas humanarum rerum. In præsentiarum perscrutemur an uerum sit exquisite loca stellarū & do morum posse ab hoibus inueniri. quod superius (nihil.n.oberat) dedimus. Afferunt igi tur Genethlialogici planetarꝫ loco exactissime inueniēda: ut & gradus & minuta & minutorum minuta non ignorentur: similiter non signum solummodo uerum etiam gradum & gradus minuta primæ domus quam ascendentem appellant recte teneri opor tere. Quomodo igitur cum una hora largo modo mediam signi occupet partem ascendentis minutum inuenies: cum tam minutam diuisionem tpis habere nequeas? Opus enim esset scire quota hora & minutis minutorumqꝫ minutis ex utero puer effusus sit. Alia.n. atqꝫ alia posse significari uolunt minimo tpis discrimine habito. In piscibus uero atqꝫ ariete per obliquam istorꝫ ascensionem signorum (hora.n. & tertia horæ parte ascē dere pene uidentur) minimam temporis partem magnam mutationem facere nō igno ramus: ut uel uigesima hora unius pars gradum ascendentis immutet. Sed hoc etiā eis concedatur. Demonstratum aūt esse scimus quemadmodum erraticæ ab occasu ad ortum feruntur: sic & fixas centum annis uno gradu moueri: & in hoc spacio temporis po sitionem signorum mutari: cum aliud sit intelligibile illud signum aliud quod quasi figura quædam est. At non ad figuram sed ad intelligibile aiunt omnia signum esse referenda: quod nescio quomodo comprehendere queant. Sed hoc etiam sibi cōdonemus: ut aut intelligibile signum comprehendere: aut a sensibili ueritas haberi possit. Quæ autem commixtione compositione ac cum temperie diuersorum aspectu uim fieri asse runt profecto concedent nullo modo sciri posse. Quomodo enim quantū diminuatur

a læsione maligni propter inspectionem benigni percipies? Et utrum auferat malignus quod a benigno conceditur quoniam locum eius aspexerit aut mutet aut imminuat: aut mixtura quædã inde fiat quis percipiet? Quæ oĩa si quis altius inspiciat facile credat nõ posse ista humano ingenio penitus percipi. Vnde si quis harum rerum periculum fecerit uidebit in pluribus errare q̃ ueritatem consequi genethlialogicos. Quãobrem Esaias ẽt quasi hæc oĩbus impossibilia sint ad filiam chaldæorum qui maxime ista profitẽtur ait: Adsint & saluam te faciant astrologi cæli anunciẽt tibi quid tibi a cidat: His.n. uerbis docemur uel diligentissimos in hac re chaldæos non posse prædicere quæ uelit unicuiq; genti deus attribuere. Hæc Origenes. Demonstratũ iam esse puto nec deos nec bonos dæmonas gentiliũ deos esse. Sed econtra seductores quosdã atq; maleficos nulli magis rei studentes q̃ ueritatis euersioni. Ita cũ magnos in genere hoĩum errores perseperint: fatorum ẽt necessitate falsa oẽs pene gentes deceperunt: a quibus erroribus nemo a sæculo q̃ dominus & saluator noster Iesus christus liberauit. Quæ oĩa iccirco in hac euangelica præparatione priora collocamus: ut rebus ipsis uideas qua fraude maiores nostri opprimebantur: & unde nos per solam euangelii doctrinam emersimus.

## EVSEBII PAMPHILII LIBER SEPTIMVS INCIPIT.

Repetitio gentilium theologiæ. Cap. I.

Is ergo Ita dictis atq; dispositis iam tempus est de philosophia hebræorum ac pietate uitæq; moribus differere. Nã quoniam falsam religionẽ gentium nõ absq; ratione spreuisse iam demonstrauimus: reddenda modo ratio est: quare sapiẽtiam hebraicæ scripturæ delegimus. Quod ãt nulla sit culpa a barbaris ueritatem uelle cognoscere alio tpe omnem philosophiã oẽmq; disciplinam a barbaris græcos accepisse ostendemus. Nunc uero aperire proposuimus ab hebræis solummõ ueræ pietatis fundamenta iacta fuisse. Cæteri.n. hoĩes cæteræq; gentes uniuersæ p̃ter hebræos nihil fere immortalitate animi sentientes: nec aliquid p̃ter hæc uisibilia cogitantes corporum uoluptate fœlicitatem terminarunt: adeo ut quasi maxima deorum uoluptas ab eis coleretur: ac pp uoluptatem uitam optabilẽ ducerent. Quare alii solem & lunã & reliquas stellas a quibus hanc uitã dari putabãt. Alii terræ fruges & reliquas mundi partes unde non paruã se uoluptatem capere uidebant deos & auctores oĩum rerum esse prædicarunt. Alii non ueriti sunt titillationem sensuum cupidinẽ & uenerem non sibi solum uerum ẽt cæteris diis proposuisse. Alii principes ac tyrannos, qui eis uoluptati fuerunt & uiuos adorarunt: & post mortẽ in cælũ ascendisse crediderunt. Alii malignos quosdã spiritus qui cupiditates eorum incendebãt & culti uoluptatibus explebant uenerati sunt. Alii huius religionis falsitatem perspicientes nõ esse deos oĩno arbitrati sunt: Alii multo impudentius cæteris summũ bonorum oĩum summãq; beatitudinem ipsam uoluptatem esse crediderunt: cui quasi supremæ deæ seruire perpetuo non erubescebant. Nã & eorum mulieres ut sacer apostolus dicit mutarunt naturalẽ fœminæ usum in eũ qui est præter naturã. Mares autem etiam similiter spreto naturali usu alter in alterum exarserunt: masculi in masculos turpitudinẽ operantes. & erroris eorum mercedem in se ipsis capientes. Ita græci simul & barbari docti omnes atq; indocti laudibus

& hymnis

& hymnis tam in deorum ſolẽnitatibus q̃ in publicis ſpectaculis uoluptatem efferebãt
Fornicationis.n.uitium eſt idolorum exquiſitio. Tãto.n.errore impliciti mala malis ad
debant. In nefandis nuptiis parẽtes cum liberis ac mares cum maribus ſceleratiſſime ui
tam trahentes: ac ipſas immanes beſtias turpitudinis cumulo longe ſuperantes. Quæ
oĩa a philoſophis & hiſtoricis ſuis cõfirmata ſunt.

Quod ſolum hebræorum genus ueram ſequebatur pietatem. Cap. II.

Olum aũt hebræorum genus inter tot tantoſq; errores ab uno uoluptatis col
lo tanq̃ hydra i diuerſa capita profuſos uerã pietatẽm ſecutum eſt. Hebræi.n.
ſoli pia ſanctaq; conſideratione primum elementa & quæ ab elementis cõpoſi
ta ſunt ſolem ſimiliter & lunam & cæteras ſtellas & cælum ipſum non ſolũ deos non eſ
ſe: uerum etiam aĩæ penitus expertia iudicarunt. Deinde qm̃ neq; a lapidibus caſu unq̃ ſi
ne artifice domus ædificari: ne pannus abſq; texente fieri: nec nauis ſine gubernatore na-
uigare poteſt: cum aĩalibus rationalibus atq; irrationalibus & ſubſtantiis aĩatis atq; ina
nimatis plenum hunc mundũ uiderent: non abſq; ſapientia dei hæc oĩa facta putantes a
magnitudine atq; pulchritudine creaturarum puritate mentis creatorem oĩum immor-
talem ipſum atq; inuiſibilem cognouerunt. Cum aũt non contẽnendam totius partẽ ho
minem eſſe uiderent partem eius præcipuam aĩam uidelicet uerum hoĩem corpus uero
quaſi hominis indumentum eſſe affirmarunt. Quare maiorem curam cultui aĩæ affer-
re non dubitarunt creatori hoc deo placere arbitrantes qui a genere hoĩum non corpo-
ris robore ſed animi ratione oĩa quæ in terris ſunt gubernari conſtituit. His fundamẽtis
iactis corpus quidẽ & quæ corporis ſuauia ſunt non maioris q̃ reliqua pecora fecerunt.
Animum aũt qui rationalis atq; intellectiuus eſt: quiq; ad ſimilitudinem dei creatus eſt
ſummo ſtudio excoluerunt: nec quicq̃ uerum bonũ præter bonorum oĩum largitorem
deum credentes extremum finem ſummãq; beatitudinem in cognitione atq; coniũctio
ne dei poſuerunt: qui ſolus humanæ uitæ rerumq; oĩum cauſa eſt. Quare illum ſolum
deum cognoſcere: illi ſe ſoli uitæ puritate coniungere ſtuduerunt: ac pietate ueraq; in de
um religione altiſſimi ſacerdotes genus electum atq; regium: & gens ſancta aliiſq; ſimi
libus appellationibus digni uiſi ſunt. Cur igitur repræhendendi nos ſumus: qui hæc græ
corum ægyptiorum phœnicum cæterarumq; gentium nugis præpoſuimus? In tantum
autem uirtutis multi ex genere ipſorum peruenerunt: ut angelorũ uiſione diuiniſq; ora-
culis non ſyllogiſmis neq; coniecturis inſtituerentur: ut quæ futura erant plærũq; gra-
tia dei repleti quaſi præſentia uiderent. Hæc ante q̃ græcorum nomen eſſet immo uero
etiam ante Moyſem & ante Iudæorum genus priſcis hebræis innotuerunt. Poſt enim
Moyſem a Iuda iudæi appellati ſunt. Hæbrei uero ab hebere: a quo Habraam originẽ
traxit multis ante Moyſem ſæculis abſq; lege aliqua ſcripta pie ſancteq; uiuebant: abſq;
doctrina legum oraculis ueritatem diuinis & mentis acumine magnitudineq; animi cõ
ſecuti. Primus uero apud eos eximius ille theologus Moyſes ſcripta reliquit: qui diuini
tus anteq̃ leges poneret maiorum uitas animis hominum impræſſit. Ita bonorum præ
miis & impiorum ſuppliciis ad amplexandam uirtutem & fugiendam impietatem ex-
hortatus leges tandem in medium propoſuit. Iudicauit etiam ne forte difficillima legis
præcepta iudæi ducerent atq; ab illis reſilierent priſcorum exempla eſſe proponenda: ut
omnibus pateret abſq; legum mandatis ſola ratione nixos optime maiores iudæorum
uixiſſe: atq; ideo non eſſe ſibi difficile uitas illorum imitari: ſi paria diuinitus conſequi
præmia deſiderarent.

Compẽdioſe non nullorum hebræorum uitæ narrantur. Cap. III.

On est autem ab re compendio uitas illorum a mosaica scriptura exceptas p
n currere. Nam quemadmodum ab ægyptiis ægyptiã a phœnicibus phœniciã theologiam & a græcis græcam: sic & ea quæ ab hebræis dicuntur ab illis ipsis petenda sunt. Non. n. aliunde q̃ a Philosophis opiniones philosophorum narrantur nec medicina ab aliis q̃ a medicis perdiscenda est: ut igitur hebræorum scriptura docet ante diluuium post primam originem hoïum multi iusti deoq; amici hoïes fuerũt: quorum primus nomen dñi dei sperauit inuocare: quibus uerbis ostenditur q; nihil aliud ille q̃ creatorem dñm & deum secutus fuit quem credebat non solũ uirtute sua a non simpliciter ante cuncta produxisse: uerũ etiam tãq magnæ ciuitatis dñm uniuersa regere atq; gubernare atq; ideo cæteris oibus cõtemptis sperauit inuocare nomen dñi dei. His duabus appellationibus creatoris atq; gubernatoris totius uirtutem amplexus. Quare primus homo uerus apud hebræos conscribitur. Enos. n. uocatus est quod latine uerus hõ interpretatur. Neminem. n. putant uerum esse hoïem præter eum qui uerum deũ & eo gnoscit & pie colit: alios uero nihil a pecoribus differre arbitrantur: quia uidelicet ueluti bestiæ ad terram proni uentri & ueneri obediant: quorum alios lupos: alios canes: alios porcos: alios serpentes uaria quadam uitiorum similitudine scriptura iudæorum appellare consueuit. Quemadmodum & q̃ communiter genus hoïum appellandum est cõmodissima similiter uoce appellatione Adam significauit quo nomine a terra natus designatur. Primus igitur iustorum Enos qui primus nomen dñi dei sperauit inuocare: & certe semper atq; cõtinue dñi dei nomen inuocare: id profecto est summa extremaq; beatitudo. Illum nos uitum non fallaces gentilium heroas imitandũ arbitrantes optamus: illud nobis auxilio saluatoris nostri contingere ut nomen eius firma spe perpetuo inuocare queamus. Post istum quidam alius ambulabat cum deo & non inueniebatur quia propter uirtutem eius transposuit eum deus. Is certe perfectus homo in deo est qui periculosa multorum colloquia fugit. Si. n. forum curiam theatraq; aliquis sequitur. i. ipso malignitatis profundo submergitur. Is aũt hominibus inuisibilis est: neq; ab ipsis facile inuenitur: qui deo charitate coniunctus ab eo solo cognoscitur: hunc hebræi Enoch appellant: quod nomẽ latine gratiam dei significat: cuius solius mutationem diuinitus mihi concedi magis opto q̃ omnium simul qui uirtutis cultores apud gentes narrãtur fuisse. Tertius uir iustitia eximius in sæculo suo Noe fuisse perhibetur: cuius quanta fuit uirtus & pietas hinc cognoscitur: nefanda malignitas uniuersum genus hoium: tunc occupauit. Nam & gigãtes illi qui per ora oium uolitant impiis factis quod adhucusq; prædicatur deo pugnam. i. uirtuti & pietati non erubuerunt inferre. Et qui eos produxerunt siue immortales quidam siue mortales maleficia quædam artificia & magicam prauitatem primi excogitasse dicuntur. Quas ob res cum deus eodem omnes diluuio perdere statuerit unus cum suis in illo genere hominum Noe iustus repertus est qui omnibus ui aquarum submersis cum filiis suis simul ac nuribus mirabili quodam modo quasi semen humani generis cõseruatus est: quem utinam quasi uiuam quandã imaginem imitari nobis contingat: & hi quidem ante diluuium fuerunt post diluuium autẽ alii quorum unus altissimi dei sacerdos iustitiæ ac pietatis miraculo rex iustus lingua hebræorum appellatus est: apud quos nec circũcisiõis nec mosaicæ legis ulla mẽtio erat. Quare nec iudæos (posteris eni hoc nomen fuit) neq; gentiles: q̃m non ut gentes pluralitatem deorum inducebant: sed hebræos proprie nominamus aut ab Hebere ut dictũ est: aut quia id nomẽ transituos significat. Soli quippe a creaturis naturali ratione & lege innata nõ scripta ad cognitionem ueri dei transire: & uoluptate corporis contẽpta ad rectam uitã

peruenisse

peruenisse scribuntur: cum quibus oibus præclarus ille totius generis origo Habraam
numerandus est: cui scriptura mirabilem iustitiā quam non a mosaica lege (septima eni
post Habraam generatione Moyses nascitur) sed naturali fuit ratione consecutus sum
ma cū laude attestatur. Credidit. n. Habraam deo & reputatum est ei in iustitiā. Qua-
re multarum quoq; gentium patrem diuina oracula futurum: ac in ipso benedicendas
oēs gentes hoc uidelicet ipsum quod iam nos uidemus aperte prædictum est: cuius ille
iustitiæ perfectionē non mosaica lege sed fide consecutus est: qui post multas dei uisio-
nes legitimum genuit filiū: quem primum oium diuino persuasus oraculo circūcidit:
& cæteris qui ab eo nascerentur tradidit: uel ad manifestū multitudinis eoꝝ futuræ si-
gnum: uel ut hoc quasi paternæ uirtutis insigne filii retinentes maiores suos imitari co-
narentur: aut quibuscūq; aliis de causis. Non. n. id scrutādum nobis modo est: Post Ha
braám filius eius Isaac in pietate successit: fœlice hac hæreditate a parētibus accæpta: qui
uni uxoti coniunctus cum geminos genuisset castitatis amore ab uxore postea dicit ab
stinuisse. Ab isto natus est Iacob qui pp cumulatum uirtutis prouētum Israel ēt appel-
latus est duobus noibus propter duplicē uirtutis usum Iacob. n. athletam & exercentē
se latine dicere possumus: quam appellationem primum habuit: cū practicis operatio-
nibus multos pro pietate labores ferebat. Cum aūt iam uictor luctando euasit: & spe-
culationis fruebatur bonis: tunc Israelem ipse deus appellauit æterna præmia beatitudi
nemq; ultimam quæ in uisione dei consistit ei largiens: hoiem. n. qui deum uideat Israel
nomen significat: Ab hoc. xii. iudæorū tribus profectæ sunt. Innumerabilia de uita isto
rum uirorum fortitudine prudentia pietateq; dici possunt: quorum alia secundū scriptu
ræ uerba historice considerantur: alia tropologice ac allegorice interpretātur: de quibus
multi conscripserunt: & nos in libro quem inscripsimus de doctrina pusoꝝ uirorum.
Præter hos Iob iustū uerum pium innocuum ab omniq; malignitate alienū fuisse inue-
nimus: qui q̄uis iudæo generi non fuit affinis: pietatis tñ laude uel īprimis effertur. Ve-
rum Iacob liberi religione ac pietate communiti hebræoꝝ famam facile ad maius a deo
produxerunt: ut totius ægyptii principatus ab uno eorum Ioseph dependeret: qui casti
moniæ præmiis coronatus gubernatione tot tantarumq; ciuitatū suscæpta uirtutem he
bræorum manifestauit. Is suoꝝ insidiis ad seruitutem redactus tāto cumulo uirtutis re
fulsit: ut nemo possit rem oratione assequi: Aderat. n. ei libertas animi maxime robur in
uictum pudor eximius iustitia modestia prudentia summa: sed pietate in uerum deum
maxime præstabat: cūq; domini sui uxor (erat. n. mirabili corporis præditus formosita
te: qua adolescētia uirtutibus ornata insignis uidebatur) furore cupidinis acta uerbis ac
precibus persuadere non potuisset: manusq; iniustum inicere non dubitasset: præcæpta
parentū non oblitus rēq; ipsa hebræum se esse ostendens mulierem quidē magna ui rep
pulit: quasi aūt a rabida fera euaserit fuga salutem quæsiuit: cogitabat. n. atq; dicebat si
dñs meus domui suæ me proposuit quomodo ergo huiuscemodi rem turpissimam co-
ram deo faciam? his ille uirtutibus ad ægypti gubernacula diuinitus peruenit: quem uti
nam cæterosq; oēs de quibus diximus imitari possimus. Fuit aūt etiam hic hebræus nō
iudæus: nondum. n. iudæi fuerunt in multitudinem deinde magnam genus creuit: pau-
latimq; diligentissima norma uiuendi labebatur: & parentum pietas obtundebatur. Ita
post aliqua sæcula ægyptiorum conuersatione deprauati adeo fuerunt ut nihil ab ægy-
ptiis differre uiderentur. Tunc deus patrum suorum Moysem ad eos mittit: ac p cū in
auditis factis miraculis conuenientē iudæoꝝ moribus legē imposuit. Nā cū iam corru
pti uirtutē mutare non possent: alia manifeste mādauit: alia occultius suggessit: symbo

la umbramq̃ non nudam ueritatem conseruare ipsis præcipiens hoc pacto iudæorum disciplina a temporibus moysi cœpta usq̃ ad saluatoris nostri aduentum secundum uoces prophetarum durauit. Sic enim a Moyse aliisq̃ prophetis dictum inuenitur mosaicam legem usq̃ ad Christi tempora duraturam.

De Iudæorum theologia. Cap. IIII.

u Erum quoniam breui hebræorũ qui ante Moysem fuerunt uitas tetigimus & pietatis eorũ ad umbrationẽ edidimus: nunc theologica eorũ dogmata a Moyse aliisq̃ prophetis fundata consideremus. Primus igit̃ oium eximius ille theologus qui diuinas leges conscripsit cum pietati conuenientem disciplinã tradere uoluisset non cõmunibus atq̃ tritis exordiis usus est: sed nihil potius ducens q̃ priscorum generis sui theologiam ac recte uiuẽdi normam pertinere a deo secundũ hebræorum theologiam incœpit: nec ut ægyptii aut phœnices aut certe oẽs gentes multitudinem deorũ falso induxit sed a prima uisibilium oium atq̃ inuisibilium causa exorsus illũ docet creatorem esse uniuersi regem atq̃ dñm non solum quas ipse scripturus erat legum: uerum etiã naturæ ipsius cuius solo nutu a non ente simpliciter cuncta fuisse producta ostẽdit cuius uirtute oĩa quæ producta sunt gubernari docet: Primũq̃ oium cælum uerbo dei fuisse firmatum: & pondus soliditatemq̃ terræ præter naturam suã super aquas suspensam asserit: uerbo et dei solis stellarumq̃ motu diem ac noctem sibi uicissim succedere: legeq̃ diuina uicissitudines mutationesq̃ temporum anniq̃ uolutiões fieri lege dei atq̃ instituto in locis suis fluctuantia reuolui maria minime statutos audentia terminos pꝛ transire. Instituto similiter diuino innumerabilia plantarũ atq̃ arborum genera e terris germinare: ac ut breuiter dicam naturam oium matrem instituto dei seruiẽtem diuinæ legi semper parere. Non. n. casu aut fortuna neq̃ irrationali latione orbem circũuolui: neq̃ temere mundũ tantam tãq̃ pulcherrimam rem esse productum: sed dei esse creaturam & ab eo gubernari: ita legibus hoium naturæ leges antepos uit maxime deo uocare exhortatus. Nam si uniuersus mundus cælum sol luna stellæ oẽs terra & quæcunq̃ in ipsa sunt cuncta naturæ opera naturaq̃ ipsa creatori deo seruit. q̃to magis hoies ratione ac libero decoratos arbitrio obtemperari creatori decet? Germinet terra uirentẽ herbam & lignum pomiferum faciens fructũ & habens unũquodq̃ sementem secundũ speciem suã & statim non modo tunc sed usq̃ ad hunc diem paruit terra: parebitq̃ semper in posterũ. Producant aquæ reptilia animæ uiuentis & uolatilia uolantia sub firmamento cæli. & una cum uerbo nutuq̃ diuino opus effectum est: & eo instituto semper ita factitatur. Sint sol & luna cæteræq̃ stellæ in signa & tẽpora in dies & annos: neq̃ unq̃ hoc præceptum stellæ neglexerunt: sed incessabili mirabiliq̃ suo cursu dies & noctes tempora & annos conficiunt. Quã igitur ueniam hoies consequẽt diuina negligentes mandata: hæc illius theologia nos capit. Nihil. n. huiusmodi apud cæteras gentes inuenire possumus sed post hanc primã theologiam ad eã quæ secũda est ordine procedit: deoq̃ cognito necessariũ putauit homini esse cognoscere se ipsum. Quare deinceps quid homo sit quidq̃ ipsum in cognitionẽ & pietatem dei adducat: & qualis principaliter hois uita esse debeat docet. In aiam. n. & corpus hoiem diuidit: uerũq̃ hominem aia terminat quæ in corpore intellectualisq̃ substantiæ est tanq̃ ad imaginem dei creata: corpus uero terrenum & indumentum animæ esse confirmat: quibus tertiam partẽ addidit spiritum scilicet uitæ: qui uirtus quædam est: qua terrenũ corpus & quæ ad imaginem dei creata est aia coniunguntur atq̃ uniuntur. Nunc hoiem a deo creatũ in fœlicissimo paradisi loco bonis immortalibus pleno constitutũ legeq̃ dei munitum affirmat transgressione aũt diuini

diuini præcepti ad hanc miseram uitam peruenisse. Hac ille philosophiæ ueritate anteꝗ ponendas seriem legum aggrede etur auditores instruit. Non.n.fas est imaginem dei unde immortalitatem consecuti sumus uitiose uiuēdo despicere. Primitiua uero ueraq; dei imago uerbum suū est sapientia uita lux & ueritas per se ipsum existens: cuius imaginis mens humana imago est: propter quam ad imaginē dei facti esse dicimur. Ita necessarium duxit hæc legibus esse prægustāda. Recordari.n. profecto debemus quid nostri a terra sumptum in terrā reuerteretur: & quid melius deoq; simile ur cognoscamus quid sumus: nec uitiis eam partē nostri maculemus quæ ad imaginē dei facta est: utq; a perpetuo desiderio primæ illius beatitudinis pendeamus: & redire oībus uiribus diligēter conemur: præparemusq; nos ad iter quo illuc peruenitur unde diuini mandati neg ĩgentia decidimus. Ad hæc reȝ diuinarum atq; humanarum ille non humana doctrina sed dei uisione peritissimus nequam quēdam dæmonē inuidum atq; uersutum unicuiq; hoīum inhærere docet: quem serpentem ueneni plenum atrum tenebrosumq; appellat: qui salutis nostræ inuidus ad hunc usq; diem multos insidiis suis decæpit cuius fraude parentes quoq; nostri beatitudinem illam amiserunt. Quare uigilandum est semperq; aduersus malitiam eius insurgendum. Sed quid oportet hæc ita conscribere cum ipsum audire liceat non syllogismis neq; hominum callidis argumentis: sed spiritus sancti gratia cum magna uenustate atq; grauitate cuncta scribentem? In principio inquit fecit deus cælum & terram. & dixit deus: Fiat lux & facta est lux: Et rursus dixit deus. Fiat firmamentum: & factum est: Et paulo post dixit deus: Germinet terra: & germinauit: & iterum dixit deus. Fiant luminaria in firmamento cæli & diuidant diem & noctē & sint in signa & tempora & dies & annos & luceant super terrā. Præterea dixit deus: Producant aquæ reptilia & uolatilia: & factum est. Itē producat terra quadrupedes & reptilia & bestias terræ secundum species suas: & factū est ita. In his igitur oībus cum a scriptura dixisse deum dicitur nutum & uoluntatē diuinam non uocē syllabis prolatam ostendere uoluit: deinde uniuersum hunc repetens sermonē hic inquit liber cæli & terræ: qua die fecit deus cælū & terram & oīa quæ in ipsis sunt: huiusmodi hebræoȝ theologia est quæ uerbo dei creante uniuersa esse producta uerissime sola docuit: ad hæc non esse relictum mundū a deo gubernatione illius priuatū sed prouidentia eius rei asserit. Non.n. solum creauit cuncta uerum etiā saluator rex dux oībus præsidens oīa disponens dicit oīa eum uidere oībus adesse. Vniuersa inde gubernari docet. Similiter & qui post eum fuerunt prophetæ nonnunꝗ a persona ipsius dei exclamant. Deus appropinquans ego sum dicit dñs & deus de longe. Quid faciet occulte homo quod non cognoscam? nōne cælum & terram ego impleo. Nonnunꝗ a se ipsis hoc pacto interrogantes: quis aquam mensurauit? quis montes pondere ac ualles iugo firmauit? quis cognouit mentem domini? aut qs consiliarius eius fuit? Et rursus quis constituit cælū & extendit tanꝗ scænā. Et alibi eleuate oculos uestros ad alta & uidete quis ostendit hæc oīa. Et deinceps dñs deus qui fecit cælū & fixit illud: qui firmauit terrā & quæ in ea sunt: qui dat spiraculum populis qui degunt in ipsa & spiritū eis qui calcant ipsam. Et rursus. Ego dñs deus solus extendi cælū & firmaui terram nō est alius præter me. Et alibi sic dicetis ipsis: dii qui cælum & terrā non fecerunt perdant a facie terræ dñs qui fecit terram in fortitudine sua erexit habitabilē in sapientia sua & in prudentia sua extēdit cælū & adduxit nubes ab extremis terrarum fulgura fecit in pluuiam: & aduxit uentos ex thesauris suis. Et rursus quo ibo a spiritu tuo & ubi a facie tua me occultabo. Si ascendero in cælum tu illic es: si descendero ad infernū ades. Si sumpsero pennas meas diluculo & habitauero in extre

mis maris: etenim illuc manus tua deducer me. Hæc posteriores cõuenientia priscis di-
uinitus prædicabant. Sed eos ēt audias qui ante Moysem fuerunt. Dixit autem Habra
am ad regem Sodomorum. Extendam manũ meam ad altissimum deum: qui fecit cæ
lum & terram. Melchisedech quoq; dei sacerdos Habraam his uerbis benedixit. Benedi
ctus Habraā deo altissimo & benedictus deus qui fecit cælum & terram. Et Habraam
rursus pone manum tuam sub femore meo. & adiurem te per dñm deum cæli. Et subii-
cit dñs deus cæli & deus terræ qui cæpit me a domo patris mei: & a terra in qua natus
sum. Postremo in ipsa uisione. Moysi deus interrogatus quis esset diuino respõdet ora-
culo: Ego sum qui sum sic dices filiis Israel: qui est misit me ad uos: hæc breuiter ab inu
merabilibus excerpta sunt. Est ne igitur dignum gentiũ theologiam immo uero impie-
tatem cũ istis ullo modo conferre. quoq; alii nullum esse deum alii cælestia corpora cre
diderunt. Et stellas ignem in cælo fixas dicentes aut ignem uia & arte circũlatum loco
dei adorarunt: alii nulla dei prouidentia mundũ sed irrationali quadā natura gubernari
alii cælestia solum modo diuinitus regi: non aũt etiam terrestria: mundumq; sine ortu:
neq; ullo modo adeo productum: sed casu & fortuna constitutum esse: nonnulli ex ato
mis & inanimatis corpusculis esse conglutinatum asseruerunt.

De Verbo. Cap. V.

h Is ita dictis alteram quoq; personā a prima persona genitam non creatam he-
bræorum scripturæ significant quā uerbum sapientiā uirtutem dei appellant:
unde inquit Iob: Inuenta est sapientia: Quis aũt locus eius est? Nemo morta
lis uiam eius nouit. Et Dauid in psalmis: Verbo dñi cæli firmati sunt. Et Salomon ex p
sona ipsius sapientiæ. Ego inquit sapientia consilium & cogitationē constitui. & dñs pos
sedit me in initio uiarum suaᵹ ad opera sua. In pricipio anteq̄ terra facta est anteq̄ abys
si producti anteq̄ montes firmati ante oẽs colles genuit me. Et alibi. Quid aũt est sapiē
tia & unde nata sit dicam & non occultabo. Spiritus ipsa est intellectualis sanctus uni-
genitus omnipotens oĩa penetrās: uapor. n. est uirtutis diuinæ & fluxus gloriæ oĩpoten
tis uerissimus fulgor æterni luminis & immaculatũ speculum uirtutis diuinæ ac bonita
tis eius imago ab extremo ad extremum oĩa transiens ac oĩa recte gubernans quod qui
dem diuinũ uerbum a patre ad hoĩum salutem missum scriptura confirmat. Quod deũ
& dñm. i. creatorem & gubernatorem a Moyse prophetisq; appellari conspicimus. Ve-
nit aũt ad hoĩes homine assumpto a patre missum pp salutem nostram. Misit. n. uerbũ
suum inquit & sanauit eos. Vnde doctrina ēt euangelica propheticā & paternā hebræo
rum renouans theologiam hoc pacto incipit: In principio erat uerbum & uerbum erat
apud deum & deus erat uerbũ: hoc erat in principio apud deũ oĩa per ipsum facta sunt
& sine ipso factum est nihil. Quod factũ est in ipso uita erat & uita erat lux hominum.
Merito igitur eodē spiritu Moyses plenus facto cælo & terra quasi cũ filio suo uerba cõ
ferentem sic deum patrē introduxit dicentē: Et dixit deus: Faciamus hoĩem ad imaginē
& similitudinē nostram. Quod plasmasti ēt occultius significauit dicēs. Ipse dixit & fa-
cta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Aperte nāq; patris ad filium ordinē atq; manda-
tum more humāo (nec. n. aliter poterat) expressit. Nemo. n. negabit oẽm qui aliquid di
cit ad aliũ dicere: & qui mandat ac præcipit alii præter ipsum mandare atq; præcipere.
Manifestius aũt Moyses duorum dñorum patris uidelicet atq; filii mentionem fecit di
cens. Pluit dñs a deo sulphur & ignē: & Dauid similiter. Dixit dñs domino meo sede a
dextris meis. Donec ponā inimicos tuos scabellũ pedum tuorum. Et paulo post æter-
nam illā & ineffabilem generationem uerbi designare desiderans ait. Ex utero ante luci-
ferum

ferum genui te. Hæc ita se habere non solum uetus scriptura occultius(non.n.oés tunc ferre poterant)uerum et noua ipsis quoq; solaribus radiis dilucidius predicat: quamuis nonnulli iudeorum sancti gratia spiritus carentes aliter interpretati sunt: a quibus non nulla ponam icciirco non inutilia quoniam non effusum in aera uerbum dicunt nec spiritum nõ subsistẽtem sed diuersas personas probe sicut & nos: male autem quia diuersas quoq; naturas opinatur. Philonem ergo audias scripturæ uoces interpretatione sua explicantem quamobrem inquit quasi de altero deo dicitur in imagine dei feci hominẽ: Per pulchre id diuinitus scriptori fuit inspiratum. Nullum.n.mortale ad supremum patrẽ tanq̃ imago conferri potest: sed confertur ad secundũ deum qui primi uerbum est. Necesse enim erat rationalẽ uim a deo uerbo aia hominis imprimi. Deus.n.qui supra uerbũ est ita supremus est ut nulla rationalis natura similitudinẽ eius possit recipere. Hæc in primo quæstionum libro Philonis dicta sunt: qui in primo de agricultura uerbũ dei filium quoq; dei appellare his uerbis non dubitauit. Hæc uniuersa pastor ille & rex deus iure gubernat. legẽq; statuit. rectum eius uerbũ & primogenitum filium qui curã totius gregis quasi maximi regis lux diligenter suscæpit. Idem in secundo qui dubitandi rubborem effugere uelit: audacter dicat nulla re materiali machinam mũdi conseruari: sed uerbo æterni dei sempiterno quod a mediis ad extrema: & ab extremis ad media protensum inuictũ naturæ sustinet cursum fouens ipsum atq; conseruans: quasi uinculũ quoddam pater qui genuit ipsum constituit. Merito igitur nec terra unq̃ aquis summergetur: nec ignis extinguetur nec cætera peribunt: cum uerbum dei uocale inter muta elementa constitutum oia conseruet. Hæc Philo. Nõne igitur uera hæc nostra sunt qui uerbo ac sapientia dei oia producta esse predicamus: falsa uero illa quæ nec uerisimilitudinem ullam habent: & inter se contraria sunt. Tales enim milesius aquam originem rerum dicit Anaximenes aerem. Heraclitus ignem: Pythagoras numeros Epicurus atq; Democritus indiuidua quædam corpuscula. Empedocles quattuor elemente: hoc dei uerbum magni consilii angelum lucem ueram iustitiæ solem etiam nominãt. Tertio spiritus additur sanctus a scriptura quem sicuti patrem & uerbum suũ eadem dignitate atq; honore honorari præcipit. Tertius igitur a patre spiritus esse ostenditur tanq̃ a patre p sapientiam elucens: post hãc æternam dei substantiam rationales uirtutes nec numero nec specie nobis notas sed solum uisibilium proportione(alia.n.gloria solis est: alia luna: alia stellarum scriptura iudæos; non ut deos sed ut ministras honorandas ostendit. Et mortali quidem naturæ stellarum numerus omnino ignotus est. Deus uero multitudinem etiam intelligentiarum & nomina non ignorat. Scribitur enim qui stellarum multitudinem numerat: & omnibus ipsis nomina imponit: innumerabilia enim genera profecto & intelligentiarum & stellarum sunt: deo autem omnia numerata sunt: de ipso enim dicitur mille milia ministrabant ei & decies milies centena milia coram eo assistebant. Cũ enim numerum uideatur aliquẽ nominare numeratas illas ostendit esse uirtutes a deo. Cum uero tantam numeri quãtitatem dixerit ignotum nobis illum numerum propter innumerabilitatem suam esse ostendit. Sed de substantia earum sic psalmista scriptum reliquit. Domine deus meus q̃ uehementer magnificatus es cõfessionem & decorem uidisti amictus lumine sicut uestimento extendens cælum sicut pellem: qui facis angelos tuos spiritus & ministros tuos ignis flammam. Noli credere de hoc corruptibili igni dicere nec de irrationali aere atq; spiritu: sed altius quidam atq; sublimius: necesse enim est cum a sensu nostro uerba prodeant transferantur non proprie de intellectualibus dici: unde ipsum quoq; deum spiritum & ignem & lucem & huiuscemodi nominibus significa

mus. Virtutes autem illas angelos archangelos spiritus celestem exercitum pricipatus potestates tronos dñationesq; nūcupamus: Quarum oīum iustitiæ solem & sanctum spiritum ei annexū una cum deo ac patre creatorem atq; gubernatorem scriptura cōfirmat: quem unū deum ab uniuersis sicuti patrem ac dñm hymnis glorificandū propheta præcipit dicens. Laudate dñm de cælis: laudate eum in excelsis. Laudate eum oēs angeli eius: laudate eum oēs uirtutes eius. Laudate eum sol & luna: laudate eum oēs stellæ & lumen. Laudate eum cæli cælorum & aquæ quæ super cælū sunt laudent nomē domini. Quia ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in æternū & in sæculū sæculi præceptum posuit & non pteribit. Hæc hebræorū dogmata merito erroribus gentiū spretis complectimur uirtutes cælorū ut dei ministros honorantes. Solū aūt deum & uerbū ac spiritum eius qui cælū & terram ac oīa quæ in ipsis sunt creauit & a nihilo simpliciter produxit ut hebræorū doctrina occultius & euangelica expressius pcipit colimus atq; adoramus. De Contraria. Cap. VI.

Vnc consequens esse uidet̃ ut qualem hebræi de cōtraria uirtute doctrinā tradiderunt perspiciamus. Virtutes igitur ministrantes & spiritus qui ad ministerium mittuntur propter eos qui æternæ cōsecuturi uitæ sunt hæreditatem sanctos dico angelos dei diuina luce frui ac iccirco luminaribus cæli cōferri docti a scriptura credidimus. a quibus peruersi quidam spiritus cum sua nequitia diuinā lucem suscipere nequiuerint tenebræ factæ sunt. Quorum primum qui et aliis defectionis causa fuit qm̃ penitus propter impietatē suam in terram decidit: quiq; totius uenenosæ prauitatis auctor est sponte a lumine ad tenebras lapsum draconem serpentemq; lætiferi ueneni productorem atrocem bœluam & leonē humanis carnibus uiuentem ac deniq; basiliscum scriptura solet appellare. Causa uero qua lapsus est furor mentis & arrogātia hoc pacto dicitur fuisse quomodo decidit de cælo lucifer qui mane oritur contritus est in terrā: qui mittit ad oēs gentes: tu aūt dixisti in mente tua in cælum ascendam: super astra ponā sedem meam: & ero altissimo similis. Et rursus hæc dicit dñs quoniam exaltatum est cor tuum: dixisti deus ego sum & domicilium dei habito. Et iterum in mōte dei natus es inter igneos lapides immaculatus in diebus tuis: ex quo die creatus es donec iniustitiæ inuentæ in te sunt. Exaltatum est cor tuū in pulchritudine tua: corrupta est scientia tua cū pulchritudine tua propter multitudinem delictorum tuorū in terram deieci te: His uerbis apertissime cum superioribus illum uirtutibus conuersatum fuisse docemur. Et qm̃ ceruices extulit pp arrogantiam decidisse: sub quo innumerabiles quidā sunt spiritus simili impietatis errore pro lucida diuina regia beataq; habitatione ad cōuenientia sibi ac oibus impiis loca tartari sententia dei depulsi. Quæ loca abyssum diuina scriptura & tenebras: non has: sed quas diuina uerba intelligunt solet appellare: ex numero quoq; multi exercitationis hoium gratia in terra & regione quæ sublima est derelicti erroris humani & impietatis gentium concausa simul fruerunt: quibus interdum noia indit scriptura malignos spiritus & dæmonas potestates & principatus mundi huius appellans iterdum symbolice cum pium atq; religiosum uiq; ne multitudinē dæmonū formidet hortetur. Super aspidē. n. ait ambulabis & conculcabis leonem & draconem. Signum autē est deum ab ipsis odio haberi eiusq; uoluntati repugnare: qm̃ se ipsos deos putari cupiunt: & dei cultū in se transferre conant̃ diuinationibus atq; oraculis tanq̃ incentiuis stultos allicientes quos a deo rapientes ad profundū impietatis detrudūt. Solis aūt hebræis malicia illorum a priscis fuit intellecta temporibus apertissime damnantibus oēs deos gentium dæmonas esse. Nunc autem dei gratia per saluatoris nostri euangelicā doctrinam

ctrinam uniuersis orbis uinculis dæmonum solutus deum uerum glorificat.

### De Hominum natura. Cap. VII.

s

Ed phœnicum quidem ac ægyptiorum theologia casu hoīum cæterorumq; aīalium productionem factam e terra dicebat: nullū inter rationalem aīam & irrationalem substātiam discrimen arbitrata: quibus abiectis hebræos laudamus qui pulcherrime ac sapientissime ac ideo uerissime de prima hoīum productione docuerunt duplici quadam natura constiturum esse hoīem asserentes: cuius altera pars cū incorporea: & immortalis sit: uerus homo existit ad imaginem & similitudinē dei: nō fortuna & casu: sed a deo ipso creatus. Voluit.n. suprema oīum causa non carere rationabilibus terram animalibus: ut non solum a cælestibus uerum etiam a degentibus in terra maiestas sua laudaretur. Itaq; dixisse deum scriptura testatur. Faciamus hoīem ad imaginem & similitudinem nostram: & fecit deus hoīem ad imaginem & similitudinem suam fecit eum. Et rursus: Formauit igitur deus hoīem de limo terræ: & inspirauit in faciē eius spiraculum uitæ: & factus homo in aīam uiuentem: quem textum iudæus Phylo exponens his uerbis utitur. Cæteri quidem ab æthera natura mentem nostram constare dicentes, ætheri affinē esse hominem uoluerunt. Moyses aūt ille nulli creaturarum rationalem aīam similem: sed nomisma dei uerbo suo īsignitum esse uoluit. Inspirauit.n. deus inquit in faciem eius spiraculum uitæ: & factus est homo in aīam uiuentē: Et quoniam necesse est mittenti missum similem esse: iccirco ad imaginem dei hō: non ad imaginem creaturarum alicui factus esse asseritur. Anima igitur hominis uerbo dei designata: necesse fuit corpus quoq; ad fulgentissimas partes mundi uisum erigere. Hæc Philo. Non ergo absq; causa cætera quidem animalia nutu diuino uel a terra uel aquis prorupisse. Solus autem homo ad imaginem & similitudinem dei factus asseritur. Quare solus omnium quæ sunt in terra rationis participes principari ac regere leges ferre artesq; inuenire potest. Sola enim hominis intellectualis anima ac rationalis est: reliqua omnino mortalia ad seruiendum homini facta sunt. Præest.n. uniuersis quasi dominus atque dux homo rationis uiribus robustiora corpore domans: iccirco prudentiæ iustitiæ aliarumq; uirtutum capax est: & ad cælestia se ipsum extollēs stellarum cursum orbiumq; uolutiones ita quærit: ut cælestem se esse argumētum præbeat. Quod autem sibi circūiacet terrenum corpus opus & ipsum dei est de terra sumptum & in terram reuertens. Qua propter oportet sicut pecoris cuiusdam ita corporis hominem curam habere: alereq; colere ipsum seruum ut ad huius uitæ ministerium perutilem: dn̄m uero interiorē: quasi dei affinem uehementius amare ac honorare: quoniam & a prima causa honoratus est: homini igitur sic diuinitus ornato idoneum deus largitus domicilium fuit. Ipse autem sua sponte diuini contemptu præcæpti ī domicilium mortale decidit: propterea pietatem esse adhibendam censemus: & uirtuti dandam operam: ut delictum nostrum deleamus: & ad primum redeamus statum. Non.n. in terris finem homini esse constitutum: sed illic unde resilit restitutione imaginis quam deprauauimus: huiusmodi sunt q̄ de natura hominis hebræorum doctrina antea q̄ græci omnino essent philosophata est. Græci uero heri uel nudiustertius nati nonnulla e barbaris multa ab hebræis ut progredientes monstrabimus furati sunt.

### Quod natura non est genita. Cap. VIII.

u

Erum quoniam hebræorum ueritas unum creatorem omnium deum cognoscit: ipsius quoque subiectæ corporibus substantiæ quam hylen appellare solent. Innumerabiles uero tam barbari q̄ græci contra opinantur: Alii maligni-

tatis fontem esse hylen nec genitam nec corruptibilem dicentes: alii natura sui absq; qua
litate funguraq; asserētes uirtute diuina mundum ab ipsa formata asserūt. Rationibus
demonstrandum est solam hebræorum opinionem non falsam esse. Vtar autē ut soleo
non meis sed alienis. Dionysius igitur in primo aduersus Sabelium hæc de proposita q̄
stione reliquit. Nō sunt absq; scelere illi qui materiam primam ad fictionem totius deo
subiecerunt: quam dicunt cum passibilis mutabiliq; natura sit diuinitus ad generationē
oīum alterari. Sed ostēdant nobis unde similitudo ac dissimilitudo materiæ primæ ad
deum est: necesse.n.est si positionem sanum uolunt sustētare superiorem quendam deo
excogitare: quod nefandissimum est præterea cum non genitum esse similiter de utroq;
dicatur & aliud alterum ab altero sit: unde id ipsis aduenit? Nam si non genitus deus p
se est & ipsum non genitum esse ut quispiam diceret substantia sua est non erit non ge-
nita hyle. Non.n.idem est deus & hyle: quod si utriq; est quodcūq; est.i.deus quidē de-
us: materia uero prima materia. Inest autem utrisq; nō genitum esse: patet aliud esse ab
utroq; & utrisq; prius atq; superius. Ad hæc causam reddi postulabimus: quamobrem
cum utrunq; non genitum sit deus quidem impassibilis immutabilis immobilis atque
actiuus est: materia uero prima econtra passibilis mutabilis mobilis omnis alterationis
recæptiua. Quomodo autem etiam apte conuenerunt? utrum ad materiæ primam na-
turam adaptauit se deus cum ab ea mundum fabricatus est an ecōtra? Sed hoc ultimū
impossibile. Non enim potest res insensibilis accommodare se ad artificem: Primum au
tem penitus nefandum si quis putet sicut artificem ad materiæ aptitudinem primā cau
sam se accommodasse. Relinquitur ergo ut a dei sapiētia uaria & ut ita dicam multifor
mis formarū scilicet omnium recæptiua hyle producta sit. Multa dici possuat: sed mo-
do non est nobis hæc quæstio proposita: meliores tamen sunt qui hæc dicunt q̄ qui in-
numerabiles deos alium aliud creasse contendunt. Hæc a Dionysio sumpta sufficiant:
nunc Origenem audias. Si quis autem putat non posse deum absq; subiecta inquit ma
teria quicq̄ efficere quoniam nec statuarius absq; lapide statuam nec lignarius faber sine
lignis togendus est si arbitratur deum posse quicquid uelit. Eo enim pacto quo sicuti
uult ad totius ornatum ineffabili uirtute absq; sapientia qualitates non entes producit:
quod omnes qui prouidentiam fatentur concedunt: substantiam quoq; quanq̄ uult pro
ducere potest? Mihi autem uidetur qui hæc dicunt fortunam quoq; deo annectere: qui
nisi materiam primam forte repperisset non esset auctor nec pater nec creator & domi-
nus uniuersi: præterea unde factum est ut sufficiens ad uniuersa fingenda nec superflu-
ens aut defficiens materia subiecta sit: sequitur enim necessario a prouidentia quadam
deo superiore ne scilicet ars dei perderetur si non haberet materiam artificii suscæptabi-
lem deo materiam esse subiectam. Vnde aūt oīum quæ deus uult recæptiua materia es
se nisi eam deus talem qualē uoluit produxisset. Sed non genitam esse materiam suppo
nentes sic aduersus eos insurgemus: si nulla prouidentia deo materiam nō subiecit: quæ
tamen ei subiecta est quasi per prouidentiam esset subiecta. Quid præstantius factum
est q̄ ea quæ casu fiunt? Quod si non est a deo producta materia cur mundum ab eo
formatum dicunt? an quia tantam mundi fabricam nisi a sapientissimo artifice non po
tuisse fieri credunt? Sed materiam quoque tantam atq; talem ut corporalium rerū for
mas omnes possit suscipere non nisi ab omnipotente sapienteque artifice fuisse creden-
dum. Cum autem obiiciant neminem posse artificem absque materia quicquam fa-
cere: sciant se multo dissimilia dicere. Prouidentia enim semper hominum artibus
materiam subiicit. Hæc aduersus illos dicta sufficiant: qui quoniam inuisibilis terra

informisq;

informisq; dicitur: iccirco materiam primam non genitam existimarunt. Haec Origenes. Philo aūt iudæus de hac quæstione sic scripsit. De quantitate autem substantiæ utq; facta sit dicendum est ad formatioñe uniuersi tantam materiam deum creasse ut nec su perflueret nec deficeret: absurdum. n. est hunc uel illum artificem diligentissime de quantitate materiæ sufficientis præcipue in preciosa materia prouidere: deum uero qui numeros & mēsuram oīum nouit minime de hoc prouidisse. Ausim igitur exclamare nec plu ri nec pauciori materia ad creationem mundi opus fuisse. Non. n. integer ex oībus partibus mundus esset si non a sufficienti materia esset formatus. Sed cum prudentis proprium artificis sit antea q̄ incœpit sufficientiam materiæ prospicere: homo quidem mortalis errare potest: ut nonnunq̄ deficienti materiæ additamenta quærat: nonnunq̄ ablationem a superfluēte. Deus uero cui nihil deest quiq; oīa potest ad unguem sufficientē produxit hylē. Sed qui cauillari uolunt argumenta multiplicant: qui uero philosophari ueritate rerum contenti sunt. Hæc etiam Philo. Maximo uero insigni apud christianos uiro liber quidam de materia scriptus est: unde nonnulla mihi sumenda esse uideo ad exquisitam quæstionis decisionem. Credo inquit te quoq; ipsum uidere duo non genita simul esse non posse: quis illud addidisti alterum ex duobus necessarium uideri aut separatum esse deum a materia aut coniunctum. Si igitur coniunctum esse quidam uoluerit dicere: unum non genitum dicet. Nam si cōiuncta simul sunt duo non genita esse nō possunt. Sed sicut consequētur dicimus unam rem genitam hoīem esse multis partibus constitutum: sic necesse est si non est separatus a materia deus: unum non genitum dicere: sin uero separatum quis dicet: necesse erit aliquod inter eos esse discrimen quo differentur: non. n. potest aliud ab alio distare: nisi tertium quoddam sit quo distare dicātur. Istud aūt ulterius progreditur. Nam si tria dabuntur ingētia: similiter de ipsis quæ ram: & si cōiuncta quis dicet: superiorem referam rōnem sin uero separata: quartum necessario introducet: quæ separatio efficitur. Sed illud forsan quispiam cogitabit: nec separatum esse deum a materia: nec rursus cōiunctum: sed esse in materia uelut in loco & materiam in deo tanq̄ continens. Erit ergo a materia circūscriptus deus: cūq; ipsa in stabilitate sua huc atq; illuc feratur ipse quoq; mutabilis erit. Præterea si materia informis fuit: ornata uero formis ad melius a deo mutata: deus quoq; erit i re locoq; informi. Ad hæc interrogandum est utrum deus replebat materiā an in parte aliqua materiæ fuit: nā si in parte fuit minor multo q̄ materia est: si totam replebat quō eam transmutando for mauit? necesse. n. est aut contractum illud formasse: quod sui cōtractione uacuum fuit relictum: aut se quoq; ipsum una cum materia trāsformasse. Quod si materiam esse in deo quispiam dicat similiter quærēdum est utrum quasi separata ut uolucres in aere an ut in loco. Si. n. separatam ut uolucres in aere dixerit partibus ergo deus: immo rē ipsa scissus: scindi. n. differariq; necesse est ad receptionem aliorum. Sin uero ut in loco cū deformis materia per se sit nec a prauitate aliena erit deus deformitatis & prauitatis locus: quod cogitare nefandissimum est. Ita cum hylē ingenitam putes ne malorum causa deus esse uideatur: malignitatis receptaculum deum dicere cogeris.

## Quod materia non est causa malorum. Cap. IX.

I ergo materiā non genitam pricipaliter diceres multis rōnibus impossibile id esse demonstrarem: uerum qm̄ malorum ipsam cām esse opinaris: & ex hoc ēt induceris ut non genitā credas: ad hoc uertēda mihi oratio est. Si enim adaperiam quo pacto mala fiant ostendamq; non esse possibile quin malorum auctor deus sit si materia ei aliunde ad creandum subiicitur: opinio hæc funditus euertitur: Sine qua

litatibus ergo coæternã deo fuisse materiam: unde mundũ istum creauit opinaris: Sic
prorsus. Si ergo sine qualitatibus materia fuit: sunt aũt in mundo qualitates: quia a ma
teria diuinitus factus est: qualitatũ profecto deus ꝓductor est. Ita mihi uidetur? Qua
litates porro non a subiectis qualitatibus factas esse: & aliud a substantiis dicis. Ita opi
nor. Si ergo nec a subiectis qualitatibus eductæ a deo qualitates: nec a substantiis quo
niam substantiæ non erant: a non ente simpliciter creatas diuinitus fateri necesse est. fal
so ergo abs te in superioribus dicebatur impossibile esse a nõ ente: simpliciter fieri quicq̃
a deo quod tanto absurdius uidebitur: quanto si diligẽtius quispiã consideret: uel hoies
qui maxime ex aliquo facere uidentur a non ente quædam producere. Architectus. n. ur
bem facit ex non urbe: & templa ex non templis. Quod si quia substãtia subiecta est ar
chitecto: iccirco ex ente ipsum facere opinaris: non parũ erras: non est. n. substantia quæ
urbem facit: aut templa: sed ars quæ circa substantiam est hæc autem q̃uis ex arte fiat q̃
in hoie est: non est tñ in lapidibus: sed forsan dices ideo non esse ex non ente artem qua
urbs constat: quia fit ab artificio quod in artifice est. Ego uero tibi respondeo artem illã
quæ in homine est non ab alia quadam arte sed a non ente in homine fieri. Accidentia. n.
oĩa in substãtiis & fiunt & sunt. Homo. n. sine ullo artificio existit: ars uero nulla erit ni
si prius hominem esse intelligamus. Quare ars a nõ ente in homine facta necessario est:
ꝗ si hominibus hoc modo se habet: quomodo non oportebit deum non solum qualita
tes uerum etiam substantias a non ente simpliciter arbitrari posse creare? Si enim aliqd
ex non ente simpliciter posse fieri a deo fateris: substantias etiam a nõ ente simpliciter ab
eo posse fieri concedas necesse est. Verum quoniam apprime audire desideras unde ma
la oriantur: quæro abs te utrum substantias aut qualitates substantiarum mala opina
ris? Qualitates substantiarum arbitror. Materiam autem absq; qualitate ac deformem
fateris? Dictum memini. Si ergo substantiarũ qualitates mala sunt: & materia sine qua
litate est: deusq; omnium qualitatum creator cõceditur: erit malorum omnium auctor
deus. Quare si abs te materia non genita ponebatur: ut malorum causam deum dicere
non cogereris: cogeris autem hoc facere: multo magis materiam ei ad creandum subiici
ens frustra id certe opinaris: hæc sufficere mihi uidentur: nisi tu aliquid habeas: ego si cõ
tentionis non ueritatis cupiditate uerba hæc faceremus: nihil amplius quærerem. Verũ
quoniam charitas est quæ nos mouet & utilitatis proximi causa disputamus: altius de
his differendum arbitror: & quoniam nihil aliud q̃ ueritas quæritur quoquo modo pu
tas facilius atq; dillucidius id fieri posse. Sic oratione utaris ut non tibi solum uerum &
mihi magnum conferas fructum. Sed quoniam qualitates esse mala superius diximus
nunc substantias potius quasdam mala esse arbitror. Quid tu substantiam dicis? non
ne illam quæ ita per se existit ut nullo modo indigeat ut existat? Sic omnino. Malum
autem actum alicuius esse opinaris? an quomodo? Actum profecto. Nonne igitur ac
tus agentis est? Est prorsus. Cum autem nihil agens sit: putas tu actum esse posse? mi
nime. Si ergo substantia nulla re alia indiget ut existat: mala uero actus sunt: & om
nes actus cum alicuius sint agente aliquo sunt: & non agente non sunt: non erunt pro
fecto mala substantiæ: quod si ea quæ agunt substantiam: putas uerum id quidem est:
ut homicida ea ratione qua homo est substantia est. Cædes autem ipsa non est substan
tia sed substantiæ opus: ac ideo interdum bonum hominem interdum malum uocita
mus dicunturq; ambo hæc nomina de homine propter bonos & malos actus: qui sunt
accidentia. Cædes enim non est substantia: sed nec liberalitas: nam quemadmodũ gram
matica grammaticus a medicina medicus dicitur cũ substantia nec medicina nec gram
matica

matica sit: sed ab his accidẽtibus appellationem accipiat: similiter a malis malus homo
dicit᷑. & a bonis bonus cũ neutrum eoꝝ sit. Quare si quem alium præter hoïes causam
esse malorum putas: simili mõ inquantum hoïbus suggerit mala ab actu suo ipse quoq;
malus erit. Sic.n. & homo malus dicitur quia mala agit. Quæ autem aguntur mala nõ
est ipse qui agit: sed actus eius a quibus appellationem accipit. Nam si agentem ea dice
mus quæ agit: agit autem cædem: erit homo cædes: Et sic quoniam quæ aguntur cum
aguntur solummodo sunt: facta uero esse desinunt: erunt homines cum agunt: & cum
non agunt non erunt. Quæ falsa atq; impossibilia sunt. Sunt ergo mala hominis actus:
appellaturq; homo malus non ex eo quod substantia est: sed ex eo quod mala agit. Ma
lum.n. dici ab accidentibus substantiæ quæ non sunt substantia ideo concessimus: ut a
grammatica grammaticus dicitur. Quod si quæ aguntur tunc incipiunt quando actus
incipitur certe is etiam qui male agit tunc incœpit malus esse quãdo male agere cœpit.
Non est ergo malum absq; principio: nec non genita mala sunt: sed ab eo genita atq; ꝑ
fecta a quo agũtur. Recte o amice e præsuppositis.n. probe intulisti. Nam si absq; qua-
litatibus materia prima est: estq; qualitatũ auctor deus: mala uero qualitates sunt: ma-
la essent a deo: Sed contra rationem istam hæc quæ dixisti sufficiunt: mihi uero in men
tem nunc uenit falso absq; qualitatibus hylen affirmari. Nulla.n. substantia uere absq;
qualitatibus dicitur: cum enim absq; qualitatibus dicitur qualitas eius profecto signifi-
catur. Qualis.n. quædam materia certe prima dicitur: cum huiusmodi esse dicatur: ut
aliquid in se non possideat: quæ res certe qualitatis quædam species est. Ad hanc igit᷑ ra
tionem oro respondeas. Nam cum non genita hyle mihi uideatur: qualitates esset inna
tas habere uidetur: & sic ab ea defluere omnia quæ mala sunt. Ita deus malorum causa
non erit. Magna te puto laude dignum quod absq; ulla pertinatia ueritatẽ quæras: cau
samq; nobis præbeas: ut aut a uerbis tuis facilius tibi persuadeamus: aut rationibus ac-
quiescẽtes ueritatem discamus. Sed si innatas habet materia qualitates cuius rei auctor
erit deus? cum neq; substantias nec qualitates produxerit: quippe cũ tam substantia quã
accidens serui huiusmodi rationis ũm a principio fuerint. Dic igitur quæso quo pacto
deum creatorem appellas. Vtrum quia substantias in alias substãtias mutauit: an quia
substantias quidem nõ mutauit: qualitates autem earum mutauit. Absurdum mihi ui
detur mutatam fuisse substantiam dicere. Qualitatum igitur mutatione creatorem ap-
pellari deum assero. Nam quemadmodum cum e lapidibus domus fit: non est dicen-
dum lapides ĩ domum esse mutatos: Sed quali quadam deorũ compositione domum
factam esse: cum qualitas ista compositionis lapidum alia sit ab ea quam prius habe-
bant: Sic mihi uidetur permanente substantia qualitatum mutatione hunc mundum fa
ctum esse diuinitus. Quoniam ergo qualitates quodãmodo quasdam a deo factas ais
respondere mihi non dedigneris mala substantiarum ne qualitates sunt: & qualitates in
hærent materiæ sp an ĩpressæ fuerunt: In se dico absq; principio. hac igit᷑ qualitates adeo
mutatas fuisse asseris. Ita prorsus. Verũ igitur ad melius aut ad peius? Ad melius scili-
licet. Si ergo qualitates in materia inhærent q̃ in melius mutatæ sunt q̃rendum adhuc
restat unde mala orta sunt: aut.n. non ꝑmanserunt qualitates illæ malæ natura ut erãt:
aut si ꝑmanserunt malæ malignitatẽ eaꝝ in melius deus non conuertit: & sic malorum
cã ad deum rursus refert: aut forsan malas qualitates: materiæ mutatas esse nõ dicis. Ea
rum uero mutatione q̃ indifferentes erãt uniuersa diuinitus cõstructa opinaris hoc mõ
certe. Cur igit᷑ malas qualitates reliquit? utrum quia euellere noluit: an quia nõ potuit?
Nã si noluit: & potuit: necesse tibi erit cãm maloꝝ deo attribuere: q mutatione mundũ

creans non destruxit: neq; mutauit in melius mala cum potuerit. Nec poteris si ita opinaris deum non culpare qui malignitatem materiæ non abstulit cum posset: sed ad perniciem craturarum reliquit. Præterea maxima quædam iniuria ipsi quoq; materiæ illata est: peius. n. modo se habet quam anteq̄ formaretur: tunc. n. in sita sibi esse mala nequaq̄ sentiebat: nunc uero multæ partes eius acerrimum malorum sensum percipiunt: quod exempli gratia in hoīe uideamus. Materia. n. hominis anteq̄ formaretur & creatoris artificio in animal commutaretur: nihil percipiebat postea uero q̄ in hominē uersa est: acutum habet malorum sensum: ita quod diuinitus materiæ ad beneficium ipsius euenisse asseris peius ille fuisse inuenitur. Sin uero non potuisse deum insita materiæ mala tollere contendis: impotentem deum esse asseris: qui autem impotens est aut natura imbecillus est aut superioris cuiusdam terroris ac formidine premitur. Si imbecillum arbitraris & firmus in hoc proposito consistis: actum est de salute tua: Sin autē a maiore quodam premitur: erunt mala deo efficaciora quam uires eius retundūt: quod dictu nefas de deo est. Ad hæc quare malum potius deus non est: si quidem illum esse deū dicimus cuius uires super omnia sunt? Sed responde mihi quæso de materia ipsa rursus querenti utrum simplex quædam erat an composita? Nam si unica fuit atq; simplex quomodo mundus qui ex ea est cōpositus uere dicitur? cum illud compositū sit quod a multis uariisq; constitutum est? Quod si compositam fuisse respondebis: erant ergo a simplicibus quibusdam composita: quare absq; principio non genita æternaq; materia esse non potest: non. n. erat anteq̄ simplicia ex quibus componitur conuenissent: deinde non duo sed multa tibi erunt non genita. Simplicia. n. ex quibus hyle tibi componitur multa ac uaria esse necesse est. Præterea uidet ne tibi quæq; sibi ipsi repugnare atq; opponi? Nihil oīo. Quid porro aquæ ignem opponi negas? nullo modo luci autē tenebras: frigido calidum: sicco humidum? nonne similiter opponitur? Similiter non inficior. Si ergo nihil sibi ipsi opponitur nō erit materia una nec ex materia una: simile huic illud est: quod modo quæram: uidenturne tibi alicuius totius partes aliæ aliarum destructiuæ? Nequaq̄. Ignem autem aut aquam cæteraq; huiusmodi nonne materiæ partes putas? Sunt certe materiæ partes: Ignis porro nonne aquæ destructiuus? & econtra tibi uidetur? Scilicet. Si ergo partes totius aliæ aliarum destructiuæ nō sunt: ignis autē & aqua cæteraq; huiusmodi alterum alterius destructiuum est: nō erunt partes unius materiæ: nec ipsa erunt materia: quoniam nihil sui ipsius destructiuum est: nihil. n. sibi ipsi opponitur aut repugnat: aliud certe alii opponitur ut album non opponitur albo: sed nigro & tenebræ non tenebris: sed luci. Si ergo una quædam esset materia nulla oppositio i rebus inueniretur. Cum aūt aliæ rerum aliis opinantur non eadem esse uidentur materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit: in quo priscorum sanctorumq; hebræorum uitas qui multo ante Moysem fuerant breuiter perstrinxi: quos omnes admirati diuinis laudibus persequimur & prosequemur. Imitationem illorū tanti nobis facimus: ut eam nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

## EVSEBII PAMPHILII LIBER OCTAVVS INCIPIT.

De Traductione

VNC ORDINE PROGREDIENTES AD MOYſi diſciplinam quæ ſecundum gradum tenuit: & ſolis iudæis non aliis gentibus data eſt tranſitum faciam. Quod aũt nulli alii gẽti ſed iudæis ſolummodo Moſaica diſciplina data eſt: nec idonea uel poſſibilis aliis fuit tp̃e ſuo ꝓbabimus: ſed quẽadmodũ ægyptioꝝ doctrinã ipſorum ægyptioꝝ uocibus exponebã cæterarũq; gentiũ theologiã ſuoꝝ teſtimonio auctoꝝ explicabã ita nunc quoq; faciendũ eſt a iudæis ipſis & ab illis maxĩe q doctiſſimi habẽtur ante oculos oĩa ponã ſi prius quõ in linguã græcã & q̃ta diligẽtia libri iudaici traducti ſunt expoſuero. Cõmodiſſimũ .n. id mihi ad euangelicã doctrinam cuius præparationẽ modo ſcribimus fore arbitror. Cum enim iam ſaluatoris noſtri tp̃a uiderentur propriis aduenire conducebatq; maxime ſaluti oĩum gentium quæcunq; a prophetis ſcripta fuerant intelligere per linguam græcam quam fere oẽs gentes intelligunt iudaicam ſcripturam uniuerſis propoſuit: Aut .n. poſt ſaluatoris noſtri tempora non habuiſſemus iudæis ex inuidia occultantibus aut corruptiores nobis dediſſent aut ſi recte haberi potuiſſent in ſuſpitionẽ traductores facile uocarẽtur. Saluator ergo noſter qui ut deus oĩa præuidebat optima diſpoſitione uſus Ptolemæo ægyptiorum regi traducendorum librorum cupiditatem iniecit. Quam rẽ Ariſtæus uir doctus utpote qui rebus aderat diligenter cõſcripſit. Fuit autem traductio facta temporibus ſecũdi ptolemæi qui Philadelphus uocatus eſt. Sed Ariſtæi uerba operæprecium eſt audire. Demetrius inquit Phalereus in regia bibliotheca cõſtitutus grandem a rege pecuniam accæpit: ut undiq; ad bibliothecam regis uel emendo uel tranſcribendo libros cõgregaret: neminiq; interrogatum me præſente a rege quotnam libri iam in bibliothecis eſſent dixiſſe plures q̃ ducenta milia: ſed breui tempore non erunt forſan pauciores quingẽtis milibus ſi nõ ab uniuerſa græcia ſolum quod feci: uerum etiam ab aliis gentibus ac præcipue a iudæis quorum doctrina perutilis mihi eſſe dicitur q̃plurima poſſumus uolumina congregamus. Et quænam rex inquit cauſa detinuit ne iudæorum libros quæ regio nobis affinis eſt aut emeris iam aut tranſcripſeris præſertim cum ad hanc rem tanta tibi præſtetur pecuniam quantã pecieris. Tum Demetrius traductione opus eſt inquit: propria .n. lingua & diuerſis utuntur q̃ ægyptii litteris. Multi eos ſyrica & lingua & litteris uti cenſent: quod ita eſſe non inuenio. Poſt hæc rex præcæpit. Demetrio ſcribere ad ſe de iudaicorum librorum traductione. Omnia enim tanta diligentia faciebat: ut uel res minimas petitionibus atque mandatis exactiſſime ſcriptis ageret. Quare ipſe quoque cuncta ut geſta ſunt conſcripſi. Hanc igitur epiſtolam Demetrius philadelpho miſit. Regi magno Demetrius. Quoniam præcæpiſti o rex ut undecunq; poſſim ĩ bibliothecam tuam libros utiles congeram: maieſtati tuæ refero iudæorum diſciplinam & leges litteris & lingua ſua conſcriptas perutiles mihi uideri. Feruntur enim abiecte nõnulla trãſlata tantæ certe admirationis: ut & ĩtegra & diuina ſola legũ ſanctio iudaica uideatur. Sic enim etiã Hecatæus abderita propter ſanctionẽ legis nec a poetis gẽtium tactam arbitratur nec diligenter ab hiſtoricis expoſitam. Si ergo tibi uidetur o rex ſcribatur ad pontificem iudæorum ut de ſingulis tribubus ſeniores uiros legiſperitos & probos ſex mittat ut diligenti examine id eligamus ĩ quo plures conueniẽt traductores. Iſta quippe res digna mihi maieſtate tua uidet̃: fœlix ſis perpetuo. Tunc rex

ad Eleazarũ ſcribi iuſſit quod captiuos iudæorum remiſerit: & auri quinquaginta talen
ta argenti centum: & lapides non paucos ad crateras: phialas & menſam cæteraq; uaſa
& ſacrificia faciunda deo iudæorũ obtulit: cuius epiſtola hæc eſt. Rex Ptolemæus Ele-
azaro pontifici ſalutem. Non ignoras multos iudæorum in regione habitare noſtra qui
ab hieroſolymis perſarum in tempore quo illi regnabant abſtracti fuerunt quorũ mul-
ti cum patre noſtro in ægyptum ingreſſi maiori mercede in legionibus conſcripti ſunt:
cũq; fideles inueniſſet in præſidiis collocauit: ut eorum formidine aĩos ægyptiorum cõ
primeret. Nos etiam poſtq̃ regni habenas ſuſcæpimus humanius tuos tractantes plu-
res q̃ centum milia captiuos redemimus ac liberauimus conuenienti mercede dñis de-
poſita: & ſi quid impetu multitudinis perperam geſtũ eſt totum correximus. Putaui-
mus.n.id maximo deo gratum fore. qui tantum regnũ cum pace ac gloria nobis com-
mendauit. De tuis ẽt florentes ætate uolenteſq; militare cum dignitate aliqua in exerci-
tu conſtituimus & apud nos nonnullos admiſimus. Quia igitur uolumus & tibi & iu
dæis tam præſentibus q̃ futuris gratiſſimũ facere: decreuimus ut lex ueſtra litteris græ-
cis ab hebraica lingua traducatur: ut ueſtra quoq; uolumina cum aliis regiis libris in bi
bliotheca noſtra inueniantur: recte igitur facies & noſtro ſtudio condigne: ſi uiros pro-
bos & ſeniores peritos legis linguæ græcæ non ignaros ſex ab unaquaq; tribu elegeris.
Oportet.n. qñ res q̃ maxima eſt illud eligatur in quo plures conueniant traductores:
hac re geſta non paruam nos gloriã conſecuturos arbitramur. De his rebus latius tecũ
loquentur Andreas de intimis cubiculariis: & Ariſto qui & primitias ad uaſa & ſacrifi-
cia in templum portant argenti atq; auri pondus non contemnendum. Scribe tu quoq;
ad nos de quibuſcũq; uolueris. Gratum.n.id nobis erit & amicicia noſtra dignum & q̃
primum fieri curabimus quod petieris. Vale Ad hæc Eleazarus ſic reſcripſit. Eleazarus
pontifex amico uero Ptolemæo ſalutẽ. Si tu & Arſinoe regina & ſoror & filii ueſtri ua-
letis bene eſt: & ut uolumus fit: ipſi quoq; ualemus. Magno gaudio affecti ſumus cum
per litteras tuas bonam erga iudæos uoluntatem tuã cognouerimus. Itaq; uocato po-
pulo publice tuã epiſtolam legimus ut ſcirent quantã in deum noſtrũ habes pietatem:
oſtendimuſq; uiginti aureas phialas quas miſiſti & argẽteas triginta: & crateras quinq;
& menſam argenteam ad ſacrificandũ & ad alia faciunda quibus templũ ægeret argen
ti talenta centum: quæ Andreas & Ariſto uiri probi & docti & te digni abs te nobis tra
diderunt quibus latius diximus quæ uiſa ſunt. Oĩa.n. quæ tibi conferunt ẽt ſi præter na
turam eſſent tui petentis gratia efficere parati ſumus. Plurima.n. ac maxima: & q̃ obli-
uiſci nunq̃ poterimus noſtro generi beneficia contuliſti. Quare illico pro te & regina &
filiis & amicis tuis ſacrificia optulimus deo: & orauit uniuerſus populus ut cuncta tibi
ſicuti uis ſuccedant: regnumq; tibi cum gloria dñs oĩum deus conſeruet. Præterea ut di
uinæ legis commode ac ſecure fiat traductio: ſex ab unaquaq; tribu ſeniores elegi quos
ad te cum libris deſtinaui. Recte igitur facies rex optime exquiſitiſſime traducta ſcriptu
ra curare ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hac de re dictis poſt iam traductã
ſcripturam hæc ſubiungit Lectitata igitur examinataq; traductione ſeniores interpretũ
ac ſacerdotes & multi ægyptiorum principes coram rege congregati propoſitis in me-
dio libris magna uoce dixerunt quoniam probe ac ſancte diuina ſcriptura traducta eſt:
decens modo eſt rex iuſtiſſime ut caueant ne quis peruertere aliquid audeat: quod cum
omnes uoce approbaſſent iuſſit rex ſecundum morem ſuum maledicere. Maledixerunt
ergo ut ſolent ſi quis addiderit aut ſubtraxerit aut mutauerit aliqd rectiſſime id agẽtes
ut ꝑpetuo iuiolata ſcriptura ſeruaretur. His ita geſtis mirabili rex fuit affectus gaudio:

Lecta uero uniuersa sibi fuerant & admiratus legis latoris prudentiam dixit Demetrio
quō nemo poetarum neq; historicorum de tot tantisq; rebus gestis nullam mentionem
fecit? Cui Demetrius diuina hæc lex est: & a deo data ut uides, ac ideo si qui tetigerunt
deo percussi resilierunt. Affirmauitq; audisse a Theopompo quod cœperant nonnulla
a iudaica scriptura translata græca oratione ornare: & illico turbatione quadam mentis
& animi perculsus magno studio deum orasse: cuius rei gratia id sibi accideret. Audiuis
seque per somnium quia res diuinas lenocinio inquinatis hominibus aderet. Ego quoq;
ipse inquit a Theodoto tragœdiarum poeta accæpit: quod cum nōnulla e iudaica scrip
tura ad fabulam quandam transferre uellet luminibus captus fuerit: qui quoniam credi
dit hac de causa id sibi euenisse magno tempore pœnitentiam egit: & tandem sibi uisus
fuerant restitutus. Tunc rex magna cum diligentia sancte scripturam iudaicam iussit
reseruari.

## De Vita & disciplina mosayca. Cap. II.

Vnc disciplinam Mosaycam ut doctissimi iudæorum scripserunt exponam.
n Philo igitur de iudæorum ab ægypto egressu in primo libro quos de hypothe
ticis inscripsit ubi pro iudæis quasi aduersus eorum accusatores his uerbis uti-
tur. Populus inquit iste qui a Chaldæo parente traxit originem a syria in ægyptum trā
slatus post multos annos: quoniam multitudinem eorum ægyptus nō capiebat & ma-
gnitudine animorum: ac simul quia somniis ac uisionibus exitus ei diuinitus significa-
batur magnopere in eam terram unde maiores sui in ægyptum profecti fuerant redire
cupierunt. Quo facto a deo creuerunt ut ad hæc usq; tempora iudæorum genus dura-
uerit. Et paulopost ducebat autem eos uir unus quem si uis nihilo præstantiorem cæte
ris putato. Petunt. n. multi cum obprobriis arte quadam malefica & lenocinio uerborū
omnia illi confecta fuisse dicentes: Sit sane: sed artificium tamen illud maleficum & uet
sutia hominis non modo uniuersum populum a siti fame cæterisq; periculis quæ quoti-
die locorum asperitate & sollitudine accidebāt liberauit ac uelut in copia rerum omniū
aliud: uerum etiam longe ab omni seditione & sibi obtemperantes obtinuit. Nec breui
tempore ista sed tanto seruata sunt: quanto nec domus una in pace atq; concordia con-
seruari facile potest. Itaq; non sitis non fames non calamitas aliqua non futurorum for-
mido non ignoratio euētorum aduersus maleficum illum uirum seductos populos in
citauit. Quam igitur uis artem aut uerbo℞ lenocinia aut prudentiam aduersus tot tan-
taq; accidentia quotidie mala suffecisse? Aut enim subditus illi populus natura obtem-
perans: humilis: & peritia futurorum munitus libenter eum sequebatur: aut si illi mala
fuerant deus duta omnia eis mitigabat: & tam præsentium q̄ futurorum notitiam Mo
ysi concedens effecit: ut tandem ab omni periculo populus suus euaserit. Vtrum. n. isto
tum concesseris magna laude Moysem certe affeceris: posteaq̄ in terram istam uenerūt
& si quo pacto eam consecuti sunt diuinæ litteræ significant: malo tamen ego probabili
coniectura q̄ ueritate historica uti? Vtrum enim quispiam uoluerit ipse concedam aut
multitudine aut armorum peritia syrios & phœnices patriæ propugnantes uicisse: aut
ui quidem nihil fecisse: sed a dantibus sponte regionem accæpisse: ac nō multo post pie
& sancte uiuendi omnem disciplinam constituisse. Alterum enim fortissimos eos uiros
alterum a deo sic amatos significat: ut etiam inimicis suis uenerabiles uiderent: quippe
hostes atq; inimici erant eorum a quibus regionem ubi & ipsi & maiores sui nati educa
tiq; fuerant repente auferre uoluerunt. Quomodo igitur non est mirabile atq; diuinum
si quasi melioribus sine ulla ui sponte hostibus cessisse fatearis? post hæc nescio quid pri

mo quid secundo collocabo: probitatem ne legis: an obediẽtiam sanctitatem iustitiam & pietatem illorum qui uirum illum a quo legem accæperunt sic admirati sunt: ut quicquid ille uellet: hoc deum uelle putarent. Nam siue prudentia illius hæc agebãtur: siue a superiore quadam uirtute doctus faciebat: ad auctorem deum omnia reducũtur. Mirabile nempe mihi uidetur duobus annorum milibus immo maiore tempore iam fere transacto: non enim exquisitissime annorum possum dicere numerũ nec uerbum unum in lege illius esse immutatum: sed centies unusquisq; Iudæorum morietur: q̃ legi mosaicæ derogabit. His dictis compendio trãscurrit disciplinam ciuilem: quã iudæi lege mosaica tenuerunt deinceps. Nihil inquit huiusmodi apud iudæos est non forum & iudicia: non postergationes & moræ: non lites & accusationes: sed oĩa uera simplicia & constãtia. Si adulteratus es: si uim intulisti: si fornicatus: si aliquid horum feceris morte punieris: si seruum si licetum uituperaueris: si uinculis premis: si abductum uendideris: si priuata si sacra sublegeris si impietate usus fueris: nõ opere solum uerum etiam uerbo: propitius autem nobis sit deus qui hæc cogitauimus si in patrem si in matrem aut in benefactorem tuum morte morietis non communi: sed lapidibus obrutus: præterea mulieres uiris seruire oportere non ad contumeliam: sed ad obedientiam parentes in filios ad salutem eorum habere imperium: unumquẽq; suorum esse dominum: nisi deo ea obtulerit. Nam si uerbo solum deo dedicauerit: tangere amplius non licet. dei oblata nemi nem rapere nec aliena omnino furari: uerum etiam si uerbũ emiserit quo sua omnia deo oblata esse uideantur: ac demum pœnitentia ductus tangere audeat: aut ad aliũ sensum prolata sibi uerba interpretetur: animam amittat. Sed longum esset omnia dicere. Innumerabilia præterea sunt moribus & consuetudine sine scripto seruata: quæ quis odit nõ faciat: quæ non locauit nõ tollat: nec a prato nec a torculari nec ab area magnũ aut paruum aliquid auferat: Ignem potenti dare: aquarum fluenta non includere: in opibus & mancis opem petentibus stipem propter deum esse cõcedendam: mortuis sepulchri locum non esse negandum: mortuorum sepulchra non mouere nihil mali cuiq̃ inferre: nõ obtundere aut eiicere sperma: nulla ui fœcunditatem mulierum retardare non aliter uti animalibus q̃ deus & lex uoluit: semina non dispergere: iugum nõ imponere iniuste nõ habere modum præter mensuram: nec nũmum adulteratum: amici arcana inimicitias lapsus non patefacias: non superes liberos a parentibus etiam si captiuos habeas nõ uxore a uiro etiam si argento tuo emeris: hæc maiora pulchrioraq; sunt illa parua multis uidentur non destruere domi nidum. Nullius animalis preces cum ad te lamentanti simile refugiat contẽnere uelis. Sed lex quæ ista iussit magna cura seruanda esse cõstituit maledicunturq; qui non seruant: & deus ipse qui omnia perspicit ultor inuocatur. Et paulo post non semel sed sepius immo uero singulis diebus septimis propter malos hæc repetuntur: maledicunturq; qui non seruant. Ita non solum ad agendum exercitatos: uerum etiam legum peritos legislator singulos effecit: septimis enim diebus in idem congregari uoluit: ut considentes scripruram audiãt: ne quis se ignoratione possit excusare. Ita cõueniunt semper & sedentes magno cuncti utuntur silentio: nisi ad laudem dictorũ uerbum aliquod communiter emiserint. Sacerdos autem aut de senioribus unus legem recitat & exponit: fitq; per totum id diem septimũ usq; ad uespertinum crepusculum: deinde abeunt & sacrarum legum peritiores & pietate multo munitiores. Num ociosi septimum peragere diem iudæi tibi uidentur: an hæc quæ faciunt cæteris omnibus necessaria magis ducis: hac enim re fit ne a iure consultis quid faciundum sit quærirent: nec ꝑ ignorantiam fallant? Sed unusquisq; facile de legibus atq; moribus interrogatus respondeat: &

deat:& uir uxori:pater liberis:dominus seruis legis præcepta tradat. Facile de septimo quoq; anno q̄uis non similiter dicere possumus:non enim ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant:sed agros ipsos cessare patiunrur:ut uires ad futura suscipiant. Multo enim fœcundiores reddunrur: si eum cessauerint: in noualia rursus proscinduntur: quod etiam corporibus hominum accidit:semper enim eundem ferre laborem & ualitudini obest:& robur animi atq; corporis deiicit. Sed si quis iudæo polliceatur fœcūdiorem in septimo anno agrum futurum si eum coluerit:nequaq̄ id facere patietur:nam & ipsi a laboribus accipere se uolunt:& agros aliquādo quiescere:ut & ipsi lætiores & agri fœcundiores alio initio laborum sumpto efficiātur. Magnæ autem humanitatis eorum illud præcipue signum est. In septimo anno quoq; ipsi ab agriculturæ laboribus abstinent:si quid sponte agri protulerint non colligunt neq; deponunt:sed quia nullo suo labore productum est:communiter cuicūq; uolenti omittitur. Quare autem septimum numerum ita lex honorauit:nemo a me quæret:qui a medicis atq; philosophis de uirtute quam ad omnia maximeq; ad naturam humanam possidet audiuit. Hæc Philo: Similia uero ipsi & Iosephus in secundo de antiquitate iudaica hoc pacto conscripsit ab ipsis rebus. Si quis cæterarum gentium leges nostris conferret:diligenter uideret:licet quisnam maxime tam iustissimas leges q̄ pietatem in deum ueram hostibus tradiderit. Nam cum infiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur:ac alii principatu unius alii paucorum potentia:alii totius populi iudicio gubernentur:nostræ legis conditor hæc omnia despexit:& soli deo(dicam enim:etiam si durum uideatur)gubernationem iudæorum attribuit:ad illum enim tanq̄ omnium bonorum causam respiciendum solummodo censuit:quem nec factum ullum nec cogitatum fugere potest:qui cum immortalis æternusq; sit:omnia potest:nec alia nobis ratione quā creaturis suis cognoscitur. Hæc enim de deo opinari oportere sapientissimi etiam græcorum principiis ab illo sumptis testantur. Nam & Pythagoras & Anaxagoras & Plato multiq; alii hæc ipsa sensisse uidentur. Sed paucis hac ueritate tradita in multos efferre ausi non sunt. Nostræ autem legislator quoniam opera legibus consona effecit: non solum sui temporis iudæos sed omnes usq; ad hunc diem in ueram creatoris pietatē reduxit:atq; reducit:cuius rei causa est:quoniam & leges ipsas utilissimas omnium tulit. Non enim uirtutis partem pietatem esse docuit:sed omnes uirtutes pietatis esse partes declarauit:& ipsas uirtutes iustitiam dico:modestiam:fortitudinem:ciuium inter se cōcordiam altius omnibus impressit. Omnes enim operatiōes nostras omnia uerba & cogitationes ad eum referendas esse uoluit:nec aliquid horum incastigatum reliquit. Duplex enim disciplina morum est. Nam cum & doctrina quid faciundum sit discimus: & exercitatione faciliores ad agendum scimus:alii quidem legum latores altera solummodo ratione usi sunt. Nam Lacedæmonii atq; Cretenses non uerbis sed re atq; consuetudine instituebant. Athenienses autem & cæteri pene græci omnes quæ facienda essent uel non:legibus iubebant. Re autem atq; opera ad consuetudinem bene uiuendi reducere homines neglexerunt. At uero Moyses diligenter hæc utraq; cōiunxit:nec rectam uiuendi consuetudinem doctrina priuauit nec doctrinā procul ab exercitatione iacere passus est:sed a primis statim alimentis incipiens domesticum uiuendi usum ita complexus est:ut nihil adeo paruum sit:quod uoluntati utentis prætermiserit:sed quæ comedenda sunt:& a quibus abstinendum:ac de omnibus quæ simul uiuunt:de diligentia p̄terea in agendo:ac de requie a laboribus legem quasi regulam posuit:sub qua tanq̄ sub patre ac domino uiuentes nihil ex ignoratione peccamus. Non enim semel aut bis: sed

singulis hebdomadibus ab omni labore quiescentes ad audiendam legem conuenire ius sit: ut præceptis eius maxime omnium cognitis nemo se posset per imprudentiam pur gare: quod cæteri omnes legũ conditores ita reliquerunt: ut plurimi uere homines tunc tandem quicquam prohibitum esse discant: cum iam præuaricati sint: & qui præcipuos maximosq; gerunt magistratus ignorantiam legum præ se ferũt: cum legisconsultos se cum semper habeant assistentes. Quencunq; uero iudæum de Moysi legibus interroga ueris: facilius tibi omnes percurret quam nomen suum proferre posset. Ita fit ut ab in eunte nobis ætate leges imprimantur & raro quidẽ aliquis transgreditur: & si quis trans gressus fuerit: nullo pacto pœnam deprecari potest: Qua ex re mirabilis generi nostro concordia inest. Nam & quia eadem omnes de deo sentimus: & quia in uiuendi mori bus nulla differentia est: summa omnes concordia coniungimur. Non audies. n. apud nos diuersas de deo sententias quod apud alios non uulgares tantum uerum etiam phi losophi factitant: quorum alii nihil omnino deum esse cauillantur: alii deum esse conce dentes gubernationem rerum ipsi cõcedere nolunt. Apud nos autem a mulieribus etiã & seruis audies omnia nostra studia ad deum referri oportere: unde factum est ut non nulli tanq̃ magos atq; inertes non accusent: quia nouarum rerum inuentores nõ sumus: quod apud alios ita laudatur ut qui patria consuetudine contempta innouare quicq̃ po tuerunt sapientes fuisse uideantur. Nos autem econtra id præcipuum prudentiæ atq; uir tutis munus existimamus: ut nihil omnino contra legem aut facias aut cogites: quæ res maximo argumento est leges Moysi optime atq; diuinitus latas esse: nam quæ aliter se habent: experientia redargutæ ceciderunt: nostræ autem legis, quidnam aliquis mutare queat? uel quid melius aut inueniet aut ab aliis accipiet? num uniuersum disciplinæ ciui lis modum reprehẽdet? Sed quis iustior aut melior modus excogitabitur quam hic sit qui deum principem proposuerit: & sacerdotibus communiter maximarum rerum gu bernationem attribuerit: ac summo pontifici sacerdotis tum omnium regimen commi serit: quos non censu aut genere sed uirtutis præstantia ad dei cultum assumpsit: & legis aliarumq; rerum curam illis commisit: ut ipsi & dubia decidant & peccantes puniant. Quis igitur pricipatus hoc melior aut quis maior deo potest honor afferri? Tota quip pe multitudo piissime deum colit: & sacerdotibus maximarum rerum cura committi tur. Ita fit ut tota disciplina ciuilis quædam solennitas esse uideatur. Nam quæ paucis diebus uix alii faciunt mysteria & dies festos appellantes: hæc nos toto ãno firmaq; sen tentia multis sæculis & conseruauimus & conseruamus. Vide autem q̃ ueræ simplices integræq; nostræ opiniones sunt: Primum enim omnium de deo opinamur quod ipse perfectissimus atq; beatissimus sit: sibi atq; cæteris sufficiens: omnium ipse rerum princi pium: ipse medium: ipse finis: operibus notissimus atq; manifestissimus: substantia peni tus inuisibilis: cui simile nec uidere nec excogitare quicq̃ possumus: Quare nec materia ulla ad imaginem eius suscipi nec ars imitari eum fingẽdo potest. Opera eius oculis cer nimus: cælum terram solem lunam lucem fluuios mare animalia plantas quæ ipse fecit non manibus neq; labore nec alicuius auxilio sed cum uoluerit omnia bene fieri: omnia illico bona facta sunt. Hic sequendus omnibus hominibus est atq; colendus: colitur au tem sanctissime operatione uirtutis. Vnum est templum unius dei amicum enim omni bus: quod simile est commune templum omnibus est quia communis deus est: hunc sa cerdotes præcipue colant: quibus unus præest huic: qui non obtẽperat tanq̃ impius pu nitur. Sacrificia offerimus non ad repletionem ebrietatemq; nostram quæ deo ac omni bus probis odio sunt: sed ad emendationem purgationemq; nostram in quibus pro cõ muni

muni prius salute oramus: deinde pro nostra. Gratissimus enim deo est qui communē salutem suæ anteponit. Petimus autem a deo peccantes non ut bona nobis concedat: q̄ sponte iam præbuit: sed ut capaces eorum bonorum ita nos faciat ut cū cœperimus nō efferamur. Sacrificantes a luctu ab uxore aliisq̄ pluribus abstinere lex iubet. Hæc de deo sentire mosaica lege didicimus. Longum esset omnia percurrere quæ de nuptiis connexioneq̄ sexuum cum uxore ad procreandum constituit: q̄q̄ seuerissime præter naturam agentes ulciscitur: quæ de latrocinio atq̄ furto: quæ de rapina & ui: quæ de liberis educādis: quæ de parentationibus mortuorum: ut non magno sumptu neq̄ magnificentia sepulchrorum charitateq̄ fiant: purgari autem a cadauere uenientes iubet quasi immundos: ut hinc discamus q̄ magna immundicies in cæde hominis fit. Parentes secundo loco post deum honorari iussit: & ingratum aduersus parentes hominem lapidibus obruendum esse censet: seniores a iunioribus honorari præcæpit: nihil inter amicos occultum esse uult: & si dissidium acciderit amici arcana efferri non sinit: Iudici muneribus corrupto mortem intulit: qui non auxiliatur supplicanti cum possit reus secūdum legem est: non tollas quod non deposuisti: non tangas alienum: non mutues fœnore. Innumerabilia huiusmodi sunt: quibus societas nostra & disciplina ciuilis inter nos continetur. Sed non est prætermittendum quomodo erga alienigenas affectos nos esse uoluit: sic enim diuinitus hanc rem etiam curauit ut nec nostra corrumpi possent: nec inuidere his possemus qui legem nostram recipere uelint. Quicūq̄ enim nostris legibus uiuere desiderāt omnes humaniter suscipiendos iussit: cum non genere sed uiuendi disciplina coniunctionem hominum distinguere uideatur: siqui autem non integre sed simulatione accedunt hos repellendos imperat: ne conuersatione sua corrumpamur. Cætera uero quorū usus necessarius est petentibus danda esse constituit: ignem aquam alimentum cæteraq̄ huius: ut uiam ignoranti ostendere: insepultum hominem non negligere. Quam humaniter autem gerenda bella esse censuerit idem patet: quoniam nec igne nec ferro agros hostium populari dimittit: nec eos spoliare qui ceciderunt in prœlio: nec captis iniuriam inferre maxime mulieribus: tantaq̄ facilitare ac mā suetudine fuit ut uel brutorum animalium curam habuerit: nam usum congruentem eorum nobis cōcedens crudelius ea tractare prohibuit: nec interficere sinit si quæ quasi supplicantia ad nos refugiunt: parcendum etiam in hostili regione: nec interficiendum animalia illa uoluit: quorū labore homines iuuantur. Sic undiq̄ cum docendo tum puniendo a uitiis ad uirtutem reduxit. Mors enim imminet si adulteratus es: si puellam rapuisti: si marem tentasti: si tentatus concessisti: de aliisq̄ omnibus punitiones rebus conuenientes absq̄ deprecatione conscripsit. Seruatoribus autem legum præmia proposuit: non argētum neq̄ aurum nec oleastri aut hederæ serta & inane quoddam præconium sed & ipse prædixit & deus miraculis confirmauit. Siquis etiam mortuus esset pro lege: uiuet tamen & meliora maioraq̄ præmia consequetur. Vnde factum est (nō enim uereor dicere quod res ipsa prædicat) ut multi magno animo summos cruciatus & mortem ipsam subire maluerint q̄ quicq̄ facere aut dicere præter legem. Et certe si gens nostra ignota cæteris hominibus esset nec legis nostræ sanctitas ullo modo cognosceretur: & aliquis omnia diligenter scripta græcis nunc legeret: narraretq̄ talem se aliqua in orbis parte uiuēdi uidisse disciplinā: quam multis sæculis cum summa in deum pietate seruatam diceret omnes admirarētur. Nullus enim uere sanctiores leges excogitauit: nec tot sæculis leges suas animis hominū firmiter imprimere potuit. Prætermitto Platonem qui ueram opinionem de deo in multitudinem efferre non esse tutum confitetur: & leges uerbis manibus conscripsit: unde nul

la utilitas nisi forsan eloquentiæ consecuta est. Lycurgum autem homines admirantur: & Spartem in cælum efferunt. quia longo tempore leges illius inuiolatas Spartani conseruarunt: quæ res certe non paruæ uirtutis est: sed illi breui tempore id fecisse inuenium tur si quis eos cum Iudæis comperat: qui non minus ferre quam duo annorum milia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonii liberi quidem leges seruabant: quprimum autem fortuna mutata fuit: totius uiuendi disciplinæ omniumq; suarum pene legum obliti: nos autem sæpius aduersa fortuna multo magis quam cæteri homines uexati: nec ēt in summis periculis legem nostram tradidimus.

Eleazarus apud Aristeum de allegorico sensu scripturæ. Cap. III.

hAec Iosephus de mosaica iudæorum disciplina. Multa uero dicere possem de occulta legum uirtute & allegorica speculatione: sed tangā pauca quæ ab Eleazaro atq; Aristobulo summis apud Iudæos uiris nobilissimisq; q Ptolemæi tempore perfluxerunt: quorum alter Eleazarus pontificatus etiam dignitate insignis fuit: ut paulo ante scriptum est cum de traductione scripturæ in linguam græcam dicere-mus: qui regiis legatis uirtutem scripturæ occultam esse ostendens his uerbis usus est: ut Aristeus alter ex legatis conscripsit. Dignum autem est inquit nonnulla eorū quæ ab eo audiuimus breuiter ponere: præcipue quoniam temere quædam de puris atq; impuris animalibus in lege scripta multi arbitrantur. Interrogatus enim a nobis quamobrem si a deo uniuersa creata sunt impura nonnulla scriptura uocitat: a quibus abstinendum esse iubet: ita disseruit. Vides quantam uim habet conuersatio atq; cōsuetudo: malos. n. homines si cum improbis: laudabiles si cum probis conuersantur facile facit. Primū igitur legum diuinæ lator ita cuncta deo patre ostendit: ut nihil agi nihil excogitari possit quod cum lateat: deinde cæteros omnes homines falso multitudinem deorum introducere docuit: cum ipsi multo præstantiores sint q dii sui quos uenerantur: quorum simulachra lapidea uel lignea tanq imagines eorum qui ad uitam sibi non nihil contulerunt adorant sensum ipsi habentes ea quæ insensata penitus sunt. Cur autē oīo quasi dii a gentibus coluntur illi qui ad usum humanæ uitæ aliquid inuenerunt: cum nō fecerint neq; produxerint ipsi quicq: sed meliorem eorum quæ sunt usum excogitarint? aut cur hodie quoq; multi non adorantur: cum antiquioribus ad inueniendum excogitādumq; multa sagatiores acutioresq; sunt? Nam de ægyptiis quidem nescio quid dicere oportet: bæluas enim & serpentes & uiuos & mortuos uenerantur. Hæc igitur inspiciens diuinus ille uir mœnibus ferreis & inuiolabili ualle a cæteris gentibus separare nos uoluit: quo pacto facilius corpore atq; animo immaculatos longeq; ab huiuscemodi falsis opinionibus remotos fore uidebat: ut solum uerum deum præter cæteras gentes adorātes illi solummodo inhæreamus. Vnde factum est ut a nonnullis ægyptiorum sacerdotibus qui disciplinam nostram altius considerarunt dei homines gens nostra sit appellata: quod nemini nisi deum uerum colat accidere potest. Nec id iniuria: reliquis enim cibo potui uestituiq; inhiantibus nostri omnibus istis cōtemptis per totam uitam de omnipotentia dei cogitant. Ne igitur conuersatione atq; consuetudine aliorum corrupti ad impietatem eorum deferamur: cibi & potus tactus & auditus atq; uisionis purificatiōe legali nos a cæteris separauit. Cuncta enim ab una potentia omnipotentis dei guberna ta naturali ratione similia sunt: quis singula a quibus abstinemus & quibus utimur profundam habeant rationem: quorum unum aut alterum exempli gratia ponam: ne pu-

tes temere

tes temere de rebus tam paruis a Moyse fuisse conscriptum: sed omnia uideas ad probitatem hominum & iustitiæ perfectionem sanctæ pertinere. Volucres enim omnes quibus utimur domesticæ mundæq; sunt tritico aut leguminibus connutritæ: ut columbæ turtures perdices anseres cæteræq;. huiusmodi quæ uero prohibitæ sunt eas rapaces carnibusq; aliarum auium nutriti coperies: a quibus agnis hædisq; raptis hominibus quoq; tam uiuis q̄ mortuis infertur iniuria: quæ omnia merito immunda nominauit: ut uel hinc rapina & cæde nos deterreret: & ad iustitiam hortaretur: moneretq; iustissime atq; pacifice uiuere: sicut omnes uolucres mundæ quæ nulli auium nec omnino aliis iniuriatur. Ita his quasi symbolis ad iustitiam intelligentes conuertit. Nam si animalia huiusmodi tangenda non sunt propter immundiciam suā: quales erunt homines qui prauitate morum illis se similes reddunt. Omnia igitur hæc tropologice sanctęq; intellecta plurimū conferant: consideratio enim ungulæ fissæ an contra sit distinguendos esse singulos actus probe significat: quos qui non distinguit omnes quasi pecora parentes simul & filiæ sorores & fratres: quodq; nec in pecudibus inuenitur mares inter se commiscentur: a quibus omnibus nos longe absumus. Vnde manifice una & hunc distinguēdi modum docuit: & uitæ constitutionisq; nostræ habēdam esse memoriam monuit. Cum enim dixisset quæcunq; ungulam scindunt: adiecit & ruminant. Nihil enim aliud per ruminationem signat q̄ uitæ constitutionisq; nostræ ut dixi memoriam habentem uiuere. Hoc uita alimento conseruatur. Ita & alibi iubet dicens. Memoria recordaberis domini dei tui qui fecit in te magna & mirabilia. Ingenita enim profecto sunt si quis diligenter considerat formatio corporis: alimenti dispensatio: & ad singula membra mirabilis transitus: ac multo magis sensuum uis mētis agitatio & summa uelocitas: unde singulæ quoq; artes inuentæ sunt. Quare monet memoria tenendum omnia quæ diximus diuina uirtute & fieri & gubernari: loca deinde ac tēpora omnibus accōmodauit ut semper & ubiq; dei memoriam habeamus & incipientes quicq̄ agere & desinentes: & cum inter agendū sumus constituti: iam cibi & potus tam mundiciæ q̄ immundiciæ q̄ primitus: quibus factis postea utimur ad deum nos conuertit. Præterea per uestitum etiam simile fecit: qd plura? In ipsis quoq; ianuis præcepta dei scribere iussit ut continuā eius haberemus memoriam: & in manibus ipsis circūferre ipsa uoluit: ut ostenderet omnia nobis iuste faciunda creatorem timentibus: & nostræ creationis memoriam firmam retinentibus. Iubet enim siue quis dormitū eat: siue a lectulo recipiat: siue ambulet: siue sedeat: dei opera sibi esse meditanda: & in singulis dei potentiam qua sumus & possumus non uerbis tantummodo: uerum etiam cogitatione atq; animo admirādam laudandam amandā. Sed de cibo ac potu dicta sufficiant. De sensibus autem ita iussit ut nihil audiendum nihilq; tangendum uelit quod immundum sit: & hoc simili quadam ratione Rapaces. n. prauæq; bestiolæ sunt: aquarum tactu nos prohibuit sicuti catæ ac mures pestifera quædam animalia & omnino inutilia hominibus: ita lex nostra nec uerbo nec opere iniurio se quēq; dicere aut facere pmittit: & tam expresse q̄ per signa & symbola omnibusq; modis non fabulose sed ueris rerum indiciis ad iustitiam & omnipotentem nos deum conuertit: omnis enim mentio mundorum atq; immundorum animalium ad hæc refertur. Videbatur igitur mihi Eleazarus recte ad omnia respōdisse: nam etiam uitulos arietes & iuuencos non siluestres: sed domesticos offerendos dicebat ut qui sacrificabāt hac re intelligerent mites se atq; humanos esse oportere: præsertim cum oblatum affectus animi significet. Hæc Eleazarus ad legatos qui ad eum de interpretatione legum a Ptolemæo missi fuerant quibus aperte significauit profundam quandam rationem ac allegori

eam in lege diuina contineri: quam inueſtigare deberent qui ſcripturam intelligere optarent. Ariſtobolus autem ille cuius ſecundus Machabæorum liber meminit queq; Ariſtotelica peritum fuiſſe philoſophia conſtat: ſimiliter manus & cætera membra quando de deo dicuntur intelligenda eſſe in libro quem ad Ptolemæum ſcripſit his uerbis declarat. Veniamus nunc ad ea quibus etiam tu o rex ſignificari tibi uoluiſti quid uelit dicere ſcriptura noſtra cum manus & brachia facies & pedes iter & quietem deo attribuat. Quæ omnia conuenienter intellecta rectam de deo ſententiam non fabuloſam aut falſam confirmat. Magnæ nāq; res quæ ſenſibus non cadunt multis profecto modis a ſenſibilibus a ſcriptore legum exponuntur. Et ideo qui recte intelligunt ſapientiam illius & diuini ſpiritus gratiam quæ prophetam eum efficit uehementer admirantur ex quibus prædicti philoſophi fuerunt & poetæ etiam nonnulli qui propter illa quæ ab eo acceperunt maxime admirantur. Qui uero a ſenſu eius profundiore remoti litteræ tantummodo inhærent: nihil magni eum ſcripſiſſe arbitrantur. Explanabo igitur ſingula breuiter atq; clare quantum in me ſitum eſt ꝗ ſi longe a ueritate abfuero non ſcriptori qui recte ac profunde omnia edidit: ſed mihi parum diuinas illas leges intelligēti temeritatem attribuas. Manus igitur etiam nobis multis modis dici apertiſſimum eſt: nam cum magnum exercitum & legiones tuas aduerſus hoſtes mittis magnam manum te habere dicere uulgo ſolemus: & omnes qui audiunt uires tuas per manum ſignificari non dubitant quod etiam Moyſes deſignauit dicens. In manu potenti eduxit te ab ægypto deus & alibi a perſona dei. Mittam manum meam & percutiam ægyptios: & rurſus ad ægyptiorum regem. Ecce manus domini inquit erit in pecoribus tuis & in omnibus agris mors magna quibus potentia de iure ſignificatur. Vis enim hominum & actus omnis in manu eorum ſita eſſe tranſlatiue dicitur. Icirco legis ſcriptor uocabulum manus ad potentiam dei tranſtulit. Quies autem diuina nō iniuria utputo dici poteſt ſtabilis creaturarum duratio atq; immobilitas: quam eſſe percipimus: quia deus cui omnia ſubiiciūtur ita conſtituit: nūꝗ enim cælum in terram conuerſum eſt neq; terra in cælum mutata nec ſol luna neq; luna ſol facta eſt. Et in aīalibus ſimiliter non eſt: eſt.n. in naturā hoīs fera conuerſa: nec homo in bæluam unꝗ pertranſiuit. Hæc igitur quies atq; ſtabilitas diuina dici poteſt. Deſcendiſſe in montem et tempore quo lex ferebatur ſcriptura deum perhibet: ut omnes operationem dei conſpicerent: quam deſcenſum appellamus. Scribitur enim exarſiſſe montem igne qñ deus deſcendit: turbarumq; uoces exauditas fuiſſe: cūq; tota multitudo non pauciores ꝗ decies centena milia eſſent per quinq; dies in omni loco montis ardens ignis aſpiciebatur. Ita deſcenſus ille nullum localem motum ſignificat: ubiq; enim deus eſt: ſed uiribus ignisq; mirabiles ſunt quia uniuerſa conſumunt quinq; dierum ſpatio ſic ardentis ut nihil ibi conſumptum fuerit: ſed ipſa quoq; herbarum uiriditas intacta permanſerit: turbarumq; ſonitu intolerabili nullis edito inſtrumentis deſcenſus dei omnibus ſignificatur. Deſcendit enim quoniam uoluit diuinis iudæorum genus legibus communire. Hæc Ariſtobolus.

## De Eſſeis qui priſcis tpibus apud iudæos ſublimi uiuebant philoſophia. Cap. IIII.

Erum quoniam diuinarum legum pcepta percurrimus: & formam allegorici ſenſus tetigimus: illud prætermittendum non eſt uniuerſam iudæorum gentē in duas maxime partes fuiſſe diuiſam: unam quæ præcæpta legis certo quodā litteræ ſenſu ſequebatur: alterā quæ maiore philoſophia firmata altius atq; ſubtilius oīa ſpeculabatur: qui & philoſophi iudæorum eſſe putabantur: horum diſciplinam omnes

qui nouerunt

qui nouerunt uehementer admirati sunt. Iosephus uero atq; Philo iudæi perpetuæ me-
moriæ uitam eorum commendarunt: itaq; ne tam sublimes uiri neglecti esse uideantur
a libro Philonis quem pro iudæis composuit nonnulla sumenda mihi esse arbitror. Præ
ter cæteros inquit quos pene innumerabiles sanctio mosayca ad bene uiuendum incita
uit. Essæi summi omnium atq; maximi sunt ab hosiotete idest græca ligua sanctitate (si
cut mihi uidetur) appellati: quorum secta nõ genere sed uirtute atq; humanitate discer-
nitur. Itaq; nemo puer nemo adolescẽs propter instabilitatem ætatis sed uiri omnes aut
senes sunt: qui nullo corporis morbo nulla animi perturbatione ferũtur: sed uera soli ho
minum libertate fruuntur: cuius rei uita sua testimonium præbet. Nemo proprium ali
quid possidet: non domus non pecus non uas aliquod: sed omnibus in medio positis cõ
muniter utuntur: habitant simul & conuiuunt quasi sodales: cũq; omnia pro communi
utilitate faciant: alia aliorum negocia sunt: quæ impigre subeuntes certant non frigus
non calorem non aliquam mutationem aeris formidantes: sed ante ortum solis ad so-
litos labores uersi crepusculo uespertino cum gaudio redeunt: non aliter q̃ qui certami-
ne gymnico exarcentur. Meliora enim & iocundiora tam animo q̃ corpori ea certami-
na putant: quæ non senescunt cum corpore. Sunt autem eorum alii agricolæ: alii pasto
res: alii apium cultores: alii harum artiũ magistri: ita ut perfecte inter se uiuant aliis nõ
indigentes: nihil facere recusant: quod cum utile societati sit turpe non est. Cũq; a labori
bus suis mercedem cœperint apud eum deponunt qui quæstor creatus est. Is omnia dili
genter procurat quibus egent: egent autem paucissimis: cum omnem luxum tanq̃ ani-
mæ atq; corporis morbum aspernentur. Communis est ipsis non mensa solum uerum-
etiam uestis tenuis quidem omnis sed grauior in hyeme: quæ in uno deposita loco est:
unde unusquisq; indifferenter assumit. Aegrotatio quoq; corporis si acciderit studio at-
que cura omnium & re communi curatur. Seniores si absq; liberis naturæ concedunt fœ
licissimi omnium putantur honorari a cæteris non minus q̃ si eos genuissent: & quoni-
am acutissime matrimonio huiusmodi societatem facile dissolui posse perspexerũt: uxo
rem ducere omnino recusant castimoniæ summopere studentes. Nimium.n. mulier se
ipsam amat & zelotypia maxime mordetur: ac uiri mores artificio quodam atq; lenoci
nio facile potest in peius peruertere. Si uero ẽt liberos uiro pepererit: quæ prius astute fa
ciebat ea iam audacter atq; aperte aggreditur: omniq; ui regere maritum conatur. Qua
re uxor huic societati inimicissima iudicata est: non seruat.n. mores: nec probus erga om
nes est qui aut uoluptate uictus aut liberorum amore superatus in seruitutẽ uxoris de-
ductus est. Hac uita eorum fit ut nõ priuati solum uerũetiam reges atq; principes eorum
philosophiam plurimũ admirentur. Hæc quidem in apologetico Philo scripsit ut dixi-
mus. In eo uero libro quem inscripsit oẽs studiosos liberos esse ita de Essæis narrat. Pale
stinam maxima gens Iudæorum habitant: inter quos qui dicuntur Essæi comperiũtur plu
res numero ut ego opinor: q̃ quattuor milia Essæi dicti quasi sancti græce: quoniam dei
cultores præcipue sunt non animalia sacrificantes sed mentes suas uirtute munitas oste-
rendas deo putantes. In ciuitatibus nõ habitant existimãtes ut contagionem aeris cor-
poribus: sic conuersationem uulgi aĩo nocere. Horum alii agros colunt: alii pacificas artes
ad utilitatẽ suam & proximorum exercent: nec argentũ nec aurum reponunt: nec ingentes
agros laudant: sed tantũ colunt quantũ necessitati possit sufficere. Hi.n. ex oĩbus pene
hoĩbus soli pecuniã & fundos negligentes uirtute ditissimi putãtur facilitatẽ uiuendi &
paucorum indigentiam recte magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tela enses gale-
as scuta cæteraq; belli factitant instrumenta: sed nec eas artes exercent quibus facile om

nes in improbitatem labuntur: nulla mercatura nullus cauponatus nulla eis cognoscit navigatio omnes rapinæ occasiones depellunt. Nemo seruus est apud eos: sed cum universi liberi sint alteri alteris seruiunt. Omnes qui seruis utuntur non solum quia æqualitatem contemnunt tanq̄ iniustos oderunt: uerumetiam quasi naturæ leges transgressos omnino despiciunt. Omnes enim aiunt quasi mater eadē natura genuit: quare q̄uis non uocemur sumus tamen re ipsa fratres: auariciæ crimine ab alienati: rationalem philosophiæ partem non necessariam ad uiuendum: naturalem maiorem humana natura cōsequi posset putantes alteram sophistis alteram leuioribus reliquerūt hominibus illam philosophiæ partem solummodo approbātes: qua de deo & de creatione omnium scrutamur: morali maxime inuigilant: ad quam absolute consequēdam paternis legibus adiuuātur: quas recte intelligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidem sed maxime septimis diebus docentur. Dedicata enim septima dies deputatur: in qua cæteris omnibus neglectis ad sacra loca concurrentes quæ sinagogæ appellātur: ordine sub senioribus iuniores considere solent: leguntur q̨ scripturæ diligenter & exponuntur a peritissimis: symbolis enim prisco more scripturam uti maxime arbitrantur. Discunt igit̄ pie sancte iusteq̨ uiuere triplici regula utentes amore dei ardentissimo: uirtutis cultu diligentissimo: charitate proximi feruentissima. Quod igitur summe deum diligant multa nobis argumento sunt: Castitas perpetua: Iurisiurandi nulla mentio: mendacii: odiū: & præcipue q̨ bonorum omnium nullius mali causam esse deum opinantur q̨ uirtuti studeant patet quia pecuniam negligunt gloriam spernunt uoluptatem oderunt: constantes seueri magniq̨ animi sunt: cæteraq̨ huiusmodi innumerabilia. Charitatis autem argumenta sunt beniuolētia societas æqualitas. Nullus enim domum habitat quæ omnium communis non sit: unum ærarium unus sumptus oībus est. Præterea uestis communiter omnibus proposita: communis cibus & potus: communis mensa: omnis uita communis est: Quæ omnia multo magis illi opere faciunt q̄ alii uerbis significant. Nec mirum: quæcunq̨ enim quotidie laborantes consequuntur non ipsi seruant sed in medium afferentes commun. utilitati attribuunt: non negliguntur apud eos ægrotantes: sed a communibus curantur. Seniores non minus q̄ parentes liberi uenerantur: huiusmodi homines sine græca doctrina mosaica philosophia effecit: quæ uirtutis opus hominibus proposuit a qua libertas & oritur & confirmatur. Nam cum multi atq̨ uarii diuersis tēporibus alii crudelitate carnificum more uniuersam Iudæam uexarint: alii astuta simulatione adeo ad improbitatem cunctos peruerterint: ac suæ impietatis inhumanitatisq̨ calamitates hominum perpetua monumenta reliquerint: nullus unq̄ ita efferatus fuit nullus ita ueterator ac malus ut Essæorum aut potius sanctorum uitam criminari uoluerit: sed omnes probitate illorum superati quasi a natura liberos putantes summa ueneratione atq̨ laudibus prosecuti sunt. Hæc Philo.

De Deo & quod mundus creatus est. Cap. V.

Erum quoniam philosophorum disciplina iam patuit & totius etiam multitudinis mores diuinis legibus muniti expositi sunt. Restare uidetur ut iuniorum theologiam pietati maiorum idoneam atq̨ consentaneam ostendamus. Sic enim perdiscemus quales in theologia & in cæteris disciplinis hebræi fuerunt. philonem igitur rursus primo libro super legem audiamus. Nonnulli ait mundum magis q̄ auctorem mundi admirati non ortum: sed æternum esse mundum putauerunt: male nullum pene opus deo attribuentes: cum econtra oporteret dei quidem uirtutes quasi creatoris atque patris admirari: mundo autem non maiorem q̄ creaturæ conueniat laudem

at laudem

æ laudem attribuere: At uero Moyses qui & ad summum philosophiæ peruenit: & dei
responsis secreta naturæ didicit optime cognouit necesse esse ut rerum aliud quidē agat
cum sit integerrimus intellectus atq; purissimus omni scientia præstantior omni bono
melior omni pulchritudine formosior: aliud uero inanime p se atq; immobile sed ab in-
tellectu commotum atq; formatum perfectissimum opus hunc mundū effecerit. Quē
qui fuisse ortum negant perutilem atq; ad pietatem necessariam prouidentiæ uirtutē ra
dicitus sustulerunt. Patrem.n. atq; auctorem operi suo prouidere ratione probatur: pa-
ter.n. omnis atq; auctor ea quæ genuit aut fecit diligenter studet conseruare: quæ oppri
mere possunt expellens: quæ utilia sunt suis acquirens: ad id uero quod non fecimus nul
la coniunctio nobis est. Perniciosa igitur res oīno est ut sine principatu ciuitatē sic mun
dum sine auctore ac iudice a quo uniuersa gubernentur consistere posse putare. Mirabi
lis igitur ille Moyses quod sine principio est alienum a re uisibili omnino existimans.
Quod.n. sensibile est mutationi subiectum nunq̄ idem est inuisibili quidem atq; intelli
gibili perpetuitatem attribuit: sensibili autem aliud uocabulum accomodauit. Nā quo
niam uisibilis atq; sensibilis hic mundus est: necessario ipsum ortum habuisse affirmāt.
Vnde non ab re creationem etiā eius magna cum theologica uenustate cōscripsit. Hæc
de origine uniuersi: Quod uero prouidentia mundus gubernetur in libro quem de pro
uidentia scripsit: contrariis primū expositis deinde confutatis magnifice probauit: quo-
rum plura quoniam longiora sunt compendiosius ponam. Prouidentiam esse inquit ar
bitraris cum tantam rerum perturbationem esse uideas. Quid.n. humanorum ordine
certo gerit᷑. An solus ignoras prauos atq; rapacissimos hoīes bonis omnibus florere di
uitiis gloria cultu multitudinis magistratibus bona ualitudine quibuscūq; dixeris uolu
ptatibus affluere? Virtutis autem amicos oībus malis oppressos paupertate īfamia hu
militate duricie uiuendi affligi? His aliisq; compluribus ita dictis respondet postea hoc
pacto. Non tyrannice neq; ui aliqua uel crudelitate: sed ut rex regū iuste uniuersum mū
dum deus gubernat: rex autem uerus & iam pater est: ut enim se habet pater ad liberos
ita rex bonus ad ciuitatem & deus ad mundum: quippe qui naturæ stabili lege principa
tum & prouidentiam in solubili coniunctione: una copulauit. Quare quemadmodum
non negliguntur oīo uitiosi a parentibus liberi inimicorum opus esse putantibus, sub-
mersos inuadere sed maiore interdum ope fouentur cū nullum in eis præsidium esse ui
deatur. Similiter quoq; deus oīum curam gerit: nec minus eorum qui perperam uiuūt:
tum ut occasionem eis pœnitentiæ præbeat: tum ut natura se propitium esse ostendat.
Ad hæc longe absis a ueritate si malorum aliquē fœlicem arbitraris ēt si Cresœo ditior:
acutior uisu q̄ lynceus: maioribus corporis uiribus q̄ crotoniata ille Milo: Ganymede
formosior sit: oībusq; aliis corporis & exterioribus bonis abundet. Qui.n. mentem suā
plurimorū dominatui ac pessimorꝝ subiecit cupidinis doloris timoris stultitiæ iustitiæ
fœlix atq; beatus esse nullo mō poterit: ēt si uulgo beatus appelletur. Nam si animi ocu
los parumper uolueris eleuare: atq; ut possibile homini est de uero bono considerare:
oīa quæ nunc admirari uideris magno risu prosequeris? Semper.n. cum meliora lateant
in locum eorum mala irrumpentia laudātur cum uero in mediū adsunt bona tunc quæ
contraria sunt hac luce dilucidius turpitudinem suā ostendunt. Si ergo diuinū illud bo
num mente conceperis: nihil eorꝝ quæ dixisti facile apud uitiosos īueniri inter bona col
locabis. Preciosissima nempe illorum argenti atq; auri metalla sunt: quæ a pessima ter-
rarum parte solent prodire: permulrum nanque profecto interest inter metallorum ste
rilitatem & fœcunditatem terræ non metallosæ. Longe quippe abest argenti atque auri

natura a bonitate frugum sine quibus uiuere nequimus: quod maxime in annonæ patet charitate. Omnes.n.thesauros pro modici temporis alimento recte propter necessitatem iudicantes libenter omnes proicere solent: quando autem necessaria nobis cumulate affluunt naturæ bonis abundantes contenti esse non possumus: sed argento atq; auro inhiantes & quasi oculis capti terreno pondere huc atq; illuc propter auaritiam ferimur: cōrinuoq; pecuniæ gratia bello uexamur. Vestes etiam magnificas cupimus: quæ nihil aliud sunt quam textoriæ artis laudes & flos ouium ut nonnulli poetæ dixerunt. Qui uero gloriæ adeo cupidus est ut uel a malis laudari cupiat hūc improbum esse necesse est: quippe unumquodq; suo simili gaudet: bonam autē ualitudinem aurum quæret si dicicerit non paruos animi morbos ab auditu oriri: qui uiribus corporis ceruicem eleuat atrocissimas ante oculos bæluas ponit. Ita enim intelliget turpissimum esse ferarum uiribus hominem gloriari: formositate corporis iactare mentis compos nemo poterit: quæ breui adeo extinguitur tempore ut anteq̄ florescat defloruisse uideatur: præsertim cum etiam inanimata artis opera picta ficta texta non parua uideat extare pulchritudine. Quorum omnium nihil unq̄ apud deum inter bona enumeratum est: quid dico apud deum? cum neq; periti homines qui recte philosophantur bona caducas has res aut arbitretur aut apellent: qui uero falsam & nomine solum philosophiam sequuntur hi animi se medicos professi seruituti corporis inhærent: nec corporum quidem medicos imitantur: qui si res ac princeps ægrotet omnia transgressi inter colūnia porticus tabulas argentum adulicium aurum lapides cubile ipsum ilico petunt: nec uestem auro insertam admirati nec lapidibus ornatum cōsiderantes lectulum q̄ citius possunt cæteris omnibus contemptis manus ægroti tangunt: pulsum examinant interdum etiam uestibus sublatis qua duricie sit uēter quo calore pectus ardeat quo motu cor exiliat inquirunt. Ex quibus omnibus aliisq; compluribus quātitate & qualitate ægritudinis percæpta curam morbi tandem aggrediuntur. Oporteret igitur etiam philosophos cū medicinam animi tenere profiteantur omnia despicere quæ falsa homines opinione maximi faciunt: ac mentis ipsius cubile ingredi diligentius: & cōsiderare si propter iram inæqualiter pulsus mouetur tactuq; ipso examinare si aspera maledicendo lingua effecta est: si cupiditate tumidus uenter: & ut breuiter dicam qua intemperie interiora turbata sunt. Hoc enim pacto idonea poterunt adoptare remedia: nūc uero cum nequeant lucem uerã aspicere exteriorum falso rerum nitore perculsi quasi cæci pererrant: reginam omnino mentem negligentes: & satellites eius diuitias gloriam sanitatem aliaq; huiusmodi p̄sequentes. Et quemadmodum summa insania est aut cæcos de coloribus aut surdos de harmonia musica: sic & uitiosos uiros de bono & malo iudices constituere: mente capti nāq; sunt & interioribus tenebris obcæcati discernere nequeunt. Merito igitur laudatur Socrates & alii qui paupertatē amplexi nec quæstuosa ipsi artificia didicerunt: nec amicis aut regibus magna sibi oblata munera accæperunt. Nihil.n.aliud q̄ uirtutem bonū putabant. Quod si mortali corpore circūducti & morti: ut hoies subiecti ac cum multitudine iniustorum hoīum maxima uiuentes iniuria perierūt: cur accusanda natura est cum crudelitas hoīum culpanda sit? Nō.n. facile pōt euadere qui degit in regione pestifera. Et ueluti cū magna uis pluuiæ descendat nisi sub tecto sis necesse est & si sapiens sis imbrem perferre: cūq; frigidissimus perflat boreas frigore premi: & æstatis ardore calefieri. Eodē profecto modo si cū iniustis uitam agis: necesse est multa inde perpeti mala. Verum oēs qui uirtutē negligentes falsa corporis laudant bona a sole se ungi: & a Ioue lauari putant. Symbolica enim hæc priscaq; prouerbia re ipsa uera esse ostenduntur: nec enim post

enim post mortem solummodo:sed etiam per totam uitam animo simul atq; corpore iniusti homines pendent. Cuius rei qui siculam conscripserunt historiam testes locupletissimi sunt. Nam uel amantissimam uxorem suspectam adeo fuisse tyranno dicunt ut tabulis cubiculum statuerit quo maior sonitus cum ad eum iret excitaretur:nudūq; ita ut nihil occulte ferre posset:aditumq; ipsum fouea intercæpisse:ut uel saltibus uel lōgis gradibus uel ascensu descensuq; pergendo nullum posset telum occultare. Quod quantisq; igitur animus hominis qui uel uxorem ita suspectam habebat malis refertus erat? Illis certe mihi simillimus uidetur fuisse:qui cum ad alta præcipitia scādant anteq̄ ad cacumen peruenerint timore perculsi nec altiora petūt iam fessi:nec descendere audent cū ad hiatum & profunditatem despexerint. Tyrannidem nempe quasi diuinā rem aggressus cū pericula eius cognouisset:& stanti in proposito innumerabilia uidebat in dies pericula:& abeunti mortem imminere non dubitabat:omnibus & si non corporibus: sed animo tamen aduersus eum armatis:quod ille ipse Dionysius ita esse significauit. Nam cum quidem uitam tyrannorum apud eum quasi beatam laudibus afferret uocasse ad cœnam regio apparatu constructam hominem dicitur:ac super caput illius sedētis acutum gladium tenuissimo filo suspendisse:quem posteaq̄ repente cōuiua ille respexit nec surgere inde ausus tymore tyranni: nec bibere aut comedere potens periculo perculsus ceruice ac oculis ad pendentem gladium directis mortem expectabat. Quod cum uidisset Dionysius num inquit intelligis q̄ beata sit uita nostra? talis enim est nisi uelimus nobismet ipsis adulari. Omnium.n.rerum copiam habentes propter frequentiam periculorum & impendentem formidinem nulla frui possumus. Illis similes qui a deformibus sæpe meretricibus decipiuntur:quæ ueste atq; auro ualde ornatæ & fuco faciei deformitatem occultantes:quasi hamo pisces his insidiis capros attrahunt adolescentes. Hac infœlicitate nos premimur qui multis fœlices uidemur:& sicut tormentis multi coguntur mentis suæ arcana pandere sic interdum huius uitæ molestia uicti uerissimas uoces de miseria nostra emittimus. Illis enim certe similes animalibus tyranni sumus quæ saginantur:quibus comedendi bibendiq; non ad aliud q̄ ad perniciem suam copia solet offerri. Multi autem pecuniæ cupiditate uicti manifesta dederunt supplicia. Cuius rei exēpla etsi quotidie uidemus:unum tamen ex priscis referre operæprecium diximus. Dicūt igitur qui fœtidos sacrum bellum conscripserūt cum lex esset aut præcipites ex alto deiici:aut in mare submergi:aut igne cremari sacrilegos:cūq; Philomelus Onomarchus & Phaylus tres isti Delphicū spoliauerint tēplū: secundū legē diuinitus supplicia dedisse. Alterum enim cum per aspera scanderet loca præcipitem decidisse:ac ita expirasse. Alterum cum eques per littora ferretur in profundo lapsum una cum equo fuisse aquis demersum Phaylum autem alii sacro morbo consumptum:alii cum templum Inabis incenderetur una concrematum fuisse tradiderunt. Nemo profecto hæc casu nisi amens accidisse putabit. Omnes enim hos tres eisdem temporibus propter idem delictum non aliis suppliciis q̄ lex uolebat iure punitos non a fortuna & casu: sed diuinitus credere debemus. Quod si nonnulli rapaces & factiosi homines qui non alienos solummodo populos: sed patrias etiam suas subiecerunt impune id fecisse uidentur: mirandum non est. Primum enim non similiter deus atque homines iudicant: homines enim de manifestis tantummodo cognoscunt:deus uero in animum ingressus ipsum nudos uoluntatis perspicit motus. Quare nunquam humana iudicia diuino tanq̄ meliora & iustiora præponenda sunt. Multis enim homines falluntur sensibus corporis atq; turbationibus animi. Iudæo autem nihil est quod fallat:sed summa iusticia una cum ueritate

cuncta gerunt: Deinde recte illud imprimis fertur id esse apud populũ tyrannos quod
sunt in lege supplicia. Quando igitur in ciuitatibus a deo abundant ut nulla legum reue
rentia sit: tunc deus ut uitia repellat & ad uirtutem hoĩes conuertat crudelibus atq; ty-
rannicis uiris nõ iniuriam potentia præbet: uitiorum enim cumulus sine crudelitate mũ
dari non potest: & quemadmodum uindices publicarum rerum ad homicidas prodito
res & sacrilegos interficiendos publice aluntur: non quia tale hominis exercitium laude
tur: sed quia populo necessarium est: eodẽ profecto pacto huius mundi gubernator qua
si communes uindices tyrannos in ciuitates exsuscitat: ut iniuriã atq; impietatem aliaq;
huiusmodi ui & crudelitate istorum puniat: qui quoniam nõ recto animi proposito sed
crudelitate commoti diuinæ uoluntati subministrarunt: ut ignis consumpta materia de
mum extinguitur: sic & ipsi cum ciuitates prauas inanes hominum fecerint tũc demum
in perniciem incidunt. Quid autem miramur si tyrannorum interdum ministerio effu-
sas hominum iniurias deus compescit: cum etiam sæpius non aliorum opere sed per se
ipsum fame terræmotu peste aliisque huiusmodi quibus multas urbes desolatas uide-
mus id factitet? Satis dictum esse puto neminem qui male uiuat esse fœlicẽ: unde ma-
xime prouidẽtia esse probatur. Et post aliqua. Ventorum inquit impetus & pluuiæ uis
non ad perniciem nauigantium aut agricolarum: sed ad utilitatem humani generis diui
nitus mittitur. Aquis enim terram uentis uero regionem quæ sub luna est inundare so-
let: & utrisq; animalia & plantas alit auget perficit. Quod si nauigantes aut agricolas
nonnunq̃ perdit mirari non debes. Minima enim quædam isti particula sunt: cura uero
totius humani generis deo est. Vt ergo in editione ludorum atq; certaminis ædiles pro
pter aliquos reipub. usus diem certaminis mutato fecerunt nonnullos luctatorum non
affuisse. Sic & deus quasi magnæ cuiusdam ciuitatis totius orbis curam gerens humi-
diorem æstatem & uernalem hyemem ad utilitatem totius effecit: q̃uis nonnulli hac tẽ
potum inæqualitate magna dãna patiantur. Elementorum igitur inter se transmutatio
nes ex quibus mũdus constat & quibus conseruatur tanq̃ necessarias ipse instituit: prui
næ autem & niues ceteraq; huiusmodi ad frigiditatem aeris consequuntur sicuti ad con
cussionem nubium fulgura & tonitrua: quorum nihil forsan & prouidentia fit. Pluuiæ
uero ac uenti cum uitæ alimenti crementiq; causa plantarum atq; animalium sint pro-
uidentia certe fiunt & ex istis illa consequuntur: ut si editoris munerum liberalitate atq;
magnificentia magna unguentorum copia proponatur: unde guttis quibusdam in ter-
ram deflexis lubricus ualde locus effectus sit: nemo non insanus prouidentia editoris
munerum lubricitatem factam esse contenderet: sed ad magnificentiam abundantiam
que unguentorum consecutam concederet. Iris similiter & alia huiusmodi non sunt na
turæ opera principaliter sed nubibus naturali quadam ratione accidentia: & tamen eti-
am hæc prudentioribus conferunt: tranquillitatem enim aeris motus uentorum hye-
mes & serenitatem his signis prædicere solent: fornices porticusque num uides quorum
plurimi ad meridiem respiciunt ut deambulantes in hyeme calefiant & in æstate opaco
frigore utantur? quam rem illud consequitur non ab ædificatoris sententia factum q̃
umbris quæ a basi excidunt horæ significantur. Ignis similiter naturæ opus est necessa-
rium: quem quasi accidens quoddam fumus consequitur. Qui tamen est quando non
paruam attulit utilitatem: Interdiu enim non igne sed fumo aduentum hostium signi-
ficamus. Talis ratio etiam in Eclipsibus dici potest quæ solem atq; lunam cõsequuntur
& aut mortis regum aut urbium desolationes prudẽtibus signa solent afferre. Lacteus
uero circulus stellas habet eius substantiæ cuius ceteræ. Cuius rei causam q̃uis difficilis

sit non

sit: non tamen negligunt sed diligenter quæritant philosophantes: putant. n. & recte iu
cundissimam rem per se ipsam esse scientiam. Sicut igitur sol & luna cæteræq; stellæ per
prouidentiam factæ sunt: sic profecto cælestia omnia q̄uis nos naturam atq; uirtutem
omnium inuestigare nequeamus. Terræmotus autem & pestilētiæ fulminum ictus &
similia mala dicuntur: & non sunt. Nullius enim mali deus causa est: sed elementorum
mutatione generantur: neq; sunt principalia naturæ opera: sed ad ea q̄ necessaria & prin
cipalia sunt consequuntur: & si aliqui damnum inde habuerunt non est accusandus gu
bernator. Primum quia quos bonos esse ipsi putamus boni fortassis non sunt. Deinde
quemadmodum in re militari ad sedandam seditionem qui forte primū oblatus est ple
ctitur: & ad extinguendam tyrannidem cognatos ēt si in culpa non sint legis extermi-
nant: eodem modo in pestilentia ut reliqui moderatiores fiant interdum ēt innocentes
communi corruptione aeris pereunt. Sic & in nauigio æqualiter oēs periclitantur q̄uis
non æque peccauerint. De atrocibus autē bestiis exercitationis bellicæ gratia productas
diuinitus diceremus. Nihil. n. magis corpus ad labores & animos ad resistendum hosti
corroborat q̄ uenatio nisi tu huic defensioni opponendo detraxisses: sed tamē & qui bel
licosi sunt animosiores bestiis se opponentes facilius fiunt: & qui pacē amant domi atq;
in urbibus uiuentes longe ab omni huiusmodi periculo absunt. Sues enim & leones si-
miliaq; animalia ne insidiis hominum aliquid patiātur procul ab habitationibus homi-
num uersantur. Si qui autem ex negligentia inermes saltus peragrant se ipsos potius q̄
naturam accusent: sicut in equestri certamine qui uno loco sedere ac spectare nō patiun-
tur cum hinc illinc transeant curruum impetu plærūq; conteruntur. Serpentes autē ue-
nenosi non prouidentia sed consequētia quadam rerum ut in superioribus diximus pro
ducti sunt. Fiunt. n. cum innata materiæ humiditas calidior facta est. Sic & nōnullæ be
stiolæ corruptione nascūtur: ut corruptione alimēti uermes pediculi a sudoribus. Quæ
autem sparmate natura duce generantur ea quoniam natura principaliter intendit pro-
uidentia nasci nō negamus: q̄uis etiam illa duabus rationibus ad utilitatem hominum
audiui producta: quas cælare nullo modo decreui. Primum igitur uenenosa aīalia mul
tos ad morbos & maxime perniciosissimos remedia conferre saluberrima medici perhi-
bent. Videbisq; si diligenter attendere uolueris in magnis theriacis nōnulla membra eo-
rum accuratissime sumi. Deinde deo ista esse parata dicūt in peccatores: sicut eculeos &
alia tormenta in iudiciis præparata uidemus: Quod aūt dixisti in domibus hominum
maxime ista nasci falsum omnino est: procul. n. in desertis inueniuntur locis hoīem qua
si dn̄m fugientia: quæ uero in habitationibus hoīum nascuntur corruptione magis pro
ducuntur: q̄uis & carnium nidore aīalia huiusmodi attrahantur. Hirundines aūt si no-
biscum uersantur mirum non est: nam qm̄ eas hoīes non uenantur iccirco plurimæ abū
dant: nā e regione fugere illa uidebis quibus insidiamur: nō. n. hoībus solum uerū etiam
brutis ut se salua uelint innatum est: Syriæ maritima quædam ciuitas est noīe Ascalo
quo tunc applicui qn̄ oraturus atq; sacrificaturus hierosolyma ad patriū templum mis
sus fui: eo cum applicuissem magnā columbarum multitudinē uidens admirabar: inter
rogantq; mihi quā ob rē hæ aues oīa pene loca illa occupassent responsum fuit: lege eos
apud columbaꝝ usum esse prohibitū. Apud ægyptios aūt mirabilius quiddā considera
ui. Crocodilus. n. omnium bæluarum atrocissimus in sacratissimo natus & enutritus ni
lo quāuis sub aquis uiuat utilitatis tamen suæ non est ignarus. Magna enim copia apud
eos crocodilorum inuenitur qui animal id tanq̄ sacrum uenerantur: minime aūt reperi-
ri apud eos potest qui eū uenantur: & nauigātes hic quidē nec digito aquā fluuii tāgere

audent: crocodilis statim insultātibus. Id uero timidiores etiam homines uel ludo in ni lum natantes prosiliunt. Barbaras regiones fœcunditate agrorū excellere uidemus: ubi magno ingenio homines raro nascuntur. Sic alimentis quidē abundant: hominibus au tem quorum gratia diuinitus alimenta producuntur carere uidentur. At cōtra accusan da græcia est: quia fine semine atq; cultu nihil pducit: sed sola homines generat uere cæ lestes atq; diuinos natura ad omnem sciētiam natos: cuius causa est subtilitas aeris. Nō enim temere dixit. Heraclitus. Aer siccior: anima prudentior atq; melior cuius signū q̄ ieiunantes atq; uigilantes prudentiores illis sunt qui cibo & potu semper replentur. Im mergitur enim quodam modo motus mētis quam cogitationem appellamus. Verum in barbaris regionibus propter maiorum alimentorum copiam agrorumq; robur non solum animalia plura maioraq; uerum etiam arbores maximæ nasci solent. Non est au tem culpa naturæ si tam marinis q̄ terrestribus animalibus crudeliter uescimur. Nō. n. ad huiuscemodi uoluptates natura sed crudelitas nos atq; in temperātia incitat. Ad mū di enim totius consumationem necesse erat ubiq; uaria nasci animalium genera. Nō fuit autem necessarium ut homo qui sapientiæ decore ornatur ab humanitate in feritatē con uersus cæde animalium uoluptatem sibi pararet. Vnde ad hæc usq; tempora qui curam continentiæ gerunt ab hominibus abstinent carnibus suauissimo cibo herbis; fructibusq; utentes. Qui uero carnium usum natura concedi arbitrantur magistris & legibus qbus curæ modestia est ab esu immoderato prohibentur. Rosæ autem & crocus uariisq; flo res atq; aromata non uoluptatis gratia sed bonæ ualitudinis producta sunt. Nā & odo re ipso iuuant interdum: & in cōpositione medicinarum (magnas. n. uires habent) a me dicis adhibentur. Multa. n. singula nihil prosunt: coniuncta uero quemadmodū maris atq; fœminæ coniunctio ad procreationem: sic uires suas ostendūt. His cæterisq; huius modi nisi contentiosus sis concedas: oporret diuina uniuersum hunc mundum prouidē tia gubernari. Hæc a Philone compendiosius sumpsi: tum ut ostēdam quales hebræi et iuniores uiros habuerunt: tum ut pia de deo sententia iudæorum appareat.

## EVSEBII PAMPILII LIBER NONVS.

Quod etiam exteriores iudæorum gentem admirati sunt. Cap. I.

VNC AVTEM TESTIMONIA ETIAM EXTE riorum de ipsis diligenter citabimus. Illustrissimi. n. & græco rum non imperiti omnino iudaicæ philosophiæ alii uitam eo rum scriptis suis approbasse uidentur: alii theologiam quan tum potuere secuti sunt. Sic. n. disces non temere sed absoluta exquisitaq; ratione iudaicam philosophiam gentilibus nugis præpositam a nobis fuisse. Primū igitur ea ponam quæ de ui ta iudæorum præclarissimi græcorum testantur. Theophra stum igitur audias: cuius nōnullos textus Porphyrius in his libris posuit quos de abstinendo a carnibus conscripsit: his uerbis iudæi ad hæc usq; tpa Theophrastus ait animalia quomodo sacrificant: ut si quis nos ad imitationem illorū hortaretur audire non pateremur. Non. n. comedunt ex sacrificatis: sed mel atq; uinum noctu infundunt holocausta facientes: nihilq; inde relinquētes: ut nec ille qui oīa perspi cit rem tam prauam inspicere possit: quod faciunt interim ieiunantes: ac quoniam phi losophi

losophi natura sunt de deo inter se colloquentes noctu autem stellas aspicientes oratio-
nibus deum inuocant. Primi enim isti omnium hominum & bruta & se ipsos offerre cœ
perunt: nulla necessitate aut cupiditate id facientes . Et in quarto eiusdem negocii hæc a
se ipso scribit Porphirius. Essæi iudæi genere sunt: hi alter alterum magis diligũt quam
cæteri homines faciant: & uoluptatem omnem quasi uitiosam aspernantur: continentiã
& integritatem animi ab omni perturbatione remotam præcipuam putãtes uirtutem .
V xores non ducunt: alienos autem liberos teneros adhuc & ad omnem aptos doctri-
nam adoptantes pro suis educare ac moribus suis stabilire solent: quod faciunt nõ quia
matrimonium abominentur: sed quia mulierum mores cauendos putant. Diuitias om
nes a deo spernunt ut mirabilis quædam in eis communitas sit. Nullus eorũ præter cæ
teros aliquid possidet: omnia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. V na
omnibus quasi fratribus facultas est. V ngi oleo non patiuntur: q; si quis forte oleo ta-
ctus fuerit diligenter quasi a magna macula corpus illi abstergit: non enim molles: sed
aridi atq; duri esse corpore cupiunt. Alba semper induuntur. Electione communi quæ-
stores & gubernatores sibi creant: & indiuisæ in omnibus res sunt. Non habitãt urbem
unam: sed hinc illo facile migrant: semperq; assequentes hæresim suam proficiscuntur: a
quibus ita suscipiuntur: ut una eos semper uixisse diceres: unde fit ut proficiscentes nihil
impensæ secum ferant. V estem & calceos anteq̃ omnino tempore dirumpantur nõ mu
tant: nec emunt aliquid nec uendunt : sed commutatione rerum utuntur cum ægeant .
Nam inter eos singuli quæcunq; uolunt assũmunt etiam nihil afferentes. Erga deũ ma
xima pietate utuntur: nam ante q̃ soloriarur nihil eis prophanum dicitur: sed patria ora
tione utuntur: qua solem oriri precantur: deinde a præfectis singuli ad artes operaq; sua
mittuntur: & postea quam horis quinq; laborauerint ad unum rursus locum congregã
tur: & aqua frigida perloti in domum ueniunt: quo nemini nisi eiusdem sectæ introire li
cet. Ita mundi quasi in templum ad cœnaculum ueniunt: ubi magna tranquillitate sedẽ
tibus ordine omnibus panis opponitur & ferculum unum unicuiq;. Primus autem om
nium sacerdos facta oratione comedere incipit: nefasq; omnino putant ante orationem
quicq̃ gustare: cunq; pransi fuerint multo diligentius orant. Ita & incipientes & desinen
tes laudes dei diligenter cõcinunt. Post hæc uestibus quibus prandentes quasi sacris utũ
tur depositis ad opera rursus exeunt: nocturnoq; reuersi crepusculo similiter cœnant .
Hospitibus etiam confidentibus si qui forte affuerint clamor aut tumultus nunq̃ apud
eos auditur: sed ordine ita colloquuntur: ut tanto eos inter se uti ordine atq; silentio mi
rabile uideatur: cuius causa perpetua continentia est. Cibus & potus uitæ necessitate mẽ
suratur. Qui ad eam sectam ueniunt: non statim: sed postea q̃ totis ãno integro eisdem
moribus uixerint tunc suscipiuntur: non tamen omnino sed propinquius quidem acce-
dunt. V na uero cum illis uiuere non licet nisi duobus aliis annis patientiæ signa dede-
rint: & anteq̃ communiter cum eis uescantur iureiurando confirmant primo pios se er-
ga deos futuros: deinde iustitiæ ita fore cultores: ut nec sponte nec imperio alicui homi
ni sint nocituri: odioq; semper iniustos sibi futuros: putaturosq; semper seipsos lædi si iu
sto uideant iniuriam fieri: fideles fore omnibus ac maxime pricipibus. Non enim absq;
dei uoluntate principatum alicui commẽdari. Ad hæc si ipsi præessent nunq̃ se quicq̃ fa
cturos unde maculari præfectura uideret: nec ueste aut ornatu quodam meliore q̃ sub
diti se usurum: ueritatis fore amicos & mendaces accusaturos: manus a furto animũ ab
iniusto lucro procul retenturos: nec occultatores aliquid sociis : nec eorum secreta aliis
se dicturos etiam si mortis periculũ immineret: postremo nulli aliter hæreseos dogma-

ra tradituros q̄ sicuti ipsi acceperunt: procul se futuros a latrocinio: conseruaturosq̧ sectæ libros diligenter & nunciorq̧ nomina. Hæc seruaturos se oīa iurant. Qui autem nō seruant diligenter illico expelluntur: & omnes fere cum ad aliam dietam ac uitam ueniant moriuntur. Sed multos ipsi rursus miserantes recipiunt. cum putauerint non minores iam ipsos pœnas dedisse q̄ delicta eorum postulabant. Tanta uero tenuitate paucitateq̧ utuntur reꝝ: ut raro plus q̄ semel in septē diebus alui purgatione indigeant. Qua quidem ex continentia in tantā perueniunt patientiam animiq̧ robur: ut nec eculeo nec igne nec alio quæstionū genere impelli possint: ut aut uerbis leges latorem uituperent: aut illicitum quicq̧ comedāt: quod maxime in bello quod sibi a romanis illatū fuit ostēderunt: nulla. n. adulatione ad torquentes unq̄ sunt usi: nullas lachrymas morti emiserūt sed suauiter in doloribus ridentes & eis illudentes a quibus torquebantur: sic expirabāt iucundissime ut ad patriam redire uiderentur. Firma. n. hæc opinio apud eos est corpora quidem morti esse subiecta: aīas uero tanq̄ immortales semper uiuere: cūq̧ a subtilissimo æthere dimittantur naturali quodam delatos impetu corporibus coniungi: cū uero a uinculis corporum quasi a longa seruitute liberati sint. tunc summo cum gaudio altiora petere. Qua quidem uita & pietate facile fit ut multi apud eos futura prouideant præcipue qui a sacris uoluminibus & uaria carnis castigatione & prophetaꝝ dictis exerceantur. Hæc Porphyrius de pietate ac philosophia Essæorum testatus est.

## Hecatæus de eodem. Cap. II.

h Ecatæus autem Abderita uir & uerbo & re philosophus historiam de iudæis conscripsit: a qua nonnulla sumere non erit alienum. Multa inquit castella oppidaq̧ iudæis sunt: una uero urbs munitissima quinquaginta pene stadiorum habens circuitum plures q̄ centum & uiginta milia homines habitāt: quæ uocatur Hierosolyma: in medio cuius ædes lapidea est quinq̧ iugerum longitudinis: latitudinis cubitorum centum cui portæ duplices sunt in eo ara quadrata est integris lapidibus ac inornatis composita: cuius singula latera uiginti: altitudo autem duodecim est cubitorum apud quam domus magna est ubi altare atq̧ candelabrum: utraq̧ aurea sunt ponderum talentorum duum: ubi lux nocte atq̧ die inextinguibilis ardet. Nullum ibi simulachrum est nulla omnino imago nec planta nec lucus aut aliquid huiusmodi: ubi nocte ac die sacerdotes caste uersantur nunq̄ in templo uinum bibentes. Deinde cum rege quoq̧ Alexandro nonnullos ait iudæorum militasse & successoribus eius fideles fuisse: seq̧ cum uno eorum sermonem habuisse his uerbis narrat. Cum ad mare rubrum proficisceret: inter alios equites iudæus quidam nomine Mysonianus me sequebatur homo quem omnes tam græci q̄ barbari qui eum cognouerūt & animi maximi & robusti corporis prædicabant. Erat autem etiam arcu peritissimus. Is cum augur quidem oēs nos stare iussisset: interrogauit quare sixi staremus: augureq̧ auem ostendente atq̧ dicente conducere ita stare quousq̧ quo auis råderet perspexissent: ut si ad anteriora uolaret cœptum iter peragerent: sin autem posteriora uolatu peteret reuerterentur: silentio arcu tracto auem percussit ac interfecit. Tunc augur & nonnulli alii ualde commoti ei maledicebant. Ipse uero quis est inquit iste furor o homines? quomodo enim auis ista quæ nihil de sapientia prouiderat ueri aliquid de itinere nostro poterat nobis prædicere quæ si futura præscisset nunq̄ huc uenisset: ne a Mysoniano iudæo interficeretur. Hæc ab Hecatæo sumpta modo sufficiant.

Plearchus

Plearchus de eodem. Cap. III.

p Learchus autem peripateticus in primo libro de somno Aristoteli attribuens uerba hæc de iudæis scribit. Multa inquit Aristoteles possent de ipso dici: sed pauca modo referenda sunt: q̄uis non ignoro multos somnia fingere me putaturos. Tunc Hyperochides iccirco quia mirabilia dicturus es inquit audire magis gliscimus. Tunc Aristoteles ego inquit ut rhetorici solent de genere ipsius primum si placet dicamus. Ita prorsus placet hyperochides inquit. Ille igitur subiunxit Aristoteles iudæus erat qui sunt Calani ex india: Iudæi aūt a loco quem habitant appellati sunt. Vrbs eorum asperrimo quodam nomine Ierusalem nuncupatur: Hic ab altioribus asiæ locis ad maritimas ciuitates descendens & lingua & animo græcus fuit. Cūq; accidisset ut eo tempore nos quoq; in maritimis asiæ locis uersaremur philosophiæ amore ad nos sponte uenit qui multo plura nobis attulit q̄ accæpit. Hæc Clearchus Clæmens autē noster Numam romanorum regem pythagoricum fuisse asserit: & mosaica nixū doctrina legem dedisse romanis nullam imaginem deo attribuere: unde annis centum atq; septuaginta ab urbe condita nullam imaginem nec fictam nec pictam in templis romanorum respici potuisse. Ita Numa occulte significauit nullo modo nisi mente ad similitudinem dei hominem peruenire posse. Megasthenes autem qui cum Seleuco uixit uir historiæ peritissimus in tertio iudaicarum rerum hæc dicit. Omnia quæ de natura prisci Græci scripserunt alii etiam ante ipsos scripserūt. Nam & Brachmani apud Indos qui & iudæi uocantur multo prius philosophati sunt. Aristobolus etiam in primo ad philometora his uerbis utitur: Legem nostram in multis Plato secutus est. Aperte namq; in multis diligenter examinasse singula uidetur. Mosaica enim uolumina ante Alexandrum & ante persarum imperium traducta fuerant: unde plurima sicut & Pythagoras philosophus ille accæpit Numenius autem pythogoricus aperte scribit nihil aliud esse Platonem q̄ Moysem attica lingua loquentem: & in primo uolumine de bono Plato inquit atq; Pythagoras quæ Brachmanes Magi Aegypti Iudæiq; inuenerūt ea græce ipsi exposuerūt. Et in tertio Moysi meminit his uerbis. Iannes & Iabres ægyptii erant uiri magicis artibus adeo præpotentes: ut Musæo iudæorum duci uiro deo coniunctissimo soli resistere posse a cunctis ægyptiis iudicati sunt. Multas enim calamitates quas Musæus ægypto intulit soluere uisi sunt his uerbis. Numenius & miracula a Moyse facta & q; deo coniunctissimus esset Moyses attestatur: Sed iudaicæ gentis Chorilus etiam poeta priscus meminit & multos eorum cum Xerxe i græciam militasse affirmat. Porphyrius autem in primo de philosophia responsorum apollinem ipsum inducit de iudæis hoc oraculum edidisse. Attendere inquit oportet quoniam omni diuina repletum sapientia est oraculū Apollinis quod dicturus sum.

Dura uia illa nimis æratis clausaq; portis.
Quæ uitam nobis aperit donatq; beatam.
Nec uero uerbis facile enarrarier ullis
Exponiq; queat: illo quo semita ducit
Quam primi ante omnes cœperunt tradere pulchras
Qui Nili epotant lymphas: phœnicibus inde
Proximaq; assyriis ea cura: sed inclita longe
Gens hebræa illam nouit: notamq; recæpit

Et subiicit exponens ita uiam ad deum a barbaris inuentā fuisse didicimus ab ægyptiis scilicet atq; Chaldæis hi enim Assyrii sunt & maxime a iudæis. Idem Apollo etiam quo

dam oraculo apertissime demonstrat his uerbis.

Chaldæis quæ uera esset sapientia rantum:
Hebræisq; ipsis concessum agnoscere pura:
Aeternum qui mente colunt regemq; deumq;:

Sed de Iudæorum pietare atq; philosophia hactenus dictum est.

Quod multi conueniunt etiam alieni de ueritate historiæ. Cap. IIII.

E historia uero hebraica ueritate dicenda conscripta q̄ multi cōueniant modo
d consideremus. Cum igitur Moyses diluuium diuinitus illatum conscribat a
quo Noe cū suis arca lignea euasit Berosus chaldæus Hieronymus ægyptius
& Nicolaus damascenus historici eadem de re ut Iosephus in primo antiquitatis iudai-
cæ scribit meminerunt. Scribit enim Nicolaus in nonagesimosexto libro: ait super ninia
da magnum montem esse in armenia Barin appellatum: quo multos temporibus dilu
uii confugisse ac nonnullos arca uectos in cacumina montis applicuisse: lignaq; arcæ il-
lius longo temporis spatio postea perdurasse: unde bitumine ablato & expiationes: ut
Berosus ait homines uti solent. Hæc Iosephus. Ego autem ab Abideno histotico non-
nulla tibi transcribam. Sissithrus inquit principatum deinde accæpit: cui Saturnus ma-
gnam uim aquarum futuram significauit. Quare saluare se cupiens ad armeniam naui
gio confugebat: sed aquæ ipsum in uia oppresserunt. Tertio autem die postq̄ aquæ cessa
runt aues emisit ut per eas sciret sicubi terra extaret quæ cum omnia pelagi facie tegerē
tur ad Sissithrum (nullibi enim consistere poterant) reuersæ sunt. Post aliquot dies si-
militer factum fuit. Tertio emissæ reuersæ ad eum fuerunt Limo pedes refertæ: & tunc
dii ab hominibus Sissithrum rapuerunt. Nauis autem adhuc inuenitur in Armenia: cu
ius ligna remedium hominibus aduersus multos mirabiliter morbos afferunt. Rursus
cum ptimos homines Moyses longis temporibus uixisse asserat: huius rei testes græco
rum historicos Iosephus citauit. Nullus inquit breuitatem uitæ nostræ considerans fal
so scribi opinetur tam magno ānorum numero priscos uixisse. Illi enim deo amici & ab
ipso immediatius producti: & integriore utentes alimento quod longiore tempore po-
terat permanere non iniuria longioribus temporum spatus uiuebant. Præterea etiā uir-
tutis gratia & ut res posteris perutiles Astrologiam Geometriamq; inuenirent: longa si
bi diuinitus uita largita fuit: quæ inuenire non potuissent nisi saltem sexcentis solaribus
annis: quibus magnus annus reuoluit uixissent. Cuius rei testes sunt omnes simul græ
ci atq; barbari qui de antiquitate diligentius conscripserunt. Nam & Manetus qui ægy
ptiorum & Berosus qui Chaldæorum historiam collegit: Molus præterea esticus: Hie
ronymus ægyptius & qui phœnicam historiam tradiderunt & ad hos Hesiodus Heca
tæus Elanieus Acusilaus Ephorus: ac deniq; Nicolaus cōsona nostris dicentes mille an
nos priscos illos uixisse affirmant. Hæc Iosephus. De turris ædificatione scripsit Moy-
ses: & ab una lingua in multas tunc hominum genus confusum fuisse asserit. Et Abyde
nus his uerbis illi attestatur. Primos homines ferunt & terra natos robore atq; magnitu
dine confisos: dii spretis turrim eo in loco ubi nunc Babylon est ad solem usq; tollere cō
tendisse: cūq; iam fere ad cælum ædificando peruenissent uim uētorum diis affuisse: qua
super eos diruta turris cecidit: cūq; ad ea usq; tempora unius linguæ fuissent multas in
linguas diuisos fuisse: bellumq; inter Saturnum & Titanum tunc incœptum: locumq;
Babylonis nomen habuisse propter confusionem linguarum quā hebræi Babel uocant.
De turri autem & confusione linguarum etiam Sibylla meminit dicens. Cum oēs uno
uterentur sermone turrim ædificare constituerunt qua in cælum ascenderent eam dii uē
tis diruerunt:

tis dirruerunt: & lingua hominum mirabili uarietate confusa effecit: ut Babylon ea ciuitas uocaretur. De campo autem qui Senaar appellatur. Estieus sic memorat. Sacerdotes inquit qui euaserunt Ioui sacra in Senaar babyloniæ contulerunt: cõfusaq; lingua hominum diuersas orbis partes habitare cœperunt Moyses rursus uitam Habraæ late cõscripsit: cui multos exteriores historicos attestari Iosephus his uerbis conscripsit. De patre autem nostro Habraam q̃uis non nominat scribit tamen Berosus ita ut a rebus ipsis non de alio q̃ de ipso dicere uideatur. Decima inquit post diluuium generatione præclarus quidam iustusq; uir & singulari cælestium doctrina præditus apud Chaldæos fuit Hecatæus uero librum de Habraam conscriptum reliquit. Nicolaus etiam Damascenus in quarto historiarum hæc narrat Damasci habraamus regnabat cũ exercitu a Chaldæa profectus: nec multo tempore post etiam a Damasco abiens ad Cananeã quæ modo iudæa dicitur migrauit: cui nomen etiam nunc magnum apud damascenos est: nullaq; ibi demonstratur Habraam domus appellata. Verum cum fame cananea premeretur: ægyptus uero magna copia rerum effluere diceretur: libenter illo ut etiam ægyptii sacerdotes de diis dicẽtes audiret cum suis profectus est. Aut enim aliquid ab illis discere aut meliora se traditurum ipsis arbitrabatur. Et post pauca: cũq; una cũ peritissimis ægyptiorum uersaretur & uirtutẽ & gloriam suam multo clariorem effecit. Aegyptus enim diuersis uiuentibus moribus: & aliis aliorum mores obscenis prosequentibus uerbis: ille semper quæ in absentes dicebantur: falsa esse demonstrãs respuebat. V nde factũ est ut tanq̃ grauem sapientemq; uirum admirati tam ad intelligendum q̃ ad persuadendum quod uellet paratissimum ducerẽt ipse uero arithmeticam & astrologiam eos docuit. Nam ante aduentum eius nihil harum rerum sciebant ægyptii: sed a chaldæis i eos unde in græcos quoq; disciplinæ istæ affluxerunt. Hæc Iosephus. Alexander autẽ historicus qui multarum rerum peritiam habuit i uolumine de iudaica historia Eupolemon ait hæc de iudæis scripsisse. Ciuitas inquit babylon ab his cõdita primum fuerat qui a diluuio euaserunt: Quos oẽs gigantes fuisse constat sparsos per uniuersam terram: postq̃ turris quam ædificabant diuinitus concussa decidit. Decima uero generatione in Camrine babyloniæ urbæ quam alii V rien dicunt quod nomen latine Chaldæopolim significat natus est Habraam qui sapiẽtia omnibus excelluit a quo astrologia fuit apud chaldæos inuenta: Is iustitia pietateq; sua sic deo gratus fuit ut diuino præcepto in phœnicẽ ueneritt: ibiq; habitauerit & ratio non solaris motus atq; lunaris: aliaq; astrologica phœnices docuerit: unde phœnicum regi gratissimus fuit. Sed cũ Armenii temporibus suis bello phœnices uicissent forte factum est fratruelem etiam eius captiuum abduxerũt: Habraam uero uernas suos armauit: factoq; impetu fudit fugauitq; armenios: nec fratruelem solum liberauit: uerum etiam magnam ab hostibus prædam habuit: Qua de re legati ad eum pro captiuis ab armeniis missi. Ille autem omnem oblatam recusauit pecuniam: sumptisq; solummodo quæ ad uictũ pertinebant captiuos humanissime reddidit. Cum uero ab eo bello Habraam rediret in urbe Algariza idest latine in monte altissimi a Melchisedech dei sacerdote ciuitatisq; illius rege hospitaliter susceprus magnificis fuit donatus muneribus. Et post pauca Annonæ autem charitate oppressus in ægyptum migrauit: ubi uxorem eius quam sororem & uiduam esse dicebat rex ægyptiorũ abduxit: sed peste domum eius ingressa ab aruspicibus didicit id mali sibi accidisse quoniam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro suo itactam reddidit mulierem. Vixit autem Habraam in heliopoli cum sacerdotibus a quo A strologiam sacerdotes didicerũt: qui tamen non inuenisse: sed ab Enoch per successionem sibi traditam fatebatur. Subiungit

deinde primum secundum Babylonis Belũ regnasse quẽ latine Saturnũ dicimus: a quo Belus secũdus & Chanaã orti fuerunt: atq; a Chanaam patrem phænicum natũ fuisse: q genuit Chum. Hunc ait Chum Asbolum papellari a græcis ac æthiopum patrem & fratrem Mestraim parris ægyptiorum fuisse. Græci autem inquit Atlantem aiunt Astrologiam inuenisse: Sed. Atlantem & Enoch eundem asserir fuisse Enoch porro inquit genuir Mathusalem qui ab angelis dei mulra cognouir & cæteros docuit. Artapanus uero historicus. Hermuit Iudæos dicit appellatos fuisse: & Hebræo ab Habraamo dictos quem ait ad Pharethatem ægyptiorum regem migrasse & Astrologiam illi tradidisse: ac post uiginti annos in loca Syriæ tursus redisse. Melo autem in libris quos aduersus iudæos conscripsit post diluuium inquit ab Armeniis reliquias diluuii: quæ ad eos peruenerunt pulsas montana Syriæ quia deserta erant occupasse: & post tertiam generarionem Habraamum natum fuisse: quod nomen patris amicum significare asserit: eũque sapientissimum ait fuisse: duasq; uxores duxisse: alteram ægyptiam: altera, indigenã suscæpisseq; ab ægyptia quæ ancilla erat filios duodecim. Arabiam obtinuerunt uniuersam: unde ad hæc usq; inquit tempora duodecim regibus Arabum populi regũtur. Ab indigena uero inquit uxore unum habuit filium Isaac quem latine risum appellare possumus: a quo duodecim similiter filii nati sunt: quorum ultimum Ioseph appellauit: a quo tertius Moyses fuit. Ad hæc Alexander historicus addit præcæpto dei ab Habraamo in montem quendam ductum Isaac fuisse ad sacrificium diuinitusq; a tali sacrificio ereptum: arietemq; qui repente astitit pro eo saerificatum fuisse. Iosephus etiam ĩ primo de antiquitate iudaica q̃ Afrem Habraæ filius libyã occupauerit ac ab eius noĩe illa regio Africa appellata sit. Alexander inquit in omni peritissimus historia his uerbis testatur Cleodemus inquit propheta qui & Malchas dicitur non aliter fere q̃ Moyses de iudæis scripsit. Is Achetura multos Habraamo fuisse filios narrat: quotum tres nominat Afer Assur Afran: & Assyriã ab Assur dictam contendit: ab Afran uero atq; Afer urbẽ Afran & regionem Africam appellatã: Sed de Habraam hactenus. De Iacob aũt idem Alexander dicit. Cum septuaginta quinq; ãnos natus esset in Mesopotamiã parentum iussu fugisse ut iram fratris Esau uitaret: reliquisseq; parentem Isaac centum & triginta septem annos natum: Et postq̃ septem annis in Mesopotamia fuit fratris materni filias Lian & Rachael duxisse: ac in aliis septem annis duodecim filios suscæpisse: quorum nõ modo nomina uerum etiam menses in quibus nati fuerunt memorat: cũq; redire ad parentes uellet rogatum a Laba alios sex annos permansisse. Ita uiginti annis illum in Mesopotamia uixisse: redeuntemq; ad Chanaam cum angelo dei fuisse colluctatũ unde nõ Iacob sed Israelem appellatum: habitasseq; ipsum apud Hemor annos decẽ & a Sichen filio Hemot dinã decennẽ q̃ttuorq; mẽsium raptã fuisse. Quare Simeon uigĩti & unũ annos ac menses quattuor natum & leuin annos uiginti & menses sex: commotos Hemor & sichen filios eius cæterosq; omnes mares interfecisse. multis deinde locis mutatis tandem in Ephratha quam etiam Bethelcem appellant ueuenisse: ubi Rachael postq̃ ei genuit Beniamin mortuam fuisse: quam cum Israele conuixisse annos uigintitres: Inde ab Ephratha in mambri ad parentem Isaacum redisse. Tũc Ioseph decem & septem annis natum ægyptiis uenditum fuisse asserit & carcerum uincula tresdecim annos perpessum: somnii regii declaratione liberatum septem annis ægyptum gubernasse. Isaacũ uero anno uno ante uenditionem Ioseph centum & octuaginta natum annos diem suum obiisse: Ioseph deinde in ægypto Aseneth filiam Pethefri sacerdotis in uxorem duxisse: ac duos Manasem & Efrem natos & ab ea suscæpisse & post ãnos nouem postq̃ in magnum

gnum peruenit statim patrem ac fratres in se aduocasse. Pastores enim omnes illos fu-
isse quæ res ægyptius turpissima uidebatur: ac ideo tandem uocatos docuisse ne si a re-
ge interrogarentur de artificio suo pastores se dicerent. Quæstionem etiam mouet qua
re in prandio quincuplas Beniamin germano suo partes apponi Ioseph iusserat: quod
ideo factum affirmat quoniam septem filios Lya patri eius pepererat. Rachel autē ma-
ter sua duos: propterea Beniamin quinq; partes dedisse: & ipsum duas accepisse: ut septē
etiam ipsi partes quot & Lyæ filii haberent ne domus matris suæ minor uideretur: habi
tasse autem eos in terra Chanaam annos ducētos & quindecim: Habraam uigintiquin
que Isaac sexaginta Iacob centumtriginta: cūq; iam tertio anno fames omnes illas par-
tes depopularetur: migrasse in ægyptum Iacob annos centum & triginta natum. Aeta
tem deinde omnium filiorum Iacob quam transmigrantes habebant cōscribit fuisseque
affirmat ab Adam usq; in migrationem Iacob in ægyptum annos tria milia sexcētos ui
gintiquattuor. A diluuio uero annos mille trecentos quadtaginta: mortuumq; fuisse Ia
cob in ægypto annos natum centum quadragintaseptem: Leuim autem centum & tri-
gintaseptem annorum naturæ concessisse: filiumq; reliquisse Elath nomine annorū qua
draginta a quo natum esse alterum Habraā. in cuius ætatis anno quartodecimo Ioseph
diem suum in ægypto obiisse natum annos centum & decem. Habraam deinde hūc pa
storem duxisse uxorem Lochabeth auunculi sui filiam & in septuagesimoseptimo æta-
tis suæ anno Aaron & Moysem ab ea suscæpisse: inter quos tres annos interfuisse dicit:
mortuumq; fuisse Habraam natum annos centū & trigintasex. Hæc ab Alexādro sum
pta sufficiant. Theodotus autem elegantissimo carmine gentis iudæorum historiam cō
scribens hæc eadem de Iacob & de filiis suis & de Ioseph conscripsit. Artapanus simili-
ter & Philon non iudæus in. xiiii. de Hierosolymis ipse quoq; carminibus similia de iu-
dæorum maioribus testatus est. Aristæus autem in iudaica historia de Iob quoq; con-
scripsit dicens Esau ipsum filium fuisse: habitasseq; in Idumeæ atq; Arabiæ finibus: fuis-
seq; ipsum & iustitia & diuitiis præcipuum: tētatumq; diuinitus magnis calamitatibus
fuisse: Primum enim armēta eius latrocinio sublata: deinde septem milia ouium una cū
pastoribus perisse: & postremo filios eius domo super ipsos lapsa expirasse: atq; uno eo
demq; die corpus eius uniuersum ulceribus repletum fuisse: cūq; male ita affectus esset
Eliphan Cemanitarum regem & Valdad Saucheorum tyrannum & Sophā Mineorū
regem & Elium zobitem ad consulandū ipsum accessisse: Quibus Iob respondisse spon
te sua se paratum esse omnia ita sufferre ut a pietate in deum nunq̄ remoueatur. Ita pro
pter hanc magnanimitatem eius liberatum a morbo & ditiorem q̄ prius factum diuini
tus fuisse. Nunc Eupolemum de Moyse audiamus. Ait enim sapiētissimum hominem
Moysem fuisse & litteras iudæis primū tradidisse: & a iudæis Phœnices accæpisse: Græ
cos uero a phœnicibus. Artapanus autem Merin Chenephri ægyptiorum filiam regis
ait puerum quoniam ipsa non pareret iudæum adoptasse: quem iudæi Moysem inquit
græci Musæum appellant: cuius doctrina multa Orpheus dedicit. Hunc Moysem in-
strumenta bellica inuenisse affirmat: litteras quoq; quas sacerdotibus tradidit: ægyptio
rumq; urbem in sedecim partes diuisisse: ac singulis præfectos instituisse: quæ omnia ui
delicet fecerat: ne populi ut solebant conspirantes modo hunc modo illum regno expel
lerent. Vnde factum esse ait ut quasi deus ab ægyptiis coleretur & propter litterarum
inuentionem Mercurium appellatum. Quibus rebus Chenephri inuidia commotum
causam interficiendi Moysi quæsiuisse: & sic aduersus Aethiopas in ægyptum irruētes

cum imperio ipsum misisse:exercitumq; sibi a iudæis maxime conscripsisse : ut propter imperitiam militum una cũ eis periret. Quod bellum ut ab Heliopolitanis accæpisse as serit decennio gestum fuit:& propter diutumitatem eius ciuitatem in eo loco côditam: ubi sedentes æthiopum impetum sustinebant:quam Hermopolim inquit:idest Mercu rii ciuitatem appellant. Ibi consecratam ibi primo fuisse:quoniam nocentes interficeret serpentes. Aethiopas ãt admiratione uirtutis ita Moysem coluisse ut ẽt circumcisionem ab eo didicerint. Ita peracto bello cum uictor redisset uerbo quidem a rege bene suscæ ptum:re aũt quotidie mortem illi quæsitam ac insidias multis modis paratas maxime cum ad Merida matrem ultra ægyptum in æthiopiæ finibus sepultam ex præcæpto re gis proficisceretur: a nomine cuius urbem ubi sepulta fuit Meroen appellatam nec mi nus quem ibi cultam fuisse. Quæ cũ Moyses percæpisset in arabiam ilico profugisse: & Raguelis Arabiæ regis filiam in uxorem duxisse. Interea Elephantiæ morbo quoniam multis modis iudæos premebat ægyptiorum regem expirasse. Ad alia eni opera quæ ipsos construere iussit diuersam etiam q̃ egyptii uestem indui uoluit : ut facilius cogniti ab omnibus tanq̃ impii punirentur. Moysem autem a deo quotidie liberationẽ populi petere & quodam die repente coram eo ignem e terra ubi nulla incendio apta materies erat subito erupisse ac uocem editam fuisse liberandos sibi esse Iudæos: & inantiquam patriam conducendos. Hac re fractum prius q̃ exercitum comparasset ad regem ægyp tiorum socceri cousilio descendisse: dixisseq; orbis domini iussu liberandos esse Iudæos: Quo audito in carcerem ipsũ fuisse intrusum: unde nocte custodibus mortuis & repen te portis parentibus: armisq; omnibus quæ ibi fuerant fractis exiuisse:rectaq; uia in regi am usq; ad regis cubiculum ianuis apertis ad ipsum regem intrasse: interrogatumque a stupente rege quodnam esset dei nomen a quo missus esset: cũq; a ceruicibus inclinatus Moyses in aure sibi dixisset audientem mutum cecidisse: & a Moyse suscitatum fuisse: scripsisse quoq; ipsum nomen dei in tabula dicit: quas litteras cum nõnulli sacerdotum deriderent legere nescientes spasmo ait oẽs expirasse. Tunc etiam signum rege petẽte ba culum a Moyse in serpentem cõuersum oibusq; magno timore perculsis a cauda captũ draconem in baculum rursus conuertisse. Deinde nilum baculo percussum abundasse a deo ut uniuersa ægyptus summersionẽ timuerit: singulisq; annis ex illo tpe similiter abũ dare. Postea cum aqua rursus baculo percussa in alueum suum redisset aialibus in flu uio cunctis morte corruptis magno fetore aquam ita oluisse ut ægyptii siti & pestilẽtia simul laborarent: regem aũt perterritum inclinatum iam fuisse ad dimittendum popu lum: sed memphiticos sacerdotes uocatos moriq; iussos nisi aliquod signum ipsi ẽt ede rent: magicis artibus dracone pducto & fluuii colore mutato effecisse ut elatus rex atro citer iudæos tractaret. Tunc a Moyse terram baculo percussam muscas uenenosas dein de rursus percussam ranas locustas aliaq; huiusmodi monstra produxisse. Vnde apud ægyptios ubiq; in templo Isidis baculum deponitur atq; colitur. Terram .n. Isidem esse quæ baculo percussa monstra producebat. Tandem cum grandine percuteretur & ter ræmotu ægyptus uniuersa quateretur quo domus & templa multa ceciderunt perstra ctum calamitatibus regem iudæos liberasse quos ab ægyptiis argentea aureaq; uasa ue stem ac aliam gazam mutuo accæpisse: ac tertio die postq̃ recesserunt in mare peruenis se. Dupliciter deinde rem ferri dicit. Memphitas enim dicere: cũ magnam locoȝ Moy ses haberet peritiam refluxum maris obseruasse ac ita cum populo transiuisse: Heliopo litas aũt propter gazã quam iudæi mutuo abstulerunt regem commotum magna ma nu in iudæos

nu in iudæos profectum fuisse. Moysem uero percussisse baculo mare ut cælesti uoce admonitus fuit: & sic diuiso mari transisse: cūq; post iudæos persequerentur ægyptii tum fulminibus tum refluentibus aquis periisse: iudæosq; liberatos annos triginta i heremo uixisse: quasi niuem deo quotidie illis pluente qua nutriebantur. Moysem autem longum ait fuisse: flauum canū: prolixiore capillo ac barba: & deniq; statura & facie dignitatis permagnæ: omnia uero ipsum absoluisse ait ānos natum octuaginta nouem. Ezechielus ēt poeta uniuersam iudæorum historiam carmine moreq; tragico scripsit: & in omnibus fere cum diuina scriptura cōuenit: & Demetrius historicus similiter: qui dicit Moysem ex ægypto in Madiam profugisse: ac ibi Iothoris filiam Sophorē nomine in uxorem duxisse: quam coniectura a nominibus capta ex Habraam genus traxisse affirmat. Habraam enim ex Thetura Iessān genuisse: & ex Iessān natum fuisse Adam: a quo Raguelē: ex Raguele uero Iothor & Bab: & Iothoris filiam Moysi nuptam fuisse: generationes quoq; ait ita conuenire ut uerisimile sit Semphoram & Moysem & Habraā descendentes eisdem temporibus fuisse. Moysem enim septimum: Semphoram autem ab Habraam sextam fuisse & Madiam urbem ab uno filiorū Habraæ nominatam fuisse Eupolemus uero Moysem ait. lx. prophetasse annos: Iosue autem. xxx. & uixisse cētum & x. & tabernaculum ab eo in silo fixum fuisse: & post eum Samuelem prophetasse: a quo iussu dei Saulem ad regendum electum regnasse annis. xxi. Post eum Dauid filium Cis a quo Syros & phœnices usq; ad Euphratem domitos fuisse. Idumæos etiā ammanitas Moabitas Ituræos Nabatæos Nabdeos Suronemq; Tyri ac Phœnices regem bello coactos tributa Iudæis contulisse: eique petenti locum fuisse diuinitus monstratum ubi templum esset ædificandum: Angelum enim uidisse in eo loco stātem ubi altare postea conditum fuit cui angelo nomen Dianathan fuisse a quo non fuisse permissum. Dauid quoniam sanguine hominum propter bella quæ gessit contaminatus erat templum ædificare: sed q̄magnam posset facere præparationem ut templum a filio eius facilius conderetur. Itaque comparasse ipsum æris argenti auri talenta non pauca: lapides etiam & ligna cupressi atque cædri: naues enim eum præparasse Melanis Arabiæ ciuitate misisseque in insulam Vrphen in rubro mari positam auri metallis abundantissimam: unde in Iudæam innumerabilia pene pondo auri delata fuisse: regnasseque Dauid annos quadraginta: ac ab eo regnum Salamoni filio duodecim annos agenti traditum fuisse: Imperatumque ut templum ædificaret: a quo iam regnāte ad Vaphrem ægyptii regem hoc exemplo litteras missas fuisse: Rex Salomon Vaphri ægyptio regi amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accæpisse: cū que mihi pater præcæperit templum deo qui cælum & terram creauit conderet: ut etiam ad te scriberem præcæpit. Scribo igitur & peto abste ut artifices atque fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Ad hæc Vaphrem sic rescripsisse. Rex ægyptii uaphres regi Salomoni salutem. Lectis litteris tuis non paruo affectus gaudio sum q̄ patri tuo optimo uiro & diuinitus probato in regnum successisti. Ad ædificandum autem templum dei inter fabros atq; ministros octuaginta milia hominum ad te destinaui. Dabis igitur operam ut ordine uiuant & rebus necessariis non careant: templo que dei condito incolumes ad nos redeant. Tyrio quoque regi scriptum fuisse hoc modo. Rex Salomon Suron tyri sydonis atque phœnicie regi amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accæpisse: cūq; mihi pater præcæperit templum deo qui cælum & terram creauit condere ut etiam ad te scriberem præcæpit. Scribo igi-

tur & peto abs te ut artifices atq; fabros ad aedificandum templum dei mittere uelis. Ad haec Suronem quoq; sic scripsisse. Suron tyri sydonis & phoeniciae rex Salomoni regi salutem. lectis litteris tuis gratias aegi deo qui tibi regnũ patris tradidit. Et quoniam scribis fabros ministrosq; ad condendum templum dei esse tibi mittendos: nisi ad te milia hominum octuaginta & architectum tyrium hominem ex matre iudaea: uirum ĩ rebus architecturae mirabilem. Curabis igitur ut necessariis non egeant: & templo dei condito ad nos redeant. Scripsit autem Salomon in galileam & samariam ad moabitas inq; & ammanitas & galacidas ut frumenta & uinum centum & sexaginta milibus hominũ diligenter subministrarẽt. Oleum autem a iudaea eis praebebatur. Ligna igitur primum quae a patre ipsius in monte libani caesa iacebant per mare in Iopen ac inde in Hierosolyma duxisse: incepisseq; templum dei aedificare annos tredecim natum: populosq; praedictos in opere iugiter fuisse: & praeter frumentum ac uinum caetera quae necessaria sunt a iudaeis per singulas tribus singulis mensibus ministrata. Fundatumq; templum longitudinis cubitorum sexaginta: & latitudinis similiter: fundamentorumq; latitudinem decem cubitorum fuisse. Sic enim Nathã dei prophetam iussisse: aedificatumq; templum totum undiq; a pauimento usq; ad tectum deauratum: & tectum laquearibus factum & aureis tegulis aeneis de foris contectum duasq; columnas aeneas altitudini aequales tẽplo decem cubitos in circuitu continentes auro deauratas soliditate unius digiti alteram a dextris alteram a sinistris templi statuisse. Candelabra quoq; aurea talentorum singula decem ad exemplar eorum quae a Moyse in tabernaculo facta erant fecisse: & alia a dextris templi alia a sinistris posuisse: Lucernas autem aureas sexagintaseptem in uno quoq; candelabro factas & fornicem maximum ad borealem templi partem aedificasse quae quadragintaocto aeneis columnis sustentabatur: fecisse etiam labrum uiginti cubitorum longitudinis & latitudinis similiter: profunditas autem cubitorum quinque: gradusq; circunductos construxisse ut sacerdotes adire ac pedes & manus lauare possent: posuisseq; ad dextram partem altaris: iuxta quem basim fecisse duorum altitudinis cubitorum: ut in ea rex staret quo facilius ab uniuerso populo uideretur. Altare quoque fecisse duodecim cubitorum altitudinis: & catenas tãquam retia super omnem templi altitudinem uiginti cubitis instrumentis quibusdam extendisse: a quibus quadringenta tintinabula aerea dependebant: hoc factum fuisse ne aues super templum sederẽt neque nidos in laquearibus eius facerent: ut templum ab omni foret immunditia incõtaminatum: Hierusalem quoq; urbem muris turribus ac foueis ab eo fuisse circunductam: regiam quoq; ibi aedificasse: quae Hieron Salomonis idest latine Salomonis aedes fuit appellata: unde corrupto: postea uocabulo urbem Hierusalem uocatam fuisse: & Hierosolymam graece appellari. Quibus factis sacrificium deo mille boum in Sylo fecisse: & tabernaculum altareq; simul & uasa omnia a Moyse facta. Inde in Hierosolyma ad templum dei transtulisse. Arcam similiter & candelabrum & mensam: caeteraq; omnia ut propheta praecaepit: deoq; holocaustum duo milia ouium & tria milia quinquagintaque uitulorum. Totum autem aurum quod in templo columnis caeterisque omnibus templi uasis fuit consumptum quadragesies sexies centena milia fuisse. Argenti uero ad clauos & alia instrumenta mille ducenta trigintaduo talenta. Aeris uero in colũnis fornicibus ac caeteris talẽta decem & octo milia & quinquaginta: misisseq; omnes in regiones suas phoenices simul atque aegyptios. Decem auri talenta singulis data. Talentum autem dico inquit quod Siclum appellãt. Et aegyptiorũ quidem

regi oleum

regi oleum & mel in magna quantitate misisse. Suroni autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Vnde ille simulachrum filiæ fecit quod in aurea columna imposuit mille quoq; scuta fuisse a Salomone aurea confirmat. Vixisseq; ipsum ait annos quinquagintaduos & regnasse quadraginta. Timochares autem qui antiochi res gestas conscripsit quadraginta stadiis circũduci Hierosolymam asserit abruptis ual libus undiq; natura munitam urbemq; ipsam multis aquis adeo irrigari: ut hortos quoque multos extra urbem aquis inde defluentibus irrigari. Ab urbe autem usq; ad quadraginta stadia magnam esse aquarum penuriam Philo autem fontem fuisse in urbe asserit maximum: qui tempore hyemis deficiebat: æstate uero copiosissime defluebat. Aristæus etiam in libro de iterpretatione legis iudaicæ de aquis Hierosolymorum hoc modo scribit. Templum inquit ad ortum respicit: posteriora eius ad uesperam tendunt. Lapidibus autem ornatissime pauimentum templi constratum est: & aqua sæpius in templum immittitur ut a sanguine detergat. Multa enim animalium milia in solẽnitatibus offerũtur. Fons uero copiosissime atq; integer in templo ipso scaturit: ex quo magna uis aquarum per cloacas plumbo consolidatas defluit. His ita dictis non est prætermittendum quod de Hieremia Polyhistor conscripsit Alexander. Temporibus inquit Ioachim. Hieremias prophetauit qui missus a deo cum Iudæos aureo simulacho cui nomẽ erat Baal sacrificantes repperisset futuram eis propter hoc calamitatem prædixit: unde Ioachim uiuum iussit cremari: Illum autem dixisse foueas ipsos a rege assyriorũ captos iusta Trigidem atq; Euphratẽ eisdem lignis facturos. Hæc Nabuchodonosorem babyloniorum regem audiuisse: ac a Stibare Medorum rege in auxilium abducto cẽtum & octuaginta peditum: equitum centum & uiginti milia ducentem: ac decem milia curruum. Primo Samaritanas omnes: urbes Galilæam Scythopolim & Galatidem euertisse: Deinde Hierosolymam & iudæorum regem Ioachin uiuum cæpisse: & aurum argentum æs cæteraq; omnia quæ in templo fuerant arca excæpta & tabulis in Babylonẽ asportasse. Arcam enim inquit Hieremias detinuit. Et rursus post aliqua Nabuchodonosor inquit prædicta mœnia ædificare cœpit: grauiter ægrotauit: mortuusq; est post quadragesimumtertium annum regni sui: Cui Enilmalurchus filius successit. Hic propter iniquitatem & lasciuiam a Nerglisaro sororio suo insidiis excæptus in secundo anno regni periit. Deinde filius eius Labesoracus mensibus nouem: quo insidiis interfecto communi consilio Nabonida insidiatorum unus regnauit: qui Babyloniæ muros qui iuxta fluuium sunt lateribus & bitumine condidit. In septimo autem & decimo anno regni eius Cyrus rex persarum magna manu Babylonios petiit. Nabonida uero regnum suum defensurus exercitum construxit & uictus pugna in Borsippum urbem confugit quam Cyrus Babylone capta obsedit: Sed Nabonida diu ferre obsidionem non potuit seque Cyro tradidit: qui q̃ humanissime ipsum tractauit: ac in Carmaniam cum dignitate ire iussit: ubi non multo post naturæ concessit. Hæc iudaicis libris immo uero nostris conuenire uidentur. Scribit enim in ipsis decimo atq; octauo anno regni sui Nabuchodonosorẽ templum destruxisse: quod secundo anno regni Cyri restitui cœptũ decimo anno regni Darii tandẽ conditum fuit. Sed Alphœus et de Assyriis & Nabuchodonosore hoc mõ scribit. Megasthenes inqt uir priscus Nabuchodonosorẽ Herculero bustiorẽ dicit fuisse: uniuersamq; Libyam cæteraq; Asiam usq; ad armenios domuisse: quẽ chaldæi dicunt cũ regnũ suũ rediisset furore diuinitus captũ magna exclamasse uoce: Futurã o Babylõii uobis ego calamitatẽ p̃nũcio: quã nec Belus ille: nec ulla uis deorũ auertet. ueniet psa semiasinus q uobis afferet se. uitutẽ His aliisq; hmõi dictis subito. eua

nuit. Cui filius Milma rudocus fuccessit. quem Iglisares interfecit ac loco eius regnauit: Cui Babaso Atascus filius successit. Quo insidiis interempto Nabinidochus regnauit: hunc Cyrus capta Babylone Carmaniæ principé fecit. De Babylone quoq; Abydemus hæc scribit: Omnia inquit illa loca aquis contecta fuisse dicuntur. Belus autem regioné siccasse perhibetur & Babyloniam cōdidisse: quæ mœnia aquarum illuuione deleta Nabuchodonosorus restituit: quæ remanent ad hæc Macedonum tempora. Et post pauca cum principatum ait Nabuchodonosorus accepisset continuo Babylonem triplici muro quindecim diebus muniuit: & fluuios Armachalem atq; Acrachanum ab Euphrate ortos obstruxit: paludem etiam effodit uiginti passuum altitudinis parasangæ: quadraginta: portasq; in ea fecit quas Riuotenentes appellabant: quibus apertis babylonicampos irrigabant: rubriq; maris inundationem obstruxit: & Teredonem urbem ad sustinendos Arabum impetus cōdidit: & in regia pensiles hortos plantauit. Hæc ab Abydeno sumere placuit. Quoniam legitur apud Danielem Nabuchodonosorem in templo suo ambulantem arrogantia motum dixisse. An non est ita babylon magna quam ego in potentia mea ad laudem gloriæ meæ in domum regni cōstruxi? Et adhuc ista loquentem euersum fuisse. Ad hæc omnia illa placet afferre quæ Iosephus in libro de antiquitate iudaica dixit. Sufficiunt inquit ad ostendendam antiquitatem iudaicam Syriorum simul & chaldæorum & Phœnicum scripturæ: & græcorum innumerabiles historici: maxime Theophilus Theodotus. Mnasses. Aristophanes Hermogenes Euemerus Comon ac deniq; Zophirus: qui omnes & alii forsan complures (nec enim omnia ipse legi) diligenter de nostris conscripserunt: quorum multi etsi nonnullis aberrarint communiter tamen ab omnibus antiquitati nostræ testimonium perhibetur: quamuis Phalereus Demetrius & Pilon senior qui carmine conscripsit ac Eupolemus non longe absunt a ueritate: quibus ueniis danda est quoniam magnam nostrarum litterarum peritiam non habuere.

## EVSEBII PAMPHILII LIBER DECIMVS.

AC IOSEPHVS ET ALIA HVIVSMODI MVLta quæ breuitati consulentes prætermisimus & ad alia transire constituimus: Nam quoniam quibus rationibus gētilium fabulis cōtemptis scripturam hebræorum suscæpimus dictū est: ac ipsos græcos & uitam & doctrinam hebræorum admiratos fuisse auctoribus suis demonstratum. Age iam declaremus: multa quoq; ab hebræis græcos sumpsisse: Quemadmodum iquit Giometriam Arithmeticam: Musicam: Astronomiam: Medicinam. Ipsa deniq; litterarum elementa artesq; cæteras a barbaris ut postea ostendam accæperunt. Sic de pietate in unum deum ac reliqua quæ ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata nō aliunde q̄ a iudæis ut paulopost patebit habuerunt. Quod si quis contendat naturali quadā ratione ipsos ea inuenisse: nec hoc quidem recusabimus. Nam si ea quæ a prophetis iudæi accæperunt & præclarissimi græcorum philosophi conscripserunt diligenter sequi uolumus non erimus certe accusandi.

Quod græci non solum a barbaris artes: sed alter alterius inuenta dictaque furantes suo nomini attribuebant. Cap. I.

non autem

n

On autem miretur quispiam si ab hebræis multa eos furatos esse asserimus: cum non modo disciplinas atq; artes a barbaris abstulerint: uerum etiam ad hos usq; dies ambitioni seruientes alter alterius inuentionẽ furentur. Imo uero non nulli uniuersa aliorum uolumina suis nominibus ascripserunt: Non sunt mea hæc uerba: sed eos ipsos audias cum alter alterum furti arguant. Quod primum ostendere aggrediamur ut mores eorum facilius cognoscas. Cum .n. ipsi alter ab altero furti honorẽ sibi arripiat: quo modo abstinere a nostris poterunt? Clemens igitur noster in sexto aduersus gentes poetarum philosophorum historicorum oratorumq; furta præ oculis posuit. Textus .n. ipsos orphei Homeri Hesiodi Heracliti Platonis Pythagoræ Herodoti Theopompi Thucydide Demosthenis æschinis Isocratis aliorumq; transcripsit & contulit: req; ipsa ostendit multos nominibus suis aliorum edidisse uolumina ueluti Eugramõ Cyrenæus Musæi de Thesprotis librum integrum sibi attribuit nec solum perutilia a barbaris dogmata furatos esse: uerum etiam quæ nobis per sanctos uiros miraculose tradita sunt imitatos fabulis implicuisse: percontaturq; ab eis falsa ne sint quæ scribunt an ueritatis aliquid contineant. Si falsa inquit dicent ut mendaces contemnemus. Si uera cur ea quæ a Moyse ac prophetis facta esse dicuntur non credunt? Similia .n. multa esse nemo ignorat: sicut illud quod in primis fertur longo tempore Iouẽ olim non pluisse Vniuersamq; græciam aquarum penuria confectam Apollinem interrogasse: quid sibi esset faciundum: responsumq; oratione ipsis Aeaci opus esse. Ascendit igitur rogatus in montem Aeacus & mundus in cælum extensis manibus communem patrem omnium inuocauit: orauitq; ut ab hac calamitate liberare græciã dignaretur: quo adhuc orante nubes excitatũ tonitrua facta: magnaq; uis pluuiæ subito erumpens: uniuersam græciam irrigauit. Ita orationibus Aeaci fœcundissimus græcis annus tunc fuerat: Hoc inde sumptum esse quis non uiderit? Et inuocauit Samuel dominum & dominus uoces & pluuiam in diebus messis. Innumerabilia huiusmodi Clemens conscribit: quibus furacitatem græcorum ostendit: quem si legeris: quanta sit eorum ambitio non ignorabis uerum quoniam iste noster est: ab ipsis græcorũ philosophis ut solemus latrocinia græcorum ostendamus. Audias ergo quid de hac ipsa re scripsit Porphyrius in libro de studioso auditu. Apud Longinum inquit ad honorem Platonis ut singulis annis fieri solet multi simul philosophi cœnabamus & post cœnam ut fit colloquebamur. Cum iterum inter Caustrium & maximum orta dissensio est. Maximus .n. Ephorũ Theopompo anteponat Caustrius uero furẽ fuisse: nihil a se ipso scripisse ostendebat: ac a Demacho & Callisthene & Anaximene plura q̃ tria milia cõmotum sublata & in contione transposita ostendebat. Tunc Apollonius grammaticus: Ignoras inquit Caustri theopompum etiam quem tu laudas furtis plenum esse. Nam in undecimo de Philippo ab Areopagetico Socratis ꝙ nihil aut boni aut mali aliunde q̃ a se ipsis hominibus accidat: cæteraq; huius ad uerbum transcripsit: Sed nõ orationes solúmodo ille furatur: uerũ etiam aliorum gesta falso aliis tribuit. Nã cum andro historiam diuinationũ conscripserit: dicatq; de Pythagora ꝙ aquã a puteo haustã in metaponto sitiens postq̃ bibit in tertium diem terræmotum fore prædixerit: hæc omnia Theopompus ad alios transtulit Pherecidem enim syrum ita p̃dixisse asserit nec in metapõto: sed in syria id fuisse dicit. Sibaris quoq; urbis captiuitatẽ ad Mesenæ urbis causam transtulit. Tunc nicagoras ego quoq; inquit cum historiam eius legerem. multa ipsum a Xenophonte accæpisse: mutasseq; ad peius consideraui. Xenophon .n. in quarto pharnabazi Agesilai collocutionem propter Apollophanẽ Cyziphenũ factam ita cõscripsit: ut & dignitas & mores utriusq; quomodo

legas cerni oculis uideantur hanc rem in undecimum historiæ græce Theopompus tra duxit. Itaq; dicit ut muta tardaq; uideatur. Vt enim furtum cælaret ea interposuit quæ cunctationem quandam colloquentium ostendunt: & animatã Xenophontis orationẽ corrumpunt. Tum Apollonius cur theopompum & Ephorum uiros in dicẽdo tardos furti accusamus cum Menãder quoq; similiter fecisse inueniatur? Et ab aristophane grã matico qui eum ualde amabat admonitus fuisse dicatur? Vnde latinus sex libros edidit quos de Menandri furtis inscripsit: ubi omnia quæ ab aliis accæpit: unum in locum con tulit: sicut philostratus alexandrinus de Sophocle fecit. Cecilius autem integram ad fi nem fabulam Antiphonis quæ Ionista dicitur a Menãdro in dissidem onem transcriptã ostendit: Sed quoniam in hãc rem nescio quo modo incidimus: ego quoq; accusare Hy peridem uolo multa fuisse a Demosthene furatum uerum quoniam eisdem fuerunt tẽ potibus uestræ puto coniecturæ relinquendum quisnam ab alio furatus sit. Ego uero Hyperidem existimo si autem uos demosthenem ab illo accæpisse contenditis laudo: quoniam quæ accæpit multo præstantiora reddidit: Vituperãdum autem Hyperidem duco. Si elegantissimam Demosthenis orationem ad peius conuertit. Et post pauca Be lanicus etiam inquit quæ de moribus barbarorum cõscripsit ab Herodoto & Damasco intercæpit. Quid uero aut de Herodoto dicam qui in secũdo ab Hecatæo milesio mul ta transtulit ueluti de phoenice: aut de fluuiali equo de uenatione crocodillorum: aut de Isocrate atq; Demosthene quorum alter in nummularia oratione: alter in oratione aduer sus Onetorem omnia quæ de quæstionibus Isæus i oratione de hereditate Chilonis di cit eisdem fere uerbis transtulerint. Aut de Dinarcho qui multa eisdem uerbis transcri psit? Antimachus etiam poeta multa furatus ab homero parumq; immutata scripsisse inuenitur: uerum ne alios furti crimine accusando ipse quasi fur reprehendi possim: Vn de hæc habui dicendum mihi esse uideo. Lysimachus igitur duos libros de furtis Epho ri cõscripsit. Polionis etiam ad Soteridem epistola extat de Ctesii furtis liber etiam eius dem legitur de simili herodoti crimine & in libro quem de uestigiis iscripsit furta Theo pompi recitat. Tum prosenes alios quidem fures deprehendistis. Platonem autem cu ius solennitatem tanquam herois celebrantes apud longinum cõuenimus hoc ipsum se cisse: uereor enim furti uocabulum dicere eum de Platone uerba facio non deprehendi stis. Quid ais inquit galieta? Aio inqt quod rebus ipsis probabo. Et fortassis multo plu ra inuenirentur si eorum qui apud Platonem philosophati sunt libri omnes repertirenẽ. Nam cum forte his diebus protagoræ de ente librum legerem aduersus eos qui unum ens dicunt esse eadem omnino inueni scripta quæ apud platonem legũtur. Quod ut ita esse cognoscatis ipsum audiatis nouitate nanq; rei commotus memoriter omnia tenere studui his dictis uerba ipsorum philosophorũ conscribit: quibus apertissime furem fuis se platonem ostendit. Sed satis iam dictum est q; alter ab altero græci furentur & alter alterum studiose redarguat.

Quod disciplina omnes & artes a barbaris græcis accæperunt. Cap. II.

On est autem ab hac præparatione euangelica alienum breuiter ostendere di n sciplinas omnes & artes a barbaris græcos habuisse: ne quis accusare nos aude at si ab hebræorum scriptura pietatem didicisse prædicemus. Cum qui ueri aliquid apud eos dicere uideantur nec fabulis theologiam immiscere hebræorum do ctrinam plane immitari cognoscantur. Iuniores enim omnes sunt qui apud græcos recte

recte aliquid philosophati sunt. Non hebræis solum nec phœnicibus atq; ægyptiis: sed priscis etiam ipsis græcis. Primus enim omnium ex phœnicia Cadmus Agenoris filius mysteria & solennitates deorum græciæ tradidit: simulachrorum consecrationes etiam & hymnos. Deinde ex Thracia Orpheus. Linus etiam & Musæus quos circa tempora troiana floruisse asserunt: a quibus nihil aliud quam ægyptiorum atq; phœnicum falsitas paucis commutata græciæ commendata est. Quibus quidem in temporibus Pythius Clarius Dodonæus maxime colebãtur simulachraq; aliorum deorum atq; heroum & templa constituebantur. Et post multa sæcula philosophiæ data ita diligenter opera est ut cum nihil ueri in traditionibus maiorum philosophantes inuenirent præclara illa maiorum oracula cum auctoribus suis contempserint quippe ab illis nullam se consequi utilitatem uidentes aliena tanquam nudi atq; pauperes ueritatis & disciplinæ non temere scrutabantur: & ab aliis gentibus quæ utilia ueraq; censebant in omnibus artibus atq; disciplinis non sine labore mutabantur. Nempe ipsi græci cõfitentur post Orphea Linum & Musæum antiquissimos ut ipsi dicunt theologos & multorum auctores errorum septem quosdam uiros admirabiles adeo sapientia fuisse ut sapientes uulgo appellati sint: qui omnes temporibus Cyrri persarum regis floruerunt. Quo quidem tempore apud hebræos nouissimi omnium prophetæ fuerunt annis post troiana tempora pluribus quam sexcentis. A Moyse autem non paucioribus q̃ mille & quingentis quod paulo post planius faciemus. Verum ab istis sapientibus nihil aliud quã sententiæ quædam commodæ atq; breuiter dictæ ad utilitatem humanæ uitæ compertum est. Magno deinde spatio temporis interposito philosophorum genus incœpisse fertur. Pythagoras enim primus omnium fuit: quẽ philosophiæ quoq; nomen inuenisse constat. hũc multi samium: alii tyrrhenum: alii syrium aut tyrium fuisse contendunt. Ita non plane græcus maximus & primus philosophoꝝ ab omnibus dicitur. Nã pherecidem doctorem Pythagoræ syrium omnes fuisse tradunt: quãuis non eum solummodo: sed persarum ẽt magos & ægyptiorum diuinatores audisse Pythagoras: asseratur: eo tpe quo iudæorum alii in babylonem alii in ægyptum transmigrarunt. Audiuit autem & Brachmanas iudæorum philosophos: sic ab aliis astrologiam: ab aliis geometriã: ab aliis musicam: ab aliis arithmeticam: & aliud ab aliis habuisse. A græcis ãt nihil eum habuisse ausus quispiam est dicere: tanta doctrinæ & bonarum artium penuria in græcia fuit anteq̃ Pythagoras oĩa quæ ab illis collegit summo studio docuit: & diuinos propterea meruit honores: a quo prima philosophia processit: quam italiam q̃ñ ibi maxime docuit appellare solent. Secunda est quam Thales unus de septem sapientibus tradidit: quæ Ionica nominantur. Tertia eleatica dicitur cuius Xenophanes colophonius auctor ascribit̃. Thalem autem multi non græcum sed phœnicem dicunt: nonnulli Milesium fuisse arbitrantur: quem tradunt ab ægyptiorum diuinationibus plæraq; accæpisse. Solonẽ uero unum de septem qui leges athenicusium cõscripsit tempore quo iudæi ægyptum frequentes habitabant illo peruenisse Plato in Timæo testatur. Quo quidem in libro docetum a barbaro uidemus his uerbis: O Solon Solon græci sp pueri estis: senex autem nullus unq̃ græcorum fuit: ac ideo apud nos nulla disciplina uetus inueniri potest. Plato quoq; ipse cum italicam philosophiã hauserit: in ægyptum abiisse traditur: nec breui tempore cõuersatus ibi fuisse. Vnde grato animo omnia quæ optima sunt a barbaris se consecutum profitetur. Dicit.n. in epimenide cãm fuisse barbaꝝ illum qui primus hæc inuenit. Vetusta.n. regio inquit eos aliud qui primi hæc inuenerũt. Longam autem ætatem multi consecuti sunt propter æstiui temporis serenitatem: quam ægyptus maxime

atq; syria possidet. Quare ab initio usq; ad hæc tempora innumerabilibus annis examinata uere nobis tradita sunt. Deinde subiicit. Fateri autem oportet quicquid a barbaris græci accæperunt ad meliorem illud finem perduxisse. Hæc Plato Democritus autem multo prius a barbaris se didicisse his uerbis gloriať. Ego uero inquit multo plures quã omnes cæteri homines qui modo sunt regiones peragraui: multas urbes uidi. Sapiẽtes uero audiui: nec quisq̃ me in demonstratione linearum superare potuit nec ipsi quidem qui arsepedonaptæ apud ægyptios appellantur. Octoginta enim annos longe a patria disciplinarum amore absfui: babylonem enim etiam iste & persas in ægyptum ut disceret petiit. Quid de Heraclyto ac de aliis græcis dicam per quos omnes illuminatam doctrinis græciam constat? Nam ante sæcula eorum uatibus & oraculis dæmonium inhiabat: nec aliquid solidæ disciplinæ uestigium continebat? Mirabilia uero apollinis illa responsa nihil penitus hoibus contulerunt: sed errantes hucatq; illuc magno sudore aliena sibi homines congesserunt: giometriam enim ab ægyptiis: astrologiam a chaldæis: & alia ab aliis accæperunt. Sed nihil unq̃ tanti mutuati sunt quanti hoc est quod ab hebræis habuerunt. Vnius enim dei cognitionem inde recæperunt: & multitudinẽ dæmonum suorum spreuerũt. Cur ergo nos incusant si hebræorum scripturam barbaram ut ipsi dicerẽt græcæ philosophiæ ante posuimus? quoniam omnia bona a barbaris ipsi furati sint nec quicq̃ utilitatis a diis suis habuerunt? Quos iure multi apud eos cõtempserunt: ut impii dici q̃ dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accusant aut non magis laudant atq; admirantur: qui falsitate contempta etiam theologiam secuti sumus q̃ sola uera est ab omni falsitate remota. Nam neq; in impietatem incidimus ut multi græcorum sapientes nullum deum colentes: neq; rursus ut mirabiles philosophi summum deum cognoscẽtes multorum falsitatem deorum falsitati permiscuimus. Sed de his alias. Nunc autem non philosophicas solum doctrinas: sed omnia inuenta hominum humanæ uitæ utilia a barbaris græcos accæpisse comprobemus: Primus igitur qui litterarum elementa græcis tradidit Cadmus ex phœnicia erat: unde phœnicia litterarum elementa prisci poetæ dixerunt: multi syros litteras primos compersse asserunt. Syrii aũt etiam hebræi sunt. Nam iudæi in syria semper a scriptoribus habita est & phœniciam ẽt apud priscos appellari constat. Temporibus autem nostri palæstinem Syriæ appellant argumẽto autem illud maximo est ab hebræis repertas esse litteras ipsarum litterarum apud græcos appellatio. Singula enim apud hebræos elementa appellatione significatiua uocantur: quod apud græcos nullo modo fieri potest. Vnde non esse ab illis inuenta sed ab illis accæpta declaratur. Omnes autem litteræ apud hebræos uigĩtiduæ sunt quarum prima Aleph dicitur: quod latine disciplina dici potest. Secũda Beth quod domus significat. Tertia Gimel: quod uocis plenitudinem significat. Quarta delth quod librorum dici potest. Quinta ita: quod uocabulũ ista significat quæ omnes uoces talem sensum efficiunt disciplina domus plenitudo librorum hæc Sextum elementum apud eos ua dicitur quæ uox latine in ipsa dici potest. Deinde Cai quod uocabulum significat uiuit Septimum id quod significat uiuens totum hoc simul in ipsa uiuit uiuetis. Nonum teth dicitur idest bonum. Decimum ioth & interpretatur principium. Simul hæc duo bonum principium significat. Vndecimum Caph latine tamẽ Duodecimũ labd. quod & postea sanich quod iterpretatur auxilium: totum hoc simul ex ipsis significat disci totum simul tamen disce: Deinde sequitur elementum quod men appellant quod interpretari potest ex ipsis. Deinde Nun: idem sempiternum auxilium his accedit. Ain quod latine fontem aut oculũ significat. Deinde phi quod os dici potest: deinde sade quæ uox

iustitia

iustitia interpretari potest: simul sensus est fons aut oculus & os iustitiæ. Elementū deinde accedit Cophi idest uocatio. Deinde ris quod caput significat. Deinde sen quod dētes dicere possumus, postremo thau quod signa dici potest. Omnium igitur sensus elementorum hic est Disciplina domus plenitudo librorum hæc in ipsa uiuit uiuens bonū principium tamen disce ex ipsis sempiternum auxilium fons aut oculus atq; os iustitiæ uocatio capitis & dentium signa: hæc est elementorum hebraicorum latine dicta sententia quæ disciplinæ litterarum summopere conuenit: quod apud alias gentes inueniri nequit. Vnde fateri necesse est non ab aliis quā ab hebræis litteras esse inuentas: græcos uero ab hebraicis accepisse ipsis litteras: appellario significat hebræi. n. Aleph: græci alpha dicūt. Illi beth græci Vita: gama græci gimel illi: deide delth: illi deltha isti & alteri zai: alteri zeta: cætera quoq; similiter. Vnde patet ab hebræis litteras inuentas ad alios & ad græcos tandē puenisse. hæc de litteris dicta sufficiant Clemens quoq; cū in simile incideret materiam ægyptios ostendit medicinam inuenisse & æsculapium amplificasse. Atlātem autem ex libya primum nauim construxisse ac nauigasse. Astrologiā primos Chaldæos: ægyptios deinde edidisse. Phryges auium uolatus primos obseruasse: & tuscos aruspicium comperisse Telmissinos somniorum interpretationem Tyrrhenos tubam: phryges fistulam ex phrygia enim erat olympus & Marsyas qui fistulam inuenerunt. Lucernæ usum ægyptios qui annum in duodecim partes primi distinxerunt: primiq; lege non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt: nec intrare in templa quēquam a muliere nisi lotum sanxere: Geometriam etiam ipsos inuenisse. Selmētem uero & damnameneum iudæos in cypro primos ferrum inuenisse: ferri autem tincturam aut temperiem qua robur accipit Delam iudæum comperisse quis Hesiodus delam ex scythia fuisse asserat. Falcem thraces comperisse ut primo peltis equestres usos quam illyrii primo inuenerunt. Cadmum auri metalla primum in monte pangeo excogitasse. Quadriremem a carchidoniis primum factam fuisse cuius architectus Vosporus fuit: Medeā primam tincturam capillorum excogitasse pannones: qui noricum habitant quos noropes appellant æris usum inuenisse. Olympum ex mysia lydiam harmoniam. Dicordū assyrios Sambucam instrumentum etiam id musicum est trogloditas. Marsyam phrygem tricordum diatanamq; harmoniam. & myxophrygiam atq; myxodiam thamyri thraca harmoniacam doricam sydonios triremē. Siculos phormingē non ualde ac cythara differentem: hæc clemens noster cæteraq; huius a cydippo Mantineo: Antiphane Aristodemo: ac Aristotele collegisse ait: operæ autem precium est a Iosepho etiā iudæo nonnulla transcribere: Is enim uir cum de antiquitate iudaica scribat multo iuniores fuisse græcos ostendit ac a barbaris omnia collegisse diuersaq; inter se ac uaria conscripsisse. Verba igitur eius hæc sunt. Non possum inquit non admirari eos qui putant de uetustissimis rebus solis esse græcis credendum: nobis autem cæterisq; hominibus nullam esse fidem adhibendam. Nam si ab ipsis rebus ueritatem discere uoluerimus quæ a græcis facta inuentaq; siue urbes conditas dixeris siue artes excogitatas siue legum sanctiones heri aut nudiustertius si cum nostris conferas incœpisse putabis. Scribendæ uero historiæ curam omnium postremam ipsius fuisse cōstat. Vnde ipsi quoq; chaldæos phoenices & ægyptios (non enim libet modo nos quoq; istis connumerare) aperte fatent̄ uetustissimam firmamq; priscarum rerum traditionem tenere. Regiones enim habitant q̄ minimas continentis regiones patiuntur: multaq; opera ac magno studio semper incubuerunt: omnia præclara facinora publicis scripturis ab eloquentissimis uiris posteritati commendari. Græciam uero nō ignoramus sæpius deuastatam rerum gestarum me-

moriam amisisse. Ita nouo genere uiuendi sæpius instituto a se originem rerum incæpis
se putarunt. Litteras autem posteriores pene omnibus accæperunt: a Cadmo enim di-
dicisse gloriantur. Nec tamen aut ex templis aut loco publico scripturam se habuisse di
cere audēt quæ id significet. Vnde magna quæstio est. Vtrum troiani belli temporibus
litteris uterent᷑ & paulo post Cadmus uero milesius: & argiuus acisilaus q̄ primi apud
græcos historiam scribere aggressi fuerunt non multo ante Xersis tempora fuisse perhi
bentur. Præterea Pherecides syrius. Pythagoras & Thales qui de cælestibus atq; diuinis
rebus primi græci pauca scripserunt ab ægyptiis & Chaldæis cuncta didicerunt: quos
omnes una uoce græci uetustissimos omnium prædicant. Quomodo igitur supremæ
arrogansiæ nō est sibi solis antiquitatis memoriam attribuere? Aut quis ab ipsis scripto
ribus non facile percipient nihil certum: sed omnia cōiecturis græcos scripsisse? Pugnāt
enim inter se omnes & alter alterius falsitatem redarguit nō est opus ut eos moneā qui
melius me sciunt. quod Elanicus contra quam Acusilaus de Genealogiis ediderit. Nec
ut enumerem in quot quantisq; Hesiodum repræhendit. Nec dicam quomodo Epho-
rus Ellanicum: Timæus Ephorum: Timæum posteriores: Herodotum omnes repræ-
hendunt. Non est necesse de singulis atq; minoribus dicere: cum de persarum in græciā
impetu & de præclaris facinoribus tunc gestis inter se uehementer scriptores discrepent:
cum etiam Thycydidem qui accuratissime suorum temporum conscripsisse historiam
creditur quasi mendacem nonnulli accusent: huius discrepantiæ q̄uis multæ possint esse
causæ duæ tamen mihi præcipue uidentur. Quarum prima & maxima est quia nullam
curam ut publice præclara facinora scriberentur græci populi habuerūt: ac ideo magna
in scriptoribus mentiendi licentia fuit. Nam ipsi etiam Atheniēses quos & indigenas pu
tant & diligentiores fuisse constat: primas omnium publicæ scripturæ leges draconis de
cæde qui paulo ante Pisistratum fuit commendaras fuisse asserunt. Non oportet de ar-
cadibus dicere qui q̄uis uetustissimos se omnium prædicent: ultimi tamen omnium lit
teras didicerunt. Quare cum nihil extaret publice quo & ignari docerentur & mēdaces
redarguerentur partim ignorantia: partim affectione factum est ut magna inter scripto
res discrepantia inueniatur. Altera causa est quia non ueritatis amore q̄uis ita profitean
tur: sed eloquentiæ suæ ostētatione: quoniam ueteres scriptores superaturos se facile cre
debant scribendi laborem sumebant. Ita nonnulli fabulas: nonnulli ciuitatum aut regū
laudes aut uituperationes: nonnulli ueterum scriptorum ut ipsi eloquentiores uideren-
tur emendationem conscripserunt: Vnde fit cum historiam scribere profiteantur non id
sed huius oppositum faciant. Veritatis enim historiæ signum illud est ut de eisdem re-
bus eadem omnes conscribant. Illi uero sic se ueraces uisum iri putarunt si unusquisque
aliter q̄ cæteri conscripsisset. hæc Iosephus. Sed non erit ab re quasi apicem Diodori te-
stimonium afferre. Is igitur in primo his uerbis utitur. Dicendum modo de his est qui
priscis temporibus prudentia doctrinaq; clari ad ægyptum usq; profecti sunt. Sacerdo
tes enim ægyptiorum in sacris libris scriptum inueniunt Orphea: Musæum, Melampo
da: Dædalum: Homerum poetam: Lycurgum spartiatem. Solonem Atheniensem Pla
tonem philosophum: Pythagoram Samium: Eudoxum mathematicum: Democritū
abderitam: Enopidē Chium ægyptum petiisse: quorum omnium uestigia: aliorū ima-
gines: aliorum nomina locis aut instrumentis indita extant: asseruntq; uniuersa illos qui
bus apud græcos claruerunt ab ægyptiis accæpisse. Orphea enim mysteria Dionysi &
errores Cereris sic conscripsisse ut mysteria Osiridos & errores Isidos se habent nomini
bus solummodo immutatis. Supplicia uero impiorum apud inferos & amœnos pioꝝ

campos

campos ad imitationem eum fecisse earum rerum quæ in sepulchris ab ægyptiis gerun tur: quam rem Orpheus primus apud græcos transtulit: & Homerus amplificat. Melampodem autem aiunt ea quæ de Saturno & de titanum pugna dicunt ac de aliis deorum calamitatibus ab ægypto in græciam traduxisse. Dædalum autem affirmant uolutiones labyrinthi fuisse imitatum qui usq; ad hæc tempora in ægypto permanet a mendote uel sicut quidam dicunt a rege maro multis annis ante Minoem constructus: cuius rei signum est statuarum numerus quas Dædalus apud græcos cõfinxit: neq; enim plures neq; pauciores sunt quam apud ægyptios sint. Ita uero esse inde maxime patere aiunt q; in Memphyde prophylæa Vulcani Dædalo architecto facta ostendunt: quo quidem opere a deo admirabilis ingenii uisus ut lignea eum statua donauerint: quæ in eodem uulcani templo conspicitur: A deo enim superauit ægyptios a quibus didicit: ut propter multa quæ adinuenit honores diuinos apud eos cõsecutus sit. Templum enim Dædali ad hæc usq; tempora in insula quadam iuxta memphi summopere colitur. Argumenta quoq; nonnulla solent afferre quibus fuisse in ægypto Homerum plane ostẽdũt: ac maxime quia Helenam scripsit potionem Thelemacho apud Menelaum hospitanti præbuisse qua factum est ut calamitatum suarum obliuisceretur: quam quidẽ potionem ab ægyptiis dicit poeta Helenam a polimnesta quadam thanis uxore didicisse. Nam usq; ad nostra tempora solæ diospoliticæ mulieres iram atq; mœstitiam potionibus sedare resciũt: Diospolis autem Thebæ sunt Venerem quoq; auream Homerus appellat quo nomine uu'go ab ægyptiis nominantur. & lucus ueneris aureæ apud eos ad huc inuenitur. Lycurgum similiter Platonem atq; Solonem multa in libris atq; legibus suis conscripsisse patet quæ ante illorum tẽpora ægyptii habuerunt. Pythagoras quoq; geometriam & Arithmeticam ab eis dedicisse: & animæ in cætera animalium migrationem a dogmatibus ægyptiorum sumpsisse. Democritum uero putant quinquennio in ægypto conuersatum multa inde didicisse. Enopidem quoq; ab ægyptiis astrologis & alia complura & obliquationem zodiaci percæpisse. Eudoxum etiam ab ægypto in græciam multas astrologiæ rationes transtulisse. Teraculem similiter atq; Theodorũ Rheti filios qui simulachrum Apollinis pythii fabricati sunt quinq; fingendo apud priscos omnes excelluerunt multis annis in ægypto uersatos contendunt hæc a Diodoro sumpta sufficiant. Si ergo ab omnibus barbaris quicunq; clari apud græcos fuerunt nõ pauca neq; minima accæperunt: nec iccirco quispiam eos accusauit: cur nos accusant qui uera pietate commoti scripturam hebræorum complectimur.

## De Antiquitate moysi ac prophetarum. Cap. III.

u Erum ne forte quoniam cognitionem unius dei hebræos solummodo uere habuisse diximus: ac ab eis cæteros si quid hac de re præter hebræos uere senserũt accæpisse cõtendimus: ne quis unq̃ aliter actum putet. ac a græcis iudæos hoc habuisse dogma contendant: declarandum est quibus temporibus Moyses & prophetæ fuerunt. Plurimi ergo (peritulis nãq; res est) de antiquitate Moysi & prophetarũ scripserunt a quibus nonnulla transcribam quis ipse noua uia rationemq; uius hoc mõ rem disponere statui. Nemo inficias ibit imperatoris romanorum Augusti temporibus saluatoris nostri natiuitatem fuisse: doctrinamq; quintodecimo Tyberii cæsaris anno euãgelicam incæpisse. Si quis ergo ab hoc tyberii anno ad superiora scandens diligẽter usq; ad Darium persarum regem & restitutionem templi perueniet quingẽtos. xlviii. annos

inter Tyberium & secundum Darii annum interfuisse comperiet. Secundus enim Darii annus sexagesimæquintæ olympiadis primus fuit Tyberii autem quintusdecimus ducentesimæquintæ ac primæ olympiadis quartus inuenitur. Ita centū ac triginta septē olympiades interfuisse manifeste uidentur: qui numerus quaternario auctus: quadrienniū.n. olympiadi attribuitur quingentos. xlviii. annos effecit. In secundo autem anno Darii sexagesimæquintæ olympiadis hierosolymorum & templi destructionis fuit ut iudæorum historia ostēdit: Quod si a secundo Darii āno ad primam olympiadem percurras olympiades quidem. lxiiii. annos. cclvi. interfuisse comperies. Quos quidem annos si ab ultimo desolationis anno ac restaurationis principio ascendendo auferas ad quinquagesimum ānum Oziæ iudæorum regis quo tempore Isaias & Osee prophetarūt omnino peruenies. Ita prima olympias Isaiæ temporibus fuisse inuenitur. Inde autem a prima olympiade usq; ad captiuitatem troiæ ut græcorum ipsorum historiæ significant quadringenti ac quinquaginta anni colliguntur: quem annorum numerum a quinquagesimo Oziæ anno similiter auferendo ad tertium annum labdonis Iudæorum iudicis peruenies. Ita troianæ urbis destructio septem annis anteq̄ Sanson hebræos iudicasset fuisse ostenditur: quem corporis robore inuictum fuisse ut herculem græci scribunt hebræi testantur. Inde a captiuitate troiana si quadringentos ascēdēdo annos auferas ad Moysem & terrigenam cecropem deuenies. Omnia uero quæ apud græcos mirabilia narrātur post Cecropem fuisse constat: Nam Deucalionis diluuium ptheothontis incēdium: natiuitas Erichthonii: proserpinæ raptus: Cereris mysteria: Eleusiniorum cōstitutio: Triptolemisatio: Europæ raptus a Ioue: Apollinis partus: Cadmi ad thebas aduentus: & ad hæc iuniores il li Dionysus: & Minos: æsculapius: perseus: dioscuri: hercules post Cecropem oēs fuerunt. Quare omnibus his multo uetustior Moyses fuisse confirmatur: A Moyse uero usq; ad primum annum uitæ habraam quingentos ac quinq; annos comperio: quos si a Cecropis regno ad superiora auferas ad assyrium Ninum tandem peruenies quē aiunt primum totius asiæ india solum excæpta regnasse a cuius nomine ciuitas Ninus appellata est: quam iudæi niniuem dicūt. Eo tempore zoroastes magus apud bactrios regnabat. Nino autem uxor Semiramis successit. Nini ergo atq; Semiramidos zoroastisq; tēporibus habraam fuisse constat. Nam hæc omnia nobis certis rationibus in eo libro demonstrata sunt quem de temporibus inscripsimus. Vtar autem impræsentiarum Porphyrii de uetustate moysi testimonio illius uidelicet qui hebræorum atq; Christianorū inimicissimus odii cumulo ipsum quoq; Moysem atq; prophetas improbis petere uerbis ausus est. Sic enim inimicorum testimonio uetustas Moysis magis comprobabit᷑. In quarto ergo eorum quos aduersus nos libros euomit his uerbis utitur. Narrat autē iudæorum historiam uerissime quoniam & locorum & uirorum nomina similiter atq; ipsi posuit Sachoniatho berutius qui earum rerum omnium monumenta ab hierobal-to dei leui sacerdote asserit habuisse. Quam quidem historiam a belbalo berutiorum regi inscripsit quorum uirorum tempora multo ante troiana tempora fuisse comperiuntur. Is Sachoniatho phœnicum lingua partim a singularum urbium annalibus partim a libris sacris qui templis dedicari solebant collegit ingenio: quem nō multo post Moysem semiramidos temporibus fuisse scriptum est hæc porphyrius. Si ergo semiramidos temporibus Sachoniatho fuit: ea uero multo ante troianam calamitatem fuisse perhibetur an erit Sachoniatho quoq; troianis temporibus multo uetustior Sachoniathonē uero ab aliis collegisse historiam ipse Porphyrius restatur: quos & ipsos iuniores Moyse fuisse concedendum est. Sed ponamus etiam eisdem temporibus Moysi Sachoniatho

nem fuisse:

nem fuisse: quoniam tamen Moyses Semiramidos temporibus huius philosophi testi-
monio comperitur quando nos habraam fuisse cootendimus. Antiquior est Moyses se-
cundum porphyrium q̃ ipsi opinantur. Fuit autem Semiramis octingentis annis ante
troiana tempora. Quare Moyses quoq; similiter. Primus uero apud Argiuos Inachus
regnauit: quaodo nec ciuitas nec nomen Atheniensium erat. Primus autem argiuorum
rex quoti assyriorum regis temporibus fuit centum quinquaginta annis post Moysem
atq; Semiramidem in quibus nihil apud graecos illustrae factũ inuenitur. Quadrigentis
aũt annis & quinquaginta fere post Semiradẽ. Primus apud Athenienses Cecrops indi-
gena ut ipsi dicunt regnauit Triopa septimo post Inacũ regnante apud argiuos: & post
Inachi aũt tempore ogygium dicitur diluuiũ fuisse. Et apis apud Aegyptios primus de-
us appellatus est & Inachi filia q̃ Isidem aegyptii noiarunt Prometheus quoq; & Atlas
illis tpibus fuerunt. A Cecrope aũt usq; ad troianorũ calamitatẽ paulo pauciores q̃ qua-
dringenti anni colliguntur: in quibus diluuiũ deucalionis & incendium phaethotis fuis-
se non ignoramus. Cecrops aũt primus deum Iouem appellasse fertur & aram instituis-
se primus & simulachrũ palladis erexisse. Post Cecropem aũt dii graecorum oẽs nati fu-
isse uidentur. Ita ad troiana tempora a tpibus Moysi plures q̃ octingenti anni Porphy-
rii testimonio fuisse comperiuntur. Homerũ uero atq; Hesiodum multo iuniores troia
fuisse manifestum est. Pythagorã uero & Democritum in quinquagesima olympiade
septingentis fere annis post troiam fuisse constat. Quare huius philosophi auctoritate
mille quingentisq; annis ante graecorũ philosophos Moyses fuit. Verum qm̃ multi prae-
clari apud nos uiri atq; doctissimi iudaeorũ antiquitatem certis uerisq; argumentis pro-
barunt: quorũ alii a graecis: alii a chaldaeis atq; aegyptiis: nonnulli ẽt a phoenicibus atque
hebraeis propositũ suum approbarunt: immo uero cuncta simul conferẽtes mirabili ra-
tione ac uia singularum gentiũ praeclara facinora quae in eisdem tpibus gesta sunt colle-
gerunt: eorũ nonnullas uoces uerbaq; transcribã ne laborum suorũ fructu auctores pri-
uentur. Vtar ãt testimonio multorum ut ex oibus hebraeorum uetustas indubitata ha-
beatur. Africanus igitur in tertio annaliũ his uerbis utitur usq; ad olympiadas nihil ex-
ploratũ in historia graecorũ inuenitur sed oia confusis conscripta tpibus sunt. Post olym-
piadas uero qm̃ quadriennio diligentissime oia notabantur nulla penitus confusio tẽpo-
rum fit. Quare praeclara fabulosaq; facinora quae ante primã olympiadem fuerunt sum-
matim colligam: quae uero post gesta sunt ita cũ hebraicis persicisq; historiis conferã: ut
ea quae in eodem tpe fuerint aperte significem. Hebraeorũ igitur in babylonem migratio
a Nabuchodonosore facta septuaginta durauit annos. Cyrus regnauit olympiade quin-
quagesimaquinta a Diodori thalicostoris polybii phlegontisq; historiis patet quo anno
Iesus filius Iosedech primam particularemq; deductionẽ populi fecit ut apud Esdram
iudaeum cõscriptũ est. Verum ista ut dixi propter olympiadum certitudinẽ eodem mõ
ab oibus cooscripta sunt: cum nullam oino confusionem patiantur. Ab Ogyge aũt in-
digena cuius tpibus primum & maximum diluuiũ in attica fuit: & phoroneus argiuus
regnabat usq; ad primam olympiadem anni fuere mille atq; uiginti. Ita.n. oẽs asserunt
qui atheniensium annales conscripseruot ellanicus dico atq; Philochorus Castor etiã &
Thalus in hoc conueniunt qui syriã historiã diligenter tractarunt. Diodorus quoq; qui
orbis historiã in bibliothecis cõtulit. aliiq; permulti: & post pauca. Dicimus ergo Ogy-
gem a quo primũ diluuium noiatum ogygium est tpibus Moysi fuisse: quod hoc pa-
cto probamus. Ab ogyge ut diximus mille uigintiq; anni usq; ad primam olympiadẽ
fuerunt: a qua usq; ad quinquagesimãquintam olympiadem: idest usq; ad primum an-

num Cyri persarum regis & iudaici populi reductionem anni fuerunt.ccx.&.vii. Quare ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti.xxxvii.fuerunt:quos si auferes ascendendo ad annum illum peruenies quo ab ægypto Moyses populum eduxit. Fuit ergo Moyses ogygii tpibus a quo Eleusis condita est Atticos igitur annos ab ista sumamus & post pauca. Ogygem uero propter uastationem diluuii centum nonagintanouem annis usq; ad Cecropem attica sine rege & pene deserta fuisse perhibetur. Actæum.n.quẽ post ogygẽ fuisse nonnulli fingũt cæterosq; usq; ad cecropem nuda solummod esse noia Philochorus scribit:& post aliqua computatione annoꝝ a iudaica scriptura diligentius facta. A Moyse igitur inquit usq; ad Cyrum mille.ccxxxvii.anni colligũtur. Quod ab ogyge ad Cyrum ẽt secundum græcorum historicos colligi demonstrauimus:sed græcorum etiã nonnulli hoc ipsum testantur Polemon.n.in primo græcarum historiarum tpibus inqt Apidos Phoronei filii magna pars ægyptii exercitus ab ægypto expulsa in palæstina syriæ non longe ab Arabia habitarunt. Apion ẽt Possidonii filius grammaticorum oium diligentissimus historiæ perscrutator in quarto historiarũ & in libro aduersus iudæos: Inacho inquit regnante apud Argiuos & Amasi apud ægyptios iudæi duce Moyse ab ægyptiis defecerunt:Herodotus quoq; Amasidos & defectionis huius in secundo mentionem facit. Iudæorum ẽt quodammodo meminit cum syrios dicat qui palæstinã habitant circuncidi solere. Ptolomæus præterea mendesius qui ægyptioꝝ historiam ab initio conscripsit his ita conuenit:cæteriq; oẽs ut minima quædam annoꝝ differẽtia esse uideatur. Ita notabilia gesta mirabiliaq; græcoꝝ siue uera siue ficta post moysem fuisse cõperiuntur. Visum est aũt mihi a tpe regni attici res græcorum hæbraicis cõferre. Primo igitur ogygæ anno quousq; ad primam olympiadem mille ac uiginti fuisse ostendimus exitus iudæorum ab ægypto factus est & in attica ogygium illud diluuium:neq; ad iniuria. Cum.n.ira dei grandine ac tempestatibus percuterentur ægyptii non poterant aliquæ partes ẽt orbis non commoueri:attica præcipue quia coloni ægyptiorum ut multi alii & Theopompus in Tricarano affirmat athenienses fuerũt. Post quattuor autem & nonaginta annos Promethæus fuisse a nonnullis dicitur quem finxisse homines fabulantur atq; formasse:quoniam sapientia eloquentiaq; sua a bestiaꝝ uita in ciuilem transformauit hæc Affricanus. Tacianus uero qui se ipsum ĩ Assyria regione natum dicit uir lingua græca doctissimus:græcis oibus Moysem antiquitate anteponens de homero inqt Stesimbrotus:Thasius:Callimachus:Colophonius:Reginus:Theagenes q fuit Cambysæ tpibus & Herodotus halicarnasseus:aliq; cõplures scripserunt. Sed quoniam aliter alii tradiderunt quibus fuerit tpibus affirmare non possumus. Crates.o. ante reductionem herculidarum octuaginta post troiana tpa annos floruisse cõtendit. Eratosthenes post centum annos Aristarchus quando ionica colonia deducebatur centum & quadraginta annos post destructionẽ troianam. Philochorus archippi atheniensium principis tpe centum & octuaginta annis post captiuitatem troianam. Apollodorus ducẽtis & quadraginta post troiana tempora:nonnulli in prima olympiade quadringentis annis post illii euersioẽ:alii Archilochi æqualem fuisse cõtendunt:qui fuit olympiade uigesimatertia tpibus gygæ regis lydorum. Sed hæc relinquantur. Nam qñ ita cõfuse de tpibus scribitur uniuersa historia titubat:Sed ponamus Homerum ipsius Agamemnonis temporibus fuisse. Moyses.n.modo multo ante illa tpa nõ uerum ẽt ante Dardanum fuit Vtar ãt testimonio chaldæorum phœnicum & ægyptiorum. Berosus enim uir babylonius sacerdos multo ãtiquiorem troiano bello Moysem fuisse scripsit: Theodotus autem Ipsicrates Mochus phœnices fuerunt:quorum historiam in græcam linguam

quam aditus uir disertus traduxit ubi scribitur troianum bellum paulo ante tẽpora Salomonis fuisse ægyptios oẽs sciunt magnam temporum diligentiam semper habuisse: quorum annales Ptolomæus non rex: sed mendesius sacerdos a sacris libris collegit ac edidit. Is regnãte Amoside apud ægyptios Moyse duce iudæorum exitum ab ægypto fuisse affirmat: Amasimq; fuisse tunc dicit qñ Inachus in agris regnabat. Apion ẽt grammaticus Inachum & Amasidem eisdem temporibus fuisse affirmat. Fuerunt aũt ab Inacho ad bellum troianum generationes uiginti. Quare ante Iliacum bellum quadringentis ad minus annis ipsum fuisse concedendum est. Si igitur post Inachum oĩa præclara facinora græcorum fuerunt necessario etiam post Moysem fuerunt. Inachus.n. primus argis ut diximus regnauit: deinde phoroneus qñ ogygium in attica diluuium fuit. Apis postea deinde argius Crassus phorbasq; regnarũt: quo tpe Actæus a quo Actæa regio atheniensium appellata est Triopas: deinde argis regnauit qñ promotheus epimetheus: Atlas: Io: & biformis cecrops fuisse traduntur Post Triopam Crotopus regnauit: temporibus cuius phætontis incendium & deucalionis diluuium fuit: Sthenalo postea regnante Danaus in peloponensum uenit & dardanus dardaniam condidit: & ex phœnicia europa rapta fuerat Danaus postea regnauit: deinde lynceus quo regnante proserpina rapitur. Cadmus thebas cõdidit: qui græcis litteras tradidisse una uoce ab oĩbus dicitur Minos in Creta regnat. Prœtus postea regnauit qñ Eumolpus atheniensibus bellum intulit. Deinde Acrisius cuius tempore a phrygia in græciam pelops transiuit. Ion Athenas petiit. Secundus Cecrops floruit: Perseus postea regnauit & præclara gessit facinora. Euristheus Domum Atreus atq; agamemnon qui decimo atq; octauo sui regni anno urbem troianam expugnauit. Quare omnibus diis ac heroibus græcorum multo uetustior Moyses inuenitur: & oportet seniori a quo iuniores hauserunt multo magis credere. Non enim Homero solummodo Moyses superior: uerum etiam omnibus qui aliquid apud græcos scripsere. Quippe cadmus a quo litteras græci habuerũt multo posterior Moyse inuenitur. Scripserunt autem apud græcos ante Homerum: Linus: Philammon: Thamyris: Amphion: Orpheus: Musæus: Demodotus: Phemius: Sybilla: Epimenides cretensis qui spartam petiit. Aristæus: Preconesius Abolus: Centaurus: Isatis: Orimõ: Euculus cyprius Orius: Samius & Atheniensis pronetida. Linum igiẽ herculis magistrum fuisse constat: qui ante troianum bellum una fuit generatione Tlepolemus enim filius eius cum Agamemnone in ilium militauit. Orpheus autem æqualis Herculi fuit: quem Musæus audiuit. Amphio duabus generationibus troianum bellũ præcessit. Demodocus uero atq; Phenus aliter in Ithaca: alter apud pheacas troiani belli temporibus uiuebant Thamyris etiam: & Philammon non ante ipsos fuerũt. Sed de poetis satis dictum est. Nunc de his scribamus: qui apud græcos sapientes habiti sunt. Minos igitur qui sapientia & legum solertia cæteris omnibus excelluisse uidetur Lyncei temporibus: qui post danaum argis regnauit undecima generatiõe post Inachum fuit. Lycurgus autem centum annis ante primam olympiadem leges lacædemoniis dedit. Dracon in olympiade trigesimasexta leges atheniensibus tulit Pythagoras in sexagesima & secunda floruit. Ostendimus autem in superioribus quadringentis & septem annis post Ilii euersionem olympiadas incepisse. Thales uetustissimus oĩum: qui septem sapientes appellãtur in qnquagesima uiuebat olympiade. Hæc taceamus: nunc Clemẽtem audiamus. Apion inquit grammaticus uir historiarum peritissimus: qui plistonices nominatus fuit acerrimus iudæorum hostis a deo ut etiam aduersus eos uolumen ediderit nec iniuria: ægyptius enim erat Ptolæmeum Mendesium sacerdotem: qui tria

uolumina de rebus gestis ægyptiorũ edidit testem adducit:q̃ Amosis:qui auarin ægyptiorum urbem euertit:& Inachus argiuorum rex eisdem temporibus fuerũt. Quo quidem Amoside regnante ab ægypto Moyse duce iudæos profugisse confirmat. Reges aũt argolicas:quæ ab Inacho cæperunt Dionysius Halicarnaseus in libro de tẽporibus omnium græcarum rerum uetustissimas fuisse ostendit. Ab Inacho autem ad troiana tempora uiginti generationes connumerantur:anni ad minus quadringenti. Assyriorum ãt regnum antiquius cæteris omnibus fuisse constat:cuius quadringentesimo atq̧ secũdo anno trigesimo scilicet atq̧ secundo Beluchi octaui Moyse ducente populus ab ægypto exiuit:Inacho argiuis & Amoside in ægypto regnante. Post Inachum phoroneus argis regnauit quando ogygium fuit diluuium:& Egialeus in sycione regnauit a quo Sicyonium regnum incepit:tunc ẽt cretus primus qui in creta regnauit:Acusilaus uero Phoroneum omnium hominum primum ait fuisse:unde Phoronidos poeta mortalium patrem appellat. Sed ab Inacho ad Agamemnonem uiginti generationes fuerũt. Decimo autem & octauo anno Agamemnonii regni troia euertitur: Demophonte Thesei filio atheniensibus regnante:fuit autem Theseus imitator Herculis generatiõe una ante bellum troianum. Ita Moyses ante Dionysii iudæos translationem sexcentos & quattuor annos fuisse inuenitur. Perseo enim regnante trigesimo iam atq̧ secundo anno: ut Apollodorus in libro de temporibus scribit. Dionysius hominem exiuit:a quo ad Herculem & Iasonem aliosq̧ græcorum heroas:qui in argo fuerunt sexagintatres anni colliguntur: quibus cum etiam Aesculapius:atq̧ Dioscuri ut Rhodius Apollonius in argonautis testatur fuerunt. A regno autem Herculis in argis usq̧ ad translationem suam & Aesculapii iudæos triginta & octo anni fuerunt ut Apollodorus scribit:hinc autem ad Castoris & pollucis assumptionem anni. liii. quando etiam troia euersa fuit. Verum quoniam ut Hesiodus cæteriq̧ poetæ dicũt Semele Cadmi filia Dionysium peperit. Cadmus autem Linceo regnante Thebas petiit:& litteras græcis tradidit. Patet etiã testimonio poetarum qua ætate Dionysius fuit. Leo uero qui de ægyptiorum diis conscripsit Iside Cererem esse affirmat:q̃ Linceo regnante fuit undecima generatione post Moysem. Apis uero argiuorum rex ut Aristippus in primo arcadicæ historiæ scribit mẽphin in ægypto condidit:quem Aristæus argiuus Serapidem appellatum asserit:hunc ab ægyptiis diuinos honores consecutum non ignoramus. Nymphodorus autem amphipolitanus in tertio de asiaticis legibus Apim taurum mortuum in foro græce quod latine arcam dicere possumus positum. Soroapim ac inde Serapim appellatum fuisse contendit. Fuit autem Apis tertius ab Inacho. Latona uero Titi temporibus fuit:quem Tantalo æqualem fuisse omnes testantur. Zectus uero atq̧ Amphion musicæ inuẽtores Cadmi temporibus fuere. Nam & si Phemonoæ oracula cecinisse Acrisio dicatur:tamen post Phemonoem. xxvii. annis Orpheus musæus & Linus Herculis magistri floruerunt. Homerus autem ac Hesiodus multo iuniores bello troiano extitere. Lycurgus uero & Solon legum apud græcos conditores:& septem sapientes:Pherecides etiam Syrius & Pythagora circiter primæ olympiadis tempora ut diximus fuerunt. Nõ ergo solum poetis ac sapiẽtibus uerum etiam diis græcorum multo uetustior Moyses inuenitur:uerum quoniam non græci solummodo:sed iudæi quoq̧ de hac diligenter scripserunt: nõ erit ab re ab ipsis etiam aliquid sumere. Vtar autem hoc loco Flauii Iosephi testimonio. Incipiã inquit primo ab ægyptiorum auctoritate:uerum quoniam uoces illorum ponere ipossibile est:Manethi ægyptii:qui græce scripsit quiq̧ a sacris ægyptiorum litteris ut dicit transtulit uerba transcribam. Hic igitur in libro secundo hæc de iudæis scribit Tuti mei

temporibus

temporibus inquit ab orientali parte ignoti homines in ægyptum irruperunt facileque
ipsam: ac sine bello ceperunt: quam gentem hycussos appellant quod significat reges:
hyc enim lingua sacra rex dicitur. Vssos autem pastor appellatur: hos nonnulli arabes
fuisse opinati sunt q̃uis multi hycussos nõ reges ut diximus sed captiuos pastores signi
ficare asserunt. Hyc enim cum aspitatione ægyptiorũ lingua captiui dicuntur: quod mi
hi uerisimilius uideretur. Isti tenuerunt ægyptum quingentis atq; undecim annis: deĩde
cum pellerentur locum occuparũt: cui nomen auaris: quo undiq; munito ægyptiorum
impetum euitabant. Themosossis autem cum obsidendo non posset eos capere cõuenit
cum eis ut libere cum suis quo uellent abirent qui non pauciores ducẽtis quadragintaq;
milibus uirorum non in Syriam: quam tunc assyrii quorum uires erant amplissime te-
nebant: sed in eam profecti regionem: quæ nunc iudæa uocatur hierosolymam condide
runt. Hæc Manethus qui secundum ægyptias litteras & historiam duo nobis non par-
ua testatus est: primum quod aliunde nostri maiores in ægyptum migrarunt: deinde q̧
ab ægypto mille fere annis ante troiana tempora abierunt. Hæc Iosephus ab ægyptioꝝ
historia. Phœnicum autem testimonio etiam usus ostendit centum. xl. tribus annis ante
a Salomone templum fuisse conditum: q̃ a tyriis Carthago conderetur. Sed quid opus
est pluribus uti testibus: cum una uoce ab omnibus multo ante troiana tempora Moy
ses fuisse prædiceturr. Sed de illis etiam aliquid dicamus: qui post Moysem fuerũt. Post
cum igitur Iosue iudæorum annis: ut nonnulli aiunt triginta principatum tenuit: dein-
de ut asserit scriptura ãnis octo alienigenæ dominati sunt postea Gothoniel annis quin
quaginta: deinde Eglum rex Moab annis decem & octo: post quem Aod annis octua-
ginta. Rursus alienigenæ ãnnis uiginti. Post quos Debora & Barach annis quadraginta
Madinei septem. Gedeon quadraginta. Abimelech tribus: Thola uigintribus. Iaher ui-
gitinouem. Amanite decem & octo. Iephthæ sex. Esbon septem. Ealo decem. Labedon
octo. Alienigenæ quadraginta. Sampson uiginti. Eli sacerdos quadraginta: quibus tem
poribus troia euersa est. Samuel deinde populum iudicauit: post quem Saul regnauit
annis quadraginta. Dauid similiter quadraginta. Salomon etiam quadraginta. Roboã
decem & septẽ. Abia tribus. Assa duodecim. Iosaphat uigintiquinq;. Ioram octo. Ocho
zias anno uno. Gotolia annis septem. Ioas quadraginta. Amassias uigintinouem. Ozi-
as quinquagintaduobus. Tunc prophetarunt Amos: Ionas: Esaias: Deĩde regnauit Io
lathan annis decem & septem. Achar similiter sexdecim: huius temporibus olympiades
cœperũt. primusq; olympio stadio uictor, argiuus Corylus fuerat declaratus. Achar au
tem successit. Ezechias annis uigintinouem: tunc Roma condita fuit. Deinde Manasses
annis quinquagintaquinq;. Amon duobus. Iosias trigintaunum. quando phophetarũt
Hieremias: Baruch: Olda: aliique nonnulli. Deĩde Ioachar tribus mẽsibus. Ioachim an
nis undecim. ac demum Ezechias annis duodecim. Vrbe deinde ab assyriis euersa tem-
ploq; cremato in babylonem populus abducitur: Vbi Daniel & Iezechiel prophetarũt:
& post annos septuaginta Cyrus persarum regnauit: qui iudæos libertate donauit: &
tunc Iesus Iossedech filius & Zorobobel Salathielis in patria deductr fundamenta inie
cerunt Angeo: Zacharia: & Malachia ꝓphetantibus: post quos non fuit amplius apud
iudæos propheta. Cyri autem temporibus septem græcorum sapientes quibus nullus
philosophus antiquior traditur floruerunt: quorum Thales milesius apud græcos pri-
mus appellatus est physicus: quem audiuit Anaximander. Ipse quoq; Milesius & Ana
ximandrũ Anaximenes milesius: & hunc Anaxagoras clã cymenius: quem audiuerũt:
Pericles: Archelaus: & Euripides: de quibus Pericles opibus & potẽtia inter athenienses

excelluit. Euripides autem poeticæ arti se tradidit: & scænicus a nonnullis philosophus appellatus est. Archelaus autem primum apud lampsacum Anaxagoræ scholam suscæpit: deinde Athenas profectus & multos alios: & Socratem auditores habuit. Anaxagoræ uero temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerūt. Pythagoræ successit theano uxor ac Telauges & Menaxarchus filii. Telaugē uero Empedocles audiuit: quādo etiā Eraclitus cognomine Scotinus: idest latine tenebrosus florebat. Xenophani uero Parmenides successit: Parmenidi Melissus: Melisso Zenon eleata: quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur: linguam dum a tyranno ut conscios diceret torqueret: dentibus abscissam in faciem eius spuisse: hunc audiuit. Leucippus: Leucippum: Democritus: Democritum Protagoras temporibus Socratis. Omnes igitur philosophi græcos: post Cyrum persarum regem fuisse comperiuntur. Cyrus autem. lxx. annis post iudæorum captiuitatem: idest post Moysem mille ac cētum fere annis fuisse perhibetur: ita necesse est ut fatearis philosophiam græcorum ac maxime platonicam multo posteriorē Moyse fuisse. Plato enim cum Socratem primo: deinde pythagoricos audiuerit omnes qui ante ipsum fuerant in philosophia: tum eloquentia: tum prudentia superauit. Floruit autem Plato circa finem regni persarum paulo ante Alexandrum macedonem. cccc. annis uel paululum plus ante Augustum Cæsarem.

EVSEBII PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE LIBER VNDECIMVS INCIPIT.

VARE CVM NONNVLLA ITA DIXISSE PLAtonem ostendemus: ut apud hebræorum scriptores inuenitur collatione temporum certior eris: non hebræos a græcis: sed græcos ab hebræis accæpisse. Quod aliud principium facientes iam aggrediemur: ostendemusq; sapientes græcorū iudaicam fuisse imitatos doctrinā: ut nullus nos accusare iure possit: si quos ipsi non recte intelligentes imitati sunt eos nos saluatoris nostri doctrina & gratia rectius iam intelligētes & admiramur & sequimur hoc. n. facto nihil magni a græcis compertum præter eloquentiam comprobabitur. Omnia uero a iudæis atq; barbaris furatos commodius dixisse nullus admirabitur: qui & eloquētes & fures fuisse non ignoret. Quod in supioribus non auctoritatē nostra; sed suo ipsos; testimonio confirmauimus. Non aūt in omnibus sed in principalibus: neq; oēs (longum. n. id esset) sed principem oīum Platonem id fecisse confirmabimus: facile nāq; unusquisq; postea per se ipsum considerare poterit: si a Platone cæteriq; fere oēs græcorum philosophi accæperunt: & Plato ab hebræis fundamenta oīs bonæ philosophiæ a iudæis græcos accæpisse: uerum qm̄ apud ipsum nonnulla obscuriora sunt: expositorum eius testimonia etiā non recusabo. Illud uero ante omnia dictum sit: nonnulla Platonem non conuertisse: sed peruertisse: quod non accusandi illius: sed excusationis nostræ causa dicimus ut non iniuria cæteris contemptis iudaicam amplecti scripturam uideamur.

De Tripartita philosophiæ diuisione secundū Platonem. Capitulum Primum.

Mnem philosophiam Plato in tris partis: physicam: ethicā: logicam partitus est. Physicam deinde in sensibilium doctrinam: & incorporalium speculationem suppartitur: quā diuisionem ēt apud iudæos multo ante Platonē factam esse inuenies:

esse inuenies: sed primo quæ Platoni placuerunt ab Attico præclaro platonico sumam ex eo libro quem aduersus eos conscripsit: qui Aristotelicam habentes scientiam platonicam profiteri non audent. Cum igitur tripartito inquit uera perfectaq; philosophia diuidatur in moralem scilicet & naturalem & logicam: cumq; prima pars & singulos homines probos constituat: & domos integras ad rectam gubernationem reducat: ac populos denique diuersis regendi modis construat: secunda ad diuinarum rerum cognitionem perducat: ipsarum dico quæ primæ sunt causarum altissimarum: & aliorum omnium quæ inde duce natura emanant: cumq; ad harum duarum partium inuentionem atque cognitionem tertia pars accedat manifestum omnibus est Platonem primum maxime omnes has philosophiæ partis usq; ad ætatem suam sicut membra Penthei dissectas atque confusas in unum corpus atq; animal integrum reduxisse. Thales enim Anaximenes atq; Anaxagoras de naturalibus solum rebus considerarunt. Pittacus uero Periander: Solon: Lycurgus: cæteriq; istis similes de gubernandis hominum cœtibus solummodo conscripserunt. Zeno autem & omnes eleatica disciplina logicæ solummodo studuerunt. Plato deinde post hos omnes natus: uir natura præstans: & uere diuinitus missus nullam partem philosophiæ imperfectam reliquit: sed omnes diligenter complexus nec in necessariis defuit: nec ad inutilia delapsus est. Verum quoniam singulas philosophiæ has partes physicam scilicet ethicam atque logicam Platonem diximus perfecisse. Age nunc ita esse ut diximus comprobemus. Hæc Atticus quibus attestatur Aristocles peripateticus in septimo eorum librorum quos de philosophia edidit: his uerbis Plato proprie atq; perfecte præ cæteris omnibus philosophatus est: nam Thalem secuti naturales solummodo fuerunt. Pythagorici uero cuncta celabant. Xenophanes quiq; ab eo profecti sunt ita contentiosas mouerunt rationes ut confusionem potius q̄ auxilium philosophantibus attulerint. Socrates ut & Plato scripsit: & prouerbio dicitur ignē igni addebat. Cum enim natura ingeniosissimus esset: & de omni re dubitare peritus morales & ciuiles considerationes induxit: & de ideis primum dicere aggressus est. Omnes autem alii partes philosophiæ tractarunt: quidam medicinam: nonnulli mathematicas disciplinas: alii musicam & poeticam: complures autem orationis uim admirati sunt: quorum alii se rhetores: alii dialecticos profitebantur. Socratis uero successores uarii atque contrarii sibi ipsis fuerunt: alii enim humilitatem & turbationum sedationem laudabant: alii uoluptatem secuti sunt: ac nonnulli quidem omnium scientiam sibi arrogabāt nonnulli nihil se scire profitebantur: & alii uel cum infimis conuersabantur: alii econtra difficiles & soli secum uiuebant. Plato autem primus & recte intellexit: atq; diuisit: dixitque primum esse de natura uniuersi negotium: alterum de hominibus: tertiū de oratione: putauitq; nō posse nos res humanas perspicere nisi prius diuinas intellexerimus: Nam quemadmodum medici cum membra quædam corporis curare uelint ad totum prius se corpus cōuertunt: sic quis uelit res humanas perspicere: naturam uniuersorum prius considerare debet (pars enim uniuersi homo est) Bonum etiam duplex esse dicebat: alterum nostri: alterum uniuersi principalius autem esse bonum uniuersi: ab illo .n. hoc profluere: quam rationem Aristoxenes musicus ab indis emanasse contendit. Indum enim quēdam ait Athenas petisse. Socratiq; colloquentem ab eo quæsiuisse quomodo & quid faciendo philosophus esset: cūque Socratis respondisset si quomodo uiuendum sit homini consideres: risisse indum: atq; dixisse neminem posse recte humanas res intelligere: qui diuinas ignoret. Vniuersam igitur philosophiam plato in physicam ciuilem & logicam partitus est. Hæc Aristoteles.

h Anc tripartitam partitionem si diligenter attenderis multo ante Platonem hebræos perspexisse non ignorabis. In primis enim moralem partem summo studio reque magis q̃ uerbis amplexos fuisse iudæos cõstat. Finem enim bonorum beatæq; terminum uitæ pietatem erga deum arbitrant: quem quidem finem præceptis dei conseruandis non uoluptate corporum secundum Epicurũ consequi putabant: neq; tripartita secundum Aristotelem bona corporis scilicet animæ & exteriora æquali lance pensabant: nec ignorantiam omnium rerum: quã nonnulli honestiore uocabulo retinentiam appellarunt multi fecerunt: nec deniq; in ipsam animi uirtutem finem posuerunt. Quid enim ipsa sine diuina gratia & ab ea pietate ad quietam uitam cõferre potest: propter quam a spe quam in deo habebant: quasi a fine depẽdentes deo gratos solummodo beatos opinati sunt. Quia profecto cum omnium bonorum largitor deus uitæ fons: & uirtutis origo sit: solus ad beatam uitam eis sufficit: qui uera pietate ad ipsum tendunt. Vnde sapientissimus ille Moyses: qui primus omnium hominum uetustissimorum uitas hebræorum conscripsit ciuilem atque actiuum uiuendi modum narratione historica docuit: quam quidem doctrinam ab uniuersalioribus ita instituit: ut deum causam auctoremque omnium quasi fundamentum iniecerit: & mundi atque hominis ortum præ oculis posuerit. Deinde ab uniuersalioribus ad particularia descẽdẽs priscorum uirorum uita ad imitationem uirtutis ac pietatis eorum lectorem hortatur: præterea cũ legum etiam auctor summa cum pietate fuerit: certe patet q̃ magnum studium ad corrigendum hominum mores habuerit. Longum esset si prophetarum quoque: qui post Moysem fuerũt: uel exhortationes ad uirtutem: uel dehortationes a uitiis recensere uellemus. Quid autem si sapientissimi Solomonis ethicam uellem modo doctrinam traducere? Nam inter alia librum quoq; edidit: quem parabolarum seu prouerbiorum propter sententiarum breuitatem appellauit. Sed moralem quidem disciplinam uel anteq̃ prima elementa litterarum græci cognoscerent: sic absolute perfecteque re potius q̃ uerbis iudæi retinebant.

## De Rationali iudæorum philosophia. Cap. III.

r Ationalem uero partem non ut græci cauillationibus & ficta oratione discedebant: sed ipsius ueritatis recte perceptione: quam quidem ueritatem diuinitus illuminati adinuenerũt. Hac rationali doctrina ab ineunte ætate sacrarum rerum & utilissimarum narratione historiarum: cantuum odarumque inertia compositione enigmatum quoque: & speculationis allegoricæ diserta elegantique oratione suos erudiebat. Erant enim legum sacrarum ac enigmatum apud eos expositores: quos secundarios solebant nuncupare. Vnde sapiens quoque Salomon in parabolarum initio quasi causam libri hanc esse dixit: ut scirent sapientiam & disciplinam: intelligerentque uerba prudentiæ: ac susciperent eruditionem doctrinæ iustitiam: & iudicii & æquitatẽ: ut detur paruulis astutia: & adolescentibus intellectus: Audiens sapiens sapientior erit & intelligẽs gubernacula possidebit: Animaduertet parabolam & obscura uerba dicta sapientiæ: tum etiam enigmata eorum. Ita negotium logicæ accommodatissime ad sapientiã linguamq; suam in omnibus propheta; libris: si libros diligenter legeris profecto inuenies. Quod si quis linguæ suæ peritiam habebit eloquẽtissimos certe multos

eorum

eorum oratores fuisse putabit. Sunt.n.etiã apud eos artificiosissima carmina: ut Moysi cantus ille magnus: & centesimus decimusoctauus psalmus Dauid heroico metro: qd exametrũ dicitur componuntur. Sunt alia quoq; trimetra & tetrametra: sed quæ ad dictionem pertinent elegantissime grauissimeq; iocundissimeq; composita sunt: quæ uero ad sensum nulli hoium scriptura comparanda: Dei enim ipsiusq; ueritatis uerba per eos prolata sunt: quibus pia doctrina rerum cognitio: & salutaria dogmata continẽtur. Argumẽtum autem exquisitæ illorum doctrinæ ab impositione nominum capi potest cuius rei Plato hebræis testimonium præbuit. Nam cum Moyses primus multo anteq̃ philosophiæ nomen græci cognoscerẽt innumerabilia de impositione noium dixerit: un de aut natura duce: aut dei iudicio nomina esse imposita ostendit. Plato quoq; non impositione nuda: sed natura duce commode rebus imposita esse nomina docet: idq; barbarorum auctoritate confirmasse uidetur: hebræos meo quidẽ iudicio significans. Non enim apud alios facile talem obseruationem inueneris. Sic igitur in Cratillo scribit: non est illud nomen quod aliqui (quoniam ita uelint) rei cupiam inciderint. Sed rerum quædam cõditio natura duce apud græcos & barbaros nominibus promittitur. Et progressus aliquãtulum: ergo ita dignum est inquit legis quoq; latorem rationalis partis ac nominum impositionis scientiam habere. Lignari certe fabri officium est clauum cõmode ut gubernator iubet fabricari: aliter enim clauus inutilis erit: legislator autem nomen ita est inquam. Non ergo uile quidem est o Hermogenes recta nominis impositio: sed doctissimorum atq; præstantissimorum uirorum. Tum Cratillus recte ais inquit duce nomina rebus accommodata putans: nec quẽuis hoc facere posse: sed illum solummodo: qui ad naturam rei respiciens porest ad eam nomen accommodare: & post multo intelligo iquit plurima græcos a barbaris sumpsisse: quæ si quis quasi græca lingua essent deducta interpretari uelit nunq̃ rebus poterit adaptare. Hæc Plato.

## De Commodissima nominum apud hebræos impositione. Cap. IIII.

n Vnc autem cõsidera quomodo quæ ipse uerbo docuit multo ante Moyses uelut sapientissimus ac eloquentissimus re ipsa præstitit. Et formauit inquit deus de humo omnes feras agri: & oia uolatilia cæli & adduxit ipsa ad Adam ut uideret quid uocaret ea. Omne enim quod uocauit Adam animæ uiuentis ipsum est nomen eius: cum.n.dicat ipsum est nomen eius: nihil aliud certe uult dicere: nisi conuenienter ad naturam rei nomen inditum fuisse: Quod.n.uocatũ est inquit hoc est in ipsa natura. Nã & nomen ipsum Adam terrigenam: aut terrenum potest significare. Adam enim apud hebræos humus dicitur: quis per translationem rubeam corporeamq; naturam significet: ita terrigenam atq; terrenũ aut corporalem hoiem hac appellatione signauit. Sed hoiem. Enos quoq; appellant quo uocabulo non terrenam: sed rõnalem naturã significant. Proptie aũt si uerbum de uerbo latine exprimas obliuiscentem Enos denotare uidetur: qualis certe natura rõnalis corpori alligata efficitur. Quod.n.uere incorporeum diuinum rationaleq; est non solum transacta recordatur: sed futuroq; propter sublimitatem speculationis habet cognitionem. Quod autem carni coniunctum est: quodq; magno corporis pondere premitur ignorantia: obliuioneq; inuolutum recte iudæorum sermo Enos: idest obliuiscentem appellauit. Ita enim iacet apud quendam prophetam: quid est Enos quod memor es eius: aut filius: Adam quod uisitas eum: quasi dicat: qd est iste hom o: iste dicam obliuiscens quod tu qui es deus memor es eius: quis obliuiscẽs

sit:aut filius Adam:idest terteni hominis:Ita carnalis homo Adam nomine Rationa-
lis uero Enos appellatione significatur:sic hebræorum sermo exquisitissime nomina de
ducit.Plato autem hominem hoc est Anthropen græce:a uerbo Anathrin: idest uidere
atq; recogitare dici opinatur:ut sit anthropos:qui recogitat quæ uidit. Rursus hebræi
uirum heis uocant:quod quidem uocabulum ab hes quod ignem significat deducitur.
ut natura uirilis ignea & calida uerbo exprimatur: fœmina uero quoniã a uiro sumpta
hessa.Rursus Moyses hebraica lingua cælum firmamentum appellauit:primum enim
post incorporalem intellectualemq; substantiam firmum sensibileq; corpus est. Nomẽ
autem dei proprie ineffabile dicunt esse:nec ipsa mente hominis cõpræhensibile. Quod
uero nos deum dicimus heloi uocant apud eos robur & potentiam significat:ut sit no-
men dei quasi omnipotẽs.Plato uero deos idest græce theos a thein quod est currere di
ci opinantur.Stellas enim quæ semper mouentur deos appellabãt. Clarorum quoq; ho
minum appellationes non frustra esse positas plato contendit. Ita Hectora a cratim q
solus troiam sustinebat.Agamemnona quia ualde menin:hoc est perseueranter constã-
terq; in rebus permansit:appellatos contendit.Orestem quia montanus atq; siluester:
immanis enim moribus fuit:cæteraq; similiter accommodare conatur. Nemo autẽ ita
uiolenta mosayca dicere audebit:si didicerit Cayn apud hebræos inuidiam dici(arsit.n.
certe illa inuidia fratris)Abel latine luctum dicere possumus:nam quia primus omniũ
ominum parentibus luctum intulit:hoc nomine ab eis diuina quadam prouidentia fu-
it appellatus.Quid de Abraam dicam qui cum cælestium corporum scientia maxime
præstaret.Abraam idest latine pater superorum corporum uocabatur:cũ deus ab his:
quæ uidentur ad inuisibilia protrahens:non uocaberis inquit Abram:sed Abraã erit no
men tuum:quia multarum te gentium patrem posui:sed lõgius modo esset extraq; pro
positum diligentius hæc percensere:Platonis autem testimonium non negligamus asse
rentis nonnulla nominum diuina quadam posita uirtute esse.Magno inquit studio ĩ po
nendis nominibus uigilandum est:q̃uis nonnulla eorum diuiniore quadam quam ho-
minum uirtute indita esse uideãtur:uerum quod ipse paucis uerbis dixit id hebræorum
scriptura:ac primus omnium Moyses ipsius Abraam Isaach & Isfraahel nominibus re
ipsa diuinitus factitatum edocuit:risus enim Isaach interpretatur ineffabilis scilicet gau
dii:quod piis daturum se deus pollicitus est:symbolum gerens:huius quidem filius Ia
cob Israhel a deo appellatus est:ab actiua uita ad contemplatiuam uidelicet trãslatus.
Plantator enim Iacob interpretatur:quasi uirtutis certamina peragens atq; percurrens.
Israhel uero uidens deum dicitur qualis certe contemplatiui hominis mens atq; intelle-
ctus est.Non est opus longiorem esse omnia percurrentem.Cuncta enim apud eos no
mina ad unguem rebus accommodata sunt usq; ad ipsa prima litterarum elemẽta:quo
rum quidem nomina quid græce uelint nec ipse.Plato adinuenire unq̃ poterit.cũ iudæo
rum etiam pueri:si forte interrogarentur quid alpha quod ipsi alpha dicunt significat:
confestim disciplinam respondebunt.Betha uero quod ipsi beth uocant domum ut sen
sus sit domus disciplina:ac si quis diceret disciplina atq; doctrina quædam œconomiæ
ac dispensationis in cæteris quoq; omnibus hoc ipsum inuenies ut in superioribus latius
dictum est:quattuor quoq; uocales ad unum collatæ ineffabile atq; arcanum dei nomẽ
illis uocabulis contineri uulgo apud eos fertur:quod græcorum etiam aliquis ab hebræ
is scilicet doctus hic carminibus significauit.
Inuictum magnumq; deum nil molis habentem.
Corpore:cunctorum hominum rerumq; parentem

Dulcisona extollunt septem me carmina uocum:
Ex septemq; meum constat uocalibus ipsum
Compositum miro signorum fœdere nomen.
Ast æterna chelys ego sum: quæ montibus acta
Cælorum dulci resono modulamine cantus.

Quid plura? ipsum quoq; gentis nomen a nomine heber deductum est: quod trãsitum & transeuntem lingua eorum significat. Ita ipsa gentis appellatione a terrenis ad cælestia transire: & a uisibilibus istis ad inuisibilia cognitionemq; creatoris migrare admonẽtur. Vnde priscos illos qui creatori deo uera inhærebant pietate hebræos appellarũt: qd oportet plura congerentem immorari: cum apud eos exquisitissime accommodatissimeq; rebus nomina imposita sint? qua ex re maxime summam rationalis partis doctrinam habuisse demonstratur: cum etiam secundum Platonem non cuiusuis: sed sapiẽtis summeq; dialectici uiri sit rerum naturæ apte nomen accommodare. Sequitur nunc ut quomodo in physicis sentiebant hebræi ostendamus.

## De Physica parte secundum hebræos. Cap. V.

h Aec igitur pars etiam apud deos intellectualium inde corporaliumq; rerũ contemplationem: & sensibilium physiologiam diuisa recte a prophetis non cõiectura: nec mortalium aliquo: sed sancti spiritus gratia docente habebatur. Mirum enim immodum: cum opus sit nonnulla physica in libris suis scripsisse ipsos uidemus hinc multa illis futura prædicta: multa de uniuersi constitutione: multa de animalium natura. multa de plantis naturaliter expressa. Moyses autem in uestiendo pontifice lapidibus quorum scilicet uirtutes optime perceperat non absq; causa utitur. Salomon etiam summus physiologus fuisse a scriptura perhibetur. locutus est enim Salomon inquit tria milia parabolas: fuerũtq; odæ ipsius quinq; milia: locutusq; est de lignis a cedro: quæ est in lybano usq; ad isopum: quæ a muris progreditur & locutus est de pecoribus & uolatilibus cæli: & serpentibus & piscibus: & confluebant uniuersi audire sapientiam Salomonis. Hac ratione commotus qui librum sapientiæ personæ suæ inscripsit. Ipse enim mihi dedit horum quæ sunt scientiam ait ueram ut sciẽtia dispositionem orbis terrarum uirtutem elementorum: initium: finem: & medietatem temporum: ipsorum temporum permutationes atq; uicissitudines: stellarum cursus: anni uolutiones: naturas animalium: & iras bestiarum: uim uentorum: & cogitationes hominum differẽtias plantarum: & uirtutes radicum: & quæcunque sunt abscondita & inuisibilia cognoui: omnium enim artifex sapiẽtia docuit me. Idem rursus fluentem corporum substantiam ostendens in ecclesiaste ait. Vanitas uanitatum & omnia uanitas. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole? & subiicit. Quid ẽ quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est. Nihil nouum sub sole: cæteros quoq; si diligenter percurres non expertes naturalis doctrinæ comperies nec de plantis omniumque animantium naturæ solummodo uerum etiam de cælo ac stellis magnam peritiam habuerunt. Non enim paruam in libris eorum inuentionem de ursa & pliade: de orione atq; arcturo: quem græci booten appellãt fieri uidemus. Ad hæc de origine mundi: de omni mutatione alterationeq; rerũ de aiæ substantia de rationalium oium natura: de inuisibili atq; inuisibili creatura: de uniuersali prouidentia ac præcipue prima rerum oium causa: de cæterisq; oibus: quæ sola mentis inspe-

ctione comprahenduntur ita tractarunt: ut si graeci uoluissent: ac potuissent tanq̄ iuniores uetustissimam eorum doctrinam in omnibus sequi: nulla profecto in re fundamentis eorum iactis errassent. Sed physiologiam duplicem esse ut diximus non ignorantes eam quidem partem: quae de sensibilibus est non omnino offerendā arbitrabantur: praeter necessarias quasdam eius partes utputa non casu factum esse uniuersum: nec temere circūferri: sed deo auctore uirtuteq; illius ineffabili gubernari.

## De Intellectuali hebraeorum physiologia. Cap. VI.

d E intellectualibus autem quia sunt: & quae sunt: quo ordine: qua uirtute: quo discrine differentur: quantum scire oporteat ad bene niuēdum: pieq; sentiendum per sacratissimam scripturam omnibus qui audire uolunt tradiderunt est. profundum autem atq; occultum rerum istarum sensum in arcanis reliquerunt: ut hi uidelicet quaerant: qui haec perspicere atq; discere digni sunt. Plato autem in intellectualibus etiam atq; in incorporalibus: siue ab illis didicerit quando in aegypto fuit: ubi multi hebraeorum persis regnantibus iterum a patria expulsi exulabant: siue a seipso intellexerit: siue a deo talem cognitionem habuerit Moysem hebraeorumq; potas secutus uidetur. Deus enim inquit ipsis manifestauit cuius inuisibilia a creatione mundi creaturis intellecta conspiciuntur: aeternaque ipsius uirtus: atq; diuinitas ut excusari non possint. Quod ita esse uerbis ipsius. Platonis probatur: nam cum ex persona dei Moyses scripserit. Ego sum qui sum sic dices filiis israel. Qui est misit me ad uos: quibus uerbis aperte soli deo esse attribuit. Cūq; ut diximus. Salomon futurum esse quod fuit: & faciundum quod factum est: nec nouum aliquid esse sub sole: unde dupliciter ens partiri uidet. Nā aliud immortale incoruptibile stabileq; natura intellectuale incorporaleq;: aliud in fluxu mutatione semper esse determinat: & ut breuiter colligam cum ad unum cuncta iudaei principium referant: unūq; esse absq; ortu: quod uere atq; proprie appellant ens corporalium omnium atq; incorporalium causam: uide quomodo non solum sensum: uerum etiam uerba ipsa Plato expressit. Quid est inquit quod semper est ortum non habens? & quid quod semper fit: est autem nunq̄? Illud certe mēte ac ratione percipitur eodem semper ens modo: hoc uero irrationali sensu comprahēditur: & ortum occidit: ueroq; & stabiliter nūquam ens est. Ita quod a Moyse breuiter dicitur percuntationibus latius explicauit. Sibi enim ipsi respondent dicens mente ac ratione comprahēdi. Illud uero Salomonis quod fuit scilicet quodq; futurum est per ortum & occasum expressit: quibus subiicit. haec enim omnia erat scilicet ac erit temporis partes sunt: quae non recte ad aeternam substantiam transferimus: cui est solummodo uere accommodatur. Erat aūt & erit fluentibus solum uere adaptatur. Nam quod semper eodem se habet modo cum incorruptibile sit atq; immobile: nec senescit tempore: nec fuisse aut fore uere dicitur nec aliquid eorum quae sensibilibus accommodātur recte illi adaptatur. Species. n. istae sub tempore sunt quod aeternitatem circulari ac ordinato motu imitari uidetur. Verum ne quis male me forsan Platonis uerba intelligere suspicetur a praeclaro Pythagoreorū Numenio huius rei probationem assumam: qui sic in secūdo uolumine de bono scriptū reliquit. Age igitur inquit quantum possumus proxime ad ipsum ens accedamus: dicamusq; ipsum ens nec unq̄ non fuisse: nec unq̄ non futurum: sed esse in determinato praesenti tempore solum. Quod quidem praesens sic intellectum aeternitatem appellamus. Praeteritum enim tempus praeterit iam & non est: futurum uero nondum est: sed uenturum

turum uidetur. Quare si præteritum atq; futurum ipsi enti accomodabitur impossi-
bile quoddam euenit idem esse uidelicet: & non esse: Transit enim quod fuit: & non-
dum peruenit quod futurum est. Ipsum autem ens est: erit ergo & non erit. Ipsum aũt
ens uere est nec localiter unquam mouebit̃: nec enim sursum aut deorsum: nec ante:
aut retro: nec ad dextram: aut sinistram: nec circa mediũ mouebitur. Status ergo ipsi
conuenit quoniam eodem modo semper se habet. Et post pauca dicam nec me quispi-
am derideat incorporeæ rei nomen scire contendentem. Est enim nomen eius essentia
& ens: nec enim factum est: neq; corrumpetur: nec motum ullum suscipit. Simplex p̃-
terea est atq; incommutabile in una eademq; simplicissima idæa constitutum: nec uo-
luntate sua: nec ab alio cogi potest ut ab identitate sua recedat. Plato quoq; in Cratil-
lo ait similitudine rerum nomina esse imponenda. Sit ergo nomen intellectualis icor-
poreæ æternæq; substantiæ ipsum ens. Hæc maioris cuiusdam inuenta fuisse puto po-
tentioris uiri: q̃ Plato fuit utputa Pythagoræ. Plato quoq; dicit. Quid est quod semp
est & ortum non habet? & quid quod semper fit: est autem nunq̃? illud certe mẽte ac
ratione percipitur hoc irrationali sensu & æstimatione compræhenditur: factũq; tran-
sit & uere stabiliterq; nunq̃ ens est. Percunctatus igitur quid sit ipsum ens absq; ori-
gine ipsum esse respõdet: mutatur enim quod oritur quod autem mutatur æternum
esse non potest: deinde progressus aliquãtulum subiicit. Si ergo ipsum ens æternum
atq; immutabile est: nec exit unq̃ a se ipso: sed eodem modo semper se habet: hoc pro-
fecto est quod mente atq; ratione percipitur. Corpus autem fluit: cũq; transierit non
est. Quare hoc est quod sensu atq; æstimatione percipitur utq; populo dicit ortũ oc-
cidit: uereq; nunq̃ ens est. Hæc Numenius non iniuria ergo dixisse ipsum fertur: quis
enim est Plato q̃ Moyses attice loquens.

De Ei uerbo græco ex Plutarcho. Cap. VII.

V autem cõsidera quomodo & mosaice theologiæ & aliis etiam uerbis: qui-
t bus deus a scriptura dicere introducit̃. Ego sum dominus deus uester & nõ
sum mutatus: & prophetæ illi qui dicit. Tu autem idẽ ipse es & anni tui nõ
deficient. Cõsidera igitur si Plutarchus in libro in quo sensum Ei uerbi græci: quod in
delphici templi prophylæis scriptũ erat: quodq; aut si aut es latine significare potest
his quæ diximus conuenienter exponat his uerbis non numerum: neq; ordinem: nec
coniunctionem aliquam: nec aliud aliquid imperfectum ea dictione significari existi-
mo. Ser perfecta quædam ad salutantem deum mihi responsio uidetur una cum uo-
ce ad diuinæ uirtutis memoriam respondentem conuertens. In eodem enim loco scri-
ptum est. Cognosce te ipsum: quod deus ad accidentes salutando conclamat: ac ideo
uicissim nos respondentes dicimus ei quod est es: per quam uocem quasi ueram & so-
li deo accommodata salutanti dei respondemus. Nobis.n. uere esse accommodari nõ
potest. Natura.n. nostra inter ortum & mortem cõsistens instabilis quædam: & qua-
si phantastica est: nam si mentem collegeris: ac ipsam compræhendere omnino uolu-
eris: quemadmodum aqua manibus hausta quanto magis premitur tanto citius de-
fluit. Sic mutabilia cuncta quanto magis ratio persequitur: tanto magis amittit. Cũ
enim omnia sensibilia in fluxu sint continue fiunt atq; corrumpuntur: nec eadem unq̃
permanere possunt. Fluuium autem eundem bis intrare secũdum Heracleum impos-
sibile est: quare nec mortalem substantiam si iterato consideres eandem habitu esse di-
ces. Sed mirabili commutationis uelocitate modo dissipat̃ modo contrahitur. Im-
mo uero non recte dixi modo & modo: cum simul aliud asciscat: aliud perdat: & ali

ud habet ab ea. Ita nunq̃ adesse peruenire potest: nunq̃.n. generatio eius stat: sed embryo a spermate: deinde infans: puer: adolescens: uir. senex: decrepitus: ac quibuslibet primis corruptis ætatibus ad nouas ueniens tandem oĩo moritur. Ridiculosi ergo sumus hoĩes unam timentes mortem: qui multotiens iam mortui sumus: & sæpius moriemur. Non.n. extinctio ignis aeris solummodo generatio est ut Heraclitus dicebat: sed apertius hoc ipsum in nobis quoq; uidetur. Corrumpitur.n. iuuenis in uirum uir in senem puer in iuuenem: infans in puerũ: & qui heri fuit in eũ qui est hodie: quiq; hodie est in crastinum: manet aũt nullus idem. Nullus.n. est idem: sed in uno momẽto circa fantasmata unum & cõmunem materiam influentem ac refluẽtem omni momento commutamur. Quomodo.n. si sumus idem aliis nunc qui antea gaudemus? Alia modo amamus atq; odimus: alia laudamus atq; uituperamus: aliis uerbis utimur: aliis passionibus mouemur: nõ eandem figurã: non eandem de rebus sententiã habentes? Nõ.n. possibile est sine commutatione aliis nunc q̃ antea commoueri: nec qui aliis atq; aliis mutatur idẽ profecto est q; si idem non est nec est: sed fluit cõtinua mutatione. Sensus aũt ignorantiæ ipsius entis fallit: & esse putat quod nõ est. Quid igitur uere ens est? quod æternũ est: quod ortũ non habet: quod incorruptibile: quod nullo tempore mutatur. Mobile nãq; tempus est: & mobili materia coniunctum fluit semper & quasi corruptionis atq; generationis uas nihil retinet. Vnde prius atq; posterius & fuit & erit nihil omnino sunt. Quod uero ex tempore esse uidetur: quo adesse dicimus & nunc dicimus hoc ipsum tanq̃ fulgur ueIociter trãsit. Quare cum tempus mensura sensibilium sit: cũq; ipsum nunq̃ sit apte dicemus ipsa sensibilia nunq̃ permanere: nec entia esse: sed gigni atq; corrumpi secundum mensurantis naturam. Erat igitur & erit ipsi enti accommodari non possunt. Transitum.n. hæc & mutationẽ rei significant. Deus ãt si fas est dicere nec est in tempore aliquo: sed in æternitate immobili: cuius nihil prius nihil posterius: nihil futurum: nihil præteritum est: sed cũ unus sit ens in uno nũc illud quod est semper repleuit. Solum igitur ipse est uere ens: quod nec fuit: nec futurum est: nec incæpit: nec cessabit & sic ipsum colere ac salutare oportet: aut certe ita intelligendum est quemadmodum nonnulli priscorũ dicebant el pro es accipientes: & unum supplentes ut sit tu solus unum es. Non.n. multa deus est ut singuli nostrum ex innumerabilibus fere compositi: sed unum est uere ens. Diuersitas enim cum differentiam in ente faciat in ortum non entis peruenit.

## Quod deus ineffabilis est. Cap. VIII.

P Ræterea cum Moyses oẽsq; prophetæ ineffabilem rem intellectuq; solum perceptibilem deum esse doceãt: huiusq; rei symbolum scriptum apud eos quattuor uocalibus nomen dei feratur quod proferre nõ possunt. Consona his.n. Plato in magna epistola dicit. Fabile inquit nullo modo est: sed ex multa inhæsione inhærentiaq; ut ita dixerim circa rem ipsam & uitæ & integritate repẽte quasi ab igne accensum lumen aio innascitur quod se ipsum alit: hoc quidem lucis exemplum multo prius ante Platonem hebræorum propheta protulit dicens. Signatum est super nos lumen uultus tui domine: dedisti lætitiam in corde meo: & rursus: & in lumine tuo uidebimus lumen.

## Quod deus unus est. Cap. IX.

m Oyses unum esse solummodo deum docuit. Audi enim dicit Israhel. Dominus deus tuus unus est. Plato quoq; in Timæo cælũ unum & deũ unum esse dicit his uerbis. Vtrum igitur recte unum cælum esse dicimus: & deum

unum

unum esse dicimus: an multos innumerabilesq; dicere rectius erat? Vnum inquit cer
te siquidem ad exemplar creatum est. Quod .n. intellectiua continet aïalia duplicatũ
esse non potest. Qui & si secundũ aliorum consuetudinẽ plures nonnunq̃ esse deos di
cere uideatur: ab epistola tñ ad Dionysium ubi deorum nomen earum epistolarũ fa-
cere principium dicit: quas negligenter: & ad gratiam aliorum non ex animi sui sentẽ
tia scripserit: ab unius uero dei noïe illas incipere quas studio suis edidit aperte patet
unum deum putasse. De signo inquit epistolarum quas cũ studio mitto: & quas non
recte arbitror te meminisse. Aduertendum aũt est tibi diligẽter quia multi a nobis lit
teras petunt: quos repellere non possumus. Cum ergo studio & ex sentẽtia scribimus
animi deus principium epistolæ præbet. Cum ãt non: non deus sed dii. In legibus ue-
ro a priscis id sed didicisse his uerbis ostendit. Deus igitur ut a priscorum sermone ac-
cæpimus cum principium finem & medium rerum oïum contineat recte omnia na-
tura perfectus determinat: cui semper adhærent iustitia seuera ultrix eorum qui diui-
nam legem contẽnunt: quam qui ad beatitudinem erigitur humiliter seruat. Si quis
aũt arrogantia elatus pecuniis aut dignitatibus effertur uel fortuna corporis & iuuen
tæ amentia incensus aïum deturpat: & quasi nullo principe ac duce indigens ipse aliis
posse se præesse arbitratur: is derelictus a deo uniuersa cum sodalibus suis pturbat: &
multis magnus quidem uidetur breui autem diuinitus deiectus se ipsum domũ pa-
triamq; suam simul euertit. Hæc Plato. Tu autem quod dixisti dixit principium finẽ
& medium rerum a deo contineri illi prophetico cõferas. Ego deus primus. Ego etiã
post hæc. Quod uero natura pfectus determinat dixerit illi simile rectitudines sciuit
facies eius. Qui aũt dicit iustitiam deo adhærere ultricem eorum qui diuinã negligũt
legem illi consentaneum iustus dñs & iustitiam dilexit: & mihi uindictam & ego ul-
ciscar dicit dñs. Quod humiliter deo adhæret: qui ad beatitudinem erigitur illi com-
par est post dñm deum tuum ambulabis: & deniq; q a deo derelinquatur: qui arrogã
tia effertur illi omnino quadrat. Deus superbis resistit: humilibus aũt gratiam præ-
bet & lætitia impiorum casus singularis. Sed hæc quidẽ de uno deo dicta sufficiant.

## De Verbo. Cap. X.

Vne de unigenito filio dei: quem uerbum dñm & deum ex deo hebræorum
a scriptura esse denotat dicendũ est. Moyses igitur apertissime domini appel
latione bis posuit dicẽs. Et pluit dñs a domino ignẽ & sulphur: ubi bis quat
tuor uocalium ineffabilem concursum quo ineffabile nomen dei significatur conscri-
psit. Et dauid quoq; & propheta & rex iudæorum in psalmis scripsit. Dixit dñs domi
no meo sede a dextris meis. Quomodo .n. a dextris domini dominus sedet nisi duas
personas intelligamus? Quam quidem rem alibi apertius dicit. Deum omnipotentẽ
& creatorem omnium esse dextris assidentem patris declarans. Verbo inquit domini
cæli firmati sunt. Saluatorem quoq; ipsum omnium: qui eũ suscipiunt his uerbis ostẽ
dit. Misit uerbum eius & sanauit eos: filius etiam eius Salomon uocabulo sapientiæ
pro uocabulo uerbi usus hæc ex persona ipsius sapientiæ dicit. Ego sapientia cõsilium
atq; cognitionem fabricata sum. Et post pauca dñs possedit me in initio uiarum suarum
anteq̃ quicq̃ faceret a principio ab æterno ordinata sum: & ex antiquo anteq̃ terra fie-
ret: nec dum montes graui mole constiterant. Ante colles ego parturiebar: qñ præpa
rabat cælos aderã: & alibi. Est in illa spiritus intelligentiæ: sanctus: unicus: multiplex
subtilis: mobilis: discretus: incoinquinatus: omnem habens uirtutem: oïa prospiciẽs:
per intellectuales omnes spiritus mundos atq; subtiles ingrediens omnibus eni mo-

bilibus mobilior est sapientia: transit autem ingrediturq; per oia propter müditiam. Vapor.n. uirtutis dei & emanatio gloriæ omnipotentis sincera: & ideo nihil inquinatum in illa incidit. Fulgor.n. est lucis æternæ: & speculum immaculatum dei maiestatis & imago bonitatis illius attingit aūt a fine usq; ad finem fortiter: & disponit oia suauiter. Hæc a priscis iudæoꝝ auctoribus modo sufficiāt. Philonem etiam audias: q̄uis non recte in oibus: dilucidius tñ hæc ita exponentem ut iure quis credere possit nō alium esse scripturæ sensum quā ecclesia prædicat in libro.n. quem inscripsit quod peiora soleant melioribus insultare his uerbis usus est. Decet oēs qui scientiam quærūt ad deum patrem mentem erigere. Si uero nequeunt ad imaginem saltem eius scilicet uerbum sacratissimum. Item in eodem: & si nondum aliquis filius dei appellari dignus est: studeat tñ ad primogenitum eius uerbum angelis oibus antiquis: & quasi principem angeloꝝ in ultionem sequi. Origo.n. & deus & uerbum & imago ad quā homo creatus est & israhel iudæus appellatur. Quare paulo ante prosusior ad laudes eorū fuit: dicunt oēs nos unius hoīs filios esse. Nam & si nondū digni sumus existimari dei filii: sumus tñ perpetuæ imaginis eius uerbi uidelicet sacratissimi. Dei.n. imago ē uerbum antiquissimum: Percæpimus & ét a quodam Moysi sodaliū dictum esse. Ecce hō cui nomen est oriens: noua inauditaq; appellatio: nec rei conueniens si ex aïa & corpore hoiem dici putabis. Sin uero incorporalem illum qui diuinam habet formam intelliges cōmodissime orientis nec noīe appellatus est. Hunc.n. primum filium pater omnium oriri fecit: quem alibi primogenitum nominauit. Filius quoq; patris uias imitatus: & ad primitiua illius exemplaria respiciens species rerum formauit. Nunc Platonem audiamus: qui huiusmodi uerbis in epimenide usus est. Laudem āt non quidem alii anno: alii mense: alii nullo in tempore in quo polum suum transcurrit mundum. Vna efficiens: quem uerbum illius ordinauit: quod rerum oīum est diuinissimum. Et in epistola ad tres sibi amicissimos Hemiam dico: Horastum & Coriscam his uerbis cautissime sacratissimum hoc dogma illis commendauit. Hanc inquit epistolam oēs tres una legetis: uel adminus duo communiter totiens quotiēs poteritis. Oportet.n. uos, uti hac lege iureiurando confirmata diligentia eleganti: & studio eiusq; sorore doctrina: ut per deum principem oīum præsentium & futurorum: & per patrem & cām principis & dñm iuretis. Quæ si recte philosophantur clare quantum homini contingere potest cognoscemus. Nonne tibi uidetur Plato hebræorum scripturis insudasse? Vnde nāq; ipse quam ab hebræis discere posset patrem & dominum deum appellare ac deum pricipis & domini patrem noiare. Aut quis unq̄ apud græcos a diuinissimo uerbo mundum dixit esse ordinatum: Quod si Platonicorum testimonio philosophi sententiam confirmari cupis Plotinum audi quid in eo libro dicat: quem de tribus hypostatibus a quibus oia principium habent inscripsit: mundum inquit hunc sensibilē si quis admiratur magnitudinem: pulchritudinem & perpetui motus ordinem consiđerans: & deos qui sunt in eo alios uisibiles: alios inuisibiles: dæmonas etiam: aïalia: plantas: cæteraq; oia ad primitiuum exemplar mente ascendant: & ibi cuncta intellectualia contempletur: eorumq; oium æternam mentem atq; sapientiam præsidentē: & paulo post subiungit dicens. Quis igitur hunc genuit? Ille simplex scilicet qui ante hunc est: qui causa est ut ille sit & tantus sit qui numerum facit. Non.n. numerus primus est. Ante dualitatem.n. unum est: deinde dualitas est ab uno nata: & progressus aliquantulum addit: quomodo igitur & quid intelligendum est circa illud quod stabile manet. Splendorem scilicet ex illo: ex illo autem manente sicut splendentem lucē ex sole.

ex sole. Ita ex eo semper profluentem: ex manente autem uniuersa etiam quæ sunt ab ipso inq̃ manenteprograediuntur: & ab eius uirtute substantia eorum necessario depẽdet. Imago igitur primitiui est unde nata est. Sic ignis caliditatem suam & nix frigiditatem non in se solummodo continet: sed extra etiam producit: maxime ãt quæ odorem emittunt isti rei testantur: quæ donec sunt emittunt quidem circa se: quo qui propinqui sunt perfruuntur: omnia etiam quæ perfecta sunt generãt: quare quod semper est & semper perfectum est semper generat: & quod ex eo generatur perpetuum est q̃uis & minora etiam: quam ipse sit generat. Quid igitur oportet de perfectissimo dicere: aut de maximo post illud: maximum ãt & secundum post illud intellectus est: intellectus.n. intelligit: & eget illo solummodo. Illud aũt hoc non eget: & quod a summo intellectu natum est: intellectus est: Melior autem oibus intellectus est: quoniã oia post ipsum: & post pauca: amat autẽ omne quod genuit: & maxime qñ sola sunt generans & generatum. Quando aũt etiam optimum est illud quod genuit necessario cum illo simul est: ut in eo solummodo quod alius est separetur. Imaginem.n. illius intellectum esse dicimus: & progressus subiicit icciirco etiã Plato terna oia esse circa regẽ dicit: primũ circa prima: deinde circa secunda & tertio esse tertia: ipsam quoq; causam rerum patrem habere dicit causam rerum intellectum appellans. Creatorem enim intellectum esse censet: & ab hoc aiam esse creatam in illo cratere. Cũ igitur causa intellectus sit ipsum bonum quod ultra intellectum & ultra substantiam est patrẽ eius appellat. Multis aũt in locis ipsum ens: & intellectum ipsum idæam noiat. Cognouit igitur Plato ex ipso bonum intellectum esse: ex intellectu uero aiam: & sermones hos non esse inanes: nec modo: sed a priscis temporibus non ita explanate dictos: posteriores aũt sermones expositionis pacto esse factos. Testibus uero q; hæc opinio prisca sit scriptis ipsius Platonis utemur. Hæc Plotinus. Numenius etiam in libro de bono his uerbis utitur. Qui de primo atq; secundo deo quicq̃ intelligere gliscit singula prius ordine distinguere debet: aliter.n. sui studii thesaurum effundit: quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato ut cogitationis nostræ thesaurũ eliceat incipiemus. Orandum aũt prius est deinde distinguẽdum. Deus primus quidem cum in semetipso sit indiuisibilis ac simplex est. Deus autẽ secundus & tertius unus est: & materiæ quæ dualitas est inhærens uiuit eam: q̃uis dissepararetur ab ipsa quæ tota cupit & fluit. Et post pauca. Nec.n. oportet iquit deum primum creare: sed creantis dei patrem esse. Et progressus aliquantulum primum inquit deum regem oium ab omni opere cessare oportet. Creatorem uero deum oia gubernare dicimus a quo interiora mens mittitur ad oia: quæ ad communicationem illius ordinata sunt. Cum igitur ad nos cõuersus deus respiciat nos tum ipsius radiis fit ut uiuamus: corpora quoq; alantur ac uiuant. Cum uero in altitudinem suam deus se ipsum conuertat: tunc corpora quidem extinguuntur: mens uero uiuit uita beatiore. Ista illis psalmistæ similia sunt. Quam magnificata sunt opera tua domine oia in sapiẽtia fecisti: impleta est terra possessione tua: omnia a te expectant ut des illi escam in tempore dante te illi colligent: aperiente te manum tuam oia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem turbabuntur: auferes spiritum eoꝝ: & deficient: & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum: & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Quid.n. hæc ab illis differunt: cum philosophus asserat respiciẽte deo uiuunt ipsius radiis aialia: conuerso aũt in suam altitudinem extinguuntur: cum rursus salutari doctrina saluator noster prædicet. Ego sum uitis pater meus agricola est: uos palmites. Audi quomodo. Nume-

nius cõsentanea istis scripsit. Quemadmodum inquit agricolæ ratio quædam est ad plantas relata: hoc modo se habet primus deus ad creatorem. Primus.n.cum semen omnis uitæ sit res oẽs seminat. Creator uero plantat & distribuit: transfertq; ad singulos nos quæ inde iacta sunt. Et aliquantulum progressus ut ostendat quomodo secundus deus a primo est. res quidem humanæ inquit ab eo qui dat ad accipienté transeunt: diuinæ uero a deo dantur & ab eo non absunt: quale quid scientia est: quam qui accipit melior factus est: qui autẽ dedit nihil amisit. Lucerna ẽt ab alia lucerna sic accenditur ut prima non extinguatur. Materia.n. alterius ab igne alterius accendit. Sic & scientia non recedit a dante: & tñ in accipientem transiuit: cuius causa humana non est Substantia uero quæ scientiam habet idem est apud deũ dantem & apud accipientem. Iccirco Plato quoq; a Prometheo in hoĩes magno quodam splendore ignis sapientiam uenisse affirmat: & post pauca alia inquit primi dei uita est: alia secũdi primus enim stat: secundus aũt mouetur: & primus in intellectualibus. Secundus in intellectua'ibus & sensibilibus. Nec mireris de his uerbis. Mirabilius.n. illud est quod modo dicam. Nam statum etiam primi motus assero esse innatum: a quo uniuersi ordo statusq; sempiternus & salus in res oẽs transfunditur. Idẽ in sexto. Nam qm̃ non ignorabat P ato creatorem ab hoĩbus solum cognosci. primum aũt intellectum: quẽ ens ipsum appellat oĩbus eẽ ignotũ: iccirco his utitur uerbis: quasi magna uoce clamet. Quem putatis intellectum o hoĩes: non est primus: sed alius ante ipsum est maior atq; diuinior. Et aliquantulum progressus gubernator inquit cum in pelago ferat̃ clauo inhærens gubernaculo sedẽdo dirigit nauem: oculi uero eius & mens in altum ad æthera tendunt: sic uia nauiganti per maria per cælum dirigitur. Non alio modo creator ne materia repellatur: aut defluat harmonice ipsam ligauit: & tanq̃ naui in ipsa insidet & harmonice dirigit per ideas quasi per clauum gubernans respicitq; non in cælum: sed in deum superiorẽ: quem speculando discernendi uim accipit: quem desiderã do motionem recipit. Hæc illis similia sunt: nihil potest filius a se ipso facere nisi uideat patrem facientem. Ita p'atonici oẽs & ante platonicos ipse Plato ab hebræis ea nomina uidentur habuisse: quibus excelluerunt: nam etsi non recte intellexerunt: uerbis tñ suis manifesti sunt cuncta ab hebræis accæpisse. Vnde Amelius quoq; illustris iter iuniores platonicos quũ Ioannis euangelistæ nomen cælauerit barbarum ipsum qm̃ iudæus fuit appellando uerbis tñ eisdem fere utitur dicens. Hoc profecto erat uerbũ: quo ea quæ sunt facta sunt ut Heraclitus ẽt diceret: quid ẽt ipse barbarus putat in ordine principii atq; dignitate constitutum apud deum esse: & deum esse per quod uniuersa simpliciter esse producta in quo quæ uiuunt uitam habẽt: & in corporea ipsum cadere: & carnem indutum hominem ita uideri ut naturæ dignitas non lateat: quare rursus resolutum in deum redire & deum talem esse qualis fuit anteq̃ in corpus carnẽ & hominẽ deduceretur. Hæc.n. non occulte sed aperte ac nudo capite ut dicitur a barbari iudæi theologia transposita sunt. Barbarum.n. neminem alium certe hic q̃ Saluatoris nostri euangelistam Ioannem appellauit: qui euãgelium sic incipit. In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum: Hoc erat in principio apud: deum omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso uita erat: & uita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet: & uerbum caro factum est & habitauit in nobis: & uidimus gloriam eius. Sed alium etiã ab hebræis theologum audias: qui est inquit imago inuisibilis dei: torius creaturæ primogenitus in quo creata sunt omnia: quæ in cælis & quæ in terra sunt: siue uisibilia: siue inuisibilia. Sed

lia. Sed quæ de filio dei dicta a Platonicis sunt ad hoc usq; procedant. Cum autē scriptura hebræorum cum patre ac filio spiritum numeret: ac beatissimam sanctissimāq; trinitatem unum deū esse significet: quod expressius ecclesia & sentit & prædicat: operæprecium est audire in quo enigmate Plato ad Dionysium scribens usus est. Dicendum inquit tibi enigmatice censeo ut si epistola excidat qui legant non intelligant: sic enim res se habet omnia circa regem uniuersi sunt: illius gratia cuncta sunt. Ille causa bonorum omnium est. Secundo circa secundam: & tertio in tertiis. Hominis igitᵘʳ anima discere gliscit quænam ista sunt. T aditur enim ad comparia eius. Hæc qui Platonem exponunt ad primum deum: & ad secundam causam atq; tertiam: quam mundi animam esse dicunt pertinere arbitrantur. Tertium enim deum mundi animam esse dicunt. Diuina uero scriptura patrem & filium & spiritum sanctum unum rerum omnium principium esse confirmat.

## De Bono. Cap. XI.

Vnc de bono quid scriptura: quid platonici dicant perscrutemur. Scriptura
n igitur ipsum bonum nihil aliud esse docet q̄ ipsum deum. Bonus. n. īquit dominus oībus sustinentibus eum: & confitemini dn̄o quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius. Et Saluator. Cur me inquit dicis bonū? Nemo bonus nisi unus deus. Plato autem in Timæo. Dicamus inquit qua de causa uniuersum hoc a creatore productū est: & confestim subiūgit. Bonus erat: bono uero nulla unq̄ inest inuidia: quare omnia q̄maxime similia sibi facere uoluit & in libris de republica. Sol quoq; inquit uisus quidem nō est: causa uero ipsius sic est ut ab eo ipso uideatur. Sic puta me dicere boni emanationem. Genuit. n. simile sibi: quodq; ipsum in intellectualibus est ad intellectum & intellecta: hoc inuisibilibus ad uisum & uisa. Et post pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet: & cognoscēti cognoscendi uirtutem idæam esse boni credendum est: & rursus. Non enim rebus quæ oculis cernuntur uim qua uideantur solummodo a sole præberi concedes: uerum etiam generationem crementum alimentum: cum sol ipse generatio non sit. Sic igitur etiam rebus cognitis non solum ut cognoscantur sibi a bono inest: uerum etiam esse & substantiā ab illo habent: cum tn̄ ipsum bonum substantia non sit: sed oēm substantiam uirtute sua excedat: his uerbis Plato sententiam suam manifestissime aperit: q; intellectuales etiā substantiæ a bono idest a deo habent ut sint: & substantiæ sint. Bonum aūt ipsum ultra omnem substantiam censet: quare non sunt deo consubstantiales intelligentiæ: & cum esse atq; substantiam a deo acceperint creatæ profecto sunt. Quæ autem creatæ sunt nefas erit deos putare, cum etiam natura ipsum bonum nō sint: quod uni soli uere atq; per se bono attribuitur. Sed Numeniū rursus Platonis sensum de bono latius exponentem audiamus. Corporalia inquit a signis & similibus quibusdam compræhendere possumus. Ipsum uero bonum a nullo insito signo: nec a similitudine sensibili compræhendi ullo modo potest. Quare necesse est quemadmodum si quis in specula sedens paruam nauiculam solam in magno pelago inter nudas acucie uisus uno intuitu perspexerit: sic longe a sensibilibus iumentis quasi specula sedētem solum: ita ut nihil penitus magnum aut paruum perturbet. Sed diuina quædam omnium desolatio sit ipsum bonum profunda tranquillitate ac pace quærere. Inuehitur enim & inhæret substantiæ quasi nauiculæ. Si quis autem sensibilibus detentus ipsius boni quasi phantasmatibus mouetur: ac ideo putet bonum ipsum prospexisse uehementer peccat. Nullum enim phantasma ipsius est. Via igitur atq; ratio intelligendi boni opti-

ma est ut primum sensibilia oĩa negligantur: deinde ut in disciplinis numeri ipsi inspiciantur ac inde ad intelligendum ipsum ens eleuari. Hæc in primo libro de bono. In quinto uero si est inquit substantia & idæa intellectuale quid: cuius causam intellectũ esse concessum est: sequitur ut intellectus iste solus sit ipsum bonum. Nam si creator deus generationis est: satis est ut ipsum bonum substãtiæ principium sit: cui quidem bono creator deus proportionalis est cum sit imitator eius: substantiæ autem generatio proportionalis. Imago eni est eius & imitatio ꝗ si creator generationis bonus est: erit substantiæ creator bonum ipsum substantiæ consitum. Cum enim duplex secundus sit ipse & mundum & idæam eius facit cum sit creator. Quattuor ergo sunt primus deus qui est ipsum bonum. Inuitator eius: qui omniũ creator est: qui est bonus. Essentia uero altera quidem primi: altera uero secundi: cuius imitatione est pulcher mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonum primo deo solummodo tribuit. Nam si bonus secundus deus est: a primo tamen bonus est. Separata uero: & in diuersis hæc libris posuit. Scorsum enim circulare creatorem appellauit: dixitq; in Timæo bonus erat. In libris autem de republica ipsum bonum boni esse idæam censet: ut sit creatoris idæa ipsum bonum: qui participatione solius primi bonus esse probatur. Sicut enim homines dicuntur hominis idæa ut ita dicã impressa & boues bouis: sic cum creator sit bonus in participatione primi boni. Primus intellectus idæa eius erit: qui est ipsum bonum: quæ cum ita se habeant hunc mundum necesse est imaginẽ non esse alicuius. Intelligentias enim omnes illud in se ipso continet: sicut hic mũdus nos. Hæc Plato in Timæo: quorum sensum ab eo libro didymi sumam: quem inscripsit de placentibus Platoni. Determinata inquit sensibilium exemplaria idæas appellat: ex quibus scientiam & diffinitiones fieri censet. Præter enim omnes homines hominem quẽdam intelligi: & præter equos omnes equum: ac communiter præter animalia animal nec generabile nec corruptibile ut quemadmodum ab uno sigillo multa signantur: & multæ uiriles fiunt inde imagines: sic a singulis sensibilium idæis multa formantur. Est autem idæa perpetua substantia causa & principium ut singularia talia sint qualis ipsa est: & quemadmodum primitiua sensibilium exemplaria ad hæc corpota præcedunt: sic quæ omnia in se ipsa continet pulcherrima atq; perfectissima huius mundi exemplar est: ad quam a creatore deo ab uniuersa substantia mundus simillime formatus est. Hæc Didymus ex sententia Platonis: quæ omnia multo altius sapientissimus ille Moyses: a quo hæc isti detorserunt breuissime conscripsit: qui ante hunc solem: & stellas: & cælum uisibile quod firmamentum appellat: ante aridã hanc terram: ante diem & noctem hanc lucem aliam & diem & noctem aliam a deo uero creatoreq; omnium facta fuisse ostendit. Propheta quoq; inuisibilem solem ostendẽs oratione deo accommodata. Timentibus inquit me sol iustitiæ orietur. Ipsam quoq; iustitiam non dico qualitatem aliquam: sed qualitatis creatricem hebræorum ille propheta significauit: cum de deo dicat. Quis suscitauit ab oriente iustitiam uocauit eam in facie eius? Verbum quoq; in prioribus creatorem ab hebræis appellatum ostendimus. De quo quidẽ uerbo hæc apud eo feruntur. Qui natus est nobis sapientia a deo iustitia: & sanctimonia: & redẽptio dicitur enim & uita: & sapientia: & ueritas: & oĩa substantialiter. Subsistit enim & sapientia hæc & uerbum hoc ut ab hebræorum scriptura docemur: q̃uis Philo iudæus scripturæ ĩterpres: ac expositor alter sentire uideatur: quem non est alienum audire.

De Iudæis secundum Moysem ex philone. Cap. XII.

si quis

I quis uoluerit inquit significatioribus uti uerbis nihil aliud intellectualẽ dicet esse mundum: q̃ dei iam creantis uerbū. Nihil. n. aliud ciuitas illa intellectualis est: q̃ creatoris ratio creare iam cogitantis: quod dogma Moysi non meū est. Aperte naq; scribit ad imaginem dei hoiem esse formatum: q; si pars imago imaginis est: & uniuersus iste mundus sensibilis ad exemplar diuinæ magnis factus est: primitiuū ergo sigillum quod intellectualem mundum appellamus ipsum exemplar est. Primitiua idæa idæarum oium dei uerbum. In principio aūt dicit fecisse deū cælum & terram: non secundū tempus principiū intelligens ut multi putant. Non fuit. n. tempus ante mundum: sed aut cū ipso: aut post ipsum. Mensura. n. motus tēpus est: motus aūt re mota prior esse non pōt: sed aut posterior aut simul. Quare necesse est tps aut post mundum: aut una cum eo factū fuisse. Relinquitur ergo principium hic numeri esse intelligēdum: ut in principio pro primū accipiatur. Et post pauca. Primum igitur cælū fecit incorporale & terram inuisibilē aeris idæam & uacui: Quorū alterum tenebras: niger. n. aer ex natura est: alterū abyssum appellauit: Vacuum. n. profundissimū & effusissimum est. Deinde aquæ atq; spiritus incorporalem substantiam: & deniq; septimæ lucis: quæ ēt incorporalis & intellectualis solis exēplar & omnium stellarum fuit. Duo aūt spiritus scilicet & lux digniora uidentur: Alterū. n. dei noiauit: quia spiritus uiuacissimus est: uitæ aūt deus causa est. Alteram aūt ualde bonam esse affirmauit. Tanto. n. intellectualis lux uisibili hac fulgentior est: ut mihi uidetur: quāto sol tenebris dies nocte & intellectus totius aīæ dux oculis corporeis. Inuisibilis aūt & intellectualis illa lux diuini uerbi est imago: quod generationē eius lucis explicuit: quæ est supercælestis stella fons sensibilium stellaꝝ a qua sol: luna: cæteræq; stellæ pro uirtute sua fulgorem hauriunt: qui fulgor simplex atq; sincerus tantū denigratur postea q̃ immutabilia transierit: q̃tum ab intellectualibus sensibilia distāt. Nihil. n. sincerum est eoꝝ quæ sentiuntur: qm̃ uero luce facta tenebræ abierunt: & termini utriusq; spacii fixi sunt certis uespere & mane: spacium tpis quod hinc effectum fuit diem nūcupauit: & diem non primam sed unā quæ dicta est propter intellectualis mundi solitudinem qui unicam habet naturā. Et sic quidem incorporalis mundus absolutus est diuino uerbo constitutus: ad cuius exemplar sensibilis creabatur: cuius primam partem atq; optimā cælum effecit: & firmamentum appellauit quia corporeum est. Natura. n. firmum atq; solidum corpus est propter trinā dimensionē. Nulla. n. alia corporis solidi atq; firmi notio est q̃ trina dimensio. Iure igitur ita nominauit ut ab intellectuali atq; incorporeo sensibile hoc est corporeum distingueret. Hæc Philo: quibus consentanea. Clemens quoq; noster in sexto dicit. Mundum inquit philosophia barbara alium intelligibilem: alium sensibilem censet: alterum primitiuum: alterum boni exemplaris imaginem: & intelligibilem quidem unitati attribuit. Sensibilē uero sexadi. Connubium. n. a pythagoreis sexas dicitur: quia fœcundus numerus est. In unitate igitur cælū inuisibile factum est: & terra sancta lux intellectualis. In principio. n. fecit deus cælum & terram: & terra erat inuisibilis. Et subiungit & dixit deus fiat lux & facta est lux. Insensibilis aūt mundi creatione solidum creauit cælū: quod uero solidum est sensibile ēt est terram iuisibilem & lucem: quæ cernitur. Hæc latius diximus: ut ostendamus idæas aīalium in intelligibili mundo positas: a quibus sensibilia ista secundum Platonem creātur ab hebræotum scriptura esse deriuara. Vnde etiā didicit Plato incorporeas uirtutes & bonas & contrarias esse.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes. Cap. XIII

Cribit enim in decimo de legibus ſi omnia quæ quo uolunt mouẽtur anima gubernat. Quare cælum ẽt ab anima gubernari non dicimus? Certe inq̃ dicendum eſt. Vnum ne igitur aut plures? pauciores inq̃ duabus benefactrice ſcilicet atq; contraria ponendæ non ſunt. Et poſt pauca. Cõceſſum iam nobis eſt multarum bonaꝝ uirtutum cælum eſſe repletũ: contrariis ẽt non uacare. Vnde nobis bellum abſq; fine indictum eſt: in quo agẽdo patrocinio nobis opus eſt. Auxiliatores ãt nobis dii & dæmones ſunt. Nos uero poſſeſſio quædã ſumus deorum ac dæmonum unde iſta plato adinueniſti? ego quidẽ neſcio aliud præter q̃ q; mille annis ante tuam ætatem uulgo apud hebræos hoc dogma ferebatur. Scribitur.n.& uenerũt angeli dei ut coram deo aſſiſterent: & diabolus uenit in medio ipſorum: Diabolũ quidem cõtrariam uirtutem: angelos aũt bonos appellauit: quas & uirtutes bonas & ſpiritus diuinos: & miniſtros dei ſcriptura noiat: qui facit dicẽs angelos ſuos ſpiritus: & miniſtros eius ignis flammã. Bellum ẽt a contrariis nobis inferri ſcriptura ſignificat dicens nõ eſſe nobis hanc luctationem aduerſus carnẽ & ſanguinem ſed aduerſus principatus poteſtates: & principes huius mũdi aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Cum ãt poſſeſſionem nos deorum & dæmonum cenſeat illud Moſaicum traduxiſſe uidetur quo dicitur quando altiſſimus gentes partiebatur: diſſeminauit filios Adam: & cõſtituit terminos gentium ſecundum numerum angelorum dei.

Quod animi quoq; immortalitatem ab hebræis Plato didicerit. Cap. XIIII.

T de animæ autem immortalitate Moyſem eſt ſecutus: qui primus immortalitatem eſſe docuit: cum eam imaginem eſſe dei. Immo uero ad imaginem dei eſſe aſſeruerit. Et fecit inquit deus hominem ad imaginem dei fecit eũ. Et diſtinguens in corpus & animam hominem ſubiungit & ſufflauit in faciem eius ſpiraculum uitæ: & factus eſt homo in animam uiuentem. Principem uero eſſe hominem atq; regem omnium: quæ in terris ſunt oſtendit dicens. Et dixit deus faciamus hoĩem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: & præſit piſcibus maris & uolatilibus cæli: & beſtiis: uniuerſæq; terræ. Et creauit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam: ad imaginem dei creauit eum. Quomodo autem aliter imago dei: & deo ſimilis erit q̃ ſecundum intelligendi uim? Sed Platonem quoq; audiamus ut q̃ bonus moſaycæ ſcripturæ diſcipulus fuerit non ignoremus. Scribit enim in alcibiade habemus ne aliud melius atq; diuinius in anima quam illud eſt quod ſapit atq; intelligit: nihil prorſus: hoc ergo illud eſt quod deo ſimile eſt: quod ſi unuſquiſq; in ſeipſo cognouerit deum quoq; non ignorabit. In libro uero de anima duo inquit genera rerum ponenda ſunt uiſibile atq; inuiſibile quorum alterum ſcilicet inuiſibile eodem ſe ſemper modo habet. Alterum uero nunq̃ ſe habet eodem modo. Noſtri quoq; alterum corpus eſt alterum anima. Et corpus quidem uiſibile anima uero inuiſibilis eſt: & quando corpore utitur ad conſiderandum aliquid (utitur autem aut uidendo: aut audiendo: aut omnino ſentiendo) tunc a corpore ad hæc trahitur quæ nunq̃ eodem modo ſe habent. Quare fit ut erret: turbetur: ac quaſi temulenta deficiat: quando autem per ſe ipſam aliquid conſiderat tunc ad immortale ſincerum ſempiternum eodemq; modo ſem ſe habens ſe ipſam erigit: & quaſi quædam emanatio eius ad illud redit: quando ad ſeipſam redit: & tũc ab errore ceſſat: & eodem modo ſemper ſe habet quia ſempiternum attingit: quæ paſſio animæ prudentia nuncupatur. Valde inquam recte & uere dicis o Socrates: tunc Socrates. Vtri ergo tibi uidetur cognatius atque ſimilius eſt eſſe anima? Ei ne quod eodem modo ſe habet: an rei mutabili? Primo inquam omnino.

omnino. Cum autem ad seruiendum corpus: ad principãdum animam natura finxerit. Nonne hac ẽt ratione cum principari diuinum sit: seruire aũt caducum atq; mortale manifestum est deo aĩam similem esse? Omnino ita est Cebes inquit. Si ergo ita est o amice Socrates intulit. Nonne ut corpori conuenit mori atq; dissolui: sic aĩæ conueniet nunq̃ mori atq; dissolui? Quod cum Cebes concessisset. Si ergo inquit Socrates munda nihil a corpore secum contrahens decesserit: quia uidelicet se ipsam quantum poterat in corpore colligebat: semperq; corpore contẽpto de morte meditabat᷑: quod nihil aliud est q̃ recte philosophari. Meditatio. n. mortis philosophia est ad similẽ naturam inuisibilem: diuinã: immortalem: prudentẽq; profecto uera beatitudine fruit᷑ ab omni errore: stultitia: terrore: aliisq; hoĩum malis liberata. Sin uero ĩmunda maculisq; plena exierit quia corpus dilexit & coluit: ab eo & uoluptatibus eius adeo abiecta ut nihil aliud bonum putaret: q̃ quod corporeũ est: quod uero ĩtelligibile est oderit atq; fugerit sincera in se ipsa non est. Hæc Plato quæ in primo ad Boethum latius exponit Porphyrius dicens firmam certamq; rõnem eam Plato putauit: quæ a similitudine aliquoꝝ uim accipit. Nã si deo immortali similis aĩa est: quomodo ẽt ipsa sicut exemplar suum immortalis non erit? Cum. n. duo quædam aperte opponantur & quærit cui oppositoꝝ adhæreat aĩa qui optimus demonstrationis modis in his rebus inuenitur. Et q̃uis a prima ætate usq; ad senectutem multa cõtra rõnem faciamus peccantes: tñ quia uere rationali deo in multis similis aĩa est rationalis esse ab oĩbus creditur. Cũ igitur duo aperte opponi concedantur immortalis uidelicet atq; diuina natura & terrestris atq; corruptibilis. Dubitatur ãt a nonnullis: cuius partis aĩa sit: a similitudine putauit Plato ueritatẽ esse quærendam. Et qm̃ non sensibili & mortali corpori: sed uiuo & immortali deo secundũ operationes similis est hinc similitudinem ẽt in substantia quandã habere: ac inde immortalẽ esse ratiocinatur. Nam ut quæ irrationalia sunt statim a diuina substantia cum sint caduca & instabilia longe abesse uident᷑ sic certe consequens est quæ operatione intelligendi conueniunt ea ĩmortalitate quoq; substantiæ conuenire. Quoniam. n. substantia conueniunt: iccirco ẽt operatione cõueniunt. Fluunt. n. a substantia operationes: ac quædã eius sunt emanatiões. Nam si simillima deo aĩa est: quid opus est pluribus uerbis ad demonstrandã immortalitatẽ eius? Non. n. diuinis operationibus uteretur: nisi ẽt ipsa diuina esset. Nam & si cum in caduco mortaliq; corpore defossa sit: continet tñ & uiuificat illud diuinã suam ostendens substantiã: nec pondus corporis eam oĩno deiicere potest: quomodo si e corpore liberabitur aura sua species non perfulget? Aut quomõ ipsa immortalis nõ erit: cuius præsentia corpus nõ morit᷑. Et progressus aliquantulum diuina est aĩa inquit qm̃ indiuisibili similis est: mortalis autẽ uidetur: quia mortali corpori coniungitur: ita & mortalibus similis est. Homo. n. etiam est qui uentri sicut pecora deditus est: homo aũt & in mari a periculis naues gubernando liberat: morbis affert remedia: ueritatem rerum perscrutatur diligenter atq; inuenit. Instrumenta uaria fabracatus est: quibus cælestium corpoꝝ motus compræhendere potuit: quæ diuinæ atq; immortalis certissima mentis argumenta sunt q̃uis multi uoluptatis deliniti illecebres mortalem eam putauerunt ex his quæ uidentur extrinsecus ratiocinantes. Hæc Porphyrius. Horum igitur oĩum doctor Moyses fuit: qui a similitudine creatoris: quam aĩa possidet ĩmortalitatem animæ cõfirmauit: Sed reliqua uideamus. In oĩbus enim hebræorum similis Plato est: q̃uis in multis ut diximus errare ideo forsan uidetur: quoniã diuina scriptura nemini præter prophetas ante Saluatoris tempora patuit.

Quod productum esse mundum ab hebræis Plato accæpit. Cap.XV.

m Oyse igitur uniuersa a deo creata prædicante. In principio inquit creauit deus cælum & terram. Vide quemadmodũ non excidit ab hac sententia Plato. Omne inquit quod factum est necessario a causa factum est: fieri.n.nihil potest absq; causa. Vniuersum igitur aut cælum: aut mundus: aut quauis alia notet appellatione considerandũ utrum erat semper nullum generationis suæ habens principium: an factum est & ab aliquo incæpit principio. Visibilis igit & tangibilis est cũ corpus sit. Cũcta uero hæc sensibilia sunt. Quæ uero sensibilia sunt opinioni subiacere & facta esse demonstrauimus. Quod porro factum est a causa factum esse necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi: qui sit inuenire difficile est: & cum inueneris in uulgus edere impossibile. Et post pauca. Sic igitur rationem sequentes nefas est dicere aiatum hunc mundum: ac uere mentalem a dei prouidentia non esse factum.

De Luminaribus. Cap.XVI.

r Vrsus cum Moyses solem & lunã & cæteras stellas a deo productas ostendit. Et dixit deus inquit. Fiant luminaria in firmamento cæli: & sint in signa & in tempora & fecit deus duo luminaria magna & posuit ea in firmamento cæli & stellas. Similiter Plato quoq; dicit a uerbo & mente diuina solem & lunam & alias quinq; stellas cognominatas erraticas ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora deus fecit & posuit in circulis. Diligenter igitur considera quod dicit a uerbo: & mente diuina. Illi enim uerbis quoq; ipsis cõsentaneum est quod psalmista dicit. Verbo domini cæli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deinde cum Moyses in firmamento positas stellas dixerit eadem uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Ad hæc per singula scripta dicit. Et uidit deus quia bonum: & summatim repetens & uidit deus omnia & ecce bona ualde. Plato autem si bonus est inquit iste mundus: & creator bonus. Et rursus hic optimus effectum: ille optima causarum.

De Mutatione mundi. Cap.XVII.

p Ræterea de consũmatione & mutatione mundi aperte & magna uoce scriptura prædicante: quia complicabitur cælum sicut liber: & rursus erit cælũ nouum & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma comprobauit in Timæo dicens. Constituit cælũ uisibile atq; tangibile: & propter hæc: & ex istis & talibus: & ex quattuor numero mundi corpus factum est proportione conueniens a cæteris omnibus indissolubile præter q̃ ab eo qui colligauit. Et post pauca. Tempus igitur cum cælo factum est: ut simul facta simul etiam dissoluantur: si quando solutio quædam ipsorum fiet. Et post pauca subiicit: quod ligatum est solubile est: quis si bene aptatum beneq; ligatum soluere uult bonus non sit. Quare inquit deo attribuens uerba dii quorum ego creator ac pater sum: quoniam facti estis immortales quidem non eritis nec indissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini nec in mortem deducemini maiore uinculo colligati: & in libro de republica hoc inquit. Vniuersum aliquando quidem ipse deus conuoluit: aliquando autem dimittit cum circulationes cõuenientis mensuræ tempus habuerint. Nonnunquam autem casu in contraria circũducitur: cum animal sit: & prouidentiam ab eo qui fecit in principio sumpserit. Cælum enim corporeum est: quare absque imitatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum minimum sui motus habet imitationem: nihil autem potest se ipsum semper uoluere præter corpus quod omnium quæ mouentur habet principatum: quod

tum: quod nullo modo potest modo sic modo aliter moueri: ex quibus omnibus nō oportet hunc mundum a se ipso uolui semper concedere: nec a deo binas & cōtrarias uolutiones accepisse: nec quidem a duobus diis inter se discedentibus. Sed sicut modo dictum est aliqñ quod a diuina causa ducitur uitam rursus consecutus: immortalitatemq; a creatore super iniunctam. Aliquando āt cum dimissus fuerit per seipsum uolui tpe quo dimittitur: qñ cum maximus sit ac aequalissimi pōderis minimo nixu mouetur multa annorum milia uoluitur. Omnium igitur quae mirabiliter accidunt haec uniuersi circulatio causa est: quae aliqñ sicuti nunc uoluitur: aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutationes fieri putandum: ac multas corruptiones animalium: interitus hominum: & alia noua atq; inaudita.

Quod Resurrecturos mortuos etiam concedit non aliunde quam ab hebraeis Plato discere potuit. Cap. XVIII.

P Rogressus deinde aliquantulum mortuos reuicturos dicit quod nescio unde iam aliunde quam a iudaica scriptura intellexerit. Ferebatur inquit a priscis illis eos qui in ultima circulatione moriuntur uicinos futuro tempori in prima rursus resurgere: ac ab eiusmodi hoībus multa nobis nunciata esse: q̄ nunc uulgo non recte falsa putantur. Consequens.n.est hos senes ad puerorum rursus naturā conuerti: & mortuos qui iacent in terra rursus tunc esse reuicturos generationem sequentes, quae in contraria reuoluitur: nisi quos deus in aliā conditionem traduxerit. Et progressus dicit tpe oīum exacto: quoniam mutationē fieri oportet cū terrenum genus defecerit omni aīa per generationem in corpus iussum deducta tunc uniuersi gubernator habenis gubernationis dimissis ad altitudinē suam abibit: mundum āūt rursus parcae: & innata cupiditas euertet: quod cū fieri uiderint dii minores partes mundi suae gubernationi cōmissas relinquent. Mundus āūt reuolurus atq; in cōtrarium latus & magno terraemotu concussus inauditam oībus animātibus pestem incutiet. Et tpe aliquo exacto omni turbatione sedata solitū cursum recipiet. Deus.n.ne oīno dissoluatur gubernacula rursus capiet: & omni expulsa turbatione immortalē ipsum & insenescentem efficiet. Et post pauca dicā inquit tibi sermonē fortissimi uiri. Itis noīe : genere Armenii: qui olim in praelio mortuus post decimū diem fere iam corpore corrupto delatus a suis domū cum in rogum poneret decimo die postq̄ decidit reuixit: multaq; ibi se uidisse narrauit: ac inter alia quod aīa egressa e corpore cū multis in locum quaerendā demum deuenisset ubi terrae hiatus inter se connexi maximi erāt: & ex opposito duo ad caelū itinera. Iudices āūt sedentes uidisse: a quibus qui iusti fuisse iudicabantur in anteriore parte signis alligatis ad dexterā & sursum in caelū ire uidebatur. Iniusti uero ad sinistrā: & deorsum signis ad posteriorē partem eorū alligatis: in quibus scripta erant eorȝ facinora: quae cū uidisset accessisse atq; rogasse dicebat ut liceret ei hoībus haec nunciare: quod cū illis placuisset per oīa illa loca diligētius ductum fuisse. Haec Plato. Plutarchus āūt in primo de aīa haec narrat. Enarchus inquit nuper aegrotans tanq̄ iam mortuus a medicis fuit relictus: & breui tpe in se ipsum postea reductus dicebat se mortuū fuisse: & in corpus iterum restitutū: nec me aegrotatiōe mortiturum: reprahensosq; aiebat uehementer a dño suo eos spiritus qui aīam eius duxerunt: ad Nicandā.n.missos: non ad illum fuisse. Nicandas āūt coriarius erat: & in palaestris non ignobilis: qui eo tempore: quo Enarchus reuixit in maximas incidit febres ac repente mortuus est: hic āūt uiuit superstesq; est foelicissime nobiscū manens. Haec ideo posui quia scriptura ēt hebraeorum nonnullos reuixisse uerissime narrat.

### De Cælesti terra secundum Platonem. Cap. XIX.

u Erum quoniam in repromissionibus scripturæ solis piis terrã quandam reseruari fertur secundũ illud. Mites aũt hæreditabunt terram: hæc uero cælestis est quam propheta ex præciosis lapidibus allegorice constare significat dicens. Ecce præparo ego tibi carbonem lapideum: & ponã pinacula tibi ex Iaspide: & fundamenta ex Zaphiro: & circuitũ tuum ex lapidibus electis. Considera quomõ ipse quoq; Plato similia ĩ libro de aĩa ex persona Socratis scribit. Glauci artificium inquit non posset exponere quæcũq; ibi sunt. Ego aũt etiam si possem o Simia uita tamen mihi non sufficit. nihil tñ perhibet formam illius terræ ut mihi quod uidetur breuiter explicare satis hoc est Simias inquit. Credo igitur Socrates addidit qm̃ est ĩ medio cælo rotundo. nihil sibi opus esse ne cadat: nec aere: nec ulla re alia. Deinde maximam rem quandam esse: nec huic similem: in qua tanq̃ in sterquilinio formicas: aut ĩ palude ranas hoĩes uideo habitare. Et post pauca ipsam uero terram mundam in cælo mundo ubi stellæ sunt positam esse credo. Et progressus si natura inquit humana illa posset superiora perspicere cognosceret ibi esse uerũ cælum: ueram lucem: & uerã terram. hæc. n. terra: & isti lapides: & oĩa quæ hic sunt corrupta exesaq; sunt: quemadmodum ea quæ prope mare sunt a salsedine maris. Et post pauca. Dignam rem audituri diceremn inquit si fabulam audire uelletis. Nos autem inquit Simias libenter audiemus. Dicitur ergo Socrates inquit talem illam terram esse siquis totam ab alto prospiceret qualis esset duodecim coloribus exornata sphæra: quorũ isti colores quibus scriptores abutuntur quasi fæces sunt. Ibi autem uniuersam illam terram a fulgentioribus & melioribus esse depictam: atq; aliam partem eius cæruleam: aliam auream: aliam albam multo albiorem niue: & ex aliis coloribus alias mirabili pulchritudĩe coloratas: & ultra quam oculus hominis perspexerit: In tanta igitur taliq; terra proportionabiles arbores nascunt̃ flores & fructus proportionabiliter gerẽtes mõtes quoq; collesq; sunt & lapides in simili proportione: quorũ quasi particulæ isti lapides sunt. Sardius dico iaspis smaragdus: & similes: quibus multo meliores illi sunt. Nihil enĩ boni est quod ibi non sit.

### Quod etiam de iudicio futuro hebræos Plato sequitur. Cap. XX.

c Vm etiam scriptura iudicium postq̃ hinc aberimus aĩarum futurũ dictitet: & per alia multa: & p hoc non minus. Iudiciũ inquit sedit: fluuius ignis coram eo fluebat: mille milia ministrabant ei: & decies centena milia assistebãt ei. Audi ẽt Platonem de iudicio dicentem. Et fluuii Noe utentem: multasq; priorum mansiones: & diuersa impiorũ supplicia non aliter fere q̃ hebræorum scripturã narrantes. Scribit. n. in libro de aĩa sic. Tertius amnis in medio istorum exit & iuxta hostiũ in latissimum incidit locũ igni ardentem. ubi facit paludẽ mari multo maiorem aqua & limo ebulientem: ac inde turbidus atq; limosus terram circumamplexus prope paludem Acherusiadem defluit: nec ipi permixtus: sed crebris sub terram uorticibus circũuolutus infra tartarũ exit. hic est amnis: quem pyriphlegethonta noĩant. Et opposito huius stygæus est quartus amnis: a quo paludem stygẽ noĩe fieri creditur. In hunc fluuium qui incidit grauiter in aqua tortus fertur circũuolutus pyriphlegethonti oppositus: tandemq; prope Acherusiadem paludem ex opposito uenit: nec etiam huius aqua cuipiam miscetur: sed circũlata in tartarum tandem exit in oppositum pyriphlegethonti: hunc poetæ cocytum appellant: hæc cum ita se habeant: cum defuncti ad eum locum deuenerint quo deportantur primum diiudicantur quinam iuste: & quinam contra

nam contra uixerint:& si qui uidebuntur medio quodãmodo uixisse in uehicula scandunt sua:& per acherunta in paludem deferuntur ubi graui supplicio depurgãtur: & postea liberati honores consequuntur secũdum beneſactorum suorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari nõ posse:in tartarũ omnes deiecti nunq̃ inde possunt exire. Qui uero curabiles sunt quis maxime peccarint utputa si contra patrem & matrem ex ira aliquid fecerit: & postea pœnitudinẽ habuerunt uel homicidio:uel alio quodam facinore contaminati hos in tartarũ deuenire necesse est:& annuo torti tpis spatio eiiciuntur ab unda:homicidæ quidẽ in cocytum:patris aũt & matris uiolatores in pyri phlegethonta:cũque ad Acherusiadem fuerint paludem clamantes uocant:a ii quos uituperarunt:alii quos occiderunt:cũq; uocarint rogant & supplicant ut in paludem suscipiantur. Et si exorauerint exeunt & liberantur a malis. Sin uero non exorauerint rursus in tartarũ ferũtur:ac inde iterũ in fluuios:nec prius cessant:q̃ exorauerint quos læserunt:hæc.n.ultio a iudicibus imponitur. Qui aũt sanctitate uiuendi excellusse uidebuntur:hi sunt qui ab ista terra qua si a uinculis liberantur:horum qui se philosophia purgarunt sine labore in sempiternum uiuunt:& habitatiões pulcherrimas consequunt:quas nec uerbis exprimere possibile:nec si possem tẽpus sufficeret. Hoꝝ igitur gratia o Summa cunctis uiribus uirtutis curã oportet in hac uita gerere:optimũ.n. ꝓpositum est:& spes maxima. Hæc Plato. Quod aũt dixit non esse possibile uerbis pulchritudinẽ illarum habitationum exprimere:nonne simile illi nostro est? Non uidit oculus:nec auris audiuit:nec in cor hois ascendit:quæ ꝑparauit deus amantibus eũ. Habitationes ãt multas dicit:& nos multas esse apud patrẽ mansiones didicimus pyriphlegethonta uero ignẽ æternum esse qs dubitabit? Hebræoꝝ.n.propheta similiter clamat: quis nunciabit uobis quia ignis ardet? quis nunciabit uobis locũ æternum? Et rursus uermis eoꝝ nõ morietᷣ: & ignis nõ extinguetᷣ. Plato quoq; in tartarũ deiectos ipsos non exituros inde asseruit:& pios in beatis locis in sempiternũ uicturos affirmat:qᵈ uero addit sine labore. Nõne illi simile est:unde abest dolor mœror & gemitus? Quod ãt dixit nõ simpliciter: sed cũ in uehicula cõscenderint sua in acherõta amnẽ depelli:quãnã alia uehicula denotatᷣ ꝑt q̃ corpa:qbus assũptis una cũ eis secundũ hebræoꝝ scripturas uitæ retributio fit.

## EVSEBII PAMPHILII LIBER DVODECIMVS

ERUM QVONIAM HOC VOLVMEN SAtis iam creuit ad duodecimum libꝝ transgressi q̃ restant ad ostendendã Platonicam philosophiã ab hebræis defluxisse conscribemus:ut multi uideant non nobis solũ:uerum etiã Platoni iampridem scripturam hebræorum.

Quod q̃rere legibus non querere rõnem iuuenes debẽt. Capitulum Primum.

c Ensetᷣ igitur sine dubitatione aliqua leges sequendas esse hoc modo scribens in primo de legibus. Si quis recte laconum aut cretensium leges reprahendere possit aliqua quæstio est. Ego aũt iudico optimam esse legem:quæ iubet ne quis iuuenum cogitari. Senex aũt si quis dubitauerit principibus aut æqualibus referat nomine iuuenũ audiente. Nonne igitur multo ante Platonem diuinæ litteræ fidem cæteris proposuere uirtutibus

Vnde apud nos quoq; incipientibus ac imperfectionibus quasi secũdum aĩum infantibus simplicius scripturæ leguntur. Credendum.n.oĩbus est omnia quæ in ea feruntur sicuti dei uerba uerissima esse. Illis aũt qui ad maiorem iam habitũ scripturarum peruenerunt altiora petere: ac rõnem singulorũ quærere conceditur: hos iudæi quasi scripturarum expositores secundarios appellare solebant poetã: deinde Plato ait Theognim ex megara Siciliæ testem habemus: qui ait fidelẽ uirum omni argẽto atq; auro in seditione meliorem. Nemo.n.integer atq; fidelis sine omni uirtutis numero in seditionibus esse potest. Quorsum hæc? quia legis latorem qui a Ioue missus ẽ ita leges conscribere oportere censemus ut ad maximam semper uirtutũ respiciat: quam theognim secuti fidem quæ maxime in periculis lucet esse arbitramur: eam non iniuria perfectam iustitiam noĩare possumus. Ita Plato non irrationalem fidẽ sed eam quæ uirtuti coniuncta est cõprobare uidetur: quod Saluator noster breuius apertius ac diuinius posuit. Euge inquit serue bone atq; fidelis: Et rursus quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias: prudentiam.n.& magnanimitatẽ fidei coniunxit. Præterea Plato aliquantulum progressus. Certe inquit defunctorũ animæ uirtutẽ quandam habent: qua uel post mortem rebus humanis auxiliantur. Vera.n.hæc opinio est: sed nisi prolixis rationibus probari non potest. Credere aũt oportet huiusmodi sermonibus: q̃m a priscis ualde uiris traditi sunt. Credendũ ergo est etiam illis qui ita hæc se habere legibus confirmant. Sic certe de Hieremia traditũ fuisse iudæi contendunt. Et machabæorum liber rettulit uisum ipsum fuisse post mortem orare pro populo.

Quod commode per fabulas adolescentibus maiora tradenda sunt. Cap.II.

p Rimum deinde inquit pueris fabulas tradimus. Fabula uero est ut breuiter dixerim falsum quiddam q̃uis & uerum esse possit. Fabulis ãt prius q̃ gymnasiis pueri exercendi sunt. Hæc Plato. Iudei aũt re ipsa scripturæ historiam simpliciter quasi fabulas adolescentulis tradere solent. Cũq; non magis ætate q̃ habitu scripturarum creuerint altiora & latentia dogmata per secundarios docent. Maximum deinde ait Plato in omni opere principiũ est p̃sertim in iuuene atq; tenero. Tũc enim præcipue aĩus formatur: & quicquid dixeris facilius ingressum insidet. Quare non quascũq; fabulas: sed probatas ac utiles a matribus atq; nutricibus tenellis puellis infundantur: quasi iam adultos prouectosq; retinere non erit inutile. Hæc multo ante Platonem iudæi obseruabant. Qui enim sancti spiritus gratia discernere de spiritibus poterant dicta & scripta diligenter examinabant: & quæ aliena uidebantur a ueritate sicut pseudo prophetarum libri reprobantur: scriptura quoq; ut diximus historiarum parentes & nutrices tenellis pueris infundere solebant ut eis facilius cum uiri essent uterentur.

Quod sincera fide Plato scripturæ inhæsisse uideatur. Cap.III.

p Lato autem in Gorgia audi sermonẽ inquit quem tu fabulosum dices: ego uero uerissimum arbitror. Et post pauca: qui iuste sancteq; uixit eum postq̃ mortuus fuit in beatorũ insulas profectum absq; ullo incommodo summa in beatitudine uiuere. Qui uero iniuste atq; impie: eum in atrocissima proficisci supplicia: quæ tartarum appellant. Et post pauca. Nudi aũt mortui iudicantur: & iudex ipse nudus est: quia defunctus: & animo animũ perspicit ab omnibus derelictum cognatis ac cæteris: quæ hic habebat: ut iustũ iudicium sit. Et subicit. Hæc sunt o callicules quæ ipse audiui: & uera esse apprime credo. Ex his ãt sermonibus tale quid ipse mecũ ratiocinari soleo nihil aliud mors mihi uidetur q̃ corporis atq; animæ dissolutio

quæ postq̃ disiuncta fuerint retinet utrũq; habitum suum: quem homine uiuo habuerat. Nam corpus si magnum erat uiuo hoīe & mortuo quoq; magnum: & si pingue pingue quoq; poq̃ anima decesserit aliquo tempore manet: & si cicatrices uulnerũ habebat uiuens: aut ossa quædam fracta uel membra trunca eodem modo profecto se habet post mortem antea q̃ omnino corrumpatur. Similiter & in anima postq̃ denudata corpore fuerit: habitus oēs in quibus exercuit passiones & studia inesse perspiciũtur. Cum igitur ad iudicem aīa peruenerit ueluti ad Rhadamanthum asiaticum: confestim iudex etiam si regis magni aīa esset in ea perspicit uulnera & cicatrices iniuriaꝝ quas singulæ operationes animæ impresserũt. Videt tortuosa oīa falsitate atq; superbia: cognoscit nihil ibi esse rectum propter licentiam: delicias: contumelias: incontinẽtiamq; in uiuendo cernit omni turpitudine aīam esse repletam. Quare recte ad carcerem tartari immittit: ubi supplicis torquetur: ut aut ipsi purgati meliores fiant: aut exemplo suo alii moniti formidine cruciatus a peccando deterreantur. Purgantur aũt quicũq; curabiliter peccarunt doloribus & hic uiui: & apud inferos mortui. Non enĩ aliter possibile est impressas uitioꝝ detergi maculas. Qui uero maxime iniuriati sunt ac incurabiliter peccarunt: nulla his unq̃ utilitas accidere potest quia incurabiles sunt sed alii exemplo suo iuuantur: ex quibus ego archelaũ fore & similes ei tyrannos non dubito. Reges .n. ꝓpter peccãdi licentiam oēs pene scelestissimi sunt. Testis est Homerus qui reges atq; tyrannos apud inferos in sempiternum cruciari asserit: Tantalũ Sisyphum: Tityum: Thersiten: aliosq; consimiles: priuatos autem homines nullus unq̃ scripsit perpetuis tanq̃ incurabiles apud inferos cruciatibus detineri. Quare fœliciores certe sunt priuati principibus: nec tamen prohibet aliquem bonum uirum principem esse: sed cum arduum atq; difficile sit in magnam peccandi licentia se ipsum cõtinere magna laude dignum est o callicules: pauci tamen inueniuntur. Vnus uero de his qui potentiam habuerunt Aristides lysimachi uirtute præclarus fuit: ut ergo diximus atrocissimas uitiorum ferentes in anima cicatrices a iudice in pœnas mittuntur. Quam autem ab omni cicatrice peccatorum detersam uidebit animam: nec quæ sit: nec unde fuerit quærẽs admiratus ad beatorum insulas misit. Hæc eadem etiam Aeacus baculum habens sicut & Rhadamanthus iudicat. Minos autem aureum sceptrũ tenens solus sedet utriusq; iudicium considerans. Ego igitur o callicules has rationes uerissimas esse credens nihil aliud considero: q̃ quomodo mundissimo animo adiudicem accedã: ac ideo neglectis humanis honoribus conabor recte uiuendo q̃optimus fieri. Obsecro autem cæteros omnes: & te ipsum ad hũc calcem uirtutis curriculo tendere. Turpissimum enim est tibi ipsi i illo iudicio nullo modo prodesse poteris. Hæc forsan fabulose tibi quasi ab anu quadam dici uidentur ac ideo spernis. Non esset autem mirum hæc a te sperni si diligenter quærentes meliora uerioraq; istis inuenire possemus. Nunc uero cum scitis tres græcorum omnium sapientissimi tu: & Polus: & Gorgias non poteritis tamen uere dicere ꝙ oporteat alia quadã nos uita q̃ ista uiuere: quæ illic etiam plurimum conducit. Omnia enim alia facile redarguũtur. Hic uero sermo firmus atq; stabilis semper manet. Quare cauere magis debes ne lædas: q̃ ut lædaris. Omnes enim studere debent non ut boni uideantur: sed ut & publice & priuatim boni sint: Plato igitur Aeacum: Minoem: Rhadamanthum defunctorum iudices constituit. Diuina uero scriptura ipsi deo iudicium attribuit: qui singulis secũdum opera sua redditurus meritum est.

Quod non in omnes efferenda sunt ueritatis dogmata. Cap. IIII.

Aueas Plato inquit ne rudibus hæc hominibus committas. Hi.n.nihil ma-
c gis quam has utilissimas narrationes derident: quemadmodũ econtra inge
niosi ac sapientes nihil magis admirantur. Quare cũ eis sæpius hæc narãtur
crebro audiendo uix tandem ut aurum multo labore purgãtur. Sic & diuina scriptu
ra res mysticas ad multos efferendas prohibet: apud quã primus Moyses scribit re-
cusasse profecturũ. Alium.n.inquit supplico dñe qui hoc onus fere possit mittere ue-
lis. Saul etiam occultasse se dicitur ne regnum susciperet. Hieremias quoq; recusasse
fertur: & Plato similiter cõsulit dicens. Propterea o Thrasymache ut modo dicebam
nemo sponte ad gubernandam rempublicam accurret.

De Viro iusto secundum Platonem. Cap. V.

D hæc cum hebræorũ prophetæ cõtumelias oẽs atq; pericula subeunda pro
a pter uirtutẽ & ueritatem conclament consentanea Plato in secundo: de repu
blica scripsit. Non ut uideatur inquit iustus generosus uir qui iustitiã colit:
sed ut sit. Si.n.quia iustus uideat' honores quispiam nanciscitur incertũ fit utrum pp
uirtutem an propter honores iustitiã sequitur. Sed figuramus ut cũ neminem unq̃ læ
serit iniustus uideatur. Si ergo sic affectus nullo periculo: nullo cruciatu a uirtute re-
mouetur: tunc uere iustus atq; generosus est. Hæc Plato uerbis quæ re ipsa iusti uiri
apud iudæos cõprobarũt: qui tanq̃ iniqui: alii lapidibus: alii gladio: alii alio modo ne
cati sunt. Capraæ atq; ouium pellibus induti rebus pene oĩbus egentes in desertis errã
tes in montibus & speluncis & terræ cauernis. Apostoli etiã saluatoris nostri maxima
pietate & iustitia uiuentes malefici multis uidebantur. Quare spectaculum facti sunt
mundo & angelis & hoĩbus esurientes sitientes nuditate ac uerberibus laborantes: ut
ait apostolus. Sed iniuriã ut ipse addit passi benedicebant: persecutiones magno fere-
bant aĩo: turpi affecti fama afficientes ad uirtutem exhortabant': & quasi quisquiliæ
orbis reputari gaudebant: & usq; ad hæc tpa generosi martyres ubiq; terrarum nõ ut
uideantur: sed ut sint pii atq; iusti multo plura maioraq;: quam Plato uerbis expressit
re ipsa patiuntur: uincti uerberibus: afflicti tormentis: atq; eculeis cruciati. Et demũ
post multos diuersosq; dolores crudelissimo genere aliquo mortis consumpti. Qui-
bus similem apud gentiles aliquem nunq̃ inuenies: ut non iniuria de iudæis nostrisq;
præclaris uiris: qui pietate ac uera iustitia pfulserunt Plato illa perscripsisse uideatur.

Quod etiam de serpentis fraude Moysem Plato sequitur. Cap. VI.

Vm Moyses ineffabili quadã ratione in principio creationis mundi paradi-
c sum quendã a deo plantatum dixerit hoĩemq; ibi a serpente per mulierẽ de-
ceptum narrauerit: aperte Plato commutatis noĩbus in symposio alegori-
ce similia posuit. Pro paradiso.n.dei hortos iouis appellauit: pro serpente deceptione
que ipsius paupertatẽ insidiantem posuit. Pro uiro aũt primo: quem dei consiliũ atq;
prouidentia quasi nuperrime natum filiũ produxit cõsilii filium. Porum noĩe posuit.
Cũq; Moyses in ipsa constitutione mundi factum hoc dixerit: cum Venus facta es-
set id accidisse. Plato narrauit uenerem allegorice propter pulchritudinẽ mundum ap
pellans. Sed uerba eius hæc sunt. Cũ inquit facta esset Venus & alii dii & consilii fil-
ius Porus in conuiuium cõuenerunt: & post cœnam inopia tanq̃ mendica ad ianuam
domus ubi conuiuebant. accessit. Porus aũt nectare superatus (nondum.n.uini usus
inuentus erat) in hortos Iouis ingressus grauiter dormiebat. Inopia uero propter in-
digentiam ad insidiandum parata ut ab eo liberos susciperet. apud eũ accubuit & hoc
dolo cupidinem a Poro concœpit: his Plato allegorice illa mosayca uoluit significare

Quomodo

Quomodo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierem scripsit. Cap. VII.

P Raeterea Moyse dicente Adae aūt non inueniebatur coadiutor similis eius. Immisit ergo deus soporē in Adam. Cūq; obdormiisset tulit unam de costis eius: & repleuit carnē pro ea: & aedificauit deus costā quam tulerat de Adā in mulierem. Cū non intellexerit Plato quo sensu id dictum est: quia tū mosayca oia fuerat admiratus uoluit oīno praeterire. Itaq; Aristophani comoedo: qui et rebus honestis illudere solebat orationem in Symposio attribuit dicens: oportet primum uos naturā humanam & passiones ipsius pdiscere. Prisca. n. nostra natura alia erat q̄ nunc est. Non. n. duo genera hoīum ut modo: sed tria fuerunt. Ad masculum. n. atq; foeminam tertium ēt aderat utrisq; commune: cuius tci nomen solummodo relictum est. Res uero penitus periit. Nam Androgynum tunc re ipsa & noīe ex utrisq; mare scilicet atq; foemina constabat. Istis cum aliquantulum ut Aristophanes solebat illuserit subiungit dicens. Haec Iupiter dixit: & incidebat homines medios: & Apollini iussit partes incisorum ita coniungere: ut facies ad caesuram uerteretur.

De Prima hominum uita. Cap. VIII.

C Vm Moyses primam hoīum uitam in paradiso dei nulla re indigētem quasi diuinā asserat: oiaq; sponte a terra producta nudosq; fuisse confirmet: Audi quemadmodū ea ipsa plato graece conscripsit. Deus inquit pascebat eos sicuti nunc hoīes nonnulla animalium genera nulla tūc erat respublica: nec liberorum procreatio. A terra. n. hoīes emergebant: & haec oīa: quae modo sunt habentes magna optimorum copia fructuum facillime atq; optime uiuebant: quos nō culta: sed sponte terra edebat: nudi sine aliqua erant molestia: uicissitudines enim temporum summa temperie connectabantur.

Quod etiam collocutionem serpentis & Aeuae secutus est. Cap. IX.

P Rudentiorem oībus bestiis terrae serpentem fuisse: & sermonē eius uicissim cum muliere habitū Moyses scribit: quam tem quō Plato narrauit non est alienū audire. Qui saturni tpibus erant inquit tanta uirtute pollebant: ut nō cum hoībus solum: uerū etiam bestiis oratione uti possent. Sed nō ad philosophiā & inter se & cum bestiis hac uirtute utebantur diligenter scrutantes de singulorū natura ad accumulationē prudentiae. Sed cibo atq; potui tanq̄ eluones continue inhaerentes fabulas secum & cum bestiis tales conferebant quales modo de ipsis narrantur.

Quod ordinem etiam scribendi secutus est. Cap. X.

M Oyses in scribendis legibus antiquitate magna pro exordio usus uitas hominum & diluuiū narrat & uirtutes atq; delicta nobilissimorū uirorum: qui post diluuiū fuerant diligenter exponit. Nam perutilem hanc historiā legibus futurā iudicauit: hunc scribēdi modum in legibus Plato imitatus est: his primordiis. n. legum antiquitate utitur: & diluuii mentione facta uitam ēt quae post diluuiū fuerat explicare non tēnuit. An inquit igitur prisci sermones ueri nobis uidētur qui nā multis pestibus atq; diluuiis hoīes ita periisse ut paucissimi relicti sint. Valde mq̄ hoc uerisimile cunctis uidetur. Intelligendum est igitur eos: qui nunc effugerunt montanos quosdam fuisse in cacuminibus altissimorum montium habitantes: a quibus postea hoīes multiplicati sunt. Quare necesse fuerat artium disciplinaeq; ciuilis imperitos fuisse ac ab omni ambitione habendiq; cupiditate caeterisq; uitiis: quae in ciuitatibus maxime sunt liberos: his talibusq; latius narratis uitas hominum qui post diluuium fuerunt exposuit. Deinde ad graecorum antiquitatem descendit: ut ad hebraeo-

rum Moyses. Eorum igitur meminit: qui præclara facinora in troia fecerũt disciplinã
lacedemoniorũ ciuilem non prætermittit. Persarum quoque uitas tam eorum qui re
cte q̃ eorum qui perperam uixerant nobilissimorũ tetigit: Et post historiã huiusmo-
di legum positionem aggressus est: adeo etiam in his Moysi doctrinã admiratus ẽ.

Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses. Cap. XI.

Vm Moyses uniuersas leges suas disciplinamque uiuẽdi a pietate in deũ de
c pendere uoluerit: ac ideo a creatore omnium initium librorum suorum fece
rit: & res humanas a diuinis depẽdere docuerit ipsasque diuinas ad deũ crea
torem omnium rettulerit: operæprecium ẽ considerare quomodo Plato eũ
diligentissime sequens cretensium ac lacedæmoniorum leges ĩcusar. Mosaycam uero
legem aperte probat sic in primo de legibus dicens. Cretensiũ leges oibus græcis non
maxime conferunt. Ita enim recte positæ sunt ut utentes eis cum oia bona inde conse
quantur fœlices sint. Dupliciter aũt bona dicuntur: alia enĩ humana sunt: alia diuina:
dependent aũt a diuinis humana. Diuinis igitur quæ maiora sũt suscæptis minora ẽt
possidentur. Illis aũt spretis utrisque ciuitas priuatur. Minorũ uero primũ est sanitas
deĩde pulchritudo: tertio uires ad cursum: & ad alios corporis motus: quarto diuitiæ
quæ non cæcæ sunt ut uulgo dicitur si prudentiã sequuntur: quæ quidẽ prudentia di-
uinarũ rerũ prima est: deinde rõne habita moderatio ex his duobus fortitudine adhi-
bita iustitia tertio emergit: quarta & fortitudo: quæ oia natura rebus humanis ante-
ponuntur. Quare oportet ut legislator hunc ordinẽ sequatur: deĩde mandandũ ciui-
bus ut ad hæc respicientes operentur. Humana enĩ ad diuina. Diuina uero ad princi
pem intellectũ referẽda sũt. Et post pauca. Oibus istis legislator custodes p̃ficiet eos
qui prudentia & uera laude gaudent: ut intellectus hæc oia moderationi atq; iustitiæ
coniuncta: non aũt diuitias aut ambitionẽ sequat᷑. Quæ oia in legibus Iouis & Apol
linis pythii: quas Minos & lycurgus cõposuerũt inesse uidebitis. Patent enĩ his q arti
ficio & exercitatione legũ peritiã hñt. Cæteris uero nullo pacto Moyses quoq; multo
prius a diuĩa doctrĩa facto prĩcipio: & uiuẽdi disciplina ad illã relata oibus principes
atq; custodes dei sacerdotes p̃fecit. uiros. s. iustos prudentiæ ac ueræ laudis amatores.

Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt. Cap. XII.

Onsulo igitur ut ab ineunte pueritia inquit ludendo atq; studendo rebus ta
c men semper congruenter has res pueri percipiãt. Hoc. n. modo in bonos ui
ros euadent. Si. n. agricolam quendam aut ædificatorem probum fore desi
deramus cum in tenera ætate ludentẽ pueriles quasdam domos ædificare uidebimus
aut instrumenta quædam agriculturæ fabricare: quæ q̃uis inutilia sint: ad imitationẽ
tamen utilium uerorumque instrumentorum non parum conferunt. In omnibus. n.
etiam ludendo conari debemus ut puerorum studia & cupiditates eo uertamus: quo
ipsos peruenire desideramus. Caput autem doctrinæ infantium alimentum est quod
ludentium animum ad expetendum illud adducet: quo in uirili ætate ipsos uti decre
uimus: multo breuius hoc Moyses atque dilucidius. Et erunt uerba hæc inquit: quæ
ẽgo tibi hodie præcipio in corde tuo & in anima tua: & propones ea filiis tuis quod ex
prisca consuetudine ad hodiernum usq; diem diligenter iudæi conseruant. In secundo
autem legum disciplinam inquit appello uirtutem: quæ puerorũ animos cõtinere po
test. Voluptas enim & dolor: amor & odium q̃ recte fieri põt anteq̃ ratione mouean
tur in animos eorum fluunt: ut facilius cum ad ratiocinandũ p̃uenerint conuenienter
rationi omnia peragant: quorum conuenientia uirtus p̃fecta est. Assuescant ergo a pu

critia

etitia dolote ac uoluptate recte moueri ut a principio usq ad extremum uitæ oderint quæ odisse oportet: & ament quæ amanda sunt. Sed multo ante Dauid quæ odio insequenda: & quæ amanda sunt iuuenibus: & prouectis similiter declarauit dicēs. Venite filii audite me: timorem dñi docebo uos. Quis est homo qui uult uitā: diligit dies uidere bonos. Prohibe linguā tuam a malo: & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte a malo & fac bonum: inquire pacem & sequere eam. Et Salomon audite filii inquit disciplinam patris: legem meam nolite obliuisci: & rursus uiam impiorū non ingrediaris. Innumerabilia huiusmodi facile in scriptura inuenies: quibus adolescētes at que prouecti simul ad pietatem exhortantur.

Quod diuinarum rerum imagines hæc inferiora Plato putabat. Cap. XIII.

d Iuinis oraculis Moysi dictum est: facies oīa secundum figuram q̄ tibi mostrata in monte est. Id apostolus latius exposuit dicens. Vmbræ exemplūq cælestium legalem cultum fuisse. Apertissime nāq mosayca uniuersa tanq̄ umbræ ac symbola cælestium sunt. Nunc uero audi quēadmodum Plato in sexto de republica hunc locū imitatus est. Deo inquit & mundo uerus philosophus loquens mundus atq diuinus quantū potest efficietur. Si ergo necesse fuerit q̄ ibi uidet in moribus hoīum & priuatim & publice ponere: ut non mō seipsum uerū etiam alios per illa confirmet: putasne modestiæ: iustitiæ: & oīno uniuersæ uirtutis improbum magistrum futurum? Minime inq̄. Sed multi uidelicet parum nobis credūt dicentibus nō aliter posse fœlicem ciuitatē fieri nisi pictores illi eam depingant: qui diuino exemplari ad pingendum utuntur: immo credent inquit. Sed quid est modus picturæ? Quasi tabula in quā ciuitas & mores hoīum primum quod oīum difficillimum est mundi puriq faciundi sunt: non. n. prius scribēdæ sunt leges q̄ mundam feceris ciuitatem. Deinde formula disciplinæ scribenda depingendaq est.

Quod adolescentes cantibus ad uirtutem præparandiq sunt. Cap. XIIII.

i Das etiā canendas putat sic dicens. Ter iam & quater dictū est disciplinam esse puerorū educationem: q̄ ad tectam legalemq uitā pducat. Vt igit̄ pueri aīus legem ita sequatur ut una cū ea gaudeat atq doleat odas pdiscant: cæterosq canticēt: quibus laudes atq uituperationes earū rerum contineant̄: quas lex laudat: aut uituperat. Quoniā. n. teneriores anni rōnem uirtutis non suscipiūt: ludo atq cantu pparantur: Iure igitur apud nos pphetarum odæ a pueris addiscuntur.

Quod poetæ recte dicere cogendi sunt. Cap. XV.

p Oetæ inquit Plato cogendi sunt carminibus dicere bonū quidem modestū iustūq uirum fœlicē esse atq beatū: siue magnus: siue paruus sit: & siue diues: siue pauper. Si uero iniustus esset ēt si ditior esset q̄ Cyniras aut Midas miserrimum oīum esse. Dicant igitur poetæ neminē esse uirum appellandum: qui nō oīa quæ uulgo bona dicunt̄ iuste acquirat atq disponat: quis hæc bona non recte bona dicunt̄. Sanitas. n. primo: deinde forma: tertio uires: quarto diuitiæ numerant̄. Innumerabilia huiusmodi cætera sunt. Nā & acute cernere atq audire: aliisq sensibus integre uti bona uident̄. Et ad hæc oīa posse facere quæ cupias: & demū immortalitas cum ipsorū oīum possessione. Ego aūt assero iustis sanctisq uiris hæc optima esse: iniustis aūt pessima. Sanum. n. esse acute cernere: & omnino facile sentire: ac immortaliter uiuere absq uirtute pessima sunt. Talia ergo Rhythmis ac numero a poetis composita adolescentes pdiscant. Ego enim dicere non dubito ea quæ mala uulgo dicunt̄ iniustis bona esse: iustis mala. Quæ uero bona uidentur bona uere bonis sunt: malis

autem mala. Hæc multo ante odis Dauid sancti spiritus gratia cōmonitus cōscripsit docuitq; quis uere beatus est: & quis beato contrarius. Psalterium. n. suum incipiens inquit. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorū & cætera. Vnde Plato admonitus poetis dicendū esse ait bonos uiros beatos esse. Diuites āt si mali sint miseros esse qd ipse dauid sic in psalmis edidit. Diuitiæ si fluūt nolite cor apponere. Cætera quoq; oia quæ hic philosophus dicit ad uerbū fere in sacro psalmorū uolumine scripta inuenies.

Quod Hymni cani non debent nisi prius examinentur. Cap. XVI.

a Ddit deinde Plato dei aut uiri diuini opus esse recte rhythimo atq; carminibus uti quare diligenter hac de re leges ponendas esse censet: quibus ad uirtutem uniuersa musica respicere cogatur. Hoc ille uerbis: re aūt ipsa iudæi cogebantur non alios hymnos & odas suscipere q̄ eas quæ a spiritu sancto p prophetas essent cōpositæ. Concedo deinde Plato quod uulgo dicitur uoluptate musicā diiudicari. Sed illā esse optimam musicā quæ optimos & doctos uiros delectat ac maxime illum qui uirtute cæteris præstet. Virtute igitur opus est iudicibus & præsertim fortitudine atq; prudentia. Neq; n. theatri plausu aut pp ignorantiam aut propter formidinem duci debent. Apud iudæos et priscis tpibus diuinorum cantuum iudiciū non multitudini tradebatur. Sed erant aliqui q̄nis paucissimi diuino spiritu hæc iudicātes quibus solūmodo licebat prophetarum libros consecrare ut ita dicam ac comprobare: ea uero quæ aliena a spiritu sancto uiderentur improbare atq; reiicere.

Quod non semper uino utendum est. Cap. XVII.

c Arthaginensium inquit legē magis q̄ lacedæmoniorum atq; cretensiū laudo ut nunq̄ in castris quisq̄ uinum gustare gaudeat: sed toto militiæ tpe aquæ usum cōprobari. In ciuitate autē seruis nunq̄ uini usus concedendus est: nec magistratus tpe quo rempublicā gubernant uino utantur: nec gubernatores: nec iudices: nec qui deliberaturus in consiliū uocatus est: nec ullo modo in die nisi ualitudinis gratia: nec nocte eos tā uiros q̄ fœminas: qui liberis dare operam statuerunt: leuiores enim hoīes uini usi fiūt & aīæ calefactæ tanq̄ ferrum ignitū molliores reddunt̄. Hæc multo ante Moyses constituit. Sacerdotes. n. iubet sacrificādi tpe a uino abstinere. Locutus est. n. inquit dñs ad Aaron dicens: Vinum & siceră non bibetis tu & filii tui tecum: qñ in testimonii tabernaculum ingredimini: aut qñ ad altare acceditis ne moriamini & lege hoc in æternū in generationes uestras firmatum sit: uotum et uouētibus similiter præcipit dicens. Vir aut mulier qui uotum facit a uino & sicera mundus erit & acetum uini & acetum siceræ nō bibet. Salomon quoq; magistratus & iudices a uino abstinere iubet. Consilio inquit oīa facias consilio uinum bibe: potentes qui iracundi sunt uinum non bibant: ne si biberint sapientiæ atq; laboris obliuiscātur. Nec ignorabat Plato scripta hæc apud barbaros fuisse quo occultius his uerbis denotauit. Siquidem inquit dubitant utrum huiuscemodi disciplina ciuilis fuit: aut etiā nunc est apud aliquos barbaros procul ab oculis nostris: aut futura unq̄ sit parati sumus rationem ostendere factam iam fuisse & esse in præsentia: futuramq; esse qñ eadem musa in aliqua ciuitate præualebit nec nos impossibilia dicere.

Quod nobiscum nobis gerendum est bellum. Cap. XVIII.

r Ecte inquit a nobis dictū est omnes hoīes sibi ipsis pugnare neīemq; eē qui sibi ipsi hostis non sit. Quare pcipua optimaq; uictoria esse seipsum uincere sicut econtra turpissimū atq; pessimū a se ipso uinci. Et post pauca unus est unusquisque nostrum: sed duos secum contrarios ac amentes habet consiliarios uoluptatem

luptatem atq; dolorem quibus opiniones futuroꝝ accedūt: quas cōmuniter ſpei noīe appellamus: proprie āt quæ ante dolorē ſpes eſt timor: quæ uero ante uoluptatē confidentia noīatur. Ad hæc oīa ratio accedit melior aut peior: qua cū quid publice conſtitutum ſit lex nuncupat̃. Deinde hæ paſſiones inquit in nobis quaſi nerui aut funes huc & illuc ad cōtrarias operationes attrahunt. Ratio uero uni ſp rationi oportere cōſtāter inhærere pſuadet: quæ quidē ratio aureo quodam fune atq; cōi lege uidelicet ciuitatis inniti ſolet. Aliæ aūt duræ aſperæq; tanq̃ ferreæ ſunt. Hæc ubiq; ferme diuinæ litteræ prædicant appetitū rationi pugnare docentes rationemq; optimā eſſe quæ dei lege dicitur uictoriamq; laudatiſſimam cum huic rationi appetitus ſubiicitur.

Quod peccatorum anima eſt cauſa. Cap. XIX.

u Ndecimo āt legum neceſſe eſt inqt tam uirtutē quam uitioꝝ cām eſſe aīam quod moſayco illi conſentaneū eſt: ſi aīa peccarit: & ſi aīa delictum fecerit.

De uero Philoſopho. Cap. XX.

Vm in hebraica ſcriptura de ſtudioſo ueroq; philoſopho dicat: bonū eſt uiro ſi tollat iugum in iuuentute ſua: ſedebitq; ſolus ac tacebit: cūq; diuini prophetæ ac ſublimi philoſophia in montibus atq; ſpelūcis degerint ad ſolum deum mentem erigentes. Audias queādmodum ēt Plato hunc uiuendi modum cōprobauit dicens. Qui præcipui in philoſophia ſunt ab adoleſcētia ēt ipſam uiam quæ in forum abducit ignorant: nec ubi curia aut cōis alius cōueniendi locus ſit ſciunt. Leges aūt & decreta nec ſcripta uiderunt nec audierunt ſodalitia & magiſtratus: cœtus & cœnas nec ſomnio quidē uiderunt: Si bene aūt aliquid aut male a uiris uel mulieribus in ciuitate factum eſt non minus eum fugit q̃ maris harena: quæ oīa ita neſcit: ut nec neſcire ſe quidem ſciat. Non. n. hæc fugit ut melior uideatur: ſed ut ſit. Quare ſi ēt corpore in ciuitate ſit: mens tñ omnia hæc cōtemnens ſuper terrā uolauit: ut eſt apud Pyndarum quō id dicis o Socrates inquit cum Threſſa quædam Thalem cæleſtia reſpicientem quia cogitatione occupatus in puteum deciderat repræhendiſſe dicatur q dum cæleſtia quæreret quæ ante pedes ſunt non uideret. Hoc inquit ſcōma in oēs philoſophos dici poteſt. Vere nāq; qui recte philoſophatur non ſolum ignorat quid uicinus faciat: ſed pene ſi homo eſt aut pecus: non aīaduertit. Quid ſit homo & quid ꝑcipue hoīem facere conueniat id uero diligentiſſime quærit: quare o cariſſime Theodore ſi qñ huiuſmodi philoſophus ī iudicio uel alio loco publico loqui de rebus iſtis hominum cogitur riſum oībus præbet: & in difficultates qm̃ inexpertus eſt quaſi in puteum incidit. Proprium. n. ſibi eſt neminem conuitiis petere: & in laudationibus cum non ficte ſed uere ac ex aīo dicere uideatur: leuis quidam atq; inſanus uidetur. Si regē enim laudari aliquem audiuerit agaſonem aut bubulcum laudibus efferri arbitratur quod ſi mille iugera terræ poſſidere aliquem audierit: parua hæc dicit: qui uniuerſum orbem cogitatione complecti conſueuit. Valde aūt etiam illos contēnit qui ſe generoſos prædicant: & auos proauos attauoſq; ſuos in medium adducunt: amentiam ipſorum ideo ſpernit quia uniuerſum hoīum genus cognoſcere nequeunt. Auos. n. & progenitores innumerabiles ſinguli habuimus: quorum alii diuites: alii pauperes: alii reges: ſerui barbari græciq; fuere: ideo ridet quod in quinq; aut uiginti progenitorū genealogia nonnulli glorientur. In oībus igitur iſtis uerus philoſophus uulgo deridet̃. Et modo ſuperbus: modo reꝝ humanarum ignarus putatur: & paulo poſt ſi oībus inq̃ o Socrates ut mihi perſuaderes maior pax & pauciora mala eſſent in hoībus. Nō eſt poſſibile o Theodore inquit mala oīno ab hominibus auferri: non. n. apud deos:

sed apud mortales necessario & in hoc loco uersantur: q̃obrem toto aīo conari debemus hinc illo transire. Transitus aūt & fuga terrenorum est imitatio dei quātum homini possibile est. Imitatur aūt deum iustitia sanctitate prudentia. Sed non est inquit facile persuadere multis ita se ista habere: sed nequitiam fugiendam uirtutemq; sequēdam putant: non rerum ipsarum gratia: sed ut bonus uidearis. Hæc inq̃ aniles fabulæ sunt: ueritatem aūt altius nos exponamus: deus nullo modo iniustus est: sed q̃maxime iustissimus: nec ē ei similius aliquid q̃ si quis nostrū iustissimus fiat quare dei cognitio sapientia est: & uirtus uera. Ignoratio uero ruditas est & nequitia manifesta: q̃cūq; autem alia dicitur sapientia uidetur quidē sed non est. Nam quæ in rebus ciuilibus est onerosa: quæ uero in artibus fabrilis. Quicūq; igitur iniuriatur sapiēs propter astutiam suam dicendus non est. Ignorat. n. quod minime ignorare oportet quātum iniustitia detrimentum afferre soleat non quod ipsi detrimentum putant uulnera uel mortem: quæ patiuntur ēt qui nihil iniuriantur: sed quod effugere iniuriātibus impossibile apud scripturam ēt humana uniuersa hæc sapiētia stultitia nominatur. Scriptū est. n. Perdam sapientiā sapientum: & intellectum intelligentium destruam: ubi sapiens: ubi scriba: ubi conquisitor huius sæculi. Quod aūt qui uere ac secundum deū philosophatur nihil praui sapere debet. Inde discimus quia non ea quæ uident: quæ tpalia sunt: sed ea quæ non uidentur: quæ æterna sunt cōsiderare iubemur. Nequitiam āt in terris & in hac mortali uita conuolui propheta ostēdit dicens. Quia furtū & adulterium & cædes fusa in terram sunt: & sanguinē sanguini commiscent. Ad deum autē hinc fugiendum esse Moyses ostēdit. Post dñm deum tuum ambulabis: & ipsi adhærebis. Imitandum quoq; deum esse significat dicens. Sancti sitis quia dominus deus noster sanctus ē. De iustitia uero dei Dauid clamat. Iustus dñs iustitiam dilexit. Idē diuitias contēnendas esse docuit dicens. Diuitiæ si affluāt nolite cor apponere: & rursus: noli timere cū diues factus fuerit hō: & cum multiplicata fuerit domus eius: q̃m cum interierit non sumet cum eo oīa: principatus ēt hominum non multifacere monet cum dicat. Nolite confidere in principibus in filiis hoīum quibus nō est salus. Exibit spiritus & abibit in terram suam: in illa die perdentur oēs cogitationes eius.

Quod nonnunq̃ falso ad utilitatem audientium utendum est. Cap. XXI.

n On autē inquit Plato alienum a grauitate sua legis lator putabit falso aliqd ac fere inepte ad utilitatē iuuenum dicere: maxime si quod falso dicit audiētes ita trahat ut nō ui sed sponte iustitiā uelint suscipere: solidum. n. bonum ueritas: sed non ita facile plærūq; psuadet. Innumerabilia huiusmodi uerba sunt in scriptura utputa q̃n pœnitere deum: aut dormire: aut irasci: aut aliis pturbationibus ferri scribitur: quæ q̃uis altius interpretata non procul a ueritate sint: uerba tñ ipsa uel terēdo uel permulcendo nonnihil prosint illis qui altiorem uestigare sensum nequeunt.

Quod omne genus hominum ad ueritatem uacandum est. Cap. XXII.

r Ecte in superioribus Plato inquit uiros & mulieres: liberos & seruos: iuuenes & senes: sic disciplinam ciuilem dictum est amplecti oportere: ut nunq̃ cessent uariis modis atq; carminibus quæ diximus decātare. Et in quinto de republica. Nihil inquit o Theodore ad gerēdam rempublicam pertinet quod ad mulierem: quia mulier non pertineat: aut ad uirum pertineat quia uir. Sed cum una natura utriusq; aīalis sit: quæ ad uirum natura hæc ad mulierem etiam natura pertinet: est aūt in omnibus imbecillior uiro mulier. Vtrum igitur uiris omnia: mulieribus uero nihil concedemus? non recte inq̃. Recte inquit dicis: nam mulier alia medica esse potest: alia

test:alia musica:alia ad utrūq; inepta natura:similiter alia bellicosa:alia non: alia philosophus:& alia non:alia magni animi:& alia pusillanimis:& alia ad custodiendam ciuitatem nata:alia nō:sicuti & uiri:eadem.n.est utriusq; natura praeterq; q; altera imbecillior:& altera robusta est:quare similes natura mulieres ad cohabitādum simulq; rempublicā gerendum uiris dandae sunt. Decet.n.ut natura similes potius q̄ dissimiles coueniant:haec re ipsa apud iudaeos factitata cognouimus. Docet.n.eorum historia nonnullas mulieres uirtute atq; prudentia ciuitatē ab hostibus liberasse. Doctrina quoq; nostra omne genus hoīum tam uirorum q̄ mulierum liberorū simul & seruorum graecorum aliqualiter ac barbaroꝝ paruulorum aetate ac senum in hoc diuino ueroq; philosophandi genere nostro libenter suscipitur.

Quod etiam de Salomonis parabolis Plato multa accepit. Cap.XXIII.

i N parabolis Salomonis memoriā iusti laudibus efferri:& nomen impioꝝ extingui breuiter atq; cōmode dicit. Similiterq; dictū est ne beatum aliquē putes anteq; moriatur. Audi ergo quō hanc ipsam rem latius in septimo de legibus posuit Plato. Quicūq; inquit ciues praeclare laboriosseq; aut aīo aut corpore gesserint:legibusq; sp obtemperantes fuerint laudibus post mortē efferri oportet:uiuos.n.laudare anteq; e uita exierint ac bonorum operum finē imposuerint tutum nō est:haec non de uiris solum:uerum etiā de mulieribus intelligendum censeo. Diuitias atq; paupertatem ne mihi des in parabolis. Salomon dixit. Plato quoq; in tertio de republica. Iam diximus inquit quae custodes ac magistratus ciuitatis diligenter pellere sp debent:curareq; ne aditum in ciuitatem habeāt:quae ista inquit sunt. Diuitiae inq̄ & paupertas:alterae nanq; delitias ocium & factiones afferunt altera illiberalitatem malignitatem & factionem. Malignitatē uero appello operationē infamem Moyses in legibus patrem atq; matrem scripsit unusquisq; timeat:& alibi dicitur. Honora patrē & matrem ut bene tibi fiat:quae ambo in libro de legibus Plato coniunxit. Vnusquisq; inquit nisi mente captus sit:& timet:& honorat parentes. Et rursus seniores re & uerbo unusquisq; uereatur:& si ultra.xx.annos excedunt tāq; parentes honoret.

De Seruis. Cap.XXIIII.

c Vm Moyses hebraeum hebraeo seruire indecens duxerit:& si acciderit septimo anno liberꝝ emitti iusserit Plato in libris de republica graecarū graeco seruire prohibet:dicens nec graecum seruum habeas:& caeteris graecis similiter facere consulas. Sic enim ad barbaros graecia uersa facilius a se ipsa abstinebit. Nemo inquit Plato fines atq; terminos terrae moueat:nec domestici:nec ciuis:nec uicini:putauit enim ita illud intelligendum esse nō transgrediaris terminos antiquos: quos posuerant patres tui.

Quod aliqua in alienum sensum accepit. Cap.XXV.

q Vicūq; autem inquit fines transgressus uicini arauerit agros damnum restituat: impudentiae autem atque illiberalitatis poenas det:duplumque loco supplicii ei deponat cuius agrum arauit. Patris inquit peccata non luant filii:nisi quis mortis supplicium alicui deberet: hoc autem non ad filium aut nepotem solum:sed usq; ad pronepotem procedat:hoc apertissime inde traxit:qui reddit peccata patrum filiis usq; ad tertiam generationem in furto quadruplum reddi iussit Moyses si occiderit aut uendiderit quae furto ablata fuerunt: sin autem quodcunque animal sit uiuum apud aliquem reperiatur duplum reddi iubet. Et Plato una inquit lex de furto ponatur:duplum enim reddi par est. Si autem reddere non habet uinculis

teneatur quousq; aut reddat aut ad uersario placet. Cum Moyses scripserit nō esse ho micidam eum qui furem in fouea latentē interfecerit. Congruenter Plato dicit nocte furem interficere licere. Innocens quoq; sit inquit qui spoliantē interfecerit. Si uero inquit brutum aliquod animal hoiem interfecerit: extra urbē interficiatur: nisi in certamine id factū sit. Moyses uero si cornu iquit taurus uirū aut fœminam percusserit atq; interfecerit: lapidibus interficiatur: nec carnes eius comedantur. Dns autem. eius innocens erit: cum prophetica scriptura dicat. Ecce dñs israel filii hois pmixti oēs sunt æri: stagno: plumbo: & ferro: in medio camini argentum permixtum sunt. Ideo hæc dicit dñs: quoniam facti estis oēs mixtura una: ideo ego suscipiā uos: sicut suscipitur argentum: & æs & ferrum: & plumbum: & stagnum: in medium camini: ut suffletur in eo ignis & infundatur. Perspice quō Plato totum hunc locum intellexit: & quasi fabulā exposuit: Audiatis inquit fabulam. oēs qui in eadem ciuitate uiuimus fratres sumus: sed cū deus nos fingeret auṛ cum illis miscuit: qui ad gubernandum apti sunt: argentum aūt cum illis qui armis ciuitatē defendunt: nam & isti honore digni sunt: ferrum aūt & æs agricolis & aliis opificibus infundit: hæc nonnunq̄ alterum ex altero fiunt. Nascitur. n. ex auro argentum: & ex argēto auṛ. Magistratibus igitur deus præcipit ut magnā diligentiam habeant: si quis denegauerit ab auro in argentū: aut ex argēto in peiora nullo mō ignoscant: sed naturæ congruentem reddentes honorē in opifices aut agricolas deducant. Quod si a peioribus argentū aut aurum productū sit: honoretur iste: ad conuenientēq; locum argenti aut auri conscendat: hoc maxime oīum seruandum est. Cū. n. ferrum aut æs ad regendū peruenerit: tūc ciuitas destruetur: cum prophetica scriptura ad præsules populi dixerit: O pastores israel: an pastores seipsos pascuntur: nonne oues pascunt̄ pastoribus? Ecce lac deuoratis: pinguem ouem occiditis: uelleribus indumenta conficitis: oues āt meas nō pascitis: nec quod perierat q̄siuistis: nec fractū alligastis: nec errantē reduxistis. Plato in primo de republica sic ista i terpretatus est. Nunc inquit Thrasymache illud dicendū pastoris esse pinguis q̄maxime pōt pecudes reddere. Tu aūt dicebas non ad ouium utilitatē: sed ad suam istud sibi esse faciundū: quasi aiut apes aut ut maioris uendat oues pasceret. Nō est āt hoc modo pastor: sed heluo quiddam aut auarus. Pastor aūt ille est cui nil curæ aliud est quā ut optime opus suū faciat: opus aūt suum pascere est. Quare fateri oportet principis quoq; opus esse non alterius utilitatē considerare quā subditi: cum in scriptura feratur a timore tuo dñe in utero cōcœpimus & parturiuimus: & peperimus spiritum salutis. Socrates apud Platonē in thetico sic imitatus est. Qui mecū inquit uersantur idē patiunt̄ quod parturientes: Doloribus. n. partus ac dubitatione replent̄: multoq; magis q̄ mulieres parturientes exagitant̄: quem quidē dolorem partus excitare & sedare ars mea facile pōt. Ezechiel scribit & uidi. Ecce uentus turbinis ueniebat ab aquilone: ac paulopost: & in medio eius similitudo quattuor aialium & aspectus eorū similitudo hois in eis & quattuor facies uni. Similitudo āt uultus eoṛ facies hois & facies leonis a dextris ipsoṛ quattuor: & facies uituli a sinistris ipsoṛ quattuor: & facies aquilæ a dextris ipsoṛ quattuor quæ Plato imitatus sic ē. Imaginē inquit animi fingamus talē uidelicet: quales apud priscos naturæ q̄dam factæ narrant̄. Chimæræ. s. Scyllæ ac Cerberi: dicunt̄ inquit: hæc: finge igit̄ unam qdem idæā uariæ feræ atq; multicapitis: q̄ domesticaṛ capita & siluestrium feraṛ habeat. Difficile inqt est quod fingere te uolo: sed tñ quia facilius oratione q̄ cæra fingimus: pgrediamur. Altera ergo idæa leonis fingatur: & postremo hois. Coiungatur deinde sic in unum: ut hois imago extrinsecus

go extrinſecus complecti cætera uideatur: ut qui oculis hoc animal cernit: cõſimiliter cum eam ſolummodo uideat: & interiora lateant. hoiem ſolummodo eſſe putet: his ita factis iniuſtiſſime faciet: & inutiliter conſulet: qui dicet leonem & cæteras feras nutriendas eſſe. hominem aũt fame ſic deneruandum: ut facile a feris ducatur: ipſaſq; feras non eſſe ad amorem reducendas: ſed incitandas potius: ut inter ſe pugnantes alia aliam deuoret. Is autem iuſtiſſime ſimul atq; utiliſſime conſulet: qui dicet dandã eſſe operam diligenter: ut animalis huius compoſiti ac multicapitis principatum ſolus teneat homo: & quaſi agricola quæ manſuetæ ſunt moderate nutriet: immanes autem feras leonis uiribus uſus domet.

Quod in. xii. tribus ciuitatem ſuã iudæo⁊ imitatione Plato diuidit. Cap. XXVI.

N duodecim tribus iudæorum genus diuiſum nemo ignorat: quem diuiſio
i nis numerum ciuibus ſuis Plato attribuit dicens in duodecim quam æqualiter fieri poteſt uniuerſa regio partes partiatur: & ſorte una tribus unam partem poſſideat: & duces ſingularum tribuum eligantur.

Quod ſitum urbis iudæorum ſecutus eſt. Cap. XXVII.

Riſci iudæi metropolim ſuam diuino conſilio longe a mari in montibus cõ
p diderunt: Plato quoq; quam in legibus condit urbẽ in ſimili hieroſolymo⁊ loco eam conſtituit: ut uideantur ad urbem hebræo⁊ reſpiciens uerba compoſuiſſe. Ferme nãq; inquit o amice p decem milia paſſuum a mari aberit hæc ciuitas portumq; habebit quamoptimũ: & agros regionemq; fœcũdiſſimam: cauebitur autẽ ne alia ciuitas prope nimium ſit: Maritimã. n. condere non debemus: ne alienis moribus uariis uilibuſq; faciliuſq; corrumpatur. Cum aũt per decem milia paſſuum diſtet a mari: portuoſaq; optime ſit: nec utilitate iocunditateq; maris omnino priuatur: nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit.

De Prudentia. Cap. XXVIII.

Ndecimo aũt de legibus omnium rerum minimarum ẽt curam & guberna
u tionem deo creatori attribuit: impietatiſq; crimine illos accuſat: qui non agi gubernariq; oĩa diuinitus putarit. Primum. n. inquit deum iam ambo cõceditis uidere audire ſcireq; uniuerſa: nihilq; ipſum penitus effugere atq; latere poſſe. Eſtne ita inquit: an aliter? Ita prorſus. Quid porro? poſſe ne deũ oĩa concedimus: an contra? non eſt negandum inquit oĩa deo poſſibilia eſſe: optimum aũt eſſe oẽs concorditer iam conceſſimus. Nonne igitur deſidia quadam otioq; pernicioſo teneri deus uidebitur: ſi cum poſſit & ſciat: uniuerſum gubernare negligit? Rectiſſime id abs te dicendum eſt inquit. Deum igitur putare debemus quanto melior potentiorq; cæteris eſt: immo uero potentiſſimus atq; optimus & ſapiẽtiſſimus: oĩbus ſimul prouidere. Nõ enim fas eſt aliter oĩno opinari: falſumq; oĩno eſt nõ habere curam artificem his de rebus quas artificio ſuo effecit. Et poſt pauca: nulla inquit mundi pericula dei prouidẽtia effugit: nam cum pars totius gratia non totum partis factum ſit: nullus pene totum gubernat niſi parti quoq; prouideat. Et poſt aliqua: nec. n. negligeris recte faciẽs nec ſi in profundũ terræ deueneris: aut ſi in cælũ euolaueris ſed ſupplicio congruenti uexaberis: aut hic aut apud inferos quod mihi de illis ẽt dictum putato: quos tu qñ magnos de paruis ſcelere quodã euaſiſſe uidiſti a miſeria in beatitudinem ueniſſe dicebas. Hæc nonne ſimilia illis ſunt: Quo ibo a ſpiritu tuo? & ubi a facie tua me abſcondam? ſi aſcendero in cælũ tu illic es: ſi deſcendero ad infernũ ades: ſi ſumpſero pennas uento⁊ & habitauero in extremis maris: etenim illic manus tua deducet me.

# EVSEBII PAMPHILII LIBER TERTIVSDECIMVS.

Quod Plato gentilium deos contemnebat. Capitulum Primum.

ED ABVNDE IAM VT PVTO PLATONI-cam philosophiam quasi hebræorũ lingua in græcam esse translatam demonstratũ est: nũc reliqua persequamur. Primum igitur considera quomõ patriam de diis opinionem tanq̃ falsam redarguebat hoc modo scribẽs in Timæo. Sed de aliorum dæmonum atq; deorum generatione scribere maius est opus q̃ humeris nostris ferre possumus: quare his q hæc crediderunt credere debemus: qui cũ a diis orti sint: & parẽtes suos qui sint optime teneant nullomõ falluntur: quare q̃uis nec necessario nec uerisimiliter dicant: tñ quia rem suam enarrant: æquum est ut eis fidem adhibeamus legi obtemperantes: quare secundũ priscorum instituta genealogia deorum terminetur: credanturq; cæli & terræ filii Oceanus & Tethys fuisse: ex quibus Phorcus: Saturnus: Ops: & alii q̃plures nati sunt: a Saturno aũt & Ope Iupiter & Iuno. Primum igitur deorum nepotes poetas appellans deridere mihi deos uidetur: non deos sed hoĩes nepotibus eorum natura similes fuisse ostendens: deinde theologos ipsos quos deorum nepotes appellauit uehementer carpere uidet: cum inferat: q̃uis absq; necessaria immo uero uerisimili demonstratione dicant: locan aũt uidetur dicẽs quia ipsi probe progenitores cognouerint suos: & quod impossibile sit deorum filiis non credere: præter sententiam aũt animi sui deos esse appellasse manifeste ostendit: quia ut legem patriam uidelicet sequeretur: ita dixisse fatetur. Quæ oĩa ita esse facilius cognosces: si audias quomodo clara uoce theologos gentium omnes his uerbis in epimenide reprehendat. Theologiam ergo inquit & uniuersi productionẽ: quoniam male maiores nostri de his tradiderunt: suscipere melius est: ac ita defendere: ut aduersus impios dicere nil timeamus. Iure autẽ maiorum theologiã contemnendam esse in secundo de republica docet: ubi de poetis & theologis & de gentilium diis his uerbis utitur: quæ diligenter quæso animo uoluas. In maioribus inquit minores quoq; uidebimus: oportet enim eandem esse naturam: & idem posse maiores atq; minores: non ne ita tibi uidetur? Videtur inquit: sed nõ intelligo quos tu maiores appelles. Eos inq̃ quos Hesiodus atq; Homerus cæteriq; poetæ nobis tradiderunt. Omnes nanq; poetæ fabulas componentes falsa hominibus & cecinerunt & canunt. Reiiciendi ergo sũt non solum quia mentiuntur: uerumetiam maxime quia non bene mentiuntur: sed sũt quasi pictores dissimilia omnino illis pingentes: atq; cõtraria quæ pingere debuerũt. Hæc inquit recte accusanda sunt: sed quænam sũt falsa atq; improbe dicta? Primum inquam maximum & de rebus maximis mendatium non bene mẽtitus ẽ: qui dixit cælum ea fecisse: quæ ab Hesiodo narrantur: & q Saturnus ipsum ultus fuerit. Nã etiã si uera essent: tacenda omnino tamen putarent: nec ita facile ad omnes efferenda: sed maxime certe cælanda: q si necessitas quædã dicere cogeret: paucissimis tradenda fuisse. Ardua enim sunt nec prædicanda o Adymante in ciuitate nostra. Nec enĩ iuueni persuadendum est: ulcisci parentes oportere etiam si iniuriam inferant: nec autem omnino credendum est deos inter se ita dissidere: ut alius alii bella & pugnam cieant: nec enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia: qui si rempublicam cõseruare uolumus:

in testina

in teſtina bella odia & ſimulationes turpiſſimas ducere debemus: nec gigantũ aduerſus deos pugnas & heroum in cognatos adoleſcentibus explicandas iudico: ſed ſi aliquomodo poſſemus nunq̃ ciui ciuem fuiſſe inimicũ id libenter perſuaderemus. Hæc enim maxime adoleſcentibus: hæc uiris: hæc ſenioribus pdicanda. Quare poetæ cogẽdi ẽt ſunt hæc carminibus edere. Saturni aũt uincula: & Vulcani a patre proiectio cũ auxilium pulſatæ matri afferret: deorũq; pugnæ quas Homerus cõſcripſit nullo modo audiendæ. Nam ẽt poeta õptime atq; utiliter de deo fingere debent. Multum.n. ad uirtutem huiuſmodi carmina cõducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem de diis fabulas eſſe: ut reſpondeamus ſi quis interroget?

Quod mendoſiſſime de deo poetæ ſcripſerunt. Cap. II.

Non ſumus inquit o Adymante in præſentia poetæ: ſed urbiũ conditores. n Conditorem aũt urbis oportet formas quaſdam reꝝ tenere: in quibus uerſari poetæ ita debẽt: ut inde digredi ſibi nõ liceat. Recte iquit dicis. Sed quænam iſtæ formæ ſunt? Tales certe inquit qualis ſit deus heroicis lyricis tragœdiſq; dicendum eſt: nã cum deus bonus uere ſit: nihil ei mali attribuere debent. Bonum autẽ nullũ nocet an non? Ita uidet̃ inquit. Putaſne igitur quod innoxiũ eſt nocere an non? Nullo modo inquit. Quod autem nõ nocet facitne quicq̃ mali? neq; id quidẽ. Quod porro nihil mali facit: nullius certe mali cauſa erit. Aſſentio. Nihil ergo nocebit. Præterea omne bonum utile eſt an nõ? Vtile uidelicet. Erit ergo cauſa fœlicitatis. Ita prorſus. Sequitur ergo ipſum bonum nõ eſſe cauſam oĩum: ſed eorum ſolummodo quæ probe ſe habent: malorum uero minime. Id iam negari non poteſt. Neceſſe igitur eſt in quam q̃n deus bonus eſt non oĩum ut multi putant: ſed paucorum (pauciora.n. bona q̃ mala ſunt) cauſam eſſe. Malorum uero non deus: ſed alia quædam cauſa eſt. Hæc mihi uerīſſime dici uidentur. Non ergo audiendus eſt Homerus: cum ita impudenter de deo loquatur quod duo apud Iouem dolia ſunt: alterum bonis: malis alterum fatis plenũ: & cui Iupiter ex utriſq; dederit: is modo fœliciter: modo contra ſe habet: cui aũt mala ſolummodo deſtinauerit hunc magna ſp erumna calamitoſaq; peſtis inſequitur: fœderis aũt confuſionem ſi quis per Pallada & Iouem eſſe cecinerit nõ approbabimus: nec contentiones atq; pugnas deorum: nec quod Aeſchylus dicit: occaſiones diuinitus hoibus dari malorum: q̃n eos deus perdere uoluerit. Nec nobis calamitas cæteraq; huiuſmodi audienda ſunt. Sed uel non fuerunt a deo illa facta: uel ſi a deo facta contendunt dicendum cum qui puniuntur miſeri ſunt: non deum creatorem ſed miſeriam ſuam ſibi debita ſupplicia concitaſſe: quibus cruciati meliores facti ſunt: ſed modo hæc prætermittenda. Malorum aũt ſi quis audet cauſam deum dicere: ſi quidem uolumus bonis ciuitatem legibus fundare nullomodo patiemur. Nec enim fas eſt id dicere nec conducibile nec cõgruens: ſed omnino nefandum ac falſum. Probatur mihi hæc lex inquam. ſitq; iſta prima formulæ quod nulli omniũ liceat malorum: ſed bonorum ſolummodo cauſam deo attribuere.

Quod deus immutabilis ac uerus eſt. Cap. III.

a D hæc reſponde quæſo: utrũ putes ab illa in aliã formã deum mutari ut nos decipiat: an ſimplicẽ eſſe: ac nunq̃ mutationẽ aliquam ſuſcipere. Non habeo inquit mõ quod reſpondeam. Si quid ãt a forma ſua mutetur: uel a ſe ipſo: uel ab alio mutari neceſſarium putas: an non? Neceſſarium certe: quod ãt ſummum optimum potentiſſimũq; eſt: mutari ab illo non poterit: hæc aũt omnia deus eſt. Nõ ergo diuerſas ab alio formas accipiet. A ſe ipſo autem mutari qui poteſt dici? Vtrum

enim ad melius: an ad peius mutabitur? Necesse est inquit si mutatur quod mutatur optimũ est ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymãte sponte se quenq̃ in peius mutare. Minime inquit necesse igitur est cũ sit pulcherrimus atq; optimus simplicissimum cum esse: ac in forma sua sp constantissime manere. Mihi ẽt ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos quasi peregrinos orbem circũire asserat: nec multa de Proteo ac Thetide mendacia dicat: nec Iunonem in Antistidem commutatam ea fecisse contendat quæ multi conscripserunt: Sed hæc omniaq; his similia pellantur a ciuitate Sed forsan inquit ipsi quidem dii nullo modo mutantur. Nostra uero phantasmata ita mouent: ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inq̃ uellet ne unq̃ deus mentiri: aut seducere re uel uerbo falsa nobis phantasmata imprimens? Nescio id quidem inquit. An ignoras inquit quod uere falsum est si ita dicere conuenit id nõ deos solũ: uerum etiam hoĩbus odio esse? Quomõ id dicis inquit? Non.n.intelligo: putas.n.inq̃ magnũ quid me dicere: ego uero dico cum falsum ita in aĩo se habeat ut errore intellectus circũuoluatur atq; ignorãtia nemo penitus id uellet: & oderunt oẽs id falsũ. hoc enim est quod paulo ante dicebã uere falsum animi eius qui mentit' ignorantia. Falsitas.n.quæ in uerbis est eius falsitatis imago est: qua aĩus seducitur: quod quidẽ falsitatis simulachrũ sincera puraq; falsitas non est: atq; ideo non sp odio dignum est: cõducit.n.nonnunq̃ uel aduersus hostes uel ad eos qui amici uidentur qñ mali aliquid iferre conantur. Tunc.n.ad incommodo℞ euersionem falsitate uti non incommodũ est: ptisca ẽt quæ certe scire nequimus q̃uerisimiliter fingentes nõ nihil inde utilitatis adipisci conamur. Qua igitur rõne falsitas deo conueniet. Vt℞ quia prisca nesciat? an q̃a hostes uehementer formidet? an quia suo℞ insidias uelit effugere? Nihil inquit horũ de deo dici põt: mentiri ergo deum nefas est dicere. Vnde simplex maxime & uerus uerbo atq; re est: nec ipse in se ipsum mutat': nec alios aut phantasmatibus: aut uerbis aut signis uigilantes: aut dormiẽtes decipit. Recte ista oĩa dicta sunt inquit. Sit ergo ista secunda formula: ne cui liceat seductorẽ aut mendacem: aut mutabilẽ aliquo mõ deum appellare. Quare non est laudandũ illud homericum q̧ somniũ Agamẽnoni missum est: nec Aeschylus audiendus cũ fingat Thetida dicere Apollinem in nuptiis suis optimos eam filios ac longæ uitæ habituram cecinisse. Et ego Thetis apud eũ dicit diuinum Apollinis os falsum posse dicere non sperabam: nunc ãt uideo abeo ipso qui mihi secunda de filiis cecinit filiũ meum esse interfectũ. Hæc cæteraq; huiusmodi pellenda oĩno a ciuitate sunt. Quod igit' Plato uerbis p̃cipit: id ipsum re in hebræorũ scriptura factitatum inuenies: nullã.n.de deo turpem fabulã: nullam de ãgelis: nullã de piis uiris inuenies. Cum aũt bono℞ causam esse deum Plato asserat: nonne a Moyse illud accæpit: qui singulis creatis subiungit. Et uidit deus quia bonum: & oĩa simul repetens: & uidit deus inqt uniuersa quæ fecerat: & ecce ualde bona: nec unq̃ apud hebræos malo℞ causa deus putatus est. quare propheta ẽt ad hoĩem qui sua se uoluntate deprauauit his uerbis utitur: factuosam ego te uitem plãtaui: quõ retrouersa es? q̧ si alicubi mala diuinitus improbe dare scribit' pœnas: atq; supplicia mali uocabulo intelligere debemus: quas deus cũ sit bonus non ad detrimentum eo℞ qui puniuntur: sed ad utilitatem atq; commodũ mittit: sicut medicus ad salutẽ laborantium cura nõ nunq̃ utitur amara dolorisq; plena. Vnde apud Platonem quoq; dictum est: utilitatẽ consequi eos qui puniuntur: & iudæus quidam dixit. Castigat dominus quem diligit q̧ autem mutari deus non potest: sic a persona eius in scriptura dictũ inuenitur. Ego dominus deus uester & non mutor: & apud psalmistam: Omnes sicut uestimentum ueterascent:

ueterascent: & sicut operatorium mutabis eos & mutabuntur: tu aūt idem ipse es: & anni tui non deficient: q̄ si dei uerbum in forma figuraq; hoīs uenturum scriptura pdi cat: quod nos īma uenisse affirmamus: atq; ideo mutationē deo attribui nonnulli pu tent: Sciant quia non ut gentium fabulæ de Proteo: Thetide: atq; Iunone: nec ut cæteri dii qui errantes sicut peregrini orbem circumeunt: ita uerbum dei hebræorum scriptura in hoīem mutatum esse affirmat uerum q̄n rationale aīal homo dei a deo erra uit: ut neq; deum deiq; prouidentiam: neq; se ipsum cognosceret: sed in naturam bestiarum male agendo inciderit. Iccirco deum ut medicum & saluatorem uentu: prædicebat: non quidē a sua natura mutatum. Nō. n. seduxit eos qui uiderunt: sed utrāq; uerissime conseruauit: uisibilem dico atq; inuisibilem naturā. ufus. n. homo est: & qui dem uerus homo fuit: uerbum ēt dei uerum: filiusq; dei uerus est. Quare nō seduxit credentes: neq; falsitas ulla in eo inuenta est: qualis etiam Platoni deus esse uidet. Maxime igitur deus uerbū uerbo atq; re simplex est: nec a se ipso mutatus unq̄ fuit: nec alios aut phantasmate: aut uerbo: aut signo uigilantes: aut dormientes decæpit. Sed sicut tōnalium medicus aīarum salutem uniuerso generi hoīum afferentes uere non phantastice hoīem assumpsit: ac ita nobis omnibus ad ueram pietatem ad uerāq; dei cognitionem cōuersionem largitus est. Talia igitur nostra sunt: eos uero qui aliter dicunt ab ecclesia tanq̄ a ciuitate Platonis consilio compellimus.

Quod socrates quia gentilium deos spernebat occisus est. Cap. IIII.

Eos autem gentium a Socrate quoq; contemptos fuisse: & hac de causa eic
d ctum ab atheniensibus diximus. His. n. fere uerbis in euthyphrōe Plato utitur: Ipsi. n. homines euthyphron inquit Iouem optimum atq; iustissimum deorum putant: & tamen fatentur patrem ab eo uinctum fuisse quia filios impie deuorabat: mihi autem irascuntur quia patrem iniuriantem ulciscor. Et si contraria sibi ipsis de diis & de me dicere inueniuntur: Num inquit Socrates o euthyphro propterea ipse accusatus sum qa ægre fero talia dici de deos? Hæc Numenius i libro de arcāis Platonicis hoc modo exponit: Si accusationem de Atheniēsium theologia Plato scripsisset: ostendissetq; seditiones parentum atq; filiorum: & deuorationes ultionesq; iniquas: & nefanda matrimonia impie diis a theologia eorum attribui: dedisset meo quidem iudicio causam atheniensibus: incitassetq; ipsos ad cædem suam: atque ita morte Socratis obiisset: sed uiuere quidem ille impietate inuolutus nunq̄ uoluisset: quoniā uero & uiuere & uere ac pie dicere tuto poterat Euthyphronem quidem uirum arrogantia corruptum pro persona non atheniensium solummodo sed omnium quæ pie non sentiunt. Ipsum autem Socratem pro persona sua posuit: atq; ita ueritatem & securitatem simul consecutus est.

Nullo pacto iurandum sit. Cap. V.

N critone autem mortem pro ueritate oīo despiciendā his uerbis ostendit
i Ego uero inquit o Crito non modo nunc: sed semp talis fui: ut nulli magis q̄ rationi credam ei quæ mihi optima uideatur: quobrem non possum nunc q̄n isto casu oppressus sum rationes eas quasi falsas contēnere: quas & prius ut optimas prædicaui: & nunc similes mihi uidentur: & nisi meliores alias dicere habeamus: nec si ēt maiora q̄ mors & uincula pecuniarūq; ablationes inuuerēt pericula tanq̄ puer larüis territus a proposito desistā: Sed uideamus an recte prius dicebamus: quod oporteat opinionē alias improbare: alias minime. Nam si hoc anteq̄ mors instaret recte dicebat: nūc uero aliter uidet. Ludus quidē & deliratio disputatio nostra fuit. Sed quo

niam præsens tibi calamitas nulla impendet: non ne sententiam meam probas? quia scilicet aliæ hoium opiniones amplectandæ sunt: aliæ nequaq̃: nec hominum oium: sed aliorum opiniones eligendæ: alioꝝ uero minime: quid ais? Probe inq̃ dicitur. Bonas ergo eligendas: prauas aũt eiiciendas asseris an non? Assero inquit. Bonæ aũt non ne sapientum sunt: prauæ aũt insipientũ? Quidni. Vtrum igitur uir bonus laude ac uituperatione & opinione cuiusuis mouebitur: an eius solummodo qui ea in re præcipuum habeat artificium: Eius solummodo mihi uidetur: Fugienda ergo est uitupera tio: & laus expetenda. Nunquid multorum sed eius solummodo qui præcipuam habeat rei cuius laudes desideras doctrinam. Ita faciundum uiuendumq; ut ipse monet cæteris oibus cõtemptis. Quare ne cætera percurram: de iustis quoq; atq; iniustis turpibus & honestis non multorum opinionem sequi oportet: sed eius solummodo qui hæc recte intelligit: quem uereri atq; timere q̃ cæteros oẽs oportere ipse censeo quẽ nisi sequamur: nec iusti uidelicet: nec probi erimus uiri. Quare nec uiuendum nobis est ita corruptis. Nõ ergo curare debemus quid multi: sed quid dicturus esset: si quis intelligeret: aut ipsa ueritas si ei attribueretur oratio: hoc ubiq; pro pietatis ueritate ita factitatum a nostris est: ut nullus nostrũ uoluntatem aliorum consideret: sed omnes uno aio christum sequamur: nullas pecuniaꝝ ablationes: nulla uincula: sed nec mortem quoq; ipsam timentes: quales apud hebræos ẽt priscis tpibus multi fuerunt.

Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt. Cap. VI.

i N eodem nullo pacto iniuriandẽ esse Plato censet. Affert ne inquit turpitudinem iniurianti & dedecus iniuria an non? Affert inquit. Nullo igitur pacto iniuriari oportet. Fateor inquit. Nec ergo ẽt læso referenda iniuria est ut multi putant qm̃ nullo pacto iniuriandum est: & qm̃ malefacere nihil aliud est q̃ iniuriari: non oportet male alicui facere: ẽt si innumerabilia mala perpessus sis. Hæc nobis a christo clarius præcipiuntur: & propheta multo ante Platonem: Si reddidi retribuentibus mihi mala: decimam ab amicis meis inanis: & rursus. Cum his qui oderũt pace eram pacificus. Quod ãt pro ueritate mori debeamus: quod multi hebræorum fecerũt christianorum uero ferme innumerabiles: Socratẽ audi apud Platonẽ in apologetico dicentem. Si dicetis inquit mihi o iudices: Anyto quidẽ accusatori tuo. Socrates ualere dicemus. Te aũt hoc pacto ac fœdere liberamus: ut nunq̃ amplius ut solebas philosophari audias: & si aliter feceris ut moriaris. Si hæc mihi diceretis constãter responderem ꝙ ego diligo quidem uos o uiri athenienses: credo aũt deo magis q̃ uobis. Quare quousq; uiuam & possim: nunq̃ philosophari idest recte uiuere nõ desinam nec desistam unq̃ hortari admonereq; uos quemadmodũ consueui. Hanc Platonis Socratisq; sententiam uix a solo Socrate ab hebræis autem & ante christũ multis & post christum innumerabilibus constanter ipsa re approbatam inuenies: hebræos enim etiam Saluatoris nostri discipulos fuisse non ignoramus. Cap. VII.

f Ed uideamus quid de his dicat qui pro defensione patriæ magno animo militantes mortui sunt. Nonne igitur inquit eos qui militiæ fortiter pro patria facientes interierunt aurei generis fuisse dicemus. Omnino iquit. Credemus igitur Hesiodo postq̃ aurei generis homines mortui sunt a multis hoiẽs angustiis se mideos factos liberare: mortaliumq; omnium esse custodes: ac in posterum quasi deos colemus: eorumq; adorabimus monumenta. Similiter etiam omnes qui præclare uixerũt quoquomodo mortui sunt honorabimus. Hæc nos quotidie factitamus qui ueræ pietatis milites ut dei amicos honorantes ad monumẽta quoq; illorum accedimus: uotaq;

mus:uotaq; ipsis facimus tanq̃ uiris sanctis:quorum intercessione ad deum non par ℞ iuuari profitemur. Hæc a Platone collegimus:ut ostenderemus hebraica illum philosophia munitũ nostris cõsentanea scripsisse. Plura istis apud eum inueniri ab hebræorum sumpta scriptura non sum nescius:sed oĩa colligere lungum est. Ve℞ ne soli nos ab hebræis tam Platoni quã aliis multo furto esse ablata conspexisse uideamur:alio℞ quoq; testimonia qui hoc ipsum pspexerunt ponenda sunt. Primũq; Aristobulum audias:qui in libro quẽ ad regem ptolemæũ conscripsit his uerbis utitur. Apertissimũ quidem est leges & disciplinã nostram diligẽter fuisse Platonem secutũ. Non.n.latet si quis attentius eum legat perlectã ab eo & quidẽ diligenter scripturã fuisse. Scimus etiam oẽs ante Demetrii phalerei tpa:immo uero ante Alexandrũ & persarum imperium quinq; Moysi libros in græcã linguam q̃uis non cõmode traductos fuisse. Tota uero scriptura nostra Demetrii phalerei opa & philadelphi regis cui ꝓgenitoris iussu aptissime translata est. Et post pauca diuinã uocem inquit cum dicat. Et dixit deus fiat:& factũ est:non syllabis prolatũ sermonem:sed operis nutu ipsius constitutionẽ intelligere debemus. Quod mea quidẽ sententia Pythagoras Socrates atq; Plato secuti dei uoces audire dicebant: Vniuersi productionẽ a deo emanasse uidentes: & uirtute illius contineri non dubitantes. Sed Orpheus ẽt in carminibus quæ inscripsit de uerbo sacro diuina uirtute oĩa gubernari cũctaq; a deo producta hoc modo asserit.

Vos qui uirtutem colitis uos ad mea tantum.
Dicta aures adhibite:animosq; intendite uestros.
Contra qui sanctas leges contemnitis:hinc uos
Effugite:& procul hinc miseri procul ite profani.
Tu uero qui diuinas specularis:& alta
Mente capis musæ uoces amplectere:& illas
Aspiciens sacris oculis sub pectore serua.
Hoc iter ingressus solum illum suscipe mundi
Ingentem auctorem:solum interituq; carentem:
Quem nos præsenti qui sit sermone docemus:
Vnus perfectus deus est qui cuncta creauit.
Cuncta fouens:atq; ipse ferens super omnia se se:
Qui capitur mente tantum:qui mente uidetur:
Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unq̃:
Quem præter non est alius:tu cuncta uidero
Hic ipsum in terris melius quo cernere possis.
Hic etenim uideo ipsius uestigia:fortem
Hicq; manum uideo:uerum ipsum cernere quis sit
Nequaq̃ ualeo:nam nubibus insidet altis.
Nemo illum nisi chaldæo de sanguine quidam
Progenitus uidit:quem cælorum aurea sedes
Sublimisq; tenet:cuius se dextera tendit
Oceani ad fines:quem de radicibus imis.
Concussiq; tremunt montes:nec pondere quãuis
Immenso sint ferre queunt:qui culmina cæli
Alta colens terris:nunq̃ tamen ille sit absens.
Ipse est principium:medium quoq;:& exitus idem.

Priscorum nos hæc docuerunt omnia uoces:
Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis.
Aratus etiam sic de deo loquitur.
Ab Ioue principium sunt Iouis omnia plena
Quem reticere nefas: Ioue cuncti utuntur: ab ipso
Nos sumus: ille fauet: uires cunctisq; ministrat.
Iouem enim hic Aratus supremum deum nominauit.
Sed non his solum: sed oibus philosophis qui hoc noie digni uisi sunt: ita pi̅ade deo sententia uidetur habenda: nostra lex sola diligẽtissime sanxit. Ad pietatẽ.n.ueram so la nos adducit: & ueræ uirtutis curam habere cõpellit. Et post aliqua. Oibus ergo ꝓductis inquit ad requiẽ a laboribus septimum diẽ nobis concessit. Et paulo post. Prima uero res naturaliter lux: in qua uniuersa cõspiciuntur dici põt: quam quidẽ lucem sapientiã quoq; appellare possumus. Tota nempe lux ex sapientia est: unde quidã pe ripatetici fulgorẽ ipsam appellarunt: q̃m qui eam sequit̃ per totam uitam nũq̃ cespitabit. Quod clarius Salomon ille dixit: ante cælũ & terram sapientiã genitam esse af firmans. Quod aũt scriptura dicit requieuisse deum in septima die: id non quia nihil deus postea faciat dictũ est ut nonnulli putant: sed q̃m ordo rerum fixum habuit statum qui nũq̃ mutatur cessasse deus dicitur. Ideo.n. dicitur in sex diebus illũ cælum & terram & oĩa quæ in eis sunt creasse: & ut tpa & ordo rerũ secundum prius & posterius significetur. Eo.n. ordine facta sunt quo postea gubernant̃ & transmutantur: lege aũt iussit hanc diem nobis esse seruãdam in signum rationis septimæ quæ in nobis cõ stituta est: in qua humanarum diuinarũq; rerum cognitionem consequimur. Hebdo madibus aũt uniuersum uoluitur cuncta fouens quæ uiuunt & germinant: unde nomine quoq; sabbatum appellamus: quod latine quies interpretari potest: hoc ipm̃ Hesiodus quoq; his carminibus probauit.
Primum prima dies dehinc quarta & septima sacra est. Et rursus.
Septima lux rursum sacra & præfulgida uenit.
Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat.
Septima lux aderat cuncta & perfecta fuerunt. Et rursus.
Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.
Hoc.n. significat quod obliuione uitioꝝ aiæ i septima secundũ ueritatem rõne ubi cognitione ueritatis adipiscimur oia prædicta relinquuntur. Linus etiam hæc cecinit.
Septima cum uenit lux cuncta absoluere cœpit.
Omnipotens pater inq; bonis est septima: & ipsa
Est etiam rerum cunctarum septima origo.
Septima prima eadem perfecta & septima: septem.
Vnde etiam cælum stellis errantibus altum.
Voluitur & circlis totidem circum undiq; fertur.
Hæc ab Aristobulo nobis sumpta sunt. hunc clæmentẽ quid de hac ipsa re scripserit audiamus. Modo inquit a barbara ut ipsi dicerent philosophia multos furatos græcos fuisse ostendamus. Deinde stoici corpus dicunt quia in corpore & spũitũ secundum substantiã quasi totius aiam. Hæc aperte in scriptura iuenies. Altiorẽ.n. sensum atq; uerũ perspicere nequiuerunt: unde per uniuersa mundi substantiam tãq̃ fouẽtem aiam transire deum asseruerunt. Seducti aũt sunt quia de sapiẽtia dicitur per oia ipm̃ transire tenuitat. atq; munditie sua: non.n. intellexerunt de ea sapientia q̃ prima creatura est

tura est scriptum esse. Hylen quoq; in principiis philosophi stoici scilicet Plato Pythagoras & Aristoteles posuerunt: quã informẽ & absq; qualitatibus asserunt: quis Plato in Timæo unũ occulte principiũ censere uideat his uerbis. Quid nobis uidetur de oĩum principium: aut principiis mõ dicendum non est: non alia de cã nisi difficillimũ est. Ille ẽt locus scripturæ terra quoq; erat inuisibilis & informis occasionem eis dedit ut Hylẽ deo subiicerent. Vacuum aũt epicurus posuit qm̃ illud non recte intellexit: Vanitas uanitatũ & oĩa uanitas. Aristoteles usq; ad lunarem pilã prouidentiam dei deduxit illo psalmo deceptus: Dñe in cælo misericordia tua & ueritas tua usq; ad nubes. Prophetica.n. dicta ãte Saluatoris nostri tpa magna obscuritate tegebant̃. Supplicia uero apud inferos esse tã poetæ q̃ philosophi a nostris acceperunt. Ad hæc aũt sequit̃ necessario immortalitas animi: quod.n. supplicio & cruciatu uexatur oĩno uiuit. Plato uero quod hebræi gehennã dicunt ignis: fluuios tartar; cocytũ: acheronta: & Pyriphlegetõta secundũ poetas propellat: uiros uero igneos dicit dãnatas aĩas ad supplicia ipellere: angelos uidelicet quosdã a quibus iniusti puniunt̃. Ad hæc angelũ unicuiq; ad custodiã diuinitus datum a scriptura nos didicimus. Et Plato scribere nõ dubitauit hoc modo: qm̃ inquit oẽs animæ forte uiuendi modũ eligere ordine ad sortem suã progrediunt̃ motæ a dæmone: quẽ singulæ sortitæ sunt qui ad custodiendã hanc uitã: & ad perficienda q̃ elegerunt una cũ eis mittitur. Hoc ipsum credo Socratem ẽt significasse cũ dæmone quodã sæpius atq; sæpius gubernari se dixerit. Mundũ quoq; factũ esse a Moyse didicerũt. Aptissime nãq; Plato uniuersi huius factorẽ atq; patrẽ deum appellat quasi ab eo solo ex nõ ente formatũ. Stoici quoq; huius opinionis sunt: & quẽ scriptura diabolum noĩat malignam aĩam in decimo de legibus Plato appellauit: aduersus quã pugnam nobis esse cõstitutã ostendit. Cum aũt mundũ aliũ intelligibilem: aliũ sensibilem esse Moyses ostendat: & aliũ primitiuum atq; exẽplar: aliũ exemplaris illius simulachrũ: quorum alter; .s. intelligibilẽ imitati: alter; .s. sensibilẽ senario accommodet numero: q a pythagoricis quasi fœcundus coniugiũ appellatur. Nã in unitate quidẽ inuisibile cælum terrã sanctam & lucẽ intelligibilẽ creatam fuisse asserit. In principio.n. inquit fecit cælũ & terram. Terra.n. erat inuisibilis. Et dixit deus. Fiat lux. In creatione uero mũdi sensibilis solidũ cælum creauit. Solidum porro nihil aliud q̃ sensibile est. Terrã similiter uisibilẽ & lucẽ uisibilẽ produxit. Hinc Plato Ideas & spẽs sensibilium intelligibiles intelligibili mundo collocauit corpus a terra formatũ Moyses asseruit: quod terrenũ Plato habitaculum appellauit rõnalẽ uero aĩam Adæ in faciem affirmat. Vnde philosophi in capite intellectiuæ aĩæ sedem arbitrati sunt. Ad similitudinem ãt dei factum hoĩem cum audiuerunt sequelã illam intellexerunt: de qua scribit alibi Moyses: post dñm deum nostrũ ambulate: & mãdata eius seruate: Sequunt̃ nempe deum oẽs qui pie ac sancte ipm colũt: hinc stoici philosophi philosophandi finẽ congruenter naturæ uiuere terminarunt. Plato uero deo p similitudinẽ inhærere: & oẽ bonum bono amice esse atq; simile: & in Timæo iuxta libri finẽ oportere inquit ut intellecto intelligens secundũ Priscam naturã simile fiat. Cũq; simile factum sit illum sp præ oculis habere finẽ: qui oĩbus optimæ uitæ finis a diis ppositus est: hũcq; finẽ in præsenti & in futuro tpe sequi: fratres quoq; hoĩes oẽs qm̃ ab uno deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos: alios quasi argẽteos: alios quasi aureos ait. In theetico aũt cum uerã philosophor; uitam describat nonne christianor; uita superiore quadã uirtute concitus describit: Pythagoras uero Socrates & Plato cũ se uocem dei audire affirmarent constructionẽ uniuersor; diuinitus factã

atq̧ gubernatam intelligebant Mosaicā illam uocē exprimentes: & dixit & factū est.
Hesiodus uero de creatione Pādoræ dicit: q̧a Vulcano Iupiter iusserit aquā terræ cō
miscere: & uocē atq̧ mentem hoīs limo immittere. Præterea ignē & lucem allegorice
deū appellat scriptura. Stoici uero naturā esse dicunt ignē artificiosum uia in genera-
tione gradientē. Epicharmus autē Pythagoreus unde nisi a scriptura didicit nihil clā
deo esse: & ipm natura oīa uidere nihilq̧ impossibile ipsi eē. Democritus quoq̧ oīa in
quit Iupiter cognouit: oīa ille dare & oīa potest auferre. Rex oīum ipse solus est. Iouē
enim plætūq̧ primā cām solent appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tanq̄
pithagoreus unū inquit hoīum genus est & ab una matre cūcti. Vnū patrem creato-
rem summū atq̧ optimum artificē habemus: qui progressus singulis diuersos secun-
dum merita præbet: Matrē profecto Hylen appellauit: Illud aūt Platonis in episto-
la ad Erafton & Choriscon oīno diuinū: patrem. n. & filiū noīat: & p eos pie tanq̄ uni
uersi cām iurandū esse asserit: & illud similiter circa regem oīum oīa esse. Secūdo cir
ca secunda. Tertio circa tertia. Quæ oīa aut illi diuinitus reuelata sunt: aut quod reli-
quum est ab hebræis corūq̧ scriptura accæpit. Sanctissimā. n. trinitatem illis uerbis si
gnificari nō dubito. Tertio. n. spiritū filium secundo patrē primum ordine posito col
locamus. Heraclitus uero ephesius unū mundum sempiternū atq̧ incorruptibilē opi
natur. sp fuisse futurūq̧ affirmans: alteꝝ corruptibilē & factum diuinitus. Plato rur-
sus in septimo de republica hanc diē nocturnam diem appellat pp huius mundi forte
principes. Somnum āt & mortem uiā aīæ in corpus similiter ut Heraclitus esse con-
firmat: quāobrem utputo spiritus sanctus ore prophetæ de Saluatore nostro his uer
bis p̄dixit. Ego dormiui & soporatus sum: surrexi qm̄ dn̄s suscæpit me. Non. n. resur-
rectionē solummodo deū excitationēq̧ a somno: sed descensum ēt eius in carnē som-
num allegorice appellauit. Ego uero de dn̄ico ēt die i decimo de re publica his uerbis
uaticinatū fuisse Platonem censeo. Cū inquit in prato septē dies singuli affuerunt: tūc
surgētes hinc oportet in octauo die ipsos proficisci: & quatriduo puenire. Pratum. n.
octauā sphæram tanq̄ amœna sanctoꝝ loca intelligimus. Septem āt dies erraticarū
sphæras: & oēm operosam artem ad finē requietis festinātem: uia uero inquit q̄ ultra
erraticas stellas est ad supremū cælum ducit ad motū uidelicet & diē octauum: qua-
triduo uero puenire ait per quattuor elementa uiā fieri significās: Septimam ēt diem
non hebræi solū: sed oēs fere tam philosophi quā poetæ sacrationē esse cognouerunt.
Antisthenes quoq̧ propheticū illud cui me assimulastis dicit dn̄s cōmutauit: deumq̧
dixit nulli similē esse. Quare impossibile est inquit ipm agnoscere cuius imaginē nul
lam habeas. Similia ēt Xenophon atheniensis his uerbis scribit: qui oīa quatit & oīa
quiescere facit magnus potensq̧ est quod oībus patet: qualis āt forma sit nemini pa-
ter nisi ipsi soli qui luce sua oīa perlustrat: qs. n. corporeus deum ueꝝ cælestē atq̧ im-
mortalem oculis cernere pōt. Et Xenophanes colophonius. Vnus inquit deus īter de
os atq̧ hoīes maximus nec corpore atq̧ mente mortalibus similis Cleanthes ēt stoi-
cus interrogans me inquit qualis deus sit? Atende igiť bonus ordinatus iustus san-
ctus seipsum possidens utilis speciosus oportunus seuerus liber sp cōmodus intrepi-
dus sine mœstitia sine dolore tutus gloriosus charitas: quem esse oēs conueniunt mi
tis acer tardus sine quærela sp manens. Deinde idoloꝝ cultum occultius meo quidē
iudicio reprobans subiungit. Illiberalis āt atq̧ seruus est qui opinione uulgari dicitur
quasi bonū inde quicq̄ consecuturus. Noli ergo uulgari opinione deū colere: nec ma-
ligni luminis figuras honorare. Heraclitus aūt uerbi quod est sp inquit sensum hoīes
non capiunt:

non capiunt:nec anteq̃ audiant:nec cum primo audierint. Hecatæus uero qui uniuersam historiã collegit cum de Abraam & ægyptiis dicat Sophoclem tragicũ in tragœdiis scripsisse affirmat. Vnus uere unus est deus qui cælũ latamq; terrã fundauit:q; cæruleam ponti undam & uentorũ flatus produxit. Mortales aũt errore seducti ex aere ac lapidibus auro eboreq; simulachra nocentiũ deorum constituimus quos sacris solennitatibusq; pestiferis honorantes falsam pietatẽ amplectimur. Manifestum aũt unũ principium rerũ locrensis Timæus in libro de natura his uerbis pdicauit. Vnum inqt principium oium rerũ est ipsum absq; origine: Nõ.n.erit principiũ si ab alio factũ est: sed illud unde factũ est pricipium erit. Epicharmus ãt comicus de diuino uerbo apte sic scribit. Diuinũ inquit uerbũ est quod artes hoibus suggerit: docetq; facere quod cõducit: Non inuenerunt.n.hoĩes artẽ:sed deus hoibus eam imisit. Verbum ãt hoium a diuino uerbo defluxit. Cum aũt p Esaiam spiritus sanctus clamet quid opus mihi e sacrificiorũ multitudine uestrorum dicit dñs: plenus sum holocaustis agnorũ pinguedinem & taurorũ sanguinẽ nolo. Et post Pauca: Lauamini purificateq; uos & eiciatie iniquitatem ab aĩs uestris cæterarũ huius. Menander comicus uide queãdmodum in cœmediã eisdem fere uerbis a sententia usus est. Si quis o Pamphile taurorũ in sacrificium oblata multitudine aut deorũ aliorũq; huiuscemodi propitiũ se habiturum deũ arbitrat: Penitus errat mentis leuitate seductus. Sed oportet iustitiã seruare. nõ adulterio: neq; uirginũ uti corruptione: nec acus quidẽ tenue filum si alienũ est concupiscere. Deus.n.prope est & oĩa uidet quod illi simile est deus appropinquans ego sum. & non deus de longe. Facietne aliquid hõ in occultis & ego non uidebo ipsum? Deiphilus et comicus non aliunde q̃ a scriptura in comœdiã transtulit ea quæ de iudicio dicit. Tu putas inquit mortuos qui delitiõse uixerunt dei iudiciũ effugisse. Sed est iustitiæ oculus qui oĩa perspicit. Duo.n.itinera mortuis proposita esse putamus: alterũ iustorum: alterũ impiorũ. Caue igitur ne erres. Nã & apud inferos iudiciũ est quod deus dñator oium exercebit: cuius nomen terribile quod ego dicere nequeo. Si quis autẽ mortalium malc agens putat dei oculũ effugere: is impia ducit opinione. Cauete qui putatis deũ non esse: est.n.inq̃. Si quis aũt perperam agit tps lucratur: nã postea dabit pœnas. In orphicis quoquo scriptũ inuenitur: cum oẽs deos occultauerit ad lætissimam rursus restituet lucẽ. Quare si iuste sancteq; uiuemus & hic beati & postq̃ hic recesserimus beatiores futuri sumus: quã beatitudinem non determinato quodã tpis spacio habebimus: sed in æternũ requiescere poterimus una cum cæteris habitãtes immortalibus. Idẽ Orpheus cũ inuisibilem deũ affirmauerit: uni solũmodo cognitionẽ sui donasse de genere chaldæorũ asserit: Abraã ut ego puto aut aliquem ex suis significans his fere uerbis. Nullus inquit deũ nouit nisi quidã unigenitus a genere chaldæorum defluxus. Deinde cõmutatis uerbis illud expressit. Cælũ mihi est sedes. terra uero scabellũ pedum meorũ. Deus inquit in cælo aurea in sede firmus sedere cognoscit. Terra uero sub pedibus eius est. Manum ãt eius dexterã ad fines oceani ostẽdit. Montium radices tremiscunt a uiribus eius resistere non possunt. Cælestis igit̃ ipse est & in terram oẽm puenit. Ipse initium oium mediũ atq; finis. Hæc ab illis prophetis effluxerunt: qui se aperiet cælũ tremor uniuersa cõpræhendet: & abs te montes liquefient sicut a facie ignis liquit cæra. Et quis metitus ẽ cælũ palmo? Quid oportet singula singulis conferendo longiore esse? Oĩa quæ apud græcos uel apud barbaros siue poetas siue philosophos recthus dicta sunt: aptissime a iudæorũ scriptura deriuata uidentur. Hæc Clæmens: Nos ãt Platonẽ maxime admirantes neq; id ab re diligentissime náq;

ſcripturam ſequi uidetur: philoſophiam tñ eius reiiciemus qm̃ puriſſimum ſcripturæ auræ non oĩno immaculatũ ſeruauit. Sola.n. diuina eloquia ſancta puraq́ꝫ ſunt longe ab omni mendatio remota argentũ purgatum & probatũ terræ. Platonis aũt cæterorũmqꝫ oĩum dicta ſimul ac ſcripta qm̃ humanis cogitationibus atqꝫ coniectura ad cõſiderandam naturã rerum acceſſerunt: non nihil falſitatis p̃mixtum poſſident.

Quod inconſtanter de deo Plato locutus eſt. Cap. VIII.

n Am ſi quis uoluerit amore atqꝫ odio depoſitis exquiſita rõne ueritatem iſpicere mirabilẽ illum philoſophũ ſimulachris quæ manibus hoĩum facta ĩ uiri ſimilitudinẽ fuerant dei appellationẽ turpiter attribuiſſe cõperiet. Ita poſt ſublimem illã theologiam quã patrem & creatorẽ uniuerſi unum deũ eſſe conſcripſit a cælo in profundũ idolatriæ delapſus populi athenienſis opinionibus ferebat᷑. Nec ueritus eſt Socratẽ in piræum ad ſoluẽda deæ uota deſcendentẽ laudare: gallum etiã Aeſculapio ſacrificari probe iuſſum a Socrate fateri uidetur: & delphicũ dæmona paternũ græciæ interpretem appellat & diuinis libenter laudibus proſequit᷑. Audi.n. eũ q̃ turpiter uulgarem de diis opinionẽ confirmat dicens. Alioꝝ aũt dæmonum generationem cognoſcere ac dicere maius quoddã opus eſt q̃ nos ferre poſſumus. Sed credendũ eſt his qui iãdiu dixerunt qui deoꝝ nepotes ſunt: & ut aiũt clare progenitores ſuos nouerunt. Non.n. poſſibile eſt deoꝝ filiis incredulos eſſe. Nã etſi nullam neceſſariam aut ueriſimilẽ afferant demonſtrationem: tñ quia ſua ſe narrare affirmant leges patrias ſeq̃ntes credamus propter hæc & cætera huiuſmodi is philoſophus nobis qm̃ ſecum ipſe diſſidet relinquendus eſt. Nam qui poetas poetarũqꝫ fabulas in libris de legibus contẽnit: quiqꝫ mentitum illum ait qui primus fingere auſus fuit ea cælum feciſſe quæ ab Heſiodo ſcribuntur cæteraqꝫ huius: quomodo nunc deos & deorum nepotes Saturnum Iouem Iunonem & cæteros appellat?

Quod non recte Plato de dæmonibus ſenſit. Cap. IX.

a D hæc cum mediã rationaliũ naturã non abſqꝫ ortis ſed genitam ſcriptura prædicet: ex qua p lapſum genus dæmonũ eſſe cõfirmet: atqꝫ ideo nullo mõ angeloꝝ aut dæmonum aliquẽ deum appellet: qm̃ nec natura immutabiles ſunt: nec a ſe ipſis: ſed a prima cã tam eſſe q̃ bone eſſe immortalitatẽqꝫ cõſequant᷑. Plato incorporeas quidẽ has intellectuales ſubſtantias & rõnales ſimiliter aſſerit. Sed primum non recte non genitas tã ipſas q̃ oẽm aĩam opinatur: deinde quaſi natura defluxiſſe a prima cã: & ita conſtitutas eſſe contendit. Non.n. oĩno a nõ ente ſimpliciter factas arbitrat᷑. Quare plurimoꝝ deorum genus quaſi defluxus quoſdã ac emanatiões primæ cauſæ & ſecundæ ut ipſe dicit nobis propouit hos natura bonos eſſe: nec poſſe a propria uirtute labi: ac proprerea deos eſſe affirmat. Genus ãt dæmonũ aliud quoddam facit quod oĩs nequitiæ ac in peiora mutationis capax eſſe dicit. Hoꝝ alios bonos alios prauos & eſſe & appellari: hæc a ſcriptura iudæoꝝ.i. a ueritate ipſa alieniſſima ſunt. Sed unde ſibi hoc genus dæmonũ conſtitutum eſt? Nemo.n. mentis cõpos a corporali materia q̃ irrationalis eſt rõnalem naturã dæmonũ unq̃ conſtituet. Quod ſi ẽt ipſi emanationes quædã ſuperioris naturæ ſunt: unde igitur nequitia in his poſterioribus: q̃ a primis emanarunt nata eſt? Quomodo aũt amaritudo a dulcediõe pceſſit? Nam ſi praui dæmones oẽs tenebras & oẽm amaritudinẽ malignitate ſuperarũt: quõ ex defluxu melioris naturæ ortum habuerunt? Ex qua ſi emanaſſent non mutari profecto ad peiora potuiſſent. Si uero mutari ſunt non emanarunt certe ab impaſſibili natura. Quod ſi neqꝫ a ſupiore natura defluxu quodã emanaſſe ipſos rõne confiteri cogimur:

cogimur:nec a corpoꝝ materia productos sequitur non genitos esse:& sic ad corpoꝝ naturam non genitã tertiam quandã naturam absq; ortu cum deo uniuersi collocare uidetur. Ita non erit sibi deus creator ac pater oium. Sed de his satis dictum est.

Quod non recte in omnibus Plato sensit. Cap. X.

n Vnc de anima quid sentiat uideamus. Iam igitur cũ immortalem hebræis similiter scripserit:ac ad dei similitudinẽ formatã putauerit:substantiã eius tñ ex indiuisibili constare contendit. Dicit.n.in Timæo generatione atq; uirtute priorem corpore quasi dominam animã esse productam hoc modo. Ex indiuisibili substantia inquit quæ semper eodẽ modo se habet & diuisibili tertiam quandam substantiam inter hæc extrema constituit:& quod multo peius est diuinam illã incorpoream rationalem deoq; similem aiam ad asinos lupos formicas apes cæterasq; bestias descẽdere asserit:& huic opinioĩ absq; demõstratiõe aliq; cæteros adhærere hortat. Vsq; adeo inquit in libro de anima errant:quousq; cupiditate corporis rursus corpori copulentur. Talibus autem copulãtur quales mores prius in hac uita comprobarunt. Nã quæ uentri atq; turpitudini deditæ fuerant asinorum & similium bestiarum corpora ingrediuntur:quæ rapaces atq; tyrannicæ luporum atq; accipitrum corpora ingrediũtur:quæ populares fuerant & uulgarem modestiam atq; iustitiam cõsuetudine communi non philosophia & mente approbarunt uel formicarum uel etiam hominũ rursus accipiunt corpora. Et in phædro ad idem inquit. Vnde singulæ animæ uenerũt:ad decem usq; annorum milia non reuertuntur. Non.n.allatæ pennatæq; fiunt ante hoc tempus nisi sedulo philosophatæ fuerint:aut cum philosophia puerorum indulserint amoribus. Istæ autem ter deinceps si hanc uitam elegerint post mille annos circũuoluuntur:& sic allatæ atq; pennatæ in tribus annorum milibus tandem perueniũt: aliæ uero postq; hanc uitam exierint aut sub terra dãnatæ puniũtur:aut in cæli aliquem locum leuatæ congruenter huic uitæ conuersantur:& post mille annos ad quamcũq; uitam elegerint utræq; reuertuntur. Descendũt enim etiam in bestiarum corpora: & ex iis alia periodo rursus corpora hominum ingrediuntur. In libris autem de republica ab Orphei dicitur anima cygni uitam muliebris odio generis quoniam a fœminis occisus nolebat fœmineum rursus uterum intrare electam fuisse. Sed cygnus ait humanam uitam elegit. Hæc cæteraq; huiusmodi scribens non hebræos:sed ægyptios i hoc fuit secutus:quod certe non fecisset si ueritatis esset amicus:quam falsitatem non grauaremur refutare si ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniam ipse sibi dissidet relinquatur. Nam ut alibi ostendimus impias animas apud inferos æternaliter puniri scribit. Et ex his quæ modo diximus ex sententia sua corpus eligere asserit. Pias autem in sempiterna in insulas beatorum profectas fœliciter uiuere in aliis & in gorgia scripsit. Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniam manifeste falsum contemnendum potius est quam refutandum. Illa uero sua opinio qua rationalem animam ex diuina & ex passiua quadam atq; irrationali compositã esse arbitratur: a multis etiam platonicis spreta neglectaq; est. Seuerus enim Platonicus in libro de anima his uerbis hanc positionem Platonis aggreditur. Si ex passibili atq; impassibili substãtia diuinitus anima constituta est:quasi ex albo & nigro medius quidam color:necesse est tempore dissepatatis extremis eam penitus dissolui. Quare non immortalis sed mortalis anima erit:conceditur enim quæcũq; natura sine contrario non sunt spacio tandem temporis dissiparari. Si ergo anima quoq; ex impassibili atq; passibili substãtia facta est: necesse est quemadmodum siccum ab humido : calidum a frigido : leue

a graui: dulce ab amaro: album a nigro: Sic & ipsam tpe distrahi soluta cõtrariorum
cõpagine: cum unũ quodq; ad naturam suã necessario tendat. An non uidemus quod
graue est q̃uis a leuiore uictum eleuetur: deferri tñ & ascendẽdi tarditatẽ atq; difficul
tatem leuiori coniunctione afferri sua? Ac similiter leue q̃uis deferri cogatur ad supio
ra tñ niti? Quæcũq;.n.a duobus contrariis cõiuncta sunt impossibile est eodẽ modo
sp manere. Sed non est certe aĩa hæc duobus contrariis composita: sed simplex natu-
ra atq; icorporea. Vnde Plato recte immortalẽ eam putauit. Verum qm̃ ex aĩa & cor
pore constare hoĩem ab oĩbus dicitur: ac passiones quæ nobis sponte: cõtraq; accidũt
aĩæ passiones esse dicuntur. Hoc signo multi seducti possibilem substantiã eius cor-
poralem mortalẽq; opinati sunt. Plato uero impossibile eius naturæ possibilẽ substan
tiam annectere coactus est. Quod autẽ aliter se res habet a uirtutibus ipsius animæ
actiuis conabor ostendere. Hæc de anima sufficiant.

## Quod non recte de cælo Plato sensit. Cap. XI.

d E cælo uero ac stellis q̃uis a patre oĩum hebræis similiter productas asserat
quasi deos: tñ cælestes cunctas colendas consulit: sic in epimenide dicẽs. Cæ
lum inquit sicut oẽs alios dæmones atq; deos honorare oportet: & nota ipsi
apprime facere. Et post pauca deos uisibiles maximos colendissimos pspicacissimos
ac oĩno primos stellaꝝ naturam dicendũ est: deinde dæmones colendi sunt. Quomõ
aũt si hæc oĩa facta sunt ut ipse alibi testatur sicut in supioribus diximus deoꝝ cultu
honoranda sunt? cum ille solus creator oĩum secundum ueritatẽ scripturæq; auctori-
tatem colẽdus sit? Hæc pstringere placuit ut uideas q̃ rectissime a nobis hebræorum
scriptura Platonica philosophia p̃positã esse. Ex his ãt quæ nos scripsimus facile unus
quisq; cætera cõperiet q̃ tetigimus nõ ut Platonẽ accusemus quẽ sumope admiramur
sed ut ostẽdamus q̃to ipse distat a Mosaica & pphetica ueritate. Nã si qs accusare uel
let multa certe ĩ eo ĩuenire posset: q̃lia sũt q̃ de mulieribus ĩ libris de republica scripsit.

## Quæ de mulieribus sensit Plato. Cap. XII.

q Vorum nonnulla referre alienũ non est. Forsan inqt si quid p̃ter consuetudi
nem dixero ridiculũ tibi uidetur. Quid.n. inusitatius q̃ mulieres in gymna-
siis nudas nec solũ iuuenes sed ẽt anus cum uiris luctantes uidere? Et subiũ
git. Si quis aũt irridebit qm̃ gratia uirtutis unde mulieres exerceant: is q̃ utilis sit res
ista non intelligit. Similia & in septimo de legibus p̃cipit. Lex.n. in eã inquit quæcũq;
masculis tribuit eadem ẽt mulieribus exercitia tribuit: Nec unq̃ ipse dixerim equitare
armaq; mouere ita uiroꝝ esse ut a mulieribus aliena sint. Hæc longe remota a uera he
bræoꝝ disciplina quis non uiderit? Non.n. non dico mulieꝝ: sed nec uirorum quidem
uiribus absq; nutu diuino p̃clarissimæ res gerunt. Nisi.n. deus inquit ædificauerit do-
mum in uanũ laborauerunt qui ædificant eã. Nisi dñs custodierit ciuitatẽ: frustra ui-
gilat qui custodit eam. Mirabilis ãt ille philosophus in gymnica mulieres certamina
deducere non neret. Mulieres inquit adolescentulæ nudæ cursu & equis certẽt. Quæ
uero quartũdecimum annũ excesserunt amictu cõuenienti uestitæ ĩ certamine cursus
descendãt: in aliis quoq; certaminibus q̃ ad uiros spectant: ut in luctatione & iactu la
pidũ in arcu & funda & similibus nõ uiros solũ: sed ẽt mulieres adhibere p̃cipit. In so-
lẽnitatibus ẽt nudas in sexto de legibus adolescẽtulas cũ nudis iuuenibus tripudiis sal
lire iussit. His illa q̃ in libris de republica de cõitate mulieꝝ dicta sunt addẽda mihi ui
dent. Lex inquit ponenda est ut mulieres uiris oĩbus cões sint: nullaq; cum uno solũ-
modo habitare possit: hoc enim modo filii quoq; communes putabuntur: nec pater
filium

filium suū: nec filius patrem cognoscet. Et post pauca non tñ quibusuis mulieres cōmuniter subiicimus: sed potestati principū totam rem committendā arbitramur: ut quēadmodum pecunias publicas digne distribuunt: sic mulieres quoq; fortibus uiris & utriusq; dignitate tribuanr. Multa huiuscemodi sunt apud eum: immo multo etiā turpiora quæ negligenda potius q̄ scribenda duximus. Sed ut quantum distet mens humana q̄uis præcipui philosophi a mente mosaica quæ diuinitus docebatur apertius uideas leges Platonis de cæde cum mosaicis conferas.

## Leges aliquæ Platonis. Cap. XIII.

q Vodcūq; inquit deus de furto & de fure dixerit: id diligenter ciuitas oraculum dei secuta faciat. Et si quidē liber aliquis iudiciū fecerit gloriam uirtutis assequat. Si uero sciens non dixerit infamis esto. Seruus si quid indixerit publice dño eius pecunia referatur: ipse aūt liber sit. Si uero sciuerit & obticuerit morte suppliciū luat. Morte crudelissime iudicio quidē meo non indicentē puniri præcipit: cū eos qui furta homicidiaq; commiserūt uiuere patiatur: ac a dño interfici seruū pro nihilo putet. Purget inquit si quis seruū suum occiderit: Si uero ira concitatus alienū obtruncauerit duplum dño reddat. Si quis āt liber hoiem non præmeditatione atq; insidiis: sed repente ira cōmotus interemerit: cū ea fecerit q̄ illi faciunda sunt qui absq; ira occiderit: duobus ad domandā iram exulet annis: qui uero insidiis hoiem excæpit hic & alia similiter faciat & exulet non duobus sed tribus annis: q; si post exilium rursus hoiem interfecerit ꝑpetuo exulet. Parētes si filiū uel filiam interfecerint tribus exulent annis: cūq; redierint conuersari iure simul non ꝑmittantur. Vir aūt si uxorem aut econuerso necauerit triennio similiter exulet: cūq; redierit cum libris suis non cōuersetur. Frater si fratrē: aut soror si sororē similiter. Quod si frater in defensione principis fratrē quasi hostem interfecerit mundus sit: similiter q̄cunq; aliquis se ipsum defendēdo trucidauerit mundus sit: præter quā si seruus pro defensione sua liberū interfecerit de quo ea statuimus q̄ de paricida qui parentes. s. interfecerit dicta sunt. Hæc si mosaicis conferas humana uidebunt ad diuina conferri. Si quis inquit ꝑcusserit sponte hominem: & ꝑcussus decesserit morte moriat. Sin uero non sponte percusserit loca dabo quo fugiendum est. Si quis dolo atq; insidiis hoiem interfecerit ēt ab altari si illo refugerit ad mortē rapiatur. Qui patrē aut matrem uerberat moriat. Si quis ī iurgio lapide aut pugno percusserit hoiem si homo non moriet damnū & medicamenta restituet qui ꝑcussit. Si seruus aut serua in manibus dñi dum ab eo uerberetur interierit ultione dñs uindicabit: si uero diem unū uel duos superuixerit non uindicabitur: argētum. n. eius est. Si quis serui aut seruæ oculū eruerit libertatem ei pro oculo dabit. Hæc Moyses. Illa ēt non est ab re audire: q̄ de rebus minimis inhumaniter Plato sancit. Si quis inquit ficus aut uuam absq; cōsensu patroni accæperit qm̄ quæ sua nō sunt accæpit damnet. Quod si seruus quispiā fecerit ꝑ singulas ficus atq; racemos æqualia numero uulnera patiat. Hæc certe magnifica mente Platonis digna non sunt. Sed audi mō uicissim atq; cognosce quā humanissime atq; diuine Moyses. Si introiueris inquit ī uineā proximi comedes uuam & implebis aiam tuam. nihil āt exportabis: & rursus si in messem ꝓximi tui ueneris non imittas falcē: sed spicas in manibus tuis colligas: si metēdo manipulū oblitus fueris in agro nō reuerteris ad accipiendū: inopi relinquas ut bñdicat tibi dñs deus tuus. In uīdemia nō reuerteris ad uindemiandū iterū. Inopi erit si qd relictū est. Innumerabilia in Platone sunt q̄ repræhēdi possunt: sed ea q̄ dicta sunt satis multa eē opinor ad ostēdendū iure nobis iudaica Platōis anteferri.

# EVSEBII PAMPHILII LIBER QVARTVSDECIMVS INCIPIT.

VNC ALIORVM QVOQVE PHILOSOPHOrum sectas immo uero nugas compendiose ponamus: quorum errores non a me ipso: sed contradictione & pugna inter eos mirabili cognosces: quos qn̄ inter se aut cum aliis cōparo non facile negauerim illos claros fuisse uiros. Quādo uero hebræorum theologis atq; philosophis cōparo & doctrinam doctrinæ illoꝝ confero: caduca & friuola oīa quæ philosophi excogitarunt mihi uidentur nec mirum. Illa diuinitus edita sunt: hæc humanitus.

## Quod omnes inter se philosophi repugnant contra quod nostri omnes concordant. Capitulum. Primum.

Deo ut non simus accusandi si græcoꝝ doctrinam despicimus & hebræoꝝ
i scripturā amplectimur. Nam operæpreciū est ad hanc præparationem euāgelicam diuersas atq; inter se cōtrarias multaꝝ in philosophia hæresum opiniones uidere ipsosq; philosophos uerbis ambitiose sibi ipsis pugnantes. Plato.n.ille omnes qui ante ipsum fuerunt repræhendere acriter solebat. Platonem deinde ac Platonicos alii increparunt: & ipsi peripateticos persecuti sunt: & peripatetici rursus eos nihil scire nihilque dicere putabant. Stoici ab aliis deridentur & ipsi cæteris illudere non uerentur. Ita ut iam non lingua & calamo solum uerum etiā manibus prœlium geratur. His Pyrronem Aristippū Metrodorum Protagorā Xenophanem Permenidemq; addemus: nec uoluptatis defensorem Epicurum prætermittamus: hos oēs ita redarguemus ut alterius armis in alteꝝ utamur. Sic.n.inutilis esse disciplina ipsorum ac luce clarius uidebit: non dico hæc quia græcos odio habeam: aut quia eloquētiam eorum contemnam. Sed quia falso accusari repræhēdiq; me uideo: quod falsam ac fabulosam hebræorum scripturam elegimus: Quomodo.n.falsa est hebræorū doctrina qui ab initio humanæ uitæ ueram philosophiam & pietatē & inuenerunt & intemeratam conseruauerunt: qui nihil unq̄ addiderunt aut detraxerunt his quæ summi uiri scriptis ediderunt: Principio.n.sapientissimus ille Moyses quem oībus græcis multo antiquiorem in superioribus demonstrauimus nihil oīno ex his mutauit: quæ sincera suoꝝ maiorum theologia tradidit: præter q̄ quod uiuendi disciplinam tēpibus atq; hoībus illis congruam diuinitus sanxit: & qui multis sæculis post eum uixerunt prophetæ: nec unicum quidem uerbum aut mosaicæ legi aut theologiæ priscorum a Moyse conscriptæ incongruens minusq; consentaneum dixisse inueniuntur. Christiana quoq; ueritas a scriptura iudæorum profecta ita ei congruit si recte intelligitur: ut nulla repugnantia excogitari possit. Talia igitur nostra sunt una sn̄ia una uoce a primis qui ante Moysem fuerunt: a mediis qui fuerunt a Moyse usq; ad Christum rutilarunt: a nouissimis discipulis dico christi qui ueram pietatem.i.Saluatoris nostri doctrinam uirtute ac gratia ipsius connixi in lucem ediderunt: prædicantur ac cōfirmantur. Vniuersumq; orbē magis indies florentem fide conspicimus: nec imperatorū edicta: nec hostium insidiæ: nec inimicorum gladii præualere potuerunt. Gentium uero præclara illa philosophia quem unq̄ fructum produxit: Nam quēadmodum qui ante Platonē fuerunt ab ipso derideantur mox ipsius Platonis uerbis audies. Protagorā

enim

enim Heraclitum Empedoclem & Parmenidem iccirco redarguit: quia dissentientes inter se manifeste uidentur: quis Protagoras oīno impius qui nullum esse deum opinatus est. Sic.n.in libro de diis edito ab eo statim incæpit. Nescio inquit si dii sint: nec quali forma sint cognoscere possum Democritus uero qui Protagorā docuit pricipia rerꝫ inane ac plenum esse dicebat: plenū ens & solidum uocabat: Inane uero ac uacuū non ens: asseritq͠ non magis ipsum ens esse quā non ens. Ab æterno.n.īquit in uacuo continue atq͠ uelociter entia mouent͛. Heraclitus uero principia rerꝫ ignem putauit: ex quo uniuersa fieri: & in quem resolui uicissim arbitratus est: tempusq͠ resolutionis oīum in ignem determinatū esse ait: & generationis ex eo similiter. Hi oēs cūcta moueri asseruerunt. Parmenides aūt eleata unū esse uniuersum affirmat non genitū neq͠ mobile: pilæ quoq͠ figura conglobatum. Hunc Mellissus audiuit: ac eum in oībus sequitur. De quibus oībus hæc Plato in theeteto conscripsit. Ex differentia inquit ex motu & ex mixtura ad inuicem oīa fiunt quæ esse dicimus non recte appellantes. Nunq̄ enim aliquid est: sed sp̄ fit: & de hoc oēs philosophi præter Parmenidem conueniunt. Protagoras dico Heraclitus Empedocles & utriusq͠ poeseos sūmi poetæ comœdiæ quidē Epicharmus Homerus aūt tragœdiæ: qui cū oceanum generationē dicat deorꝫ oīa fluxu atq͠ motu producta esse uoluit. Et paulo post heraclitii ait qui in epheso ioniaq͠ philosophari uident͛ nullo modo curauit quiete aliquid interrogare ac respondere: & si quid ab eis quæsiueris enigmata quædā uerba quasi sagittas ex arcu proiiciūt: quorum si rōnem quādam aut significationem quæsiueris alio percutieris enigmate: nec quicq̄ cum eis efficere poteris. Quippe nec ipsi secum firmi unq̄ aliquid dicūt. Immo id apprime studere uident͛: ne quid certi aut in uerbis aut in aīs eorꝫ insit: & subiicit. Ab istis igitur nihil unq̄ discemus: sed ipsi nos consideremus: quod ab antiquioribus accæpimus occultius ab illis ac poeticæ dictū quod oceanus & fluxus generatiorꝫ est: quia nulla res prorsus stet atq͠ quiescat: quod posteriores apertius adeo dixerunt: ut iam ēt coriarii fabriq͠ oēs recte se tenere philosophiā putent: liberatiq͠ ab errore uideant͛ quia falsum esse cognoscant alias rerꝫ quiescere alias moueri. Oīa.n. moueri a præclaris illis philosophis didicerunt: quos magnis laudibus prosequuntur. Fere aūt oblitus sum o Theodore illorum qui uniuersum immobile esse contendunt. Mellissus.n. & Parmenides & quicūq͠ eos sequuntur spernentes illo stare oīa quiescereq͠ affirmant. Ipsum.n.inquiunt uniuersum non habet locum in se ipso quo moueatur. Quid igitur nos in medio istorum intercæpti o amice dicemus? nisi magno aīo defensi effugiemus quemadmodum in palæstra nonnulli intercæpti alii ab aliis simul tracti pereunt. Sic nos in contraria isti trahentes penitus lacerabunt: Hæc in Theeteto. Sed uideamus rursum quæ de prioribus philosophis ī sophista scripsit. Facilia q̄dam Parmenides inquit locutus est. Et quicūq͠ de prioribus iudicare de entibus quot & q̄ sint uoluerunt fabulam quandā quasi pueris nobis narrare mihi uident͛. Alius.n.tria entia dicit esse: & modo inter se pugnare: modo alterum ab altero fieri coniunctiones quoq͠ partus & educationes quasi filiorum confingit. Alius duo faciens humidum uidelicet atq͠ siccum aut calidum & frigidum in unum copulat & producit. Genus aūt eleaticum a Xenophane & ante ipsum incipiens oīa unum esse affirmat. Iades uero q̄dam musæq͠ sicelides coniungendum ita putarunt: ut dicerent ens & unum & multa esse: sed amicitia & inimicitia differre. Distractum.n. ens semper aiunt ferri per contētionem illi qui intensiores musas coluerunt. Remissiores uero sic semper se habere negarunt: Sed modo quidem unum esse aiunt uniuersum ex uirtute Veneris amicū sibi

atq; conueniens: modo autem multa cum ipsum sibi ipsi propter contentionem repugnet. Et post pauca: Quidam autem inquit sunt inter quos gigantum bellum assiduum geritur. Alii. n. quicquid manibus comprahenditur tanctuq; sentitur: id solū esse contendunt corpus atq; substantiam idem omnino esse affirmantes. Alii eis illudunt qui separatas a corpore substantias esse asserunt. Dicunt. n. quidam intelligibiles atq; incorporeas species ueram esse substantiam. His aliisq; huiusmodi uerbis oēs qui ante ipsum fuerunt Plato deridet. Qualem enim ipse de rebus opinionem habuit in superioribus explanauimus cum a iudaica ipsum scriptura accæpisse plurima probaremus. Sed successores etiam eius in medium adducamus.

De Successione Platonica. Cap. II.

P Latonem igitur ferunt in academia primum docuisse: ac ideo & academicā philosophiā uocitatam fuisse. Post illū uero Speusippum ex sorore nepotē Platonis: deinde Xenocratem Polemona docendi uices suscæpisse: qui post mortē Platonis nouis opinionibus ilico academiā repleuerunt. Ita sincera Platonis doctrina una cū eo extincta: Contentiones nāq; ac pugnæ post eū inter philosophos co ortæ usq; ad hodiernū diem maximopere uigēt. Paucissimi. n. immo uero duo uel ad summū tres in tāto spacio tpis ueri Platonici sunt reperti: Nec tñ etiam ipsi ab adumbrata cauillatione oīno alieni. Polemoni Arcesilaum aiunt successisse: qui fertur Platonicam oīno philosophiam cōmutasse nouamq; quandam constituisse: qm nihil cōprahensibile sit. & in utrāq; partem rationes æqualium sint uirium: sensus quoq; fallaces esse: rationemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud hesiodicum.

Mens cælata latet homines haud cognita cuiq;

Atq; ipsam secum dii detinuere latentem.

Summis laudibus efferebat. Post Arcesilaum aūt Carneades atque Clythomachus prior; philosophia contempta tertiam instituerūt Academiam: Quartam Philon & Acharmidas: Quintam quoque nonnulli dicūt Antiochum induxisse: hi quidē successores Platonis fuerunt quorum philosophia qlisnam fuerit si qs discere glisit. Numenium audiat: qui in libro de dissensione acadēicorum a Platone hæc scripsit: Speusippus inquit Platonem: Xenocrates Speusippū: Polemon Xenocratem i academia secutus est: qui in omnibus fere mores Platonis & dogmata permutabāt. Præterq; q; hæc nobilis incomprahensibilitas nōdum illos iuaserat. Ita statim post illū aut ignorantia aut alia quadā de cā Platonis philosophiā contempserunt. Nolo. n. amore Xenocratis id dicere imo uero Platonis gratia dicā: Doleo nāq; quia philosophiam & uitam Platonis imitati non fuit. Nam & si nō erat melior magno illo Pythagora forsā tamen etiam peior non fuerat: quem quidē Pythagoram discipuli eius diligēter secuti maiorē doctori suo accumularunt honorē: quam rem quis utinam nō fecissent studiosissime imitati epicurei sunt: qui cum sapiētem putarint epicurum fuisse multis post eū tpib9 nihil peitus aut illi aut alter alteri cōtrarium dixerunt: sed impietatis crimine inquinatus uidetur: qui noue aliquid dicer audeat. Ita magna quædam iter eos concordia est: similisque est epicuri secta disciplīæ ciuili: Quippe cum sine seditione summo cōsensu sic agatur ut unam mentem unāq; sententiam habeat: Itaq; firmiter atq; cōcorditer Epicurum defendunt: ut etiam i posterum secuturi uideantur. Stoica uero statim ab ipsis principiis factionibus plēa nondū quiescerunt: Sūtq; inter eos a deo diuisi ut alii magis alii minus se stoicos eē fateantur. Plato autem Pythagoricus certe fuit: nec ignorabat Socratem tres deos posuisse imitatiōe pythagoræ quod & ipse

& ipse secutus eo modo conscripsit ut necessitate nec clare dixerit: sed inter manifestū atq; occultum sententiā suam cælauerit: non inuidia quadā neq; maliuolentia sed reg; dignitate cōmotus. Hoc igitur considerantes separare ipsum oino debemus ab Aristotele atq; Zenone: & quē academia sua diuisa est ab ea quoq; ipsum distinguimus: ac ipsum in seipso considerantes Pythagoreū appellamus. Sed nunc furiosissime & huc & illuc & totus & p singula mēbra trahitur uir inter Pythagorā & Socratem medius. Sublimitatē nāq; illam Pythagoræ ad humanitatē deduxit. Humile uero atq; deiectum. Socratis ad grauitatē reduxit: ac ita Pythagora popularior atq; cōior: Socrate uero grauior uisus est. Sed redeamus illo unde nobis defluxit oratio. Polemona igitur Arcesilaus & Zenon audiuerunt: q̃uis Zenon anteq̃ Polemo doceret Xenocratis ēt fuerat auditor qui ēt cratetem cynicum in nonnullis imitatus est. Sed Stilponem quoq; & heraclitios ē secutus. Nam cū Zeno & Arcesilaus Polemona simul audirent disputandi ambitione concitati quotidie pugnabant. Ita Zeno Heracliti Stilponis & Cratetis auxilio nixus īsignis pugnator a Stilpone factus & austerus ab Heraclito: Cynicus a Cratete: Arcesilaus uero Crantora platonicū & Diodog; & Pyrrona in subsidiis tenuit: & Crantor quidē credibilem eius effecit orationē: Diodorus uero sophisticā: Pyrro aūt mutabilem eum fecit & transfugam & oino nihil. Unde dicebatur de ipso q; ex anterioribus esset Plato: ex posterioribus Pyrro: ex mediis Diodorus. Hic subtilitatibus Diodori qui acutus dialecticus erat & Pyrronis rōcinationibus platonicā eloq̃ntiam fœdauit & mō hoc modo aliud dicens: hinc illo & illinc huc facile tanq̃ nihil sciens uoluebatur. Sire tñ multa eloquentiæ umbra uidebat᷑: nec unq̃ fuit in eo ut unū & idem bis diceret: nec putabat igeniosi esse uiri in eisdē permanere. Cauillator igit᷑ summus uocabat᷑: cum ita se his q̃ dicebantur dare adaptareq; sp fuerit p̃meditatus: Ut cum ipse nihil sciret nec alios scire quicq̃ pateretur. Terebat. n. oēs turbabatq; sophismatibus gaudebatq; ac gloriabat᷑ fœditate illa mirifice: qa nihil turpe nihil honestū nihil bonum nihil malū cognosceret. Sed si quid primo turpe dixerat repente cōmutatus pluribus conabatur rōnibus quæ prius astruxerat confutare. Erat igit᷑ hydra capita sua ꝓprio ense amputans: nec aliquid habēs utile nisi quod libenter & audiret᷑ & uideretur. Nā & facie benigna & ore rotūdo & suauibus erat oculis p̃ditus: quæ non repente arripuit: sed aptus ad hæc natura exercitatione quoq; ab initio firmauit. Audiuit. n. puer Theophrastū mitem uig; nec a cupidine alienum qm̃ formosissimus erat. Ipse postea crantori fuit amatus. & Diodori cauillatoria naturæ cōmoditate breuissime secutus: Pyrronē quoq; fuit imitatus: in cuius sententia q̃uis Pyrronicus appellatus non sit p̃mansisse uidetur: Aperte nāq; Mnaseas Philomelus & Timon sceptici suum ipsum. i. scepticum fuisse affirmant. Verg. n. & falsum & uerisimile ipse quoq; ut illi destruebat. Pyrronicus igit᷑ re non noie fuit: sed Crantoris pudore a quo amabatur nomine non re academicus erat. Magna igitur pugna inter Arcesilaum atq; Zenonem fuit: & alter in alterum & dicendo & scribendo impudēter ferebantur: q̃uis Zeno non melius faceret q̃ Cophisidorus orator qui cum grauiter ferret Isocratem quem audiebat ab Aristotele premi dicebat scribebatq; non in Aristotelem quidem ut putabat: sed in Platonem a quo alienus non erat. Nam cum Aristotelem nullo modo intelligeret: putaret autem quoniam Platonem Aristoteles audiuerat Platonicū illum esse: bellum quidem indixerat Aristoteli: Platonem uero & eius dogmata: quæ tñ nesciebat reprobare conabatur: putans non Platonis dogmata: sed Aristotelis refutare. Ita magnus ille orator nō eum percutiebat cui bellum indixerat

sed eum quo cum pacē habebat. Sic igitur & Zeno Arcesilao pugnans Platonē lace
rabat. Non. n. erat forsan nescius eoꝝ quæ Arcesilaus dicebat: Platonica uero penitus
ignorabat ut a libris suis manifeste colligitur. Ita quē non debebat impudenter exagi
tabat: & quē debebat minime tangebat: & certe si Platonica nō oppugnasset dogma-
ta bonus meo iudicio fuisset philosophus. Sed de hac re latius si ocium erit: utinā au
tem nunq̄ mihi tantum sit ociū ut ad huiusmodi res non ioco sed serio reuertar. Stu-
debat igitur Zeno Arcesilai oīa dicta refutare: ac maxime incōprahensibilitatem qui
buscūq; poterat argumentis aggrediebať: quoꝝ Arcesilaus alia depellebat alia succi-
debat alia supplantabat. Ita contra dicentes deiiciebat & auditores in stuporem uerte
bat facile putantes non uerbū non operam non passionē non quicq̄ aliud esse magnū
aut paruum nisi q̄ pitanæo Arcesilao uidereť. Illi uero nil prorsus uidebatur ne affir
mabat quicq̄ sed uerbis solūmodo pronunciando terebat. Lacydes aūt qui Arcesilao
successit œconomicus appellatus est: quia rei familiaris magnā curam habebat: mani
bus cuncta propriis negocia sua gerebat nō paupertate oppressus: nec seruis indigēs:
sed quia imo uero cām unusquisq; p se ipsum excogitet. Ego uero illud suauitatis gra
tia breuiter pstringam: quo maximo argumento usus nihil penitus ab hoībus comp-
hendi posse putauit. Solebat sp in seruoꝝ absentia penu claudere: clauemq; in loculo
depositā obsignare: anulūq; quo diligenter signauerat subtili filo ligatū per paruulū
quodam ianuæ foramē intro iniicere. Cum aūt sibi aperiendū erat retractum p filum
anulo clauiq; resignata: ac rursus simili mō & claudebat & aperiebat. Quā rem cum
astutia seruoꝝ percæpisset absente Lacyde aperiētes clanculū uniuersum penu prout
aius eorum ferebat consumabant exportabant fundebāt. Lacydes āt cum & signacu
la q̄ fecerat integra inueniret & anulum ut dimiserat: penu āt manifeste diminutū: pu
tauit hoc illud esse quod apud Arcesilaum de incōprahensibilitate reꝝ quod nihil ui
dere nihil audire nihil deniq; itelligere sincere ac uere possumus: audiuit disputari ma
litia quoq; seruoꝝ nihil uere cerni sciireq; posss ab ipso se audisse affirmabat. Quare cō
fusus non academicā sed stoicām apud seruos disciplinā profitebatur. Illi uero acade
micam incōprahensibilitatē ueram esse contendebant. Ita coactus Lacydes aliter in-
quit i scholis disputamus: aliter domi uiuimus disputationibusq; ac schola neglectis
domū sedens obseruabat. Hæc de Lacyde dicta sufficiant. Hūc audiuere quidē mul-
ti: sed p̄cipuus oīum atq; insignis Cyrenæus fuit Aristippus. Successit āt ipsi Euāder
post quē Carneades academici factus princeps gymnasii tertiā constituit academiā.
Is Arcesilai morem in disputādo secutus est. Nam ad utrāq; partē ita dicebat: ut oīa
quæ aliis afferebanť refutaret: incōprahensibilitatem tñ Arcesilai non probauit. Nō
enim esse passibile dicebat hoīem ita in oībus se retinere: ut nihil affirmet: esseq; nō par
uam differentiā inter incertū & incomphensibile: & cuncta quidē incomprahensibilia
esse sed non incerta: Is stoicaꝝ quoq; rōnum non ignarus ambitione magis q̄ uerita-
tis amore stoicā philosophiam psequebatur: De quo Numenius hæc scripsit: Carnea
des inqt pugnandi mortē Arcesilai renouauit oībus cōtradicens: & huc atq; illuc nūc
affirmando nunc negando uolubilitate orationis oīa distrahens: cūq; rem nactus eēt
grauiorem ut maximus atq; uehemens amnis fluxu orationis atq; uorticibus contra
dicentes obruebat. Ita cæteros quidem nonnunq̄ ui argumentoꝝ seducebat: ipse uera
se ipsum quod in Arcesilao nō erat recte intelligebat: Quippe multo prius ille se ipm
q̄ auditores decipiebat. Carneades uero & permulcebat & depopulabatur: nam fur-
ta quidem occulte latrocinia uero aperte irruens. faciebat: modo dolo modo ui etiam

præparatos

præparatos præmeditatos etiam homines confundebat: Ita nullus ei resistere poterat: Sed erant oẽs quibuscum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit: Clytomacho Philon: de quo idem Numenius hæc perstrixit. Philo cũ Clytomacho successisset nimia lætitia confusus quasi gratiam habẽs quæ illi uisa fuerant confirmabat: amplificabatq; ac aduersus stoicos cunctis uiribus armabatur. Sed tpis spacio ueritate rerum coniuncta in compræhensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quoq; ipse ne transfuga uideretur redargui magnopere cupiebat: huic Antiochus in academia successit: qui stoicum Mnesarchum secutus Philoni præceptori non paucis contradixit: & aliena dogmata in academiam induxit. Hæc de successione platonica ab ipsis ut uides philosophis tradita sunt. Considera igitur altius oro falsitatẽ dogmatum & pugnas philosophorum: qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis errauerint: nullum tamen laboribus dignum fructum posteris transmittere potuerunt sed nec ipsi magnam utilitatem consecuti sunt. Cultus enim idolorum & multitudinis deorum opinio quasi pestis omnia contagione sua inuaserat: quæ ipsos quoq; philosophos moribus ciuitatum ac legibus sacrificantes summerserat.

Quod unusquisq; philosophorum q̃ ipse coniiciebat de diis sequebat᷑. Cap. III.

n Ihil enim ueri de diis a prioribus acceperunt: sed suis cogitationibus coniectura ducti de natura philosophantur: quod Porphyrius ĩ epistola ad ægyptium Anebonem his uerbis fatetur. Incipiam uero inquit a diis & dæmonibus bonis de quibus plurima græcorum philosophi dixerunt: sed quæ dixerunt coniecturis præcipue nituntur. Et subiũgit magna pugna de his uerbis apud nos est. Humanis. n. rationibus de bonis conicimus: qui aũt altiora hoc modo inuestigant: cum peruenire nequeant quo proficisci uoluerint frustra philosophãtur. Idẽ ipse in libro ad Boethiũ de animæ historia inquit: Cõis quidem hominum sententia immortalem esse animam prædicat. Rationes uero quæ a philosophis adducunt᷑ faciles refutatu sunt. Nulla enim apud philosophos opinio pp contrarias rationes quas facile contradicentes inueniunt firma esse uidetur. Immo uero etiam de his quæ oculis cernuntur nihil esse confirmandum multi opinati sunt: & in libro de responsis ipso Apollinis oraculo in testimonium citato seductos fuisse græcos: & ab ægyptiis chaldæis & hebræis ueritatem ut in superioribus diximus conspectam affirmat. Videmur ne igitur accusandi nos qui seductas gentes cõtempsimus: & hebraicæ scripturæ toto aĩo adhæsimus? Cur enim oportet nos philosophos audire ac magni quicq̃ ab illis uelle discere si coniecturis utuntur & uariis rationibus atq; diuersis in summam oĩum dubitationem adducant? quod ut re ipsa uideas ipsorum philosophorum de principiis: de diis: de uniuersi constitutione uarias immo uero contrarias sententias exponam.

Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatem. Cap. IIII.

I prius ostendero nihil astrologiam: arithmeticam: geometriam: musicamq; (ipsi mathematicas disciplinasq; uocant) quacq; non ipsi inuenerũt: sed a barbaris acceperunt ad inueniendã ut ipsi putant ueritatem cõferre. Nam si disciplinararum inquiunt cognitio animum non formauerit: nullus recte philosophari nec deum cognoscere potest. Ita quasi deus ipse numeris teneatur: nos qui eas disciplinas non admiramur pecudes esse arbitrantur: nec magni aliquid posse nos intelligere contendunt. Res autem ipsa ostẽdit multos apud græcos fuisse: innumerabiles apud barbaros qui quis has disciplinas optime tenuerint: nec deum tñ nec recte uiuẽdi normam cognouerunt. Econtra multos sine illis pie simul atq; sanctissime uixisse: Itaq;

Socratem quẽ merito oẽs admirantur non magni has disciplinas fecisse. Xenophon in libro de dictis socraticis scribit. Docebat inquit quantum oporteat singularum rerum atq; artiũ habere peritiam. Nam tantũ geometriæ studendum consulebat quantum sufficeret ad mensurationem agroꝝ ac distributionem: quod adeo facile dicebat esse ut si quis diligenter animaduertat q̄primum quantitatem agri cognouerit mensurationem ignorare nõ possit. Reprobat uero tantam eius rei curam ac studium ut difficili figurarum cognitioni inuigilare uelis. Nullam.n. utilitatem i illa speculatione uidere se asserebat: nec erat geometriæ imperitus: sed a multis atq; utilissimis studiis ẽt hominis uitam ad alienarum considerationum studia deducere nõ oportere putabat. Similiter astronomiam quoq; discendam consulebat ut dies ac noctes horas & menses & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum & nauigationes atq; custodias multaq; alia in nocte aut in mense aut in anno per aguntur putilis est: Eousq; autem astronomiam discere quousq; planetarum motus: & distantias eorum a terra compræhendas uehemẽter improbat. Nullam.n. utilitatem etiam in hac re uidere dicebat: nec erat expers omnium istoꝝ. Sed cum longa tempora spacia desiderant non conferre arbitrabatur utiliora relinquere & in his uitam conterere. Omnino autẽ non esse curandum homini dicebat ut per cælestia corpora futurorum quæ in potestate diuina sunt cognitionẽ pquirat. Nec.n. posse hoĩes illa cognoscere: nec diis gratũ esse si q̄ illi occultarũt ea tu diligẽter iquiras posseq; facile ira deoꝝ in insaniã Anaxagoræ cadere: q cũ cælestiũ scientiã pfiteret in id amentiæ incidit ut solẽ ignẽ penitus putaret: Nec pspicere poterat facile nos ad ignẽ oculos erigere cũ solem respicere nequamus nec corpora hominum acriora fieri ab igne quemadmodum a sole. Nec cernebat omnia quæ a terra germinantur absq; solaribus radiis atq; calore cælesti crescere non posse: quæ omnia igneo calore languescunt ac pereunt. Logicam quoq; discendam ita cõsulebat ut magnum eius studium multãq; operam improbaret. Hæc Socrates apud Xenophontem: ipse autem Xenophon ĩ quadam ad Aeschinem epistola: hæc de platone ac de his qui naturalem scientiam profitebãtur scribit. Omnibus inquit patet diuinas res cognitione humana compræhendi non posse: quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere: quales autem sunt nec inuenire nobis possibile est: nec fas est quærere: nec enim seruis conducit: nec eis laudabile dixerim si dominorum suorum consilia nisi quantum ad ministerium suum ptinet scrutari uoluerint. Quãdo enim o Aeschine Socratem quispiam audiuit de cælestibus aliquid corporibus dicere? aut ad subtiles linearum speculationes perdiscendas exhortari? Musicam enim ipsum scimus auribus solummodo percæpisse: quotidie autem de fortitudine: de iustitia: de aliis uirtutibus disserebat. Hæc nãque bona hominum appellare solebat. Cætera uero aut percipi ab hominibus non posse: aut non longe a fabulis distare Sophistarumque ludis similia esse: hæc ille & cæteris consulebat & ipse primus faciebat. Hi ergo quibus Socrates non placuit aut taceant aut ad id quod æquum est redeant. Socrati enim uiuo sapientiam deus soli atestatus est: Qui uero eum interfecerunt pœnitentiæ stimulos effugere non potuerunt: isti autem bona ægypti & prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamarunt: & solida Socratis tenuitate contempta tyrannidem coluerũt: & tenuissimam uitam dapibus siculis commutare non erubuerunt. His uerbis Zenophon Platone n occultius pugnabat: Socrates uero apud ipsum Platonem in libro de republica gymnastica musica & astronomia ita loquitur ut etiam Plato non multum istis attribuere uideatur.

Opiniones priscorum periarchon idest de principibus. Cap.V.

u

Erum ut facilius merito contemptã esse a nobis hãc inanem græcorum phi
losophiam cognoscas non grauabimur altius uarias atq; diuersas immo ue
ro inter se contrarias philosophoꝝ opiniones repetere: Assumam aũt ea a li
bro Plutarchi quem de dogmatibus philosophorum inscripsit. Thales inquit Milesi
us de septẽ sapientibus unus principium reꝝ aquam putauit. Is primus philosophari
dicitur incœpisse: & ab eo ionicam philosophiã esse appellatã. Dicitur ãt iunior in ægy
pto fuisse: & in miletum senior redisse. Inductus ãt fuit ut ex aqua uniuersa primo es
se diceret: & in aquam demum resolui: quia sperma oium animalium origo humida
substantia est. Vnde uerisimile putauit hoc modo ex humido cũcta oriri: Deinde qa
herbæ ac plantæ uniuersæ humido aluntur: & fructus ferunt: eius aũt penuria langue
scunt ac decidunt. Tertio quia ignis stellarum atq; solis & ipse mundus aqueis uapo
ribus alitur: quã opinionem Homerus quoq; approbare uidetur cum dicat Oceanũ
qui oium fuit origo. Anaximander aũt milesius principium rerum infinitũ esse assere
bat & ex hoc oia primum oriri: & in hoc tandem deuenire: iccirco infinitos oriri mun
dos atq; rursus corrumpi infinitum aũt esse dicit principium nequid desit: neue gene
ratio terminetur. Errauit aũt quia nõ aperuit infinitum istud aer ne an aqua sit aut ali
ud quoddam corpus: errauit ẽt quia subiectam materiam dicens efficientem causam
deseruit: infinitum enim nihil aliud q̃ materia est quæ actu esse non potest nisi ab effi
ciente eliciatur. Anaximenes uero milesius principium reꝝ aerem opinatus est ex quo
fieri cuncta & in quem resolui contendit: aiam .n. nostram aerem esse ait hic .n. nos cõ
tinet. Vniuersum ẽt mundum spiritus & aer fouet. Idem ãt aer & spiritus apud eum
est. Hic ẽt errauit quia ex informi ac simplici spiritu atq; aere aialia posse constitui pu
tauit. Impossibile ãt omnino est principium reꝝ solum esse materiam cum necesse sit
efficientem causam ponere. Non .n. ex argẽto aut ligno aut aere uasculum unq̃ fiet ni
si artifex fecerit. Heraclitus uero & Hippasus metapontinus ignem esse principiũ pu
tarunt: quo extincto cætera gignuntur: cuius solidiorem partem in se cõtractam atq;
constipatam terram fieri: terram porro ab igne resolutam in aquam uerti: & exalatio
nes aquarum in aerem transire. Rursus aũt uniuersa corpora mũdumq; ipsum ignis
ardore corrupi. Principium igitur ignis est inquit quia in eo sunt oia & in eum deũ re
soluuntur. Democritus quem epicurus sequitur principium reꝝ asserit corpuscula q̃
dam minutissima: quas athomos appellat rõne cognoscibiles solidas non generabiles
nec corruptibiles omni fractura superiores quæ alterari nõ possunt. Has in uacuo &
per uacuum moueri asserit quod infinitum esse opinatur: Athomos quoq; ipsas infi
nitas numero dicit quibus accidunt figura & magnitudo secundum Democritũ: Epi
curus aũt pondus etiam adiecit: Non .n. mouebuntur inquit nisi pondere deferantur.
Figuras porro athomoꝝ nec infinitas & eiusmodi esse asserunt ut frangi non possint.
Athomos .n. dicta est non qa minima sit: sed quia diuidi ac frangi nequeat. Athomos
aũt esse dicunt quia uacuum atq; unitas elementa sunt. Empedocles uero agrigẽtinus
quattuor elemẽta ignem uidelicet aerem aquam & terram principia ponit. Duas etiã
uirtutes amicitiam atq; litem: & amicitiam quidẽ coniungere: litem uero distinguere.
Hæc fuit primorum philosophoꝝ discrepãtia: Iste sunt de principiis illoꝝ inanes opi
niones. Non .n. deum creatorem nec deos oio aut incorporeas & irrationales substan
tias nec illud quod supra sensum sit in principioꝝ numero accœperũt. Primus autem
græcorum oium Anaxagora fertur intellectum rerum oium causam asseruisse: q phi

losophandi amore agros suos dicitur incultos reliquisse: Is primus efficiētem causam rōnalem arbitratus est: confusa.n.oīa simul fuerunt: sed intellectus a confusione in ordinem ea redegit: admiratione uero dignum est q̃ ita dicentem parū defuit quin athenienses lapidibus obruerent: quia uidelicet non solem sed solis creatorem uenerabat: Is & si rebus omnibus intellectum proposuit non tñ consequenter ubiq̃ seruauit. Vnde Socrates apud Platonem de anima uehementer eum incusat. Cum legissem inquit Anaxagoram dicentem oium causam esse intellectum magna lætitia perfusus pura-ui magistrū iam me Anaxagoram inuenisse qui mihi diceret oīa optime ab intellectu esse disposita: & a quo discere possem utrum terra rotūda an triangularis sit. Causam enim afferre ipsum arbitratus sum. Quare altero alterum melius: & quia optimū est talem terram esse: & si in medio ipsam diceret ilico exponeret quia optimum est i medio sitam esse: ac eodem modo de sole luna & de uelocitate ipsorum: & de aliis singulis quod optimum sit alia pati alia facere quæ patiuntur & faciunt: non.n.alia causa q̃ optima reddi potest si a ratione atq̃ ab itellectu disposita sunt: magno igitur gaudio sæpe libros eius perlegi: & progressus aerem aquam ignem cæteraq̃ huiusmodi afferre Anaxagoram uidens: eisq̃ causas rerum attribuere: nec itellectui ac rationi aliquid attribuere magna de spe decidi. Simillimum.n.mihi facere uidebatur: ac si quis diceret oīa intellectu atq̃ ratione a Socrate fieri: Deinde cum reddere causam uellet quare hic sedeam responderet quia corpus meum ossibus atq̃ neruis constat: cum ossa articulos coniunctionesq̃ habeant neruis colligatas: & nerui trahi atq̃ retrahi solcāt. flecti hoc modo corpus facile posse quia de causa sit ut sedeam: non.n.uera causa redditur: sed quia uidelicet cum atheniensēs mortis crimine condēnarint: & mihi iustus uisum est sententiam hanc subire: Iccirco expectans hic sedeo. Nam per canem nisi hoc esset si fugere mihi melius uisum esset: hæc ossa & isti nerui megaræ & i boetia essent. Si quis uero contendat non posse me quæ mihi optima uidentur absq̃ neruis & ossibus cæterisq̃ huius efficere: uere quidem dicit. Per hæc enim facio: ratio autem eorū quæ intellectu fiunt non hæc sed melioris aut certe optimi est. Et post pauca ita & terram alius reuolutione cælorum in medium depelli alius propter latitudinem suā ab aere sustineri: quod autem melius sit in medio sitam esse ne quærunt quidem. Est aūt quod omnia ligat & bonum ipsum quod nescio quomodo omnes negligūt. Hæc Socrates. Anaxagoræ autē successit Arcesilaus quem Socrates audiuit: præterea & Xenophanes & Pythagoras: qui Anaxagoræ temporibus floruerūt de æternitate dei & de animæ immortalitate philosophati sunt.

Opiniones philosophorum de diis. Cap. VI.

Nunc uideamus quales opiniones de diis philosophi habuerunt: Plutarchus
n sic in libro prædicto scribit. Nonnulli philosophorum inquit ueluti Diagoras Milesius & Theodorus cyrenaicus & Euemerus egiata & Calimachus nullo modo deos asserebant. Euripides et tragicus quis Ariopagitarū formidine non oīno se aperuerit. Sisyphum tñ induxit quasi huius opinionis protectorem: & quibuscūq̃ potuit rationibus sententiam eius tutatus est: & Anaxagoram qui una stetisse corpora confuse primo affirmauit. Deinde a deo in ordinem distincta: & Platonem qui nō stetisse: sed inordinate mota fuisse primo dixit: deinde a deo in ordinem redacta reprǽhendit quia dixerūt deo de his inferioribus curam esse. Beatum.n.illud animal atque incorruptibile iquę omni bono repletum & oīs mali expers ab beatitudinē suam cōuersum res humanas non aīaduertit. Miser.n.esset si fabri aut operarii mote ad huiusmodi

iusmodi fabricam se conuerteret. Praeterea deus quē dicunt ante ordinationem totius aut dormiebat inquit: aut uigilabat: aut si neutrum uteq; est: nec erat oino: Si ergo dormiebat a sæculo mortuum fuisse necesse est: Sempiternus.n. somnus mors est: Deus aūt nec somnii nec mortis particeps est: Sin uero uigilabat aut perfectam beatitudinem habuit aut mancam atq; imperfectam: Si perfectam nullius rei indigebat: quare nec ad nouam rerum productionē descendisse ipsum uerisimile fit: Sin aūt manca beatitudo affuerat quō uere dici deus pōt: cui quicq̄ abfuisse conceditur. Ad hæc quō si diuinitus humana gubernant̄: & boni uexantur: & mali fœliciter uiuūt Thales mūdum deum esse asserit. Democritus mundi aīam ait deum esse: & cum pilæ igneæ formam possidere. Pythagoras de principiis unitatē deum & bonum: unitatēq; esse unius naturā intellectum uidelicet ipsum: dualitatē uero dæmonem esse ac malum: in qua materialis ē multitudo. Socrates & Plato unicum uniforme quod uere ens atq; bonum est: hæc aūt uocabula ad intellectum oīa spectare. Deus igitur intellectus est & species separabilis.i. procul ab omni materia & nulli passibili coniuncta Aristoteles supremum deū separabilem speciem uniuersi sphæræ insidentem. Sphæra autem corpus æthereum quod ipse quintū appellat. Quod cum per multas sphæras diuidatur natura coniunctas & rōne separatas. unamquamq; sphæram compositam ex aīa & corpore aīal esse arbitratur: & corpus quidē ut diximus eum æthereū sit circulariter moueri: aiam uero quis per se sit immobilis ipsam tñ motus causam esse. Stoici deū artificiosum ignem atq; intellectualē esse asserunt uia rationeq; ad generationem mundi progredientē: qui mundus oēs spermaticas rōnes quibus singula secundū fata gignūtur in se continet. Deum aūt spiritum esse per uniuersum mundū penetrantem diuersis noibus appellatum secundum reg per quas transit diuersitatem. Mundum ēt deū esse & stellas & terram. Supremum āt omnium intellectum esse in æthere. Epicurus deos hoīum formam habere quis non sensu propter tenuitatem naturæ: sed rōne percipiantur. Quattuor deinde incorruptibiles ponit naturas athomos: uacuum: infinitum: similitudines: quas quidē naturas similiū partium & elementa ipse uocar. Hinc manifeste uidemus nullam græcos ante Pythagoram atq; Anaxagoram dei habuisse cognitionem: quare antiquissimis temporibus ut phœnices & ægyptii qui ut ostendimus non incorporeas quasdam uirtutes: sed mortales uiros ut deos colebāt. Sic græci quoq; diuinos honores hominibus conferebant.

Aduersus eos qui sensum tollunt inutilē esse dicentes ad cognitionē Cap. VII.

u Erum quoniam alii philosophorum sensibus cuncta cognosci arbitrabātur alii contra rationi solummodo credendum & sensum oino abiiciendum dicebant. Non est inutile quid aduersus istos Aristoteles ī octauo de philosophia conscripsit perstringere. Multi inquit rationem solūmodo sequentes sensum ac phansiam omnino abiiciebant: ut Xenophanes colophonius: & Parmenides eleatæ & Zeno: & Milesius de antiquioribus: De iunioribus autem Stilpo & megarici qui dicebant unum esse quod est: & quod diuersum esse uidetur: diuersum non esse nec gigni quicq̄: nec corrumpi: nec moueri penitus: aduersus quos quis in philosophia multa dicantur: tamen etiam nunc pauca dicamus. Diuina igitur res in nobis ratio ē: indigenus tamen sensu quemadmodū & corpore. Nā & sensus naturæ de sensibilibus iudicat. Qui enim sentit aliquid patitur: & qui sentit quod patitur cū passionē profecto cognoscit. Sensus igitur cognitio quædā ē. Præterea si sentire pati quoddā ē: & omne quod patitur ab aliquo patit̄. Oino diuersum aliquidque quod facit ē ab eo quod pa

titur ut color:& sonus a sensu. Deinde ipsum ens,unũ nouerat:sed nec immobile. Sensus.n.motus quidam est:quomodo autem si nihil ad cognitionẽ conferũt nullus est q̃ nollet secundum naturam sibi sensus esse depositos? Omnes.n.integritatem sensuũ organorumq; suauitatem desiderant qui melius ita de sensibilibus iudicãt. Quare natura duce tantus nobis amor inest:ut nullus nõ insanus unum sensum pro oĩbus bonis quæ uocantur extrema uellet cõmutare. Cur aũt si nihil sensibus egeant non eruunt oculos nec auditum destruunt:ut operæ ostẽdant ueram esse doctrinam suã: Nunc uero uerbis quidam eos uituperant:re aũt maxime omnium utuntur. Melissus.n.cũ sensibilia nihil esse uelit ostendere per sensibilia hoc ipsum efficere conatur. Si.n.terra est inquit & aer:& ignis:& ferrum:& aurum:& aliud uiuẽs:aliud mortuum:aliud nigrum:aliud album:cæteraq; omnia quæ uere esse hoĩes credunt si etiam nos recte uidemus:audiimus atq; sentimus:ens quoq; tale quid esset profecto quale nobis primo uisum est:neq; transmoueretur nec aliud ex alio fieret:sed sibi ipsi simile permaneret. Nunc uero cum dicamus recte sentire uidetur nobis quod calidum est in frigidum: & frigidum in calidum:similiter & molle in durum:atq; econtra permutari. Merito igitur posset quispiam percunctari. Nonne igitur calidum in frigidum trãsmutari cæteraq; huius sensu cognouisti? Sed rationes opinionesq; istorum iam ita explosæ sunt ut nec dictæ quidem esse uideantur. Recte igitur procul dubitatione illi philosophãtur qui & sensum & rationem & cognitionem rerũ suscipiunt. Hic Aristoteles Xenophanem & eius similes uexauit. Xenophanem aũt Protagoras & Nessas audiuerũt: Nessam Metrodorus: Metrodorũ Diogenes: Diogenem Anaxarchus: Anaxarchũ Pyrro a quo sceptici philosophi appellati sunt:qui nec sensu: nec ratione quicq̃ posse compræhendi docentes magno risu omnium explosi sunt.

EVSEBII PAMPHILII DE EVANGELICA PRAEPARATIONE. LIBER DECIMVSQVARTVS ET VLTIMVS FINITVR.

Clarissimo

# CLARISSIMO IVRISCONSVLTO ALBERTO VONICO TARVISANO HIERONYMVS BONONIVS.

MAGNA Alberte clarissime ac rerum dignarum studiosissime priscos homines causarum solertissimos indagatores obductos teterrimæ calligine cæcitatis in ueritate diuini numinis uestiganda laborasse diu uideo: quibusdam nephandissimæ impietatis assertoribus deos oĩno pertinaciter esse negãtibus: ut Diagoras & Protagoras: Nonnullis essent nec ne inconstanter dubitãtibus ut Pythagoras Samius: aliquibus deos quidem esse fatentibus: res tñ humanas & terrena negotia non respicere: ut Epicurus: Aliis & esse quidẽ & mortalium curã gerere existimantibus sicuti diuinus Plato. Tantus ãt inter hos ipsos error in quæstione ueri: tanta cærimoniaꝵ: rituum: mysteriorum uarietas fuit ut nulla hoĩum omnino ætas fuerit quæ in diuinaꝵ rerum sententia nõ multum inter se ipsa offēderit: Egyptiis Osirim: Isim: atq; animalia q̄dam abiectissima adorantibus. Atheniensibus Cererem magno studio præcipue colentibus: Romanis Martem Vestam Quirinũ ac quosdam priuatos deos uenerãtibus: Atq; hæc quidem multiplex confusio per multum tpis in toto ferme terrarum orbe perseuerauit usq; ad Saluatoris aduentum: Tum uero cæcitati mortaliũ in lumen salubertimæ pietatis ab illa perniciosissimæ impietatis nocte traductorum lux oboriri cœpit: tum errantibus semita ueritatis ostendi. Diffusi deinde u[illegible]riis mundi regionibus Apostolici præcones euãgelica prædicatione oẽs gentes omnes nationes illustrarunt: ut eoꝵ uere fuerit uaticinatus propheta in oẽm terram sonum exiisse: & ue[r]ba ĩ fines orbis terræ. Viri tum doctissimi ueręq; philosophi dei optimi maximi q̄ sola sapientia est amatores tanq̄ sidera coruscantia passim emicuere. Hinc apud Latinos lacteo eloquentiæ fonte Manans Lactãtius Cœlius: trium linguaꝵ optimus interpres uitæq; sanctimonia ꝓbatissimus Hieronymus: hinc sacer Aurelius Augustinus: Immortalis Ambrosius: uigilantissimus Gregorius elegantissimis religionem nostram eloquiis illustrarunt: gentilitatis dæmonum insidiosorum astu diutius elusæ splendidissimo lumine ueritatis tenebras retexerunt: & male de ueritate ipsa sentientes fræno seueræ castigationis compescuerunt: Apud græcos uero Athanasius: Basilius: Gregorius Nazanzenus: Ioannes chrysosthomus: Eusebius Pamphili aliiq; ꝑ multi indefessi Christianoꝵ dogmatum assertores summopere claruerunt: Hiq; diu limitibus græciæ contendi dum ꝑ quietem licuit inter suos hoc est græcos hoĩes Italiæ ignoti latuere. Sæuientibus demũ tota græcia diutinis atrocissimoꝵ hostium bellis: occupato infelicis prouinciæ disciplinaꝵ matris imperio. Direptis misere ciuitatibus: tota nobilitate atq; uirtute Attica in Italiam cõmigrante: clarissimi quiq; auctores cũ gentiles tũ christiani ad tutam hospitalitatem diuertentes studio doctissimoꝵ interpretum linguam Romanã didicerunt. Veꝵ cum a plurimis in historiarum: poematũ ue traductione fuerit hactenus feliciter elaboratũ non minus grate utiliterq; ab iis qui res christianas eligere maluerunt effectũ est. Nõ. n. Omnibonus Leoniceus uir singulari doctrina præditus minus laudis cõsecutus est in Athanasio traducendo quã alius quispiam in quouis gentili opere aut ipse met in toto cõmentariorum infinitoꝵ contextu Neq; Georgius Trapezuntius uir diuinus ex p̄paratione euangelica Eusebii in Latinum uersa minus gloriæ reportauit quã Rhetoricæ artis laboriosissimo opere edito. Cuius quidem clarissimi operis dedicati Nicolao Quinto pontifici maximo litteraꝵ toto orbe fugientiũ parenti: quo ad superos unde nobis demissus fuerat intempesti-

ue redeunte omnis doctrinæ ſpes erepta eſt: cũ copiam facere oĩbus quæreremus nec ſat facile inueniri poſſet exemplar: tu Albertæ liberaliſſime ex bibliotheca tua quã preciosiſſimis libris diſciplinarum oĩum liberalium refertam in ornatiſſima domo ĩ modũ atrii extructa ſtudioſiſſime ſumptuoſiſſimeq; cõparaſti: nobis promptiſſime ſubueniſti. Vnde cum te iuuante: immo cauſam primariam præſtante germen utiliſſimi libri in angulis quibuſdã abditis deliteſcentis fuerit abunde propagatũ debebimus nõ tantum nos officioſiſſimæ tuæ probitati. Sed quicũq; optatiſſimi muneris prius cupidi prope languebant immortales gratias habebunt: Cũq; in eo diuerſorꝫ male ſentientium opiniones inſolubilibus argumentis confutatas: & fidẽ orthodoxam fundatiſſimis rationibus ſtabilitam & confirmatã lectitabunt non poterunt non tuæ munificentiæ meminiſſe nomen tuum æternæ perennitatis monumento conſecrantes.

## EIVSDEM HIERONYMI CARMEN.

Euſebius graio tantum ſermone loquebat
Nec poteram latiis utilis eſſe uiris.
Cura Trapezunti non eſt perpeſſa georgi
Ignotum tanti muneris eſſe bonum.
Interpres latias ſolers aduexit in oras
Et docuit lingua liberiore loqui.
Errores igitur quiſquis cognoſcere priſcos
Inſtructus uera religione cupis
Me lege diuinas Romana uoce docentem
Hiſtorias: grates ſoluere utriq; memor.

Euſebii Pamphilii de euangelica præparatione opus a doctiſſimo utriuſq; linguæ interprete Georgio Trapezuntio e græco in latinum uerſum Bernardinus Benalius exactiſſima impreſſit diligentia Venetiis Anno humanitatis Chriſti. M.cccclxxxxvii. Pridie Kalendas Iunias.
Cum gratia ut in ea patet.

## REGISTRVM HVIVS OPERIS.

a
Prima alba
Hieronymus
De traductione
Ad sanctissimum
se ipsum
b
Hic iste
tum & mysteria
doctrine
mis potius
c
humanum
Quem medio
probauimus
d
etiam eo
pter fatorum
Imponiq;
magis retribuere
e
animas mortuorum
& repenre
uirtutum
enim ille

f
causam in
tiores ratione
riosos appelles
Socrates respondit
g
& hymnis
peruenisse
diuini præcepti
ferum genuite
h
lecta uero
deat: & uir
muni prius
tes temere
i
losophi natura
Plearchus de
tis diruerunt
gnum peruenit
k
iusticia
campos
nem fuisse
guam aditus

l
turum uidetur
unum esse
ex sole
lia. Sed
m
quæ postq̃
Quomodo Plato
eritia dolore
luptatem
n
mus: uotaq;
tura est
non capiunt
o
& ipse secutus
præparatos
Opiniones

FINIS



355

ANPH
DE
ANGELI
EPARAT
1497

71